

วารสารพุทธศาสน์ศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

JOURNAL OF BUDDHIST STUDIES CHULALONGKORN UNIVERSITY

ISSN 0858-8325 © ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๓ กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๑

องค์พระและสัญลักษณ์พพานในคัมภีร์ตริปิฎก
ณัฐธัญ มณีรัตน์

การสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่าในสังคมไทย
อุดม จันทิมา

การสร้างสันติวัฒนธรรมในครอบครัวไทยโดยใช้นิทานชาดก
วิไลชนา โมพัตตามไท

การสอนแบบอุปมาอุปไมยในพระพุทธศาสนา
พระปลัดปรีชา นนทโก (จุลเจือ)

ศูนย์พุทธศาสน์ศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ราคาเล่มละ ๒๐ บาท

วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

JOURNAL OF BUDDHIST STUDIES CHULALONGKORN UNIVERSITY

วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นวารสารวิชาการทางพระพุทธศาสนาที่เน้นการประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับวิชาการทางโลกในยุคปัจจุบัน ทั้งที่เป็นการวิเคราะห์ทฤษฎีสำคัญในพระพุทธศาสนา การประยุกต์พระพุทธศาสนาในเชิงสนับสนุนการคัดค้านความคิดทางวิชาการยุคปัจจุบัน การประยุกต์พระพุทธศาสนาเข้ากับเหตุการณ์หรือกิจกรรมทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การวิเคราะห์วิจารณ์กิจกรรม หลักการและสถาบันที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาทั้งเถรวาทและมหายาน

วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นวารสารราย ๔ เดือน กำหนดออกปีละ ๓ ฉบับ คือ เดือนมกราคม-เมษายน, พฤษภาคม-สิงหาคม และกันยายน-ธันวาคม วารสารยินดีต้อนรับบทความวิชาการทุกประเภทที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะที่ประยุกต์วิชาการปัจจุบันเข้ากับพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ หรือวิทยาศาสตร์ กล่าวคือจะเป็นงานเฉพาะสาขาหรือบูรณาการก็ได้

บทความที่จะได้รับการตีพิมพ์ลงวารสาร จะต้องผ่านการประเมินเบื้องต้นจากบรรณาธิการบริหาร ที่ปรึกษาบรรณาธิการหลักประจำฉบับ และผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งโดยปกติบทความของบุคคลภายในมหาวิทยาลัย ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกจะเป็นผู้อ่าน ทั้งนี้ยกเว้นบทความที่เป็นความรู้เฉพาะทางที่ต้องการผู้อ่านที่มีความรู้เฉพาะซึ่งมีอยู่จำกัด ผู้อ่านอาจเป็นบุคคลภายนอกหรือภายในก็ได้ที่มีความรู้ดังกล่าว โดยมีผู้อ่านที่เป็นบุคคลภายนอกด้วย

บทความทางวิชาการที่วารสารรับพิจารณาอาจเป็นบทความวิจัย บทความสรุปรายงานการวิจัย บทวิจารณ์หนังสือ บทความวิชาการ บทวิจารณ์และบทความประเภทอื่นๆ ผู้สนใจกรุณาส่งบทความความยาวประมาณ ๑๐-๓๐ หน้ากระดาษ A4 ใช้แบบอักษร TH Sarabun New ขนาด ๑๕ กั้นขอบด้านละ ๑ นิ้ว การอ้างอิงใช้ระบบนาม-ปี มีการอ้างอิงถูกต้องและไม่ละเมิดจริยธรรมหรือลิขสิทธิ์ มีบรรณานุกรม ใช้ตัวเลขไทย มีบทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษความยาวภาษาละประมาณ ๑๐ บรรทัด มีชื่อบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พร้อมประวัติผู้เขียน ส่งต้นฉบับพร้อมแผ่นบันทึกข้อมูลจำนวนอย่างละ ๒ ชุด ถึงศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย E-mail: cubs@chula.ac.th สามารถดูรายละเอียดเพิ่มเติมที่ www.cubs.chula.ac.th

นักวิชาการที่สนใจลงพิมพ์บทความติดต่อสอบถามและขอทราบแบบฟอร์มเพื่อส่งบทความได้ที่ศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อาคารบรมราชกุมารี ชั้น ๑๓ ถนนพญาไท แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ ๑๐๓๓๐ โทรศัพท์ ๐-๒๒๑๘-๔๖๕๔ ในเวลาทำการ

เจ้าของ
ศูนย์พุทธศาสน์ศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ที่ปรึกษา

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ศาสตราจารย์ ดร.
ศาสตราจารย์พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ
ศาสตราจารย์ ดร.วิทย์ วิศุทเวทย์
ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.สันติ เล็กสุขุม
ศาสตราจารย์ ดร.อภิชัย พันธเสน
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพนธ์ อัครวิรุฬหการ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
สำนักงานราชบัณฑิตยสภา
สำนักงานราชบัณฑิตยสภา
สำนักงานราชบัณฑิตยสภา
สถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม
สำนักงานราชบัณฑิตยสภา

บรรณาธิการบริหาร

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประทุม อังกูโรหิต

ศูนย์พุทธศาสน์ศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บรรณาธิการประจำฉบับ

ศาสตราจารย์ ดร.วัชร งามจิตรเจริญ

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

กองบรรณาธิการ

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.สิทธิ บุตรอินทร์
ศาสตราจารย์ ดร.เดือน คำดี
ศาสตราจารย์ สุริชัย หวันแก้ว
ศาสตราจารย์ ดร.วัชร งามจิตรเจริญ
ศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ชัย สายสิงห์
ศาสตราจารย์ ดร.สุรธรรมา สถาอนันท์
รองศาสตราจารย์ ดร.ปรกรณ์ สิงห์สุริยา
รองศาสตราจารย์ดนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาญณรงค์ บุญหนุน
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชานปวีช ทัตแก้ว
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุภัทวดี อมาตยกุล

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา
สำนักงานราชบัณฑิตยสภา
ศูนย์ศึกษาสันติภาพและความขัดแย้ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
ศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
IULM University Via Carlo Bo, 1 Milan, Italy

ฝ่ายประสานงานและสมาชิก

นางรุ่งรัตน์ อ่วมจินดา นางไพรินทร์ แยมศรวล นางสาวศิริพร บุสุวะ
สำนักงาน ชั้น ๑๓ อาคารบรมราชกุมารี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร ๑๐๓๓๐
โทรศัพท์ ๐๒-๒๑๘๔๖๕๔ โทรสาร ๐๒-๒๑๘๔๖๕๒

อัตราค่าสมาชิก

๑ ปี ๓ ฉบับ ๖๐ บาท ๑ ปี ๖ ฉบับ ๑๒๐ บาท ๑ ปี ๑๕ ฉบับ ๓๐๐ บาท

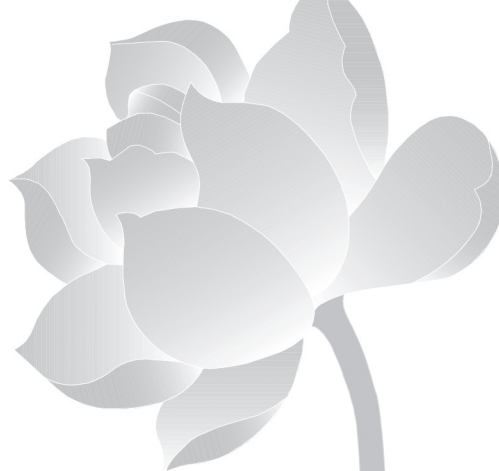
สมัครเป็นสมาชิกติดต่อฝ่ายสมาชิกที่ สำนักงานวารสารพุทธศาสน์ศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อาคารบรมราชกุมารี ชั้น ๑๓

ถนนพญาไท แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร ๑๐๓๓๐

โทรศัพท์ ๐๒-๒๑๘๔๖๕๔ Email : cubs@chula.ac.th

ธนาณัติสั่งจ่ายศูนย์พุทธศาสน์ศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปณ. จุฬาลงกรณ์ ๑๐๓๓๒

.....
จำหน่ายปลีก เล่มละ ๒๐ บาท

สารบัญ

องค์พระและสูญนิพพานในคัมภีร์ไตรปิฎก

ณัฐธัญ มณีรัตน์ ชานปวิรัช ทัดแก้ว

(๓)

การสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่าในสังคมไทย

อุดม จันทิมา

(๒๖)

การสร้างสันติวัฒนธรรมในครอบครัวไทยโดยใช้นิทานชาดก

วิไลนา โมพัตตามไท

(๕๙)

การสอนแบบอุปมาอุปไมยในพระพุทธศาสนา

พระปลัดปรีชา นนทโก (จุลเจียร)

(๓๘)

วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Journal of Buddhist Studies Chulalongkorn University

ISSN 0858-8325 ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๓ กันยายน - ธันวาคม ๒๕๖๑

บทบรรณาธิการ

วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ฉบับนี้ เป็นฉบับที่ ๓ อันเป็นฉบับสุดท้ายของปีที่ ๒๕ แสดงว่า วารสารฉบับนี้ได้เกิดขึ้นและดำเนินการมาครบ ๒๕ ปี แล้ว ซึ่งนับว่าเป็นเวลายาวนานไม่น้อย อย่างไรก็ตาม เพื่อปรับปรุงและพัฒนาวารสารพุทธศาสนศึกษาให้เป็นไปตามมาตรฐานของฐานข้อมูลวารสารไทย (TCI- Thai Citation Index) วารสารจะเริ่มเข้าระบบ online ตั้งแต่ว่า ฉบับปีที่ ๒๖ ฉบับที่ ๑ มกราคม-เมษายน ๒๕๖๒ เป็นต้นไป รายละเอียดการเตรียมต้นฉบับข้อกำหนดต่าง ๆ ตามมาตรฐาน TCI และขั้นตอนการรับส่งบทความจะประกาศให้ทราบต่อไปในเว็บไซต์ของศูนย์พุทธศาสนศึกษาและในวารสาร หากมีข้อสงสัยประการใด กรุณาสอบถามที่ ศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาฯ โทร. ๐-๒๒๑๘-๔๖๕๔

สำหรับบทความที่ตีพิมพ์ในวารสารพุทธศาสนศึกษา ฉบับนี้เป็นบทความที่น่าสนใจและมีประโยชน์ในเชิงวิชาการ เพราะทุกเรื่องเป็นบทความวิจัยที่เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ในระดับปริญญาโทหรือปริญญาเอก เรื่องแรกคือบทความเรื่อง **องค์พระและสุนิพพานในคัมภีร์ตรีนีสิงเห** ได้แสดงให้เห็นว่า คัมภีร์ที่เกี่ยวข้องกับการเขียนเลขยันต์ที่เรียกว่า “คัมภีร์ลพวง” เพราะสอนวิธีการเขียนเลขยันต์แล้วลบลกลายเป็นผง มักเข้าใจกันว่าเป็นเรื่องทางไสยศาสตร์ ไม่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา แต่ในความเป็นจริงมีการแฝงหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไว้ด้วย อย่างเช่น คัมภีร์ตรีนีสิงเห ซึ่งเป็นคัมภีร์ลพวงที่สำคัญเล่มหนึ่ง มีการใช้ระบบตัวเลขเพื่อสร้างสัญลักษณ์บางอย่างใช้อธิบายแนวคิดที่ลึกซึ้ง

เกี่ยวกับปรมัตถธรรมผ่านกระบวนการทางคณิตศาสตร์ ดังนั้นการศึกษารูปสัญลักษณ์ในคัมภีร์เล่มนี้ทำให้เห็นแนวคิดของคนโบราณที่มีต่อคำสอนที่ลึกซึ้ง เช่น เรื่อง สุตญตาและนิพพาน ได้ โดยบทความนี้ได้นำแนวคิดของ พระพุทธศาสนามาหาญาณโดยเฉพาะนิยามมัยมิกะอย่าง แนวคิดเรื่องธรรมกายและสุญตา (ความว่าง) มาประกอบ การวิเคราะห์เรื่องนี้ด้วย

ดังนั้น สิ่งที่เป็นเรื่องไสยศาสตร์ ไม่ใช่พุทธศาสตร์ จึงยังมีเรื่องพุทธศาสตร์แฝงอยู่ด้วย ซึ่งสามารถมองได้ว่าเป็นกุศโลบายของโบราณจารย์ชาวพุทธที่ได้นำเรื่อง ไสยศาสตร์มาใช้เป็นเครื่องมือในการสอนพุทธธรรม คล้าย กับเรื่องพระเครื่องที่ชาวพุทธไทยจำนวนมากมองว่าเป็น เรื่องไสยศาสตร์มากกว่าพุทธศาสตร์ แต่ในความเป็นจริง พระเครื่องและการสร้างพระเครื่องก็มีความเกี่ยวข้อง กับการเผยแผ่และการปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธ- ศาสนาและจัดเป็นเครื่องมือหรือกุศโลบายอย่างหนึ่งในการ ดึงคนเข้าหาพุทธธรรม ดังจะเห็นได้จากบทความเรื่องที่ สองคือ บทความเรื่อง **การสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่า ในสังคมไทย** ซึ่งชี้ให้เห็นว่า พระเครื่องมีพัฒนาการ มาจากพระพิมพ์ ซึ่งเกิดขึ้นภายหลังพุทธกาล โดยเกิดจาก แนวคิดการสร้างเพื่อระลึกถึงสังเวชนียสถาน การสืบทอด อายุพระพุทธศาสนาและเผยแผ่หลักคำสอน การสั่งสม บุญญาบารมี และเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ แต่ ภายหลังได้กลายเป็นเรื่องเครื่องรางของขลังที่มีพุทธคุณ หรือพุทธานุภาพในการคุ้มครองและให้โชคลาภที่คนนิยม นำติดตัวจนเกิดพุทธพาณิชย์ซึ่งทำให้ชาวพุทธไทยเข้าใจ เจตนาารมณ์ ของ การสร้างพระเครื่องผิดพลาด คลาดเคลื่อน ส่งผลเสียต่อพระพุทธศาสนา บทความนี้จึง ศึกษาเพื่อเสนอแนวทางการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่า ในสังคมไทยโดยสอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธ- ศาสนา

บทความถัดมา คือ บทความเรื่อง **การสร้างสันติ วัฒนธรรมในครอบครัวไทยโดยใช้นิทานชาดก** ก็เป็น บทความที่น่าสนใจเพราะเป็นบทความที่แสดงให้เห็นผลดี หรือประโยชน์ที่เกิดจากการนำนิทานชาดกไปใช้เพื่อ

ทำให้เกิดความสงบสุขในครอบครัวได้ บทความนี้เป็นผล มาจากการวิจัยที่ชี้ให้เห็นว่า ผลของการใช้นิทานชาดก ส่งผลให้ครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ภายใน ครอบครัวมากขึ้น กล่าวคือ ทำให้สมาชิกในครอบครัว เมื่อเกิด ความขัดแย้งกัน ก็รู้จักการให้อภัยกันมากขึ้น มีความเคารพ ซึ้งกันและกันมากขึ้น ระหว่างคนต่างรุ่นและรุ่นเดียวกัน อีกทั้งทำให้สมาชิกในครอบครัวไม่แสดงอาการโกรธโมโห และลดความรุนแรง เมื่อเกิดข้อขัดแย้งหรือเกิดปัญหา ภายในครอบครัว ทำให้ครอบครัวมีความรักความห่วงใยกัน มากขึ้น ก่อให้เกิดการสร้างสันติวัฒนธรรมในครอบครัว

ดังนั้น จากบทความเรื่องการสร้างสันติวัฒนธรรมใน ครอบครัวไทยโดยใช้นิทานชาดก จึงแสดงให้เห็นว่า การสอน หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสามารถนำนิทานชาดกมา ประกอบการสอนเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล มากยิ่งขึ้น การเล่านิทานชาดกจึงเป็นเครื่องมือสำคัญ ประการหนึ่งในการสอนพุทธธรรมคล้ายกับการใช้อุปมา อุปไมยเป็นเครื่องมือในการสอนพุทธธรรมที่ปรากฏใน บทความสุดท้ายของวารสารฉบับนี้ คือ บทความเรื่อง **การสอนแบบอุปมาอุปไมยในพระพุทธศาสนา** ซึ่ง ได้แสดงให้เห็นว่า การสอนหรือการอธิบายพุทธธรรม ที่ปรากฏในคัมภีร์และงานเขียนทางพระพุทธศาสนา ตั้งแต่ครั้งพุทธกาลตราไปถึงปัจจุบันล้วนมีวิธีการใช้ อุปมาอุปไมยในการสอนพุทธธรรมเหมือนกัน การอุปมา อุปไมยส่วนมากจะนำสิ่งที่ป็นรูปธรรมมาเปรียบเทียบกับสิ่งที่ป็นนามธรรมซึ่งจะช่วยให้เข้าใจสิ่งที่ป็นนามธรรม มากขึ้น การสอนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยใช้ การอุปมาอุปไมยจึงช่วยให้เข้าใจหลักธรรมที่มีลักษณะ ป็นนามธรรมมากขึ้น

วารสารพุทธศาสนศึกษาฉบับนี้จึงน่าจะมีประโยชน์ ต่อผู้อ่านและการพัฒนาองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาไม่ มากก็น้อย หากผู้อ่านมีความประสงค์จะแสดงความ คิดเห็นหรือข้อเสนอแนะเพื่อติชมและเสนอแนวทาง ในการพัฒนาวารสาร ทางกองบรรณาธิการก็ยินดีน้อมรับ ด้วยความขอบพระคุณยิ่ง

องค์พระและสัญลักษณ์พพานในคัมภีร์ตรีนีสิงเห^๑

ณัฐธัญ มณีรัตน์^๒ ขานปวีชัช ทัดแก้ว^๓

บทคัดย่อ

การศึกษาวิชาเลขยันต์ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของวิชาไสยศาสตร์ในประเทศไทยนั้นมีมาช้านาน เลขยันต์มีบทบาทในวิถีชีวิตของผู้คนแทบทุกชนชั้น ดังจะเห็นตัวอย่างได้จากหนึ่งในวรรณคดีสำคัญเรื่องขุนช้างขุนแผนที่แสดงมโนทัศน์เกี่ยวกับโครงสร้างการศึกษาวิชาไสยศาสตร์แบบโบราณ โดยกล่าวว่า ผู้ศึกษาเลขยันต์ควรได้ศึกษาคัมภีร์ลพพงเป็นอย่างแรก เริ่มต้นด้วยคัมภีร์ปถมัง จากนั้นจึงศึกษาคัมภีร์ลพพงสำคัญอีก ๔ เล่ม ทั้งนี้คัมภีร์ลพพงเป็นบาทฐานสำคัญต่อความเข้าใจระบบเลขยันต์ คัมภีร์ตรีนีสิงเหเป็นหนึ่งในจำนวนนั้น เนื้อหาในคัมภีร์อธิบายเกี่ยวกับเลข การแทนค่าตัวเลขและที่มาของตัวเลขต่าง ๆ การศึกษาคัมภีร์เล่มนี้ช่วยให้เข้าใจเลขที่ปรากฏในยันต์ต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง ที่สำคัญคัมภีร์ตรีนีสิงเหมีการใช้ระบบตัวเลข เพื่อสร้างสัญลักษณ์บางอย่างใช้อธิบายแนวคิดที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับปรมัตถธรรมผ่านกระบวนการทางคณิตศาสตร์ ดังนั้นการศึกษารูปสัญลักษณ์ในคัมภีร์เล่มนี้ทำให้เห็นแนวคิดของคนโบราณที่มีต่อคำสอนที่ลึกซึ้ง เช่น เรื่องสุญญตาและนิพพานได้ แม้ว่าประโยชน์ขั้นพื้นฐานของการศึกษาเลขยันต์คือการคุ้มครองป้องกันอันตราย แต่หากพิจารณาถึงโครงสร้างเนื้อหาและรูปสัญลักษณ์ต่าง ๆ ก็อาจเข้าถึงประโยชน์ที่มากกว่าคือสามารถเข้าใจหลักคำสอนสำคัญของพุทธศาสนาผ่านสิ่งเหล่านั้นได้

คำสำคัญ : เลขยันต์, คัมภีร์ลพพง, ตรีนีสิงเห, รูปสัญลักษณ์

^๑ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทฉบับนี้ เรื่อง “คัมภีร์ตรีนีสิงเห : การตรวจสอบชำระและบทบาทในสังคมไทย” ซึ่งได้รับทุนอุดหนุนการศึกษาประจำปีการศึกษา ๒๕๕๙ จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๒ นิสิตระดับปริญญาโทฉบับนี้ สาขาวิชาภาษาบาลี-สันสกฤต และพุทธศาสนศึกษา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๓ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ประจำสาขาวิชาภาษาเอเชียใต้ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Buddha and Sunya Symbolic Figures in Trinisinghe

Natthan Maneeratana Chanwit Tudkeao

Abstract

The study of Yantra, which is a fundamental part of mysticism, has existed in Thailand for a long time. Yantra has played significant roles in the lives of Thai people of all classes, as evident in one of the most important literatures – *The Tale of Khun Chang Khun Phaen* – depicting elements of the structure and the study of mysticism in the past. It is said that studying the treatises of the erasable symbolic figures is the first stage of studying Yantra, beginning with Pathamung and followed by the other four major treatises, as they contain the essential basic knowledge of Yantra systems. Trinisinghe is one of these treatises: it contains the knowledge of numbers, ancient numeral systems, and mathematical notations. A study of Trinisinghe helps us to understand the symbolic figures in Thai Mandala. More importantly, Trinisinghe uses numeral systems to create symbolic figures for illustrating the profound ideas concerning Paramatthadhamma through mathematical methods. Consequently, studying the symbolic figures from this manuscript reveals the ancient beliefs about Buddhist teachings such as *Suññatā* and *Nibbāna*. Although the fundamental benefit of studying Yantra is protection against various kinds of danger, the content-related structures and the symbolic figures of Trinisinghe may help us gain greater benefit through the understanding of key Buddhist teachings.

Keywords : Yantra, the erasable symbolic figures treatises, Trinisinghe, symbolic figures

บทนำ

ศาสนาต่าง ๆ มีความเชื่อในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ เป็นบ่อเกิดพิธีกรรม และการสักการบูชา นอกจากคำสอน ด้านศีลธรรมจรรยา การสักการบูชาถือเป็นส่วนหนึ่งของ ศาสนพิธี มีไว้เพื่อชักนำศาสนิกให้เกิดจิตศรัทธาในศาสนา ถึงแม้ว่าการประกอบพิธีกรรมเพื่อให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ จะไม่ใช่วัตถุประสงค์หลักเหมือนกับหลักธรรมคำสอนก็ตาม แต่ก็มีความสำคัญต่อผู้นับถือศาสนา ด้วยผู้นับถือหวังผล ให้พิธีกรรมเป็นเครื่องป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ หรือเพื่อ บรรเทาความหวาดกลัว แม้ในพระพุทธศาสนาเองที่มุ่งเน้น การพ้นทุกข์ของปัจเจกบุคคล ก็ไม่ได้ปฏิเสธการอนุเคราะห์ ปุณฺณผู้ยังมีความกลัวในจิตใจ อีกทั้งยังเป็นการอนุเคราะห์ พระโยคาวจรผู้บำเพ็ญธรรม โดยใช้อำนาจของ พระรัตนตรัยเพื่อป้องกันอันตรายและความหวาดกลัว ต่าง ๆ ดังที่พรรณนาไว้ใน **ธัคคสูตร** ว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย หากความกลัวก็ดี ความ
หวาดสะดุ้งก็ดี ความขนพองสยองเกล้าก็ดีพึง
บังเกิดแก่พวกเธอผู้ไปในป่าก็ดี อยู่ที่โคนไม้ก็ดี
อยู่ในเรือนที่ว่างเปล่าก็ดี ที่นั้นพวกเธอพึงตาม
ระลึกถึงเรานี้แหละว่า แม้เพราะเหตุนี้ ๆ พระ
ผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นพระอรหันต์ เป็น
ผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชา
และจรณะ เสด็จไปดีแล้ว เป็นผู้รู้แจ้งโลก เป็น
สารถีฝึกบุรุษที่ควรฝึกไม่มีผู้อื่นจะยิ่งไปกว่า
เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
เป็นผู้ตื่นแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรม ดังนี้
(ส.ส (ไทย มมร.), ๒๕/๘๖๕/๔๒๐)

อันเรื่องราวกล่าวความพลาญงามน้อย
ทั้งขอมไทยได้สิ้นกียินดี
ปถมังตั้งตัวนะปิดตลอด

อาศัยพระพุทธวาทะที่ยกมานี้ พระเถรานุเถระผู้ทรง
คุณทางสมถกัมมัญฐานได้นำเอาบทสรรเสริญพระพุทธคุณ
บ้าง บทพระไตรสรณาคมน์บ้าง มาผูกเป็นยันต์ต่าง ๆ เพื่อ
สร้างขวัญกำลังใจ สิ่งเหล่านี้ได้พัฒนาเป็นความเชื่อเรื่อง
เลขยันต์ คาถาอาคม และเครื่องรางของขลัง และอยู่คู่กับ
สังคมไทยมาช้านาน ปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีที่ได้จาก
เอกสารโบราณในสมุดข่อยและคัมภีร์ใบลาน มีการบันทึก
เรื่องราววิทยาการของบรรพชน สิ่งเหล่านี้เป็นหลักฐานถึง
วิวัฒนาการเรื่องเลขยันต์และคาถาอาคม อย่างไรก็ตาม อาจ
มีหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์บางประการที่ช่วยให้
เข้าใจแนวคิดทั้งทางศาสนาและวัฒนธรรมของผู้คนในอดีต
ซ่อนอยู่ภายใต้ระบบเลขยันต์ที่ซับซ้อน โดยเฉพาะคัมภีร์
เลขยันต์ในหมวดคัมภีร์ลพพงที่มีการกล่าวถึงทั้งในวรรณคดี
และในวิถีชีวิตของผู้คนยุคโบราณ ดังเช่น คัมภีร์ปถมังที่
ปรากฏในหลักสูตรการศึกษาของชาวไทยในอดีต เนื้อหา
ในคัมภีร์นั้นมีความละเอียดลึกซึ้ง ถือเป็นปฐมบทของผู้ที่
ต้องการศึกษาอักขระเลขยันต์ทั้งปวง ดังจะพบเรื่องราวของ
คัมภีร์เล่มนี้ได้จากวรรณคดีเรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** ที่บอกเล่า
ถึงภาพสะท้อนวิถีชีวิตของชาวไทยแต่ครั้งโบราณ เช่น ใน
ตอนที่พลายแก้วบวชเป็นสามเณร ได้ศึกษาคัมภีร์ปถมัง เช่น
ที่กล่าวไว้ ดังนี้

ครานั้นจึงโฉมเจ้าเณรแก้ว แต่เพลแล้วทำผงดินสออยู่
ปถมังตั้งเพียรเรียนต่อครู ได้ยินเสียงเยี่ยมดูเห็นลึกา
(กรมศิลปากร, ๒๕๑๐ : ๑๒๗)

นอกจากนั้น ยังปรากฏในตอนกำเนิดพลาญงาม เมื่อ
พลาญงามเรียนอ่านเขียนอักขระสมัยได้คล่องแคล่วแล้ว ก็เริ่ม
ศึกษาคัมภีร์ปถมัง ดังที่กล่าวว่า

ค่อยเรียบบ่อยเรียนรู้ครูทองประศรี
เรียนคัมภีร์พุทธเพทพระเวทย์มนตร์
แล้วถอนถอดถูกต้องเป็นล่องหน
(เรื่องเดียวกัน : ๕๓๓)

จะเห็นได้ว่าเนื้อความในวรรณคดีกล่าวถึงชื่อ “คัมภีร์ปถมัง” และยังกล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้เนื้อหาในคัมภีร์ด้วย คำว่า “ปถมังตั้งตัวนะปัดตลอด” นั้นหากไม่เคยได้ศึกษาคัมภีร์นี้มาก่อนจะไม่อาจเข้าใจได้เลยว่า คำว่าตั้งตัวนะ ปัดตลอดคืออะไร เนื้อความตอนนี้อยู่ในขั้นตอนแรกของการเรียนคัมภีร์ปถมัง ดังที่ปรากฏเนื้อหา ดังนี้

ปถมัง พินทุ กุ ซาต ๖

คาถาสำหรับเสกพินทุ

พินทุ เอก สุมัง พนธ พินทุโท องกุสยธา
พินทุพนธติ ธมมวิชาลน จ เอกพินทุวิชานเย ๖

หุติย ฑณฆเมว จ ๖

คาถาสำหรับเสกทณฆะ

ทณฆเอก สุมังพนธ ทณฆโท องกุสยธา
ทณฆติ ธมมวิชาลน จ ทเวทณฆวิชานเย ๖

ตติย เกท กญเจ ว ๖

คาถาสำหรับเสกเกทะ

เกทเอก สุมังพนธ เกทโทองกุสยธา
เกทติ ธมมวิชาลน จ ตรีนเกทวิชานเย ๖

จตุตถ องกุ สมภว ๖

คาถาสำหรับเสกอังกุ

องกุสสเอก สุมังพนธ องกุสสโทองกุสยธา
องกุสสติ ธมมวิชาลน จ จตุตถองกุสสวิชานเย ๖

ปญจม ลีรส ซาต นกาโรโหติสมภโว ๖

คาถาสำหรับเสกลีระ

ลีรเอก สุมังพนธ ลีรโทองกุสยธา
ลีรติ ธมมวิชาลน จ ปญจลีวิชานเย ๖

(คัมภีร์ปถมัง : เลขที่ ๓๐ ม. ๔)

เมื่อเสร็จขั้นตอนนี้จะได้อักขระพิเศษเรียกว่า “นะปถมังพินทุ” หรือ “นะปัดตลอด”^๔ ต่อมา ที่กล่าวว่า “แล้วถอนถอดถูกต้องเป็นล่องหน” หมายถึง ขั้นตอนในการลบ ซึ่งการลบอักขระในคัมภีร์ลบผงไม่เหมือนการลบโดยทั่วไป จะต้องทำเป็นขั้น ๆ ไป ดังนี้

ปถมัง พินทุโลโป จ (ลบส่วนที่เป็นพินธ) นกาโร โหติ สัมภโว ๖ (บังเกิดเป็น นะ คือให้ลบพินธเสียแล้วลง นะ ลงไป) ๖

หุติย ฑณฆโลโป จ (ลบส่วนที่เป็นทณฆะ) โมกาโร โหติ สัมภโว ๖ (บังเกิดเป็น โม คือให้ลบทณฆะเสียลง โม ลงไป) ๖

^๔ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ อธิบายคำว่า “ปัดตลอด” ไว้ว่า “เรียก “นะ” ที่เขียนเป็นอักษรขอมสำหรับลงและปลูกเสกให้แคล้วคลาดตลอดปัดดลยว่า “นะปัดตลอด” (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๖ : ๗๓๔)

ตติย โภทโลโป จ (ลบส่วนที่เป็นภะ) พุททาโร
โหติ สัมภโว ฯ (บังเกิดเป็น พุท คือให้ลบภะเสียลง พุท
ลงไป) ๑

จตุตถ อังกุโลโป จ (ลบส่วนที่เป็นอัง) ธากาโร โหติ
สัมภโว ฯ (บังเกิดเป็น ธา คือให้ลบอังเสียลง ธา ลงไป)
๒

ปณจมี สิริโลโป จ (ลบส่วนที่เป็นสิระ) ยกาโร โหติ
สัมภโว ฯ (บังเกิดเป็น ยะ คือให้ลบสิระเสียลง ยะ ลงไป)
๓ (เรื่องเดียวกัน)

ขั้นตอนการลบนี้เอง นักปราชญ์ด้านเลขยันต์เรียกว่า
การถอด และเชื่อว่าผู้ที่ทรงคุณด้านสมถกัมมัฏฐาน เมื่อ
กระทำตามวิธีนี้อย่างถูกต้องแล้ว จะสามารถล่องหนหายตัว
ได้ชั่วขณะ จากที่ยกตัวอย่างมาจะเห็นได้ว่า ผู้แต่งวรรณคดี
เรื่องนี้มีความรู้เกี่ยวกับคัมภีร์ปถมัง และต้องเคยได้ศึกษา
มาไม่มากก็น้อย สำหรับผู้อ่าน ถ้าไม่มีความรู้พื้นฐานเกี่ยว
กับคัมภีร์ปถมังก็จะไม่เข้าใจเนื้อความที่ผู้แต่งต้องการสื่อ
ความสำคัญของคัมภีร์ลพวงมีคัมภีร์ปถมังเป็นอาทิ เนื้อหาใน
คัมภีร์เต็มไปด้วยสัญลักษณ์ต่าง ๆ มากมาย ดังที่ยกตัวอย่าง
ไว้ข้างต้น สัญลักษณ์เหล่านี้ยังไม่ได้มีการศึกษาวิเคราะห์
หรือตีความโดยละเอียด การศึกษาเลขยันต์นั้น อาศัยพื้น
ฐานคือความเชื่อว่ารूपสัญลักษณ์เหล่านั้นศักดิ์สิทธิ์ อย่างไร
ก็ตาม อาจารย์เทพย์ สาริกบุตร ผู้เชี่ยวชาญเรื่องเลขยันต์
โบราณของไทย เป็นผู้รวบรวมและชำระคัมภีร์เลขยันต์
ต่าง ๆ จำนวนมาก โดยมีความเห็นว่า การที่ผู้ศึกษาคัมภีร์
เลขยันต์สามารถทราบถึงที่มาของสัญลักษณ์ที่ทำให้เกิด
ความศักดิ์สิทธิ์ได้ย่อมเป็นการดีกว่า ดังที่กล่าวไว้ใน คัมภีร์
พระเวทฉบับพิเศษ ว่า

อนึ่ง ก่อนที่จะเล่าเรียนเรื่องเลขยันต์ จำเป็น
ต้องทราบกำเนิดที่มาเสียก่อนว่า เลขยันต์
ต่าง ๆ นั้นมีที่มาจากอะไร เกิดขึ้นด้วยสิ่งอันใด
และกระทำขึ้นด้วยเหตุผลอะไร มีความหมาย
ว่าอย่างใดกัน สิ่งเหล่านี้เราควรทราบเสียก่อน

ให้อ่องแก่การศึกษาเล่าเรียนก็จะเป็นประโยชน์
ให้เกิดเต็มที เหตุที่มาของยันต์ตามที่เขียนขึ้นไว้
เป็นเส้นลากผ่านไปมานั้น ท่านหมายถึงว่าเป็น
สายรกของพระพุทเจ้า ถ้าหากเป็นรูปกลม ๆ
ก็หมายถึงว่าเป็นพระพักตร์ของพระพุทเจ้า ...
ถ้าเป็นรูปสี่เหลี่ยม ก็หมายถึงว่าเป็นธาตุทั้ง ๔
หรือทวีปทั้ง ๔ ส่วนที่เป็นยันต์สามเหลี่ยมนั้น
หมายถึงโลกทั้ง ๓ ...

(เทพย์ สาริกบุตร, ๒๕๑๒ : ๑๘๗)

การเล่าเรียนเลขยันต์จึงไม่ได้ให้ความสำคัญแต่
รูปแบบที่ปรากฏเท่านั้น แต่ยังรวมถึงที่มาและความหมายที่
ซ่อนอยู่ในรูปสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่เป็นส่วนประกอบของยันต์
ในคัมภีร์ตรีนิสิงเหซึ่งเป็นหนึ่งในคัมภีร์ลพวงสำคัญ ๕ เล่ม มี
การใช้รูปสัญลักษณ์และการแทนค่าตัวเลขต่าง ๆ ที่สมควร
ได้รับการศึกษาวิเคราะห์ โดยผู้วิจัยเลือกสัญลักษณ์ที่สำคัญ
บางประการมาวิเคราะห์ในบทความนี้ ได้แก่ สัญลักษณ์
องค์พระและสัญลักษณ์สุณิพพาน

๑. การศึกษาคัมภีร์ลพวงสมัยโบราณ

คัมภีร์ตรีนิสิงเหเป็นคัมภีร์สำคัญเล่มหนึ่งในหมวด
ไสยศาสตร์ คำว่า ไสยศาสตร์ หมายถึง ตำราหรือวิชาที่ว่า
ด้วยลัทธิอันเนื่องด้วยเวทมนตร์คาถาซึ่งเชื่อว่าได้มาจาก
พรหมณ์ (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๖ : ๑๒๗๖) คัมภีร์
ตรีนิสิงเหจัดอยู่ในกลุ่มคัมภีร์ลพวงสำคัญ ๕ เล่ม ได้แก่
คัมภีร์ปถมัง คัมภีร์อิระเจ คัมภีร์ตรีนิสิงเห คัมภีร์มหาราช
และคัมภีร์พุทธคุณ(รัตนมาลา) คัมภีร์ลพวงแต่ละคัมภีร์จะ
มีความสำคัญแตกต่างกันไป เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้
ความเข้าใจต่อโครงสร้างระบบเลขยันต์ และสามารถทำ
เลขยันต์ต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง ในสมัยโบราณคัมภีร์ชุดนี้
จึงมีแพร่หลายอยู่ตามวัด โดยเฉพาะวัดที่เป็นสำนักเรียน
สำคัญในภาคกลาง เช่น วัดประดู่โรงธรรม จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา วัดราชสิทธาราม กรุงเทพมหานคร วัด
ปากคลองมะขามเฒ่า จังหวัดชัยนาท ทั้งนี้เพราะในสมัย
โบราณก่อนที่การศึกษาสมัยใหม่จะเข้ามามีบทบาทในสังคม

ไทยนั้น การศึกษาต่าง ๆ กระทำกันในวัด โดยผู้ที่ประสาทความรู้คือพระสงฆ์ทรงคุณพิเศษเป็นที่ยอมรับ และผู้ศึกษาคัมภีร์นี้ส่วนใหญ่เป็นพระภิกษุสงฆ์และอุบาสก อุบาสิกา โดยปกติผู้หญิงจะไม่ค่อยได้มีโอกาสศึกษาคัมภีร์เหล่านี้ เนื่องจากมีพระวินัยห้ามระหว่างพระสงฆ์กับอุบาสิกาไม่ให้ใกล้ชิดกันเกินไป อย่างไรก็ตาม ในขุนช้างขุนแผนกลับมีผู้หญิงที่เชี่ยวชาญคัมภีร์ชุดนี้ คือ นางทองประศรี ตามที่ได้ยกตัวอย่างไว้ในข้างต้น และยังมีหลักฐานระบุไว้ในคัมภีร์ปถมังเองด้วย ว่าสตรีก็สามารถเรียนได้ ในคัมภีร์ปถมังในตอนต้นมีการกล่าวถึงความสำคัญของคัมภีร์ไว้ดังนี้

ลิตธิการิยะ พระมหาเถระผู้เฒ่าท่านประสิทธิ์
ให้แก่สมณชีพรามณ์ ท้าวพระยามหากษัตริย์
และชายหญิงทั้งหลายอันเกิดมาภายหลังให้
รู้จักคัมภีร์พระปถมังเป็นต้นดังนี้ก่อน และยาก
นักที่บุคคลจะได้รู้โดยยาก ตั้งแต่พันธุขึ้นไป
จนถึงนิพพานเป็นที่สุด ถ้าผู้ใดเรียนแล้ว อาจ
ป้องกันบรรเทาเสียซึ่งอันตรายในน้ำและบนบก
ได้ และได้ชื่อว่าบุคคลผู้นั้นไม่เสียทีที่เกิดมา
พบพระพุทธศาสนา ถ้าผู้ใดมิได้เรียน ท่านว่า
ผู้นั้นเกิดมาเสียทีที่ได้พบพระพุทธศาสนาแล

อันคัมภีร์พระปถมังนี้เป็นที่รับรองซึ่งสรรพการ
ทั้งปวงในอิธะโลกและปรโลก อาจสามารให้
สัตว์พ้นจากกองทุกข์ คือราชภัย โจรภัย อัคคีภัย
และอุทกภัย กับอุปัทวันตรายทั้งปวง และอาจ
ป้องกันสรรพอาวุธ คือหอก ดาบ แหวน หลาว
จ้าว ทวน ธนูและปืนไฟทั้งปวงมิให้มาแผ้วพาน
ได้เลย (คัมภีร์ปถมัง : เลขที่ ๓๐ ม. ๔)

จากข้อความนี้จะเห็นได้ว่าต้นคัมภีร์มีการกล่าวถึงผู้ประพันธ์ว่าเป็นพระมหาเถระ เข้าใจว่าเป็นพระภิกษุผู้คงแก่เรียน แต่ไม่ได้ระบุนามเอาไว้ อย่างไรก็ตาม คัมภีร์ลพมังทั้ง ๕ เล่มนี้ไม่อาจสรุปว่ามีแต่งเพียงคนเดียวหรือหลายคน แต่เนื้อหาของทุกคัมภีร์มีความเชื่อมโยงกันและมีการใช้รูปแบบทางสัญลักษณ์รวมถึงองค์ความรู้ต่าง ๆ ร่วม

กัน คัมภีร์ปถมังระบุให้ศึกษาคัมภีร์เล่มนี้เป็นเล่มแรก อีกทั้งยังกล่าวไว้ว่าถ้าไม่ได้ศึกษาคัมภีร์เล่มนี้ถือว่าเกิดมาเสียทีที่ได้พบพระพุทธศาสนา แสดงให้เห็นว่าผู้ประพันธ์ให้ความสำคัญแก่นิเวศในคัมภีร์ที่เอื้อประโยชน์อย่างมากต่อการศึกษาพระพุทธศาสนา การศึกษาพระพุทธศาสนาในสมัยโบราณก่อนที่ระบบการพิมพ์จะเกิดขึ้นในประเทศไทย คัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนา อย่างเช่น พระไตรปิฎกและอรรถกถาเป็นหนังสือที่ไม่ได้มีแพร่หลายโดยทั่วไป คงสงวนไว้เฉพาะอารามสำคัญเท่านั้น ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับคัมภีร์ลพมังชุดนี้เป็นตำราที่สั้นกว่ามาก สามารถท่องและจดจำได้ง่ายกว่ามาก

การที่คัมภีร์ลพมังถือเป็นแม่บทสำคัญของการศึกษาเลขยันต์โบราณของชาวไทย เพราะการศึกษาเลขยันต์ต่าง ๆ นั้นผู้ศึกษาจะต้องผ่านขั้นตอนการเรียนลพมังเสียก่อนจึงจะถือว่าถูกต้อง ซึ่งการฝึกลพมังนั้นคือการฝึกเขียน เส้นยันต์อักขระ ตัวเลขตลอดจนรูปสัญลักษณ์ต่าง ๆ รวมทั้งการใช้คาบคาถาให้เกิดความชำนาญ ถือเป็นการฝึกทักษะการเรียกสูตรเรียกนามให้เกิดความเชี่ยวชาญสามารถจดจำได้อย่างคล่องแคล่ว จากนั้นก็กลับอักขระ ยันต์เหล่านั้นแล้วจึงเขียนขึ้นใหม่ตามลำดับขั้นตอน ดังนั้น ผู้ที่ศึกษาคัมภีร์ลพมังจนเกิดความชำนาญจะคุ้นเคยกับสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในระบบเลขยันต์ เช่น สุรย์ จันทร อู่องการ มหาเมฆ มหานิล มหาไวย รวมถึงตัวเลขต่าง ๆ ผ่านขั้นตอนการฝึกลพมัง การศึกษาเลขยันต์ให้แตกฉานจำเป็นต้องเรียนรู้จากคัมภีร์ลพมังเหล่านี้เป็นบาพฐานเพื่อให้เกิดความเข้าใจต่อกระบวนการลงเลขยันต์แบบต่าง ๆ ขอนำสังเกตของตำราเลขยันต์โดยทั่วไป จะมีลักษณะการจดเนื้อหาสำคัญไว้เพื่อป้องกันการหลงลืมเท่านั้น จะมีเพียงรูปยันต์และบทเสก ซึ่งบทเสกดังกล่าวเป็นเพียงคาถาบังคับในยันต์เท่านั้น ส่วนการเรียกสูตรเส้นยันต์ เรียกสูตรตัวอักขระ ตัวเลขและสัญลักษณ์ที่มีอยู่ในยันต์จะไม่มีบอกไว้ ผู้ที่ศึกษาจะต้องมีพื้นฐานความรู้มาก่อน ดังนั้น การศึกษาเลขยันต์ของของชาวไทยโบราณถือว่ามีความซับซ้อน โดยกำหนดให้ผู้ศึกษาต้องผ่านขั้นตอนการเรียนลพมังก่อนที่จะเรียนตำราเลขยันต์เล่มอื่นใด

๒. ลักษณะเด่นของคัมภีร์ตรีนิสิงเห

คัมภีร์ตรีนิสิงเหมีความสำคัญมากในฐานะที่เป็นองค์ความรู้ที่ช่วยให้เกิดความเข้าใจพื้นฐานในการทำเลขและกลเลขในระบบเลขยันต์ รวมทั้งช่วยให้ผู้ศึกษาเข้าใจที่มาของเลขและสัญลักษณ์บางประการที่ปรากฏอยู่ในยันต์อย่างถูกต้อง คัมภีร์เล่มนี้ไม่เพียงประกอบด้วยระบบเลขและที่มาของตัวเลขต่าง ๆ เท่านั้นแต่ยังมีความรู้ทางด้านคณิตศาสตร์โบราณ ดาราศาสตร์ เวชศาสตร์และเรื่องของศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์-ฮินดูประกอบอยู่ด้วย คัมภีร์ตรีนิสิงเหประกอบด้วยเนื้อหาหลัก ๕ ส่วนด้วยกัน คือ ๑. บทนมัสการครู ๒. การทำอัตราเลขทวาทสมงคล ๓. ความหมายของอัตราเลขทวาทสมงคล ๔. การทำกลยันต์ต่าง ๆ จากผลหารอัตราเลขทวาทสมงคล ๕. อุปเทห์วิธีการนำเอาผงตรีนิสิงเหและยันต์ที่ได้ไปใช้ องค์ประกอบของคัมภีร์ทั้ง ๕ ส่วนเป็นเกณฑ์พิจารณาว่าคัมภีร์ตรีนิสิงเหเล่มใดมีความสมบูรณ์กว่ากัน ในส่วนของเนื้อหาของคัมภีร์ตรีนิสิงเหจนถึงจะมืองค์ประกอบหลักเหมือนกัน แต่โดยรายละเอียดที่กล่าวไว้ในคัมภีร์แต่ละฉบับมีความต่างกัน มีเพียงมนต์และวิธีการเท่านั้นที่เหมือนกัน นำเสียดายที่ต้นฉบับของคัมภีร์ตรีนิสิงเหพบน้อยมากเมื่อเทียบกับคัมภีร์ลบบงเล่มอื่น ๆ ในหอสมุดแห่งชาติ ส่วนเอกสารโบราณเองพบเพียงหนึ่งสำนวนที่มีความครบถ้วนสมบูรณ์ที่สุด คัมภีร์เล่มนี้จัดว่าหาได้ยากและมีผู้ที่สืบทอดองค์ความรู้ในคัมภีร์นี้เหลืออยู่น้อยที่สุด อาจเป็นเพราะเนื้อหาในคัมภีร์ส่วนหนึ่งเกี่ยวข้องกับการคำนวณทางคณิตศาสตร์ซึ่งคนโบราณในระดับประชาชนทั่วไปในสมัยนั้นอาจไม่มีความเชี่ยวชาญก็เป็นได้

ผงตรีนิสิงเหเป็นผงที่ได้จากการเขียนและลบตามขั้นตอนในคัมภีร์ มีที่มาจากการใช้อัตรากำลังเทวดาอัฐเคราะห์มาคิดคำนวณกับกำลังพระรัตนตรัย โดยมีวิธีทำพิสดารและไม่ปรากฏในตำราเลขยันต์อื่นใด โดยมีหลักสำคัญอยู่ที่อัตราทวาทสมงคล ซึ่งเป็นกลเลข ๑๒ ตัว แบ่งเป็น ๔ ชุด ชุดละ ๓ ตัว และทุกชุดจะบวกกันได้เท่ากับ ๑๕ ได้แก่ “๓ ๗ ๕ ๔ ๖ ๕ ๑ ๙ ๕ ๒ ๘ ๕”

ในตำราตรีนิสิงเหมีกระบวนการคิดเลขทวาทสมงคลและอัตราทวาทสมงคล ดังนี้

๑. นำเลขกำลังเทวดาอัฐเคราะห์บวกเข้าด้วยกันได้ ๑๐๘ แล้วจากนั้นเอาคุณพระสงฆ์ ๑๔ คูณกำลังเทวดาทั้งหมดคือ ๑๐๘ ได้ ๑๕๑๒

๒. นำเอาคุณพระธรรม ๓๘ หาร ๑๕๑๒ ได้ผลลัพธ์ ๓๙ เศษ ๓๐ เอา ๓๐ มาหาร ๓๙ ได้ผลลัพธ์ ๑ เศษ ๙ เอาผลลัพธ์กับเศษบวกกัน (๑+๙) ได้ ๑๐ เอาไปบวกกับ ๑๐๘ ซึ่งไม่ใช่เลขกำลังดาวอัฐเคราะห์ เลข ๑๐๘ อย่างหลังนี้มีที่มาจากการรวมคุณของพระพุทธรูป พระธรรม และพระสงฆ์ตามแบบคัมภีร์รัตนมาลา ในขั้นตอนนี้จะได้ผลลัพธ์ ๑๑๘

๓. นำเอา ๙ (พระนพหุคุณ) มาหาร ๑๑๘ ได้ผลลัพธ์ ๑๓ เศษ ๑

๔. เอาผลลัพธ์มาลบกับเศษ (๑๓-๑) ได้ผลลัพธ์ ๑๒ ชื่อ ทวาทสมงคล

เลข ๑๒ นี้ถือว่าเป็นเลขสำคัญในคัมภีร์ตรีนิสิงเห เพราะเป็นเลขตั้งต้นในการคำนวณอัตราทวาทสมงคล สันนิษฐานว่า ผู้รจนาหมายเอาดวงดาวในจักรราศีทั้ง ๑๒ กลุ่มดาว ที่ปรากฏอยู่ตามแนวเส้นสุริยวิถี ดังนั้น การศึกษา คัมภีร์ตรีนิสิงเห ผู้ที่เรียนรู้คัมภีร์นี้จึงต้องมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับดาราศาสตร์ ในลำดับต่อไปเป็นการทำอัตราทวาทสมงคลจากเลขทวาทสมงคล ดังนี้

๑. ตั้งเลขทวาทสมงคล (๑๒) เอา ๔ หาร ได้ผลลัพธ์ ๓ เป็นเลขตัวที่ ๑ แทนสัญลักษณ์ด้วยพญาราชสีห์ ๓ ตัว

๒. ตั้งเลขทวาทสมงคล (๑๒) เอา ๒ บวก เอา ๒ คูณ เอา ๔ หาร ได้ผลลัพธ์ ๗ เป็นเลขตัวที่ ๒ แทนสัญลักษณ์ด้วยพญาช้าง ๗ ช้าง

๓. ตั้งเลขทวาทสมงคล (๑๒) เอา ๒ ลบ เอา ๒ คูณ เอา ๔ หาร ได้ผลลัพธ์ ๕ เป็นเลขตัวที่ ๓ แทนสัญลักษณ์ด้วยพระเพชรณฤกรรม ๕ องค์

๔. ตั้งเลขทวาทสมงคล (๑๒) เอา ๔ บวก ๔ หาร ได้ผลลัพธ์ ๔ เป็นเลขตัวที่ ๔ แทนสัญลักษณ์ด้วยเทวดา ๔ องค์

๕. ตั้งเลขทบาทสมงคลเอา (๑๒) เอา ๒ คุณ เอา ๔ หาร ได้ผลลัพท์เป็น ๖ เป็นเลขตัวที่ ๕ แทนสัญลักษณ์ด้วยพระราชา ๖ องค์

๖. ตั้งเลขทบาทสมงคล (๑๒) เอา ๒ ลบ เอา ๒ คุณ เอา ๔ หาร ได้ผลลัพท์ ๕ เป็นเลขตัวที่ ๖ แทนสัญลักษณ์ด้วยพระอินทร์ ๕ องค์

๗. ตั้งเลขทบาทสมงคล (๑๒) เอา ๒ คุณ เอา ๔ หาร เอา ๒ ลบ เอา ๔ หาร ได้ผลลัพท์เป็น ๑ เป็นเลขตัวที่ ๗ แทนสัญลักษณ์ด้วยยักษ์ ๑ ตน

๘. ตั้งเลขทบาทสมงคล (๑๒) เอา ๒ คุณ เอา ๔ หาร เอา ๖ คุณ เอา ๔ หาร ได้ผลลัพท์เป็น ๙ เป็นเลขตัวที่ ๘ แทนสัญลักษณ์ด้วยเทวดานพเคราะห์ ๙ องค์

๙. ตั้งเลขทบาทสมงคล (๑๒) เอา ๒ ลบ เอา ๒ คุณ เอา ๔ หาร ได้ผลลัพท์ ๕ เป็นเลขตัวที่ ๙ แทนสัญลักษณ์ด้วยพระพรหม ๕ องค์

๑๐. ตั้งเลขทบาทสมงคล (๑๒) เอา ๔ ลบ เอา ๔ หาร ได้ผลลัพท์ ๒ เป็นเลขตัวที่ ๑๐ แทนสัญลักษณ์ด้วยพระราชา ๒ องค์

๑๑. ตั้งเลขทบาทสมงคล (๑๒) เอา ๒ ลบ เอา ๓ คุณ เอา ๒ บวก เอา ๔ หาร ได้ผลลัพท์ ๘ เป็นเลขตัวที่ ๑๑ แทนสัญลักษณ์ด้วยพระอรหันต์ ๘ องค์

๑๒. ตั้งเลขทบาทสมงคล (๑๒) เอา ๒ ลบ เอา ๒ คุณ เอา ๔ หาร ได้ผลลัพท์ ๕ เป็นเลขตัวที่ ๑๒ แทนสัญลักษณ์ด้วยพระพุทธเจ้าทั้ง ๕ พระองค์ที่อุบัติในภพภวนี้ (คัมภีร์ตรินิสิงเห : เลขที่ ๑๕)

จากที่กล่าวมานี้ อัตราทบาทสมงคลนี้มีความหมายใช้แทนคุณพระรัตนตรัย เทพยดาตลอดจนพญาสัตว์ เช่น เลข ๓ แทนราชสีห์ทั้ง ๓ เลข ๗ แทนพญาช้างทั้ง ๗ เลขชุดนี้ปรากฏอยู่ในยันต์โบราณเรียกว่ายันต์ตรินิสิงเห ซึ่งภายในยันต์จะมีแต่ตัวเลขเพียงอย่างเดียว ไม่ปรากฏอักขระอื่นใด

สำหรับการลบผงดรีนสิงเหกระทำโดยตั้งกำลังเทวดา บวก ลบ คุณ หารกับกำลังพระรัตนตรัยสำเร็จเป็นอัตราทบาทสมงคลแล้ว ก็เอาเลขกำลังในอัตราดังกล่าวมาคูณหารกันตามลำดับไป มีการลงยันต์ประทับแล้วเสก ผงที่ได้จากการลบเรียกว่าผงดรีนสิงเห เชื่อกันว่ามีอำนาจปกป้องคุ้มครองและภูติผีปีศาจ ป้องกันการกระทำร้ายทั้งคุณผีคุณคนได้ทุกประการ ทั้งยังเป็นตะบะเคชะมหาอำนาจคงกระพันชาตรีทั้งคมอาวุธและป้องกันสัตว์ร้าย ตามที่กล่าวไว้ในส่วนอุปเท่ห์ ดังที่ในคัมภีร์ตรินิสิงเห กล่าวไว้ ว่า

อนึ่งท่านให้ตั้งตรินิสิงเห (ทบาทสมงคล) ลง เอา ๓ คุณ ๓ หารให้ได้ ๓ หน ให้ประทับด้วยยันต์นารายณ์ถอดรูป ยันต์ตราพระราชสีห์และสัพเพชนา พุชชาด้วยทุก ๆ ครั้งแล้วเสกด้วยคาถา ภาควัมบดี ๓ คาบ^๕

อิติปิโสถอยหลัง ๓ คาบ แล้วลงชื่อตามปรารณาเอาผงทาตัวไปแห่งใด ๆ คนทั้งหลายเห็นเราร่วงาม จะปรารณาล้างใด ๆ ก็ได้ตามปรารณา ถ้าทำได้เท่ากำลังวันยั้งดี

กลหนึ่งท่านให้ตั้งตรินิสิงเห (ทบาทสมงคล) ลง เอา ๗ คุณ ๗ หารให้ได้ ๗ หน ชื่อพระยาฉัททันต์ถอดรูปให้ลงภาควัมบดีองค์เดียว ๗ หน แล้วลงชื่อตามองค์พระตามปรารณา หรือจะเขียนลงที่หน้าผากก็ได้ แล้วเสกด้วยคาถา ภาควัมบดี ๓ คาบ หรือตามกำลังวันก็ได้ เมื่อเสร็จแล้วลบผัดหน้าไปเถิด คนทั้งหลายเห็นเรารักเราแล กลหนึ่งท่านให้ตั้งตรินิสิงเห (ทบาทสมงคล) ลง เอา ๕ คุณ ๕ หารให้ได้ ๕ หน ชื่อเพ็ชรณลุกรรมถอดรูป แล้วลงชื่อกลางยันต์ตามปรารณา เสกด้วยคาถาภาควัมบดี ๕ คาบ อิติปารมิตาตังสา อิติสพพญุมาคตา อิติโพธิมนุปปตโต อิติปิโสเจเตนโม ๕ คาบ นโม ๕ คาบ

^๕ การกำหนดลมหายใจซึ่งเรียกว่าคาบคาถา กล่าวคือจะต้องว่าคาถาภายในจิตใจเดียว เรียกว่า ๑ คาบคาถา ถ้ายันต์ที่ท่านกำหนดให้เสก ๙ คาบ ๑๖ คาบ หรือ ๑๐๘ คาบ หมายถึงการทำคาบคาถาตามจำนวนครั้งที่กำหนด

อิติปิโส-ภควาติ ๕ คาบ ประทับตราพระราชสีห์
๕ คาบ แล้วเอาผงทาตัวเป็นเส้นทึบแก่คนทั้ง
หลาย เขาเห็นงามเหมือนเทวดา จะทำการอัน
ใดก็ดีก็งาม (พรหม ขมาลา, ๒๔๘๑)

จากเนื้อหาในคัมภีร์ที่ยกมานี้ จะเห็นได้ว่าในแต่ละ
ขั้นตอน (ในคัมภีร์เรียกว่ากล) จะเริ่มจากการตั้งทวารสมาธิ
แล้วคุณหาร อัตรานั้นด้วยเลขทั้ง ๑๒ อัตรา โดยกระทำทีละ
อัตราเป็นจำนวนครึ่งเท่ากับเลขในขั้นนั้น ๆ มีการประยงค์
หรือรูปสัญลักษณ์บางอย่าง ซึ่งเลขที่ใช้คุณหารและรูป
สัญลักษณ์ที่ใช้ประทับลงไปมีผลทำให้ผงที่ได้ในแต่ละขั้น
(แต่ละกล) มีอิทธิคุณแตกต่างกันไป

๓. การใช้สัญลักษณ์ในคัมภีร์ลพวงและระบบ เลขยันต์

การเขียนรูปสัญลักษณ์มีความสำคัญในระบบเลขยันต์
โบราณของไทย เนื่องจากในคัมภีร์เลขยันต์มีระบบสัญลักษณ์
มากพอสมควร แต่ส่วนใหญ่รูปสัญลักษณ์ดังกล่าวมีที่มาจาก
คัมภีร์ลพวงทั้ง ๕ คัมภีร์ ซึ่งแต่ละคัมภีร์จะมีระบบสัญลักษณ์
ที่ใช้ร่วมกันและที่แยกเป็นอิสระจำนวนมาก สัญลักษณ์
เหล่านี้ยังไม่ได้ได้รับการศึกษาวิเคราะห์ เพียงแต่สันนิษฐาน
ตามรูปแบบที่ปรากฏ อาทิ รูปพระจันทร์ รูปพระอาทิตย์
อุณาโลม สัญลักษณ์เหล่านี้มีที่มาจากคัมภีร์ลพวง สามารถ
ป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ ทั้งเป็นเมตตามหานิยมตลอดจน
ยังความพิณาศให้ศัตรู

ความเชื่อเกี่ยวกับสัญลักษณ์นี้มีอยู่ทั่วทุกมุมโลก
อารยธรรมอียิปต์โบราณเชื่อว่าสัญลักษณ์ดวงพระเนตรแห่ง
ฮอรัสว่าสามารถขับไล่สิ่งชั่วร้ายได้ (R.T.Rundle Clark,
1959 : 93) ชาวยุโรปเหนือเชื่อการผูกธนูจากอักษร Run (Bind
rune, Icelandic) ว่ามีอำนาจโดยประการต่าง ๆ (Edred
Thorsson, 1992 : 1-3) ชาวยุโรปทั่วไปเชื่อในสัญลักษณ์
ของบรรดาเทพทูตและปีศาจดังที่ปรากฏในคัมภีร์ไซโลมอน
(S.Liddell MacGregor Mathers, 1999 : 4) แม้แต่
ชาวเอเชียก็มีความเชื่อในรูปสัญลักษณ์เช่นกัน ชาวจีนเชื่อใน
รูปหลก จื่อ ว่าสามารถใช้ทำนายทายทักสถานที่ต่าง ๆ รวม

ทั้งใช้แก้ไขปดเปาสิ่งอัปมงคลได้ (กวนจื่อ แซ่ตั้ง, ๒๕๔๑ :
๑๑๓)

สำหรับชาวไทยโบราณสัญลักษณ์ที่เชื่อกันว่าศักดิ์สิทธิ์
มักปรากฏในรูปยันต์ต่าง ๆ ยันต์ที่เราเห็นโดยทั่วไปจะ
ประกอบด้วยลายเส้นอาจจะเป็นรูปเลขาคณิตหรือรูปทรง
อิสระตลอดจนรูปสัตว์ต่าง ๆ อีกพระหรือมนต์ บางยันต์
อาจเป็นตัวเลขเขียนไว้ในตารางหรือบริเวณใดบริเวณหนึ่ง
ในยันต์นั้น รูปสัญลักษณ์ ที่พบบ่อย ๆ เช่น รูปองค์พระ
รูปพระอาทิตย์ รูปพระจันทร์ ดังที่กล่าวไว้แล้วว่าจะไม่มี
การศึกษารูปสัญลักษณ์เหล่านี้อย่างจริงจัง อาจทำให้เกิด
ความเข้าใจคลาดเคลื่อนหรือไม่สามารถเข้าใจถึงแนวคิดอัน
เป็นที่มาของรูปสัญลักษณ์นั้น ๆ ตัวอย่างความเข้าใจเรื่อง
รูปองค์พระที่คลาดเคลื่อน เช่นที่กล่าวไว้ในบทความ เรื่อง
ก่อนจะถึงพระเครื่อง : ประมวลคดีในขุนช้างขุนแผน ที่ว่า

วงกลมหรือวงรีหมายถึงพระพุทธเจ้า...นอกจาก
นี้ลำดับตัวเลขต่าง ๆ ก็มีการเขียนลงในยันต์
ด้วยตัวอักษรขอมเช่นกันเลขแต่ละตัวหมายถึง
ถึงเทพเจ้าองค์หนึ่ง คาถาบทหนึ่ง หรือลำดับ
เลขที่ยาวกว่านั้นซึ่งมีนัยสำคัญเกี่ยวกับอำนาจ
ศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ (คริสต์ เบเคอร์และ
ผาสุก พงษ์ไพโรจจิตร, ๒๕๕๘ : ๒๐๓)

จะเห็นได้ว่าความเข้าใจเกี่ยวกับสัญลักษณ์ยัง
ปราศจากคำอธิบาย และไม่ทราบถึงที่มา ถูกเข้าใจว่าเป็น
ความเชื่อที่เน้นเรื่องความศักดิ์สิทธิ์เพียงอย่างเดียว ด้วยการ
ขาดองค์ความรู้ที่ถูกต้องนี้เอง จึงทำให้บุคคลทั่วไปเข้าใจ
วิชาเลขยันต์ซึ่งเป็นแขนงหนึ่งในหมวดไสยศาสตร์กลายเป็น
สิ่งที่มึนงง ไม่สามารถอธิบายได้หรือสักแต่ว่าเชื่อกันต่อ ๆ
มา ดังตัวอย่างข้างต้นที่ผู้เขียนเข้าใจว่า วงกลมหรือวงรี
หมายถึงพระพุทธเจ้า อันที่จริงวงกลมหรือวงรีอาจหมายถึง
สุญ มหาลัญจหรือปรมัตถสุญ เมื่อนำวงรีสามวงมาวางซ้อน
กันจะได้รูปองค์พระ ซึ่งมีความหมายถึงปรมัตถธรรม (ซึ่ง
จะได้ทำการศึกษาในข้อต่อไป) เหตุผลสำคัญประการหนึ่ง
เพราะผู้ศึกษาวิชาเลขยันต์ในภายหลังไม่ได้ให้ความสำคัญ
แก่คัมภีร์ลพวงเท่าที่ควร แต่กลับให้ความสำคัญแก่ตัว

รูปแบบสำเร็จของยันต์ต่าง ๆ มากกว่า เพราะสามารถนำเอาไปใช้งานได้ทันที เช่น นำไปลงบนผ้าเป็นผ้าประเจียด นำไปลงบนแผ่นโลหะเป็นตะกรุดหรือนำไปลงไว้ด้านหลังพระพิมพ์และเหรียญพระต่าง ๆ วัตถุมงคลเหล่านี้จะมีรูปยันต์พิสดารอาจจะเป็นยันต์เดียวหรือหลาย ๆ ยันต์ ล้วนเป็นการใช้ยันต์อย่างฟุ่มเฟือย เพื่อให้เกิดความเข้าใจว่าหลังโดยการอาศัยจำนวน หรือแม้แต่การใช้รูปยันต์ประทับลงบนเครื่องใช้สมัยใหม่ เช่น เต็นท์สำหรับเดินป่า เพราะเชื่อว่าสามารถป้องกันอันตรายได้ แม้แต่การสักยันต์ลงบนร่างกายก็เช่นกัน ไม่เพียงแต่ความเข้าใจในรูปแบบที่สูญหายไป พิธีกรรมตามอย่างโบราณก็สูญหายไปด้วย เกี่ยวกับการศึกษาวิชาเลขยันต์ อาจารย์เทพย์ สาริกบุตร มีความเห็นว่าผู้ที่ศึกษาควรได้ศึกษาคัมภีร์ลพวงเป็นปฐม ดังที่ได้กล่าวไว้ใน **พระคัมภีร์พระเวท ตติยะบรรพ** ว่า

วิชาที่เรียนขั้นแรกก็คือวิชาทำผง ได้แก่เรียนทำปถมังเสียก่อน...ลง (ยันต์ต่าง ๆ) ไปลบไปตามวิธีจนชำนาญ และมีได้ทำกันวันสองวันทำกันเป็นแรมเดือนแรมปีทีเดียว ถึงกับนำเอาผงที่ทำนั้นมาสร้างเป็นพระเครื่องได้ ทั้งนี้ก็เป็นเพราะเหตุว่า การทำผงนั้นเป็นการหัดทำสมาธิขั้นแรกอย่างเอกอุ กระทำพร้อมกันทั้งองค์สามคือทางกายใช้มือขีดเขียนตัวอักษรลงไป พร้อมกับทางวาจา ซึ่งบริกรรมท่องบ่นสูตรและคาถาที่ทำต่าง ๆ ไปพร้อมกับอาการกิริยาที่เขียนทางใจต้องสำรวมควบคุมเพ่งเล็งตัวอักษรมิให้เขียนผิดพลาด และคาถาต่าง ๆ ที่ว่าไปก็ต้องให้พร้อมกับการเขียน บางตอนก็มีการปลุกเสกไปด้วย นับว่าเป็นเครื่องล่อในการหัดทำสมาธิเป็นอย่างดี เพราะมิใช่แต่จะเขียนอย่างเดียว พอเขียนเสร็จบังเกิดขึ้นแล้วก็ลบเสียบังเกิดเป็นขึ้นใหม่ต่อไปอีก เกิดดับอยู่เช่นนี้สลับกันไป จนท้ายที่สุดถึงองค์พระและลบเข้าสู่ลพวง (เทพย์ สาริกบุตร, ๒๕๐๑ : ๑)

ความเข้าใจเกี่ยวกับสัญลักษณ์ที่ปรากฏในระบบเลขยันต์จึงมีความสำคัญ เพื่อที่จะสามารถเข้าใจแนวคิดของผู้ที่ประพันธ์คัมภีร์เลขยันต์ต่าง ๆ หรือผู้ที่คิดประดิษฐ์ยันต์ที่มีความหลากหลาย อย่างไรก็ตาม สัญลักษณ์ที่มีอยู่ในคัมภีร์เลขยันต์มีอยู่มาก แต่ที่จะนำมาศึกษาในบทความนี้เป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญมากในคัมภีร์ลพวงโดยเฉพาะคัมภีร์ตรีนิสิงเห ซึ่งจะได้กล่าวในข้อต่อไป

๔. สัญลักษณ์องค์พระและสุณิพพานในคัมภีร์ตรีนิสิงเห

เนื้อหาของคัมภีร์ลพวงทั้ง ๕ คัมภีร์มีรูปแบบทางสัญลักษณ์ที่หลากหลาย แต่มีสัญลักษณ์ ๕ สัญลักษณ์ที่คัมภีร์ทั้ง ๕ เล่มใช้ร่วมกัน ได้แก่ พระจันทร์ พระอาทิตย์ อุณาโลม องค์พระและสุณิพพาน ซึ่งเป็นที่มาของข้อสันนิษฐานที่ว่า คัมภีร์ลพวงทั้ง ๕ คัมภีร์นี้แต่งขึ้นโดยนักปราชญ์คนเดียวกัน หรือกลุ่มนักปราชญ์ที่มีแนวคิดเดียวกัน จึงมีการใช้รูปสัญลักษณ์และการสื่อความหมายไปในแนวทางเดียว รวมทั้งความคิดรวบยอดต่อองค์ความรู้ในขั้นตอนสุดท้ายเหมือนกันทุกคัมภีร์กล่าวคือ จะจบด้วยองค์พระและสุณิพพาน เพื่อแสดงให้เห็นว่าเมื่อบรรลุมรรคธรรมแล้วย่อมถึงซึ่งพระนิพพาน

๔.๑ สัญลักษณ์องค์พระ

สัญลักษณ์องค์พระเป็นสัญลักษณ์สำคัญยิ่งในระบบเลขยันต์ไทยโบราณ ยันต์ส่วนใหญ่มักจะประกอบด้วยสัญลักษณ์องค์พระองค์เดียวหรือหลายองค์ โดยทั่วไปอนุมานว่าหมายถึงพระพุทธเจ้า สิ่งที่น่าสนใจอยู่ที่แนวคิดเกี่ยวกับองค์พระซึ่งเกี่ยวข้องกับพุทธคุณหรือพุทธานุภาพอันเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงไปยัง “ตถาคตโพธิศรัทธา” ศรัทธาเชื่อในการตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า การที่เชื่อว่าพระองค์เป็นสัมมาสัมพุทธะ ทรงไว้ด้วยพระคุณทั้ง ๔ ประการ ความศรัทธาดังกล่าวนำไปสู่ความคิดเชิงรูปสัญลักษณ์ตลอดจนการสร้างพระพุทธรูปและพระพิมพ์ในฐานะเครื่องระลึกถึงพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อเป็นพุทธานุสสติ การเคารพบูชา

ในรูปแบบของบุคคลจึงพัฒนาเป็นแบบสัญลักษณ์เชิงนามธรรมมากขึ้น กล่าวคือ แรกเริ่มนั้นเป็นการเคารพบูชาสิ่งที่เกี่ยวข้องด้วยพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เช่น รอยพระพุทธรูป พระศรีมหาโพธิ์ แล้วพัฒนามาเป็นการระลึกถึงองค์คุณแห่งการตรัสรู้อันจะยังให้ข้ามพ้นห้วงวัฏสงสาร คือ พระนวโลกุตตรธรรม แล้วพัฒนาไปสู่รูปแบบทางสัญลักษณ์ที่สามารถแสดงแนวคิดเชิงนามธรรมได้ เช่น รูปพระเนาวอุณาโลม เป็นต้น พัฒนาการนี้อาจพบได้ในเรื่องเกี่ยวกับพระกายของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเช่นกัน ซึ่งเป็นการอธิบายระหว่างบุคคลาธิฐานกับธรรมาธิฐานได้อย่างชัดเจน

ในพุทธปรัชญาเถรวาทมีการกล่าวถึงเรื่องพระกายของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยแยกออกเป็นสองลักษณะคือ รูปกายและธรรมกาย รูปกายของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ได้แก่ รูปกายของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในพระชาติสุดท้ายที่เป็นมนุษย์ ในพระไตรปิฎกมีคัมภีร์อธิบายถึงลักษณะแห่งมหาบุรุษ ๓๒ ประการและอนุพยัญชนะ ๘๐ ประการว่าเป็นลักษณะของรูปกายของผู้ที่จะตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายหรือเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ดังที่กล่าวไว้ในลักษณะสูตร ว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย มหาบุรุษลักษณะ ๓๒ ประการเหล่านี้แล ที่มหาบุรุษ ประกอบแล้วย่อมเป็นเหตุให้มีคติเป็นสองเท่านั้น ไม่เป็นอย่างอื่น คือ ถ้าครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ อนึ่งถ้าพระมหาบุรุษนั้นออกจากเรือน ทรงผนวชเป็นบรรพชิต จะเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า (ที.ปา. (ไทย มมร.) ๑๖/๑๓๐/๒)

บุคคลผู้ประกอบด้วยมหาบุรุษลักษณะยังคงมีคติเป็นสอง เนื่องจากลักษณะดังกล่าวยังไม่ถือว่าเป็นคุณสมบัติเฉพาะของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลาย ด้วยเหตุที่ว่า มหาบุรุษลักษณะเป็นคุณสมบัติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระเจ้าจักรพรรดิ แสดงให้เห็นว่ามหาบุรุษลักษณะไม่ได้เป็น

เหตุแห่งการบรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณโดยตรง อีกทั้งรูปกายที่เป็นมนุษย์ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังคงตกอยู่ภายใต้สามัญลักษณะต้อง เกิด แก่ เจ็บ ตาย เฉกเช่นเดียวกับมนุษย์ทั่วไป ซึ่งไม่อาจแสดงถึงคุณสมบัติที่แท้จริงของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ ในการอธิบาย “พระกาย” (ไม่ใช่ร่างกาย) ที่เกี่ยวกับการบรรลุธรรมและความหลุดพ้นนั้น ท่านมุ่งอธิบายด้วยคำว่า “ธรรมกาย” ซึ่งมีความหมายว่า ประชุมแห่งธรรมหรือกองแห่งธรรม และธรรมในที่นี้ท่านมุ่งแสดงถึง นวโลกุตตรธรรม ได้แก่ มรรค ๔ ผล ๔ และพระนิพพาน ๑ เป็นสำคัญ ธรรมกายนี้เองสามารถเป็นเครื่องแสดงถึงการตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าหรือการบรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ดังที่ท่านได้แสดงไว้ในอรรถกถาสังฆาฏิสูตรว่า

ภิกษุ! เมื่อไม่บำเพ็ญปฏิบัติที่เราตถาคตกล่าวแล้วให้บริบูรณ์ ก็ชื่อว่า เป็นผู้อยู่ไกลเรตถาคตทีเดียว เราตถาคต ก็ชื่อว่า อยู่ไกลเธอเหมือนกัน ด้วยคำนี้พระองค์ทรงแสดงว่า การเห็นพระตถาคตเจ้า ด้วยมังสจักขุก็ดี การอยู่ร่วมกันทางรูปกายก็ดี ไม่ใช่เหตุ (ของการอยู่ไกล) แต่การเห็นด้วยญาณจักขุเท่านั้นและการร่วมกันด้วยธรรมกายต่างหาก เป็นประมาณ (ในเรื่องนี้) ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงได้ตรัสไว้ว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะว่าภิกษุ! นั้นไม่เห็นธรรม เมื่อไม่เห็นธรรม ก็ไม่เห็นเรตถาคต ... โลกุตตรธรรม ๙ อย่าง ชื่อว่า ธรรม ก็เธอไม่อาจจะเห็นโลกุตตรธรรมนั้นได้ ด้วยจิตที่ถูกอภิชฌาเป็นต้นประทุษร้าย เพราะไม่เห็นธรรมนั้น เธอจึงชื่อว่า ไม่เห็นธรรมกาย สมจริงตามที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า ดูก่อนวัคคิ เธอจะมีประโยชน์อะไร ด้วยกายอันเปื่อยเน่านี้ที่เธอได้เห็นแล้ว ดูก่อนวัคคิ ผู้ใดแลเห็นธรรม ผู้นั้น ก็เห็นเรตถาคต ผู้ใดเห็นเรตถาคต ผู้นั้น ก็เห็นธรรม ดังนี้ (ขุ.อิติ.อ. (ไทย มมร.), ๔๕/๕๖๒.)

จากที่อรรถกถาได้แสดงความหมายของธรรมกาย คือนวโลกุตตรธรรม (ธรรมเหนือโลก ๙ ประการ) ได้แก่ มรรค ๔ ผล ๔ และนิพพาน ๑ (โสดาปัตติมรรค โสดาปัตติผล สกทาคามิมรรค สกทาคามีผล อนาคามิมรรค อนาคามีผล อรหัตตมรรค อรหัตตผลและพระนิพพาน) การที่พระอรรถกถาจารย์มุ่งแสดงการเห็น “ธรรมกาย” อันเป็นสภาวะธรรม จึงไม่ใช่การเห็นด้วยมังสจักขุแต่อย่างใด แต่ต้องเป็นการเห็นด้วยปัญญาจักขุเท่านั้น กล่าวคือการเห็นแจ้งในพระจตุราริยสังมิ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค เชื่อว่าเห็นธรรม เช่น ครั้งที่พระองค์ทรงแสดงอัมมจักกัปปวัตตนสูตรและพระอัญญาโกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรม เหมือนกับที่กล่าวไว้ในอรรถกถาสังฆาฏิสูตรว่า “เพราะความรู้อย่างนี้ คือเข้าใจได้แก่ทราบ สังขธรรมทั้งสี่ ในตอนต้นด้วยญาณปริยญา และศีรณปริยญาตามสมควร” (ขุ.อิติ.อ. (ไทย มมร.), ๔๕/๕๖๓) นอกจากอริยสัง ๔ แล้ว การหยั่งเห็นปฏิจจสมุปบาทก็เชื่อว่าการเห็นพระธรรมกายดังกล่าวที่ว่า “ผู้ใดเห็นปฏิจจสมุปบาทผู้นั้นชื่อว่าเห็นธรรม ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นชื่อว่าเห็นปฏิจจสมุปบาท” (ม.ม. (ไทย), ๑/๓๔๖/๕๒๘.)

คัมภีร์ตรีนีสิงเหมิการท่าองค์พระ โดยอธิบายที่มาของส่วนประกอบที่นำมาสร้างเป็นองค์พระไว้ดังนี้ ให้นำเอาเลขอัตราทวาสมงคล คือ ๓ ๗ ๕ ๔ ๖ ๕ ๑ ๙ ๕ ๒ ๘ ๕ จากนั้นนำมาหารด้วย ๕ ซึ่งเป็นวิธีหารแบบโบราณจะได้ผลลัพธ์เป็น ๗ ๕ ๐ ๙ ๓ ๐ ๓ ๙ ๐ ๕ ๗ จากนั้นให้นำเอาศูนย์ทั้งสามตัวมาทำเป็นองค์พระ ดังที่กล่าวไว้ในคัมภีร์ตรีนีสิงเหมิว่า “จึงให้นำศูนย์ทั้งสามนี้มาทำเป็นองค์พระ ศูนย์หน้าเป็นพระเศียร ศูนย์กลางเป็นองค์ ศูนย์ท้ายเป็นพระบาท” (ตำราตรีนีสิงเหมิ : เลขที่ ๑๖)

จะเห็นได้ว่าการที่นำเลขศูนย์ทั้งสามมาสร้างเป็นองค์พระอาจจะสามารถอธิบายถึงพระธรรมกายของ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งปวงได้ “ธรรมกาย” ในแง่พุทธปรัชญา นอกจากจะหมายถึงหมวดหมู่ของพระธรรมแล้วตามแนวคิดฝ่ายมหายาน ยังหมายถึงกายอันเกิดจากธรรม ไม่มีเบื้องต้นท่ามกลางและที่สุดเป็นภาวะที่ไม่ขึ้นอยู่กับกาลและเทศะ (Suzuki Daisetz Teitaro, 1970 : 261) แสดงให้เห็นว่าพระพุทธรูปทุกพระองค์นั้นเสมอด้วยพระธรรม ถึงแม้ในแง่ของรูปร่างพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแต่ละพระองค์จะมีความแตกต่างกันในด้านสัดส่วนความสูงพระพุทธรูปทุกพระองค์ล้วนมีธรรมกาย คือ การตรัสรู้ธรรมเดียวกัน อันได้แก่โลกุตตรธรรมมีพระนิพพานเป็นที่สุด ในคัมภีร์ฝ่ายมหายานมิได้อธิบายว่า ธรรมกายคือ ความว่างจากกิเลสอาสวะ ดังนั้น ธรรมกายจึงเท่ากับศูนย์ตา^๖ เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ ๖ พระนาคาชุนผู้ให้กำเนิดนิกายมหายานมิได้เผยแพร่ปรัชญาศูนยตวาติน ได้นำเสนอเรื่องศูนยตาโดยอธิบายว่า สิ่งทั้งปวงเป็นศูนยตา (ศูนยยะ) (สรวม ศูนยม) (เสถียร โพธิ์นันทะ, ๒๕๔๑ : ๕๒) การสร้างองค์พระจากเลขศูนยนี้จึงเป็นการใช้ทางคณิตศาสตร์เพื่ออธิบายคุณลักษณะของธรรมกาย อันเป็นกายที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์ล้วนมีความเสมอภาคกัน นับว่าเป็นภูมิปัญญาของผู้รจนาคัมภีร์ที่ก่อปรด้วยอุบายธรรม

๔.๒ สัญลักษณ์สุญนิพพาน

สัญลักษณ์ที่สำคัญอีกสัญลักษณ์หนึ่งที่ปรากฏในคัมภีร์ลพพงทั้ง ๕ คัมภีร์ คือ สัญลักษณ์ สุญนิพพานหรือคัมภีร์ลพพงบ้างฉบับเรียกว่า “นิพพานสุญ” ซึ่งจะอยู่ในขั้นตอนสุดท้ายของการลพพงทั้ง ๕ หมายความว่าในการลพพงแต่ละคัมภีร์ ในขั้นตอนเริ่มต้นแม้มีความแตกต่างกันไปทั้งขั้นตอนและวิธีการเสก แต่ในท้ายสุดทุกคัมภีร์จบเหมือนกันคือเกิดเป็นนิพพานสุญเป็นที่สุด ดังเช่นในคัมภีร์ปถมังตอนจบ จะลพมหาสุญเป็นสุญนิพพาน ดังนี้ “ตติย มหาสุญญการโลภนิพพาน ปรม สุญญา ลพมหาสุญเป็นนิพพานสุญ” (คัมภีร์ปถมัง : เลขที่ ๓๐ ม. ๔)

^๖ คำภาษาสันสกฤตเทียบได้กับคำว่า สุญญตา ในภาษาบาลี

ในคัมภีร์ตรีนีสิงเหมมีการลบลองค์พระแล้วบังเกิดเป็น
สูญสามวงซ้อนกันเช่นเดียวกันกับในคัมภีร์ปถมัง จากนั้นลบล
แล้วเกิดเป็นสูญนิพพาน ใช้บทเรียกสูตรว่า นิพพานํ ปรมํ
สูญญํ (นิพพานเป็นสูญอย่างยิ่ง) การทำผงในชั้นท้ายสุดนี้
แสดงให้เห็นมโนทัศน์ของโบราณจารย์ผู้รจนาคัมภีร์
ตรีนีสิงเหมเกี่ยวกับพระนิพพาน ว่า ว่างเปล่าจากความเป็น
ตัวตนหรือขั้น ๕ เมื่อพิเคราะห์จากขั้นตอนก่อนหน้าที่ทำ
เป็นรูปองค์พระจากเลขศูนย์ทั้งสาม แสดงความหมายถึง
ธรรมกาย (พระโลกุตตรธรรม) จากนั้นทำเป็นศูนย์สามวง
ซ้อนกัน เรียกว่า สูญ มหาสูญ และปรมัตตสูญ แสดงภาวะ
ของความว่างจนถึงว่างอย่างยิ่ง การเขียนเป็นสูญสามวง
ซ้อนกันอาจมองได้ว่าเป็นการมององค์พระที่เกิดจากสูญทั้ง
สามแต่เป็นการมองจากมุมมองด้านบน และสามารถตี
ความหมายว่าสูญทั้งสามวงอาจหมายถึงสูญญตาทั้งสาม
ระดับคือ

ก. สูญวงแรก หมายถึงบุคคลสูญญตา คือ การเพิก
ถอนความยึดมั่นถือมั่นว่า สัตว์ บุคคล ด้วยเหตุที่บุคคล
ย่อมสำคัญว่า ขั้น ๕ เป็นอัตตา แต่แท้จริงแล้วขั้น ๕ ก็
มิใช่อัตตา ดังนั้นท่านจึงกล่าวว่า โดยปรมัตตแล้ว มีแต่ทุกซ์
เท่านั้นที่เกิดขึ้น มีแต่ทุกซ์เท่านั้นที่ตั้งอยู่ และมีแต่ทุกซ์
เท่านั้นที่ดับไป ซึ่งทุกซ์ในที่นี้หมายถึง ทุกขสภาวะ คือภาวะ
ที่ต้องเปลี่ยนแปลง ไม่อาจรักษาคุณสมบัติเดิมเอาไว้ได้
ดังที่พระนาคเสนได้กล่าววิสัชนาปัญหาของพระยามิลินท์
ถึงว่ามีและไม่มีแห่งบุคคล ว่า มหาบพิตรว่าเสด็จโดย
รถ แล้วรถอยู่ที่ไหน งอนรถเป็นต้น เป็นรถหรือ ฯลฯ
โดยนัยเดียวกัน คำว่าสัตว์เป็นคำสมมุติเรียกสิ่งที่รวมกัน
(ขั้น ๕) (มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓ : ๒๗)

หากวิเคราะห์หลังไปรากเหง้าแห่งกองทุกซ์นี้สรุปลงใน
สังโยชน์ ๑๐ ประการ อันหมายถึงกิเลสที่ผูกพันสัตว์เอาไว้
กับสังสารวัฏ อันได้แก่ สักกายทิฏฐิ ความเห็นในขั้น ๕ ว่า
เป็นตัวตน วิจิจจนา ความลังเลสงสัยในเรื่องการเวียนว่าย
ตายเกิด สลัปปตปรามาส ความยึดมั่นในศีลพรตโดยขาด
ความเข้าใจ ในที่นี้แม้แต่การเข้าไปยึดติดถือกุศลธรรม
เพื่อผลคืออามสัคติภูมิหรือเพื่อที่จะได้ดีเลิศกว่าบุคคลอื่น
จัดเป็นสลัปปตปรามาสทั้งสิ้น จะเห็นได้ว่าตราบเท่าที่จิตยัง

ไม่หยั่งลงสู่ความเป็นจริงของปรมัตตธรรม ได้แก่ รูปและนาม
จนสามารถยังวิปัสสนาญาณในขั้นที่มีคคจิตเบื้องต้นเกิดขึ้น
ตราบนั้นการถือศีลพรตเหล่านั้นยังถือว่าไม่บริสุทธิ์ หากมี
ผู้แย้งขึ้นว่า ปุณฺณที่แตกฉานในพระธรรม มีความเข้าใจ
พระสูตร และพระปรมัตตแล้ว ศีลพรตของเขาเหล่านั้นก็ควร
บริสุทธิ์ การกล่าวเช่นนี้เป็นความเข้าใจที่ผิด จิตของปุณฺณ
นั้นหากกล่าวโดยสภาวะ จิตที่สัมปยุตด้วยวิจิจจนาและทริยยัง
สามารถเกิดขึ้นได้ ความเข้าใจดังกล่าวเป็นเพียงความเข้าใจ
ในอรรถและพยัญชนะ มิได้เข้าใจในสภาวะ ยกตัวอย่างเช่น
ผู้ที่เคยศึกษาเรื่อง วิปัสสนาญาณ ก็มีความเข้าใจในเรื่องเหล่านี้นั้น
สามารถกล่าวได้ อธิบายได้แจ่มแจ้ง แต่ก็มีใช้ว่าท่านจะ
ต้องบรรลुวิปัสสนาญาณใด ๆ ในที่นี้ปัญญาที่ทำให้เข้าใจใน
ข้อธรรมเป็น สุตมยปัญญา และจินตามยปัญญา ยังไม่ใช่
ภาวนามยปัญญา ดังนั้นสลัปปตปรามาสจะขาดสิ้นด้วย
มคคจิตเบื้องต้นเท่านั้น ส่วนสังโยชน์ที่เหลือ ได้แก่ กามราคะ
ความกำหนัดยินดีในกามคุณอารมณ์ (รูป เสียง กลิ่น รส
สัมผัส) ปฏิกะ ความขัดเคืองใจ รูปราคะ ความปรารถนาใน
รูปภพ อรูปภพ ความปรารถนาในอรูปภพ มานะ ความถือตัว
อุทัจจะ ความฟุ้งซ่าน และ อวิชชา ความไม่รู้ในอริยสัจ จะ
ขาดสิ้นเมื่อมคคจิตเบื้องต้นบังเกิดขึ้น ดังนั้น สังโยชน์
ทั้ง ๑๐ ประการขาดสิ้นไปเพราะการหยั่งเห็นบุคคลสูญญตา
ส่วนขั้นตอนในการหยั่งเห็นนั้นคือ การที่จิตดำเนินไปตาม
วิปัสสนาญาณนั่นเอง เช่น ในเบื้องต้น หากจิตกำหนดรู้
รูป นาม ที่เกิดดับได้ รู้ว่าสิ่งนี้ไม่ใช่ตัวตน มีความไม่เที่ยง
ผันแปรคงอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ จิตเข้าสู่ นามรูปปริเฉทญาณ
หยั่งเห็นบุคคลสูญญตาในขั้นต้น เมื่อกระทำให้เจริญขึ้นไป
ย่อมสมบูรณ์ตามลำดับสามารถละสังโยชน์ทั้งหมดได้ บุคคล
สูญญตาจึงสมบูรณ์โดยประการฉะนี้

ข. สูญวงที่สอง หมายถึง “มหาสูญ” คือ “ธัมมสูญ
ญตา” การเพิกถอนความยึดมั่นถือมั่นในธรรมอันเป็นสิ่งที่
ละเอียดอ่อนยิ่งขึ้นไปอีก กล่าวคือบุคคลบางจำพวกแม้ไม่
ยึดมั่นถือมั่นในสัตว์ บุคคล แล้ว แต่ยังเข้าไปยึดในธรรม เช่น
ทุกซ์ สมุทัย นิโรธ มรรค เป็นต้น ว่าต้องมีอยู่จริง (อุปาทานใน
ธรรม) แต่ในพระสูตรเถรวาทมีกล่าวไว้ใน **อลคัทูปมสูตร**
ว่า

ภิกษุทั้งหลายเราแสดงธรรมมีอุปมาด้วยท่อน เพื่อต้องการสลัดออก ไม่ใช่เพื่อต้องการยึดถือ ฉะนั้นแลเธอทั้งหลายรู้ถึงธรรม มีอุปมาด้วย ท่อนที่เราแสดงแล้วแก่ท่านทั้งหลาย ฟังละแม้ ซึ่งธรรมทั้งหลาย จะป่วยการกล่าวไปใยถึง อธรรมเล่า (ม.มฺ. (ไทย มมร.), ๑๘/๒๘๐/๒๗๑-๒๗๒)

และในคัมภีร์วิสุทธิมรรค^๗ กล่าวไว้ว่า

อริยสัจสองประการแรก (ทุกข์และสมุทัย) วางจากความเที่ยง ความงาม ความสุข และ อัตตา นิพพาน วางจากอัตตา มรรควางจากความเที่ยง ความสุข และอัตตา สุตญตา ในจตุราริยสัจเหล่านี้ ด้วยประการฉะนี้ (พระพุทธโฆษาจารย์ : ๑๐๒)

ข้อความที่ยกมาเบื้องต้นแสดงให้เห็นว่า ในทรรณะของพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นไม่ได้ต้องการให้ยึดถือในพระธรรม ด้วยเหตุที่ พระธรรมเปรียบดังเครื่องชำระอาสวะกิเลส เมื่ออาสวะกิเลสสิ้นไปก็ไม่จำเป็นต้องยึดถือไว้ในขั้นนี้ เมื่อสามารถหยั่งเห็นบุคคลสุญญตาได้จริง ย่อมเห็นอัมม-สุญญตด้วย เพราะเมื่อไม่มีอุปาทานในตน และสิ่งอันเนื่องด้วยตน ก็ย่อมไม่มีอุปาทานในสิ่งอันตนได้สำเร็จ ได้บรรลุ ส่วนที่มีผู้ถกเถียงกันถึงความมีอยู่ของสภาวะบางอย่าง เช่น ปรวิธาค วาโยธาค อุปาธาค เตโชธาค ว่าเป็นสภาพที่ต้องมีอยู่ เช่นนี้เป็นความเข้าใจผิด เพราะเหตุว่าพระสัมมา-สัมพุทธเจ้าทรงแสดงสรรพสิ่งและโลก ดังนี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงสิ่งทั้งปวงแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลาย จงฟังข้อนี้ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็อะไรเป็นสิ่งที่ทั้งปวง จักขุกับรูป หูกับเสียง จมูกกับกลิ่น ลิ้นกับรส กายกับ โผฏฐัพพะ ใจกับธรรมารมณ์ อันนี้เรากล่าวว่า สิ่งทั้งปวง (ส. สฬา (ไทย มมร.), ๒๘/๒๔/๒๖)

และตรัสเรื่องโลกกับท่านสมิทธิ ว่า

ดูก่อนสมิทธิ จักขุ รูป จักขุวิญญาณ ธรรมที่จะพึงรู้แจ้งด้วยจักขุวิญญาณ มีอยู่ ณ ที่ใดโลก หรือการบัญญัติว่าโลกก็มีอยู่ ณ ที่นั้น ฯลฯ ใจ ธรรมารมณ์ มโนวิญญาณธรรมที่จะพึงรู้แจ้งด้วยมโนวิญญาณ มีอยู่ ณ ที่ใด โลกหรือ การบัญญัติว่าโลกก็มีอยู่ ณ ที่นั้น ฯ (ส. สฬา (ไทย มมร.), ๒๘/๓๕/๓๔)

ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงกำหนดสรรพสิ่งและโลก โดยการรับรู้ทางอายตนะเป็นสำคัญ โดยมีวิญญาณเป็นสิ่งที่เข้าไปรู้ เมื่อบุคคลหยั่งเห็นบุคคลสุญญตา มองเห็นสิ่งทั้งหลายด้วยปัญญาจักขุโดยปราศจากอุปาทานว่าเป็นตัวตนแล้ว ก็ไม่มีทางที่จะมีอุปาทานในธรรมอีก วงกลมวงที่สองนี้จึงแสดงอัมมสุญญตา

ค. สุตญวที่สาม หมายถึง “ปรมัตตสุญ” คือ “สุญญตาสุญญตา” ความสุญในสองส่วนแรก ได้แก่ บุคคลสุญญตา และธรรมสุญญตาก็ทรงสภาวะเป็นสุญญตาเช่นเดียวกัน จึงเกิดเป็นปรมัตตสุญ โดยอาการที่ไม่พึงเข้าไปยึดถือว่าเป็นความจริง หรือมีความจริงอยู่นอกเหนือไปจากสิ่งที่สุญเหล่านั้น หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่ง เมื่อเห็นว่าทุกสิ่งล้วนด้วยสุญญตาจึงเกิดวิกลัทธิ (ความเห็นที่คลาดเคลื่อน) ว่า เช่นนั้นแล้วสุญญตาต้องมีอยู่จริง หรือมีอยู่ต่างหากไม่อาจสูญไปด้วย จึงเกิดความยึดถือในสุญญตาขึ้น ดังนั้นการหยั่งเห็นสุญญตาในสุญญตาได้ จึงถือว่าวิกลัทธิที่พ้นไปจากอุปาทานอย่างแท้จริง และท้ายที่สุดจึงถึงสุญญตาสัมบูรณ์คือพระนิพพาน จากขั้นตอนนี้โบราณจารย์จึงเขียนรูป “สุญนิพพาน” ในขั้นตอนท้ายสุดของการลบผงทั้ง ๕ คัมภีร์เพื่อเป็นการแสดงแนวคิดของความว่างอย่างยิ่ง ความว่างที่พ้นไปจากการยึดถือทั้งปวง เป็นการแสดงคุณลักษณะของพระนิพพาน

คำว่า “นิพพาน” มาจากศัพท์คือ นิ (แปลว่าพ้น)+วาน (ธรรมอันเป็นเครื่องร้อยรัด) แปลความว่า ธรรมที่พ้นไปจาก

^๗ ภาษาบาลีใช้ วิสุทธิมรรค

เครื่องร้อยรัดคือตัณหา (วานสงขตตาย ตณฺหาเย นิพฺพตฺตานิ พฺพาน) (วรรณสิทธิ ไวยะเสวี, ม.ป.ป. : ๑๑๔) กล่าวคือ สัตว์ทั้งหลายที่เวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏนั้นภพนั้นชาติไม่ถ้วนและจะต้องเกิดดับอยู่อย่างนี้เรื่อยไป ก็เพราะอาศัย ตัณหาคือความยึดติดในอารมณ์ เป็นดังพันธนาการที่ร้อยรัดสรรพสัตว์เอาไว้ในวัฏฏะ โดยสภาวะลักษณะแล้ว พระนิพพานมีสันติลักษณะ มีความสงบจากกิเลสและขันธทั้งหลาย ดังนั้นเมื่อพระอรหันต์นิพพานแล้ว ย่อมพ้นไปจาก ความเกิดและความตายเพราะความดับสิ้นไปของตัณหา นิพพานที่เป็นอารมณ์ชื่อว่า นิพพานปรมาตม นอกจากนั้น ยังมีการใช้คำว่า “สุญญตนิพพาน” เพราะอาการที่สงบจาก ปลิโพธ^๔ นอกจากนี้ในคัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรคได้อธิบายว่า

พระโยคาวจรพิจารณาเห็นสังขารนิमितโดย ความเป็นภย มีจิตน้อมไปในนิพพานอันไม่มี สังขารนิमितเพิกเฉยความเป็นไปแล้ว คำนึงถึง นิพพานอันเป็นที่ดับ ไม่มีสังขารนิमितแล้วย่อม เข้าสมาบัตินี้ชื่อว่า อนิมิตตสมาบัติ พิจารณาเห็น ตัณหาอันเป็นที่ตั้งโดยความเป็นภย มีจิตน้อม ไปในนิพพานอันไม่มีตัณหาเป็นที่ตั้ง เพิกเฉย ความเป็นไปแล้ว คำนึงถึงนิพพานอันเป็นที่ดับ ไม่มีตัณหาเป็นที่ตั้งแล้ว ย่อมเข้าสู่สมาบัติ นี้ชื่อว่า อปฺปณฺหิตสมฺมาปฺติ พิจารณาเห็นความถ้อยมั่นว่าตน โดยความเป็นภยมีจิตน้อมไปในนิพพานอันว่าง จากเพิกเฉยความเป็นไปตัวคำนึงถึงนิพพาน อันเป็นที่ดับว่างจากตนแล้วย่อมเข้าสู่สมาบัติ นี้ ชื่อว่า สุญญตสมาบัติ. (ขุ.ป. (ไทย มมร.), ๖๘/๒๐๓/๕๙๑)

พระนิพพานจึงเป็นปรมาตมธรรมที่มีอยู่จริงโดยสภาวะ หากสงเคราะห์เข้าในอริยสัจ ๔ พระนิพพานเป็นนิโรธสัจ เพราะเป็นธรรมที่ดับเสียซึ่งทุกขสัจ และสมุทัยสัจ เข้าถึง ได้โดยมคคสัจ ดังนั้นโดยนัยแห่งอริยสัจ ๔ นั้นมิได้ปนอยู่

ในกันและกัน มีวินิจฉัยไว้ในอภิธัมมวาทาร วจนาโดยท่าน พุทธทศตะ ว่า

อนึ่ง ขึ้นชื่อว่าความสิ้นไปแห่งกิเลส อันผู้เป็น สัตบุรุษทั้งหลาย ย่อมกระทำให้ขึ้น ด้วยข้อปฏิบัติ ตามสมควร(มรรค) แต่ว่าพระนิพพาน ใคร ๆ ทำขึ้นไม่ได้ ทำให้เกิดขึ้นไม่ได้ เพราะฉะนั้น พระนิพพานจึงเป็นอมตะเป็นอสังขตะมีอยู่จริง (พระพุทธทศตะ, ๒๕๓๐ : ๓๑๘-๓๒๐)

นอกจากนี้แล้วในขณะแห่งมรรคจิตนั้นอนิมิตตสภาวะ ก็ดี อปฺปณฺหิตสภาวะก็ดี หรือสุญญตสภาวะก็ดี ย่อมเป็น อารมณฺเฬมรรคจิต นอกจากนี้ยังปรากฏข้อความใน นิพพาน อัถถิภาวะปัญหา พระยามิลินท์ได้ตรัสถาม พระนาคเสนว่า

พระผู้เป็นเจ้านาคเสน ถ้าว่าพระนิพพานนั้น ไม่เป็นธรรมเกิดขึ้นแล้ว ไม่เป็นธรรมที่ยัง ไม่เกิดขึ้นแล้ว ไม่เป็นธรรมควรจะทำให้เกิดขึ้น ไม่เป็นอดีต ไม่เป็นอนาคต ไม่เป็นปัจจุบัน ไม่เป็นธรรมอันบุคคลพึงรู้แจ้งด้วยจักขุ... พระ ผู้เป็นเจ้านาคเสน ถ้าอย่างนั้น พระผู้เป็นเจ้าอ้าง นิพพานไม่มีเป็นธรรมดา นิพพานย่อมไม่มี พระนาคเสนวิลัชนาว่า ขอถวายพระพร นิพพานมีอยู่ พระนิพพานอันบัณฑิตพึงรู้แจ้ง ด้วยใจ อันหมดจดวิเศษแล้ว... (มหามกุฏราช วิทยาลัย, ๒๕๔๓ : ๓๕๒)

อนึ่ง นิพพานก็มีได้เป็นเช่นสถานที่และมียู่ล่วงหน้า จิต เพื่อให้ผู้บรรลุปแล้วไปสู่ยังที่แห่งนั้น เหมือนเช่นบ้าน เมืองอันมีอยู่ก่อนการเดินทางเข้าไป ดังปรากฏใน นิพพาน ปฏฐานปัญหา ว่า

โอกาสอันเป็นที่ตั้งของนิพพานหาไม่ แต่ นิพพานนั้นมีอยู่ พระโยคาวจรผู้ปฏิบัติชอบ ย่อมทำพระนิพพานให้แจ้ง ด้วยการพิจารณา

^๔ เครื่องผูกพันหรือห่วงเหนี่ยวเป็นเหตุให้ใจพะวักพะวนห่วงกังวล, เหตุกังวล, ข้อติดข้อง, ปลิโพธที่ผู้จะเจริญกรรมฐานพึงตัดเสียให้ได้ เพื่อให้เกิดความ ปลอดโปร่งพร้อมที่จะเจริญกรรมฐานให้ก้าวหน้าไปได้ดี (ดูเพิ่มใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๒๓, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิธรรม ในเครือบริษัทสำนักพิมพ์แอนโซม จำกัด, ๒๕๕๘).

โดยอุบายอันแยบคาย มหาบพิตร เหมือนดังว่า
ชื่อว่าไฟย่อมมีอยู่ แต่โอกาสอันเป็นที่ตั้งของไฟ
นั้นหาไม่มี เมื่อบุคคลนำไม้สองอันมาขัดสีกันไฟ
ย่อมเกิดขึ้นมา ข้อนี้ฉันใด มหาบพิตร นิพพาน
ก็มีอยู่ฉันนั้นแล โอกาสอันเป็นที่ตั้งของนิพพาน
ย่อมไม่มี พระโยคาวจรผู้ปฏิบัติชอบ ย่อมทำ
พระนิพพานให้แจ้งด้วยการพิจารณาอุบาย
อันแยบคาย (เรื่องเดียวกัน : ๔๒๐)

เนื่องจากนิพพานเป็นธรรมารมณ์ให้แก่มรรคจิตและ
ผลจิต นิพพานจึงเป็นสภาวะธรรมที่เข้าถึงได้ พระนิพพาน
ไม่ใช่ จิต เจตสิก รูป ที่ต้องอาศัยปัจจัย ๔ คือ กรรม จิต อุตุ
และอาหารปรุงแต่ง อีกทั้ง ไม่มีการหลุดพ้นของอตฺตาใด ๆ
เป็นขันธวิมุตติและกาลวิมุตติ คือขันธที่เป็นไปในส่วนอดีต
ปัจจุบันและอนาคตดับ เป็นการแสดงถึงการก้าวล่วงขันธ
อนึ่งขันธที่เป็นปัจจุบันนี้เองย่อมเป็นไปในส่วนอดีตและ
อนาคตเพราะความสัมพันธ์แห่งกาล พระนิพพานเป็นธรรม
ที่พ้นไปจากกาลทั้งสาม ในทัศนะของพระพุทธโฆษาจารย์
ผู้รจนาคัมภีร์คัมภีร์วิสุทธิมรรค ได้กล่าวไว้ว่า “ทุกขมียุทธะ
แต่ไม่มีผู้ทุกข์ นิพพานมียุทธะ แต่ผู้นิพพานไม่มี” (พระพุทธ
โฆษาจารย์, ๒๕๒๒ : ๑๐๑) ดังที่ได้กล่าวมานี้พระอรธ-
กถาจารย์มุ่งเน้นแสดงให้เห็นว่า แท้จริงก็ไม่มีสภาวะใดที่
เรียกว่าอตฺตามาแต่เดิมอยู่แล้ว ในวลีแรกที่กล่าวว่า ทุกข
มียุทธะ แต่ไม่มีผู้ทุกข์ นั้นย่อมแสดงให้เห็นว่า แต่เดิมนั้น
ก็มีได้มีอตฺตาทัวตนใด ๆ ดำรงอยู่ จึงมิใช่ว่าแต่เดิมมีอตฺตา
อยู่แล้วพุทธศาสนาสอนให้ทำลาย หรือละทิ้งอตฺตาใน
ภายหลัง ในความเป็นจริงนั้นมีแต่กระแสแห่งเหตุและปัจจัย
ที่เกิดดับ ต่อเนื่องสืบสันตติกันเรื่อยไป ดังที่ใน ธาตุวิภังคสูตร
ได้อธิบายไว้ว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนเกิดความร้อน
เกิดไฟได้ เพราะไม้สองท่อนประชิดกัน
ความร้อนที่เกิดแต่ไม้สองท่อนนั้น ย่อมดับ
ย่อมเข้าไปสงบ เพราะไม้สองท่อนนั้นเองแยก
กันไปเสียคนละทาง แม้ฉันใด ดูก่อนภิกษุ
ฉันนั้นเหมือนกันแล เพราะอาศัยผัสสะเป็นที่

ตั้งแห่งสุขเวทนา ย่อมเกิดสุขเวทนา บุคคลนั้น
เมื่อเสวยสุขเวทนา ย่อมรู้ชัดว่ากำลังเสวยสุข
เวทนาอยู่ เพราะผัสสะเป็นที่ตั้งแห่งสุขเวทนา
นั้นแลดับไป ย่อมรู้ชัดว่า ความเสวยอารมณ์ที่
เกิดแต่ผัสสะนั้น คือตัวสุขเวทนาอันเกิดเพราะ
อาศัยผัสสะเป็นที่ตั้งแห่งสุขเวทนา ย่อมดับ
ย่อมเข้าไปสงบ... ต่อเนื่องสิ่งที่จะเหลืออยู่ก็คือ
อุเบกขา อันบริสุทธิ์ ผุดผ่อง ควรแก่การงานและ
ผ่องแผ้ว (ม.อ. (ไทย มมร.), ๒๓/๖๙๐/๓๑๙)

ดังนั้น การพ้นทุกข์ในพระพุทธศาสนา หรือที่เรียกว่า
นิพพานจึงมิใช่ความหลุดพ้นของอตฺตา เพราะถ้อยความหลัง
ที่มุ่งแสดงว่า นิพพานมีอยู่แต่ผู้นิพพานไม่มี อันหมายถึงว่า
ไม่มีการหลุดพ้นของอตฺตาใด ๆ เพื่อเข้าสู่นิพพาน อีก
ประการหนึ่งพุทธปรัชญามุ่งที่จะแสดงแต่แรกแล้วว่ามิได้
มีอตฺตา ตัวตนใด ๆ แต่ต้น กล่าวคือขันธ ๕ เป็นอนัตตาและ
ไม่มีภาวะของอตฺตาใดที่อยู่นอกเหนือขันธ ๕ ด้วย (วัชร-
งามจิตรเจริญ, ๒๕๕๔ : ๓๓) ปราภฏการณทั้งหลายที่เกิดขึ้น
ก็เป็นเพียงสิ่งที่เกิดดับสืบเนื่องกันไปตลอดเวลา ส่วนสิ่งที่
สมมุติว่าเป็นเราก็คือเพียงขันธต่างๆ เท่านั้น แม้แต่ตัวขันธ
เองก็ได้มีแก่นสารในตัวเอง ล้วนต้องอาศัยเหตุปัจจัยต่าง ๆ
และมีอาการเกิดดับ กล่าวคือตกอยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์
ดังนั้น ธรรมชาติทั้งปวงจึงว่างเปล่าจากตน และสิ่งที่เนื่อง
ด้วยตนในปรมัตถ์ที่ปณี อรรถกถาพระอภิธรรมปิฎกกล่าวว่า
“ปัญจขันธเหล่านั้นเที่ยวชื่อว่าปณาสภาวว่าง เพราะว่างจาก
ตน และของที่เนื่องด้วยตน” (อภ.ก.อ. (ไทย มมร.) ๘๑/๕๖๐)

ดังนั้น สุนฺดรายาจึงมีอาณันเนื่องลงในสังขารขันธ
เพราะสังขารขันธก็มีสภาวว่างเช่นกัน และขันธที่เหลือก็มี
สภาวว่างที่ไม่แตกต่างกันด้วย สรุปได้ว่าสุนฺดรายา หมายถึง
ความว่างจากตน และสิ่งที่เนื่องด้วยตน สิ่งทั้งหลายย่อมมีขึ้น
เพราะการประชุมพร้อมของเหตุปัจจัย และดับลงเมื่อเหตุ
ปัจจัยต่าง ๆ นั้นได้ดับลง ในคัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรค แสดง
ไว้ว่า

นิพพานธมโม อตฺตสเสว อภาวโต อตฺตสสุญฺญ
แปลว่า ธรรมคือ นิพพาน สุนฺดรายาจากอตฺตา เพราะ

ไม่มีอัตตานั่นเอง และ สงขตาสงขตา ปน สพ
เพปิ ธมฺมา อุตตสงขตาตฺส ปุคฺคตฺส อภาวโต
อุตตสญญาติ แปลว่า ธรรมทั้งหลายทั้งปวง
ทั้งสังขตะและอสังขตะ ล้วนสูญ (ว่างเปล่า)
จากอัตตา เพราะความไม่มีบุคคลกล่าวคือ
อัตตา” (ขุ.ป.อ.(ไทย มมร.), ๖๙/๖๖๓)

จากมโนทัศน์เรื่องนิพพานในพุทธปรัชญา แสดงให้
เห็นว่าผู้แต่งคัมภีร์ไตรปิฎกมีความรู้เกี่ยวกับสภาวะของ
นิพพานในเชิงปรัชญาและสามารถอธิบายแนวคิดดังกล่าว
ผ่านรูปแบบทางสัญลักษณ์โดยอาศัยกลไกทางคณิตศาสตร์
เพื่อเทียบเคียงสัจธรรมกับเลขศูนย์ อีกทั้งบทเสกที่ใช้แสดง
ให้เห็นถึงความเข้าใจที่ถูกต้องตามพระพุทธพจน์ทุกประการ
เมื่อเปรียบเทียบกับแนวคิดเรื่องสัจธรรมนิพพานในคัมภีร์ไตรปิฎก
กับคัมภีร์ลพพจนปกรณ์อื่น อย่างเช่น คัมภีร์อิธะเจ เนื้อหาใน
ตอนท้ายของคัมภีร์ เมื่อถึงขั้นตอนที่เกิดเป็น ม อ อุ (คาถา
หัวใจพระรัตนตรัย) แล้วจึงลบ ม อ อุ เป็น องค์พระ ลบองค์
พระเป็นทุกขัง อนิจจัง อนัตตาสืบต่อไป (เทพย์ สาริกบุตร,
๒๕๑๒ : ๑๗๕-๑๗๖)

โดยลบส่วนเศียรขององค์พระเป็น ทุกขัง ลบส่วนองค์
ขององค์พระเป็น อนิจจัง ลบส่วนบาทขององค์พระครึ่ง
สุดท้ายเป็น อนัตตา สำเร็จเป็นทุกขัง อนิจจัง อนัตตา คือ
พระไตรลักษณ์ จากนั้นให้ลบทุกขัง อนิจจัง อนัตตาเป็น
สูญสามขั้น โดยลบทุกขังเป็นสูญ เกิดเป็นขั้นที่ ๑ ลบอนิจจัง
เกิดเป็นสูญขั้นที่ ๒ ลบอนัตตา เกิดเป็นสูญขั้นที่ ๓ (เทพย์
สาริกบุตร, ๒๕๑๒ : ๑๗๖-๑๗๗) เมื่อเปรียบเทียบเนื้อหา
ส่วนนี้กับคัมภีร์ไตรปิฎกจะเห็นว่า ถึงแม้จะมีการเขียน
องค์พระเหมือนกัน แต่องค์พระในคัมภีร์ไตรปิฎกเกิดจาก
ผลหารอัตราทวาทสมงคล ทารด้วย ๕ ได้ผลลัพธ์ ๗ ๕ ๐
๙ ๓ ๐ ๓ ๙ ๐ ๕ ๗ ในผลลัพธ์จะมีเลขศูนย์ปรากฏอยู่ ๓ ตัว
จากนั้นนำเลขศูนย์ทั้ง ๓ มาทำเป็นองค์พระ เป็นที่มาของ
แนวคิดเรื่องความสูญ ๓ ระดับ ส่วนสูญ ๓ ขั้นในคัมภีร์
อิธะเจ เกิดจาก ม อ อุ คือ พระพุทธ พระธรรมและพระสงฆ์
ตามลำดับ จากนั้นเกิดเป็นองค์พระ ดังนั้นองค์พระในคัมภีร์
อิธะเจมีที่มาจากพระรัตนตรัย จากนั้นจึงเกิดเป็นพระ

ไตรลักษณ์คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แล้วจึงลบเป็นสูญสาม
ขั้นเหมือนกัน การอธิบายเรื่องไตรลักษณ์ พระสัมมาสัมพุทธ
เจ้าทรงปฏิเสธเบญจขันธ์ว่ามีใช้อัตตา หรือไม่มีอัตตา ตัวตน
เพราะเบญจขันธ์นั้นไม่เที่ยง เมื่อไม่เที่ยงจึงเป็นทุกข์ และ
เป็นอนัตตา ดังที่ตรัสไว้ว่า

สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์
สิ่งนั้นเป็นอนัตตา สิ่งใดเป็นอนัตตา สิ่งนั้น
ท่านทั้งหลายพึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบตาม
ความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่
เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา ดูก่อนภิกษุ
ทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้
(ส.สพ. (ไทย มมร.) ๒๘/๑/๒)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าสูญตามีความหมายที่ใกล้เคียง
กับคำว่า อนัตตา ที่อธิบายขันธ์ ๕ ว่าไม่ใช่ตัวตน หรือ ไม่ได้
เป็นที่ตั้งแห่งตัวตน แต่สูญตามีความหมายว่า ว่างจาก
ตัวตนและสิ่งที่มีอยู่ด้วยตน นอกจากนี้ อนัตตายังต้องอาศัย
อนิจจัง และทุกขัง ในการช่วยอธิบาย กล่าวคือ ไม่ใช่ตัวตน
หรือไม่เป็นที่ตั้งแห่งตัวตน เพราะสิ่งนั้นไม่อาจคงทนอยู่ใน
สภาพเดิมได้ มีภาวะบีบคั้น และภาวะที่ไม่เที่ยง ดังนั้น
อนัตตาจึงต้องอาศัยอนิจจังและทุกขังมาช่วยอธิบาย แต่
สูญตามุ่งอธิบายเบญจขันธ์โดยความเป็นของสูญ

๕. สรุป

คัมภีร์เลขยันต์ของชาวไทยโบราณที่ใช้เล่าเรียนกันมี
ขั้นตอนในการศึกษาชัดเจน โดยผู้ที่ศึกษาต้องเรียนคัมภีร์
ลพพจนทั้ง ๕ เล่มก่อน เพื่อเป็นพื้นฐานความเข้าใจในการ
สร้างรูปแบบของยันต์ต่าง ๆ เช่น คัมภีร์ไตรปิฎกเพื่อให้ความ
กระจ่างเกี่ยวกับตัวเลขและที่มาของตัวเลขต่าง ๆ ในยันต์
การนำวิธีการทางคณิตศาสตร์มาใช้เพื่อแสดงค่าสัญลักษณ์
ที่เกี่ยวข้องกับคำสอนของพระพุทธศาสนา ดังเช่น องค์พระ
และสัจธรรมนิพพาน ซึ่งทำให้สามารถเข้าใจพุทธปรัชญาได้ง่าย
ขึ้นผ่านรูปแบบของตัวเลขและสัญลักษณ์ ดังนั้น องค์ความรู้
ในคัมภีร์ไตรปิฎกจึงมีความสำคัญยิ่ง เมื่อรู้ที่มาและศึกษา
จนเกิดความเข้าใจแล้วจะเห็นได้ว่า วิชาเลขยันต์รวมถึงวิชา

ไสยศาสตร์เหล่านี้ มิใช่มุ่งหวังความศักดิ์สิทธิ์แต่ประการเดียว แต่ยังแฝงพุทธปรัชญาที่ลึกซึ้งเป็นกุศโลบายในการชักนำปวงชนให้เข้าถึงพระพุทธศาสนา โดยอาศัยไสยศาสตร์ที่เป็นสัมมาทิฐิ หากสามารถเข้าใจได้ดังนี้ เรื่องเลขยันต์ก็น่า

จะมีประโยชน์มากกว่าโทษ ในฐานะเป็นอนุสติเครื่องระลึกถึงคุณของพระรัตนตรัย จึงมีความจำเป็นที่จะต้องเผยแพร่สิ่งเหล่านี้สู่สังคมต่อไป

บรรณานุกรม

เอกสารปฐมภูมิ

คัมภีร์ตรีนีสิงเห. นายพรหม ขมาลา ปรีวรตจากต้นฉบับของพระสมุห์เฉื่อย วัดสังเวช, ๒๔๘๑.

คัมภีร์ตรีนีสิงเห. สมุดไต่ดำ เส้นหารดาร เลขที่ ๑๕ (ส่วนภาษาโบราณ หอสมุดแห่งชาติ).

คัมภีร์ปถมัง. สมุดไต่ดำ เส้นหารดาร เลขที่ ๓๐ ม. ๔ (ส่วนภาษาโบราณ หอสมุดแห่งชาติ).

ตำราตรีนีสิงเห. กระดาษฝรั่ง เส้นดินสอ. เลขที่ ๑๖ (ส่วนภาษาโบราณ หอสมุดแห่งชาติ).

พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

พุทธโฆษาจารย์, พระ. คัมภีร์วิสุทธิมรรค ปัญญาธิเทศ. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๒.

พุทธทศตะ, พระ. อภิธัมมวาท. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ, ๒๕๓๐.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. มลิตนปัญหา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

เอกสารทุติยภูมิ

กรมศิลปากร. เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน. กรุงเทพฯ : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๑๐.

กวนจื่อ แซ่ตั้ง. หลักและทฤษฎีฮวงจุ้ย. กรุงเทพฯ : จตุภาค, ๒๕๔๑.

คริสต เบเคอร์และผาสุก พงษ์ไพโรจตร เขียน (อาทิตย์ เจียม รัตตัญญู แปล). ปริมปราศติในขุนช้างขุนแผน พิมพ์เผยแพร่ใน เจ้าพ่อ ประวัติศาสตร์ จอมขมังเวทย์รวมบทความเพื่อเป็นเกียรติในโอกาสครบ ๖๐ ปีฉลอง สุนทรวาณิชย์. กรุงเทพฯ : ศยาม, ๒๕๕๘.

เทพย์ สาริกบุตร. พระคัมภีร์พระเวทฉบับตีพิมพ์. กรุงเทพฯ : อุตสาหกรรมกรพิมพ์, ๒๕๑๒.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๖.

ราชวรมณี, พระ. พุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑ กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๔.

วรรณสิทธิ ไทยะเสวี. คู่มือการศึกษา พระอภิธัมมัตถสังคหะ. กรุงเทพฯ : ทิพย์วิสุทธิ, ม.ป.ป.

วัชรระ งามจิตรเจริญ. “นิพพานในพุทธปรัชญาเถรวาท-อรรถาหรืออนัตตา.” วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๔๔).

เสถียร โพธิ์นันทะ. ปรัชญามหายาน. พิมพ์ครั้งที่ ๔ กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

Clark, R.T. Rundle. Myth and Symbol in Ancient Egypt. London : Thames and Hudson, 1959.

Mathers, S.Liddell MacGrégor. The Greater Key of Solomon Translated from Ancient Manuscripts in The British Museum. London, Ohio : Emperor Norton Book. 1999.

Suzuki, Daisetz Teitaro. Outline of Mahayana Buddhism. Fourth Printing. New York : Schocken Book inc, 1970.

Thorsson, Edred. A Handbook of Rune Magic. Maine : Samuel Weiser, 1992.

ก

ารสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่าในสังคมไทย*

อุดม จันทิมา**

บทคัดย่อ

พระเครื่องมีพัฒนาการมาจากพระพิมพ์ ซึ่งเกิดขึ้นภายหลังพุทธกาล โดยเกิดจากแนวคิดการสร้างเพื่อระลึกถึงพระพุทธเจ้า สังฆนียสถาน เพื่อการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาและเผยแพร่หลักคำสอน การสั่งสมบุญญาบารมี และเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ แนวคิดในการสร้างพระพิมพ์นี้มีพัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทสังคมแต่ละยุคสมัย จนกระทั่งยุคปัจจุบันที่นิยมเรียกว่า “พระเครื่อง” ซึ่งเป็นผลมาจากความนิยมสะสมจนเกิดการแลกเปลี่ยนและเช่าบูชา ทำให้พระเครื่องกลายเป็นวัตถุที่มีมูลค่าทางการตลาดที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนในเชิงธุรกิจ มีรูปแบบการสร้างและแนวคิดที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมจนเป็นที่มาของคำว่า “พุทธพาณิชย์” ส่วนปัญหาเกี่ยวกับการสร้างพระเครื่องในสังคมไทยปัจจุบันมี ๓ ด้าน คือ ปัญหาด้านรูปแบบการสร้างพระเครื่อง ปัญหาด้านการให้คุณค่าพระเครื่อง และปัญหาด้านการกำกับดูแลการสร้างพระเครื่อง ดังนั้น แนวทางการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่าในสังคมไทยจึงให้ความสำคัญแก่การแก้ไขปัญหาทั้ง ๓ ด้าน โดยอาศัยปัจจัยหลัก ๓ ประการ ได้แก่ ๑) ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่า ๒) แนวทางเพื่อการพัฒนาการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่าในสังคมไทย และ ๓) แนวปฏิบัติเพื่อส่งเสริมการพัฒนาการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่า ซึ่งปัจจัยทั้ง ๓ ประการนี้ต้องทำงานเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ กล่าวคือ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาการสร้างพระเครื่องจะต้องมีความรู้ความเข้าใจและมีส่วนร่วมในการกำหนดกรอบแนวทางเพื่อพัฒนาการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่า และต้องลงมือปฏิบัติตามกรอบแนวทางดังกล่าว จึงจะส่งผลให้เกิดกระบวนการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่าในสังคมไทยได้อย่างแท้จริง

คำสำคัญ : การสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่า, สังคมไทย

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของคณาจารย์เรื่อง “การสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่าในสังคมไทย” หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

** นักวิชาการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Producing Amulets of Value in Thai Society

Udom Chantima

Abstract

Amulets were developed from votive tablets in the image of the Gautama Buddha after His lifetime in order to commemorate the Buddha, the Four Holy Places of Buddhism, to propagate the Buddhist Doctrines, to accumulate good deeds and merits, and to be spiritual anchors for Buddhist people. The conception of votive tablet productions has changed according to different social and historical contexts, culminating in what is known today as “amulets” – collection items of worship with increasing popularity, leading to exchanges and sales which further increased the items’ market and exchange values. These objects of economic value, which have entirely different conceptions and productions from the past, gave rise to the term “Buddhist commerce”.

This research finds three problematic areas surrounding the production of amulets in Thai society. They include the formats of amulet production, the assignation of values to amulets, and the control regulations of amulet productions. It proposes that in order to produce amulets of value in Thai society, three main factors need to be given special importance. They include: (1) groups or organizations involved in the production of amulets of value; (2) practical standards for producing amulets of value; and (3) practical guidelines to support the production of amulets of value. These three factors need to be systematically integrated; that is, individuals or groups involved in the production of amulets of value need to foster understanding of and participation in the framework of the production, and they need to act according to the terms of the framework in order to ensure the success of creating a true item of value and worship in Thai society.

Keywords : Production of amulets of value, Thai society

๑. ความนำ

การสร้างพระเครื่องในสังคมไทยปัจจุบันถูกมองว่าเป็นการนำบุคลากร (พระสงฆ์หรือพระเกจิอาจารย์) ศาสนวัตถุ ศาสนสถาน และหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปเป็นเครื่องมือประกอบอาชีพเชิงพาณิชย์ที่เรียกว่า “พุทธพาณิชย์” ซึ่งอาจจะมีความผิดเพี้ยนไปจากการเผยแผ่พระธรรมวินัยอีกด้วย ดังจะเห็นจากรูปแบบและแนวทางการสร้างพระเครื่องซึ่งมีพัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ปัญหาที่สำคัญของการสร้างพระเครื่องจึงถูกบิดเบือนไว้ คติธรรมหรืออุดมคติที่แฝงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริงออกไปเรื่อย ๆ ทั้งนี้ งานวิจัยที่ผ่านมาสามารถให้คำตอบที่เกี่ยวข้องกับหลักคำสอนต่าง ๆ ของพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี ซึ่งพบว่ามีความขัดแย้งกับวิถีความเชื่อในสังคมไทยระหว่างหลักพุทธธรรมกับความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องรางของขลังโดยเฉพาะพระเครื่อง น้อย่างสิ้นเชิงการปล่อยให้เกิดความคลุมเครือไว้เช่นนี้ อาจทำให้เกิดความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนไปจากหลักการของพระพุทธศาสนาเถรวาท และนำไปสู่การฝังรากลึก และจะเกิดวิกฤตศรัทธาและการเข้าใจผิดต่อการสร้างพระเครื่อง ทั้งรูปแบบการสร้างและคุณค่าความสัมพันธ์กับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจะถูกบิดเบือนลดทอนลงไปจากความศรัทธาที่มีต่อหลักการที่แท้ด้วยเช่นกันเพื่อเสนอแนวทางการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่าในสังคมไทย บทความวิจัยฉบับนี้จึงตั้งวัตถุประสงค์ของการศึกษาไว้ ๓ ประเด็นด้วยกัน คือ ๑) เพื่อศึกษาพัฒนาการและแนวคิดการสร้างพระเครื่องในสังคมไทย ๒) เพื่อศึกษารูปแบบ คุณค่า และปัญหาการสร้างพระเครื่องในสังคมไทยปัจจุบัน และ ๓) เพื่อเสนอแนวทางการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่าในสังคมไทย ซึ่งในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ตั้งคำถามไว้เพื่อต้องการทราบว่า ในสังคมไทยปัจจุบันมีรูปแบบการสร้างพระเครื่องเป็นอย่างไร การให้คุณค่าของการสร้างพระเครื่องและคุณค่าของพระเครื่องในสังคมไทยเป็นอย่างไร ปัญหาของการสร้างพระเครื่องในสังคมไทยปัจจุบันเป็นอย่างไร และถ้าต้องการเสนอแนวทางการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่าในสังคมไทย

ตามหลักการที่ถูกต้องและรูปแบบที่เหมาะสมกับบริบทสังคมไทยในสังคมไทยปัจจุบันนั้นควรให้เป็นไปอย่างไร

๒. ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยนี้ได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ดังนี้

๒.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาความหมาย พัฒนาการ และแนวคิดการสร้างพระเครื่อง รวมทั้งศึกษารูปแบบ คุณค่า และปัญหาที่เกิดจากการสร้างพระเครื่องในสังคมไทย โดยประมวลเนื้อหาจากเอกสารทั่วไป เอกสารงานวิจัยและการนำเสนอข้อมูลผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุโทรทัศน์ และอินเทอร์เน็ต รวมถึงศึกษาการสร้างพระเครื่องในพระพุทธศาสนาส่วนที่มีความเกี่ยวข้องเชิงลึก ตั้งแต่สมัยพุทธกาลและเชื่อมโยงถึงยุคปัจจุบันในสังคมไทยในประเด็นพัฒนาการของการสร้างพระเครื่อง แนวโน้มในการสร้างพระเครื่องของสังคมไทย ประเด็นปัญหาที่ก่อให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ทั้งเชิงลบและเชิงบวก ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างการสร้างพระเครื่องกับหลักพุทธธรรม การสร้างพระเครื่องกับตัวบทกฎหมาย ข้อกำหนดหรือแนวปฏิบัติตามมติของมหาเถรสมาคม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และความถูกต้องเหมาะสมตามบริบทในสังคมไทยปัจจุบัน

๒.๒ ขอบเขตด้านบุคคลและองค์กรหรือสมาคม

ในการศึกษาภาคสนามได้กำหนดขอบเขตด้านบุคคลและองค์กรหรือสมาคมที่เกี่ยวข้องดังนี้

(๑) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participation Observation) เป็นการศึกษาโดยใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยลงพื้นที่สังเกตกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งผู้วิจัยต้องเข้าไปใช้ชีวิตร่วมกับกลุ่มคน หน่วยงานหรือองค์กรที่ดำเนินการจัดสร้างพระเครื่อง ได้แก่ องค์กรหรือหน่วยงานที่ดำเนินการจัดสร้างพระเครื่องในสังคมไทยปัจจุบันซึ่งมีจำนวน ๖ แห่ง แบ่งเป็นภูมิภาคได้ ๖ เขตพื้นที่ ได้แก่ ส่วนกลางในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคตะวันออก

เพื่อศึกษาประเด็นเกี่ยวกับรูปแบบการสร้างพระเครื่อง การให้คุณค่า และปัญหาที่เกิดจากการสร้างพระเครื่อง ในสังคมไทยปัจจุบัน โดยศึกษาและทำความเข้าใจต่อ ความรู้สึกนึกคิดความหมาย แนวทาง และกระบวนการ สร้างพระเครื่องที่กลุ่มคนหรือวัดเหล่านั้นดำเนินการจัดสร้าง โดยเฉพาะการริเริ่ม หลักการ เป้าหมาย วัตถุประสงค์ วิธีการ ในการจัดสร้างพระเครื่องตลอดทั้งแนวคิดการให้คุณค่า ของการสร้างพระเครื่อง รวมถึงปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งผู้วิจัยได้ ทำการซักถามและการจดบันทึกข้อมูล (Note Taking) โดยการสร้างเครื่องมือแบบบันทึกพฤติกรรมและพฤติกรรม ในการสร้างพระเครื่องในกลุ่มตัวอย่าง ในประเด็นสำคัญ โดยผ่านการตรวจเครื่องมือดังกล่าวจากผู้ทรงคุณวุฒิด้วย

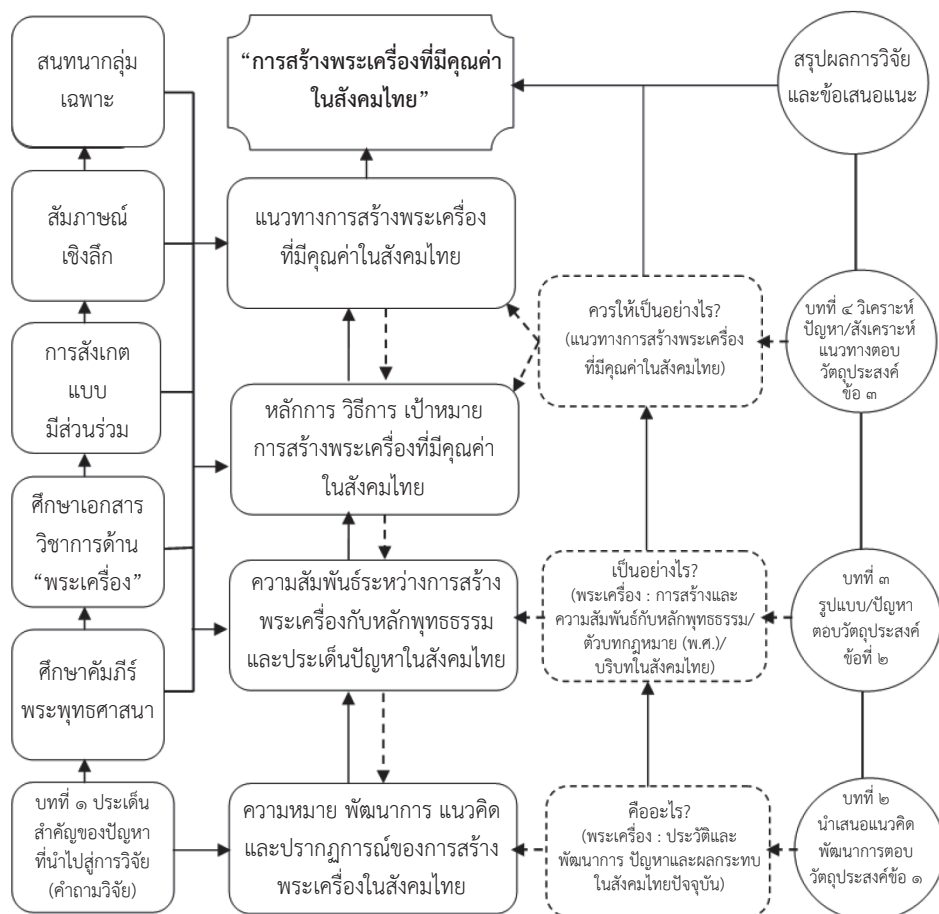
(๒) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

แบ่งเป็น ๒ กลุ่ม คือกลุ่มนักวิชาการหรือผู้ทรงคุณวุฒิด้าน พระพุทธศาสนา ได้แก่ กลุ่มนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา ที่มีความรู้ความเข้าใจหรือสนใจด้านพระเครื่องในสังคมไทย จำนวน ๑๕ รูป/คน และกลุ่มผู้นิยมพระเครื่อง ได้แก่ กลุ่มพระสงฆ์หรือคฤหัสถ์ที่มีบทบาทเกี่ยวกับการจัดสร้าง พระเครื่องรวมถึงผู้ที่มีความเชี่ยวชาญด้านพระเครื่องหรือ เป็นผู้นิยมพระเครื่อง จำนวน ๑๕ รูป/คน โดยทั้งสองกลุ่มนี้ แบ่งเป็นการลงพื้นที่ไปสัมภาษณ์ตามภูมิภาคของ ประเทศไทยครอบคลุมพื้นที่เป้าหมาย ๕ เขต พื้นที่ ได้แก่ ส่วนกลางกรุงเทพมหานครและภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคอีสาน และภาคตะวันออก และ

(๓) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) โดยผู้วิจัยได้เชิญผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ ทั้งสายวิชาการ กลุ่มผู้นิยมพระเครื่อง และกลุ่มทั่วไป เพื่อ เข้าร่วมสนทนาโดยจัดให้มีการสนทนากลุ่มเฉพาะจำนวน ๑ ครั้ง เพื่อสรุปประเด็นที่เป็นประโยชน์นำไปประมวลกับ ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิจัยภาคเอกสาร การสังเกตแบบ มีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึกแล้ววิเคราะห์ และ สังเคราะห์สรุปเป็นกรอบแนวทางเพื่อตอบวัตถุประสงค์ การวิจัยที่ตั้งไว้

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยอาศัยการศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) และใช้วิธีการวิจัยแบบ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participation Observation) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการจัด ให้มีการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ข้อมูลด้านเอกสารในส่วนเอกสารปฐมภูมิ ศึกษาจากคัมภีร์ พระพุทธศาสนา ได้แก่ พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย และคัมภีร์ชั้นอรรถกถา ด้านเอกสารทุติยภูมิ ศึกษาจากหนังสือ ตำรา วารสาร งานวิจัย วิทยานิพนธ์และ ข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต โดยรวบรวมข้อมูลทั้งหมดนำมาจัด หมวดหมู่แล้วทำการวิเคราะห์ สังเคราะห์สรุปผลอภิปรายผล และเสนอแนะ วิธีการดำเนินการวิจัยแสดงเป็นขั้นตอนการ ดำเนินการวิจัยได้ดังแผนภาพต่อไปนี้

๔. ผลการวิจัย

จากการดำเนินการวิจัยตามกระบวนการและขั้นตอนดังกล่าวข้างต้น สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

๔.๑ พัฒนาการและแนวคิดการสร้างพระเครื่องในสังคมไทย

การศึกษาเกี่ยวกับกำเนิดและพัฒนาการของพระเครื่อง พบว่า ก่อนที่จะมาเป็นพระเครื่องตามที่เรียกขานกันในปัจจุบัน จุดเริ่มต้นแต่แรกนั้นก็คือ “พระพิมพ์” ถือเป็นต้นกำเนิดของพระเครื่องในเวลาต่อมา พระพิมพ์เกิดในยุคสมัยโบราณ สันนิษฐานว่าเกิดขึ้นภายหลังพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานไม่นาน พระพิมพ์ตามความหมายของนักวิชาการหมายถึงพระพุทธรูปขนาดเล็กที่สร้างขึ้นด้วยวิธีการกดประทับด้วยแม่พิมพ์ หรือถ้าเป็นเนื้อโลหะ

ช่างพิมพ์จะใช้โลหะละลายแล้วเทหล่อเข้ากับแม่พิมพ์ (ตรียัมปวาย, ๒๕๒๐ : ๑๘-๑๙) การสร้างพระพิมพ์ในยุคแรกนั้น นักวิชาการได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการสร้างไว้ว่าเกิดจากแนวคิดเพื่อเป็นที่ระลึกถึงสังฆเวชนียสถาน ๔ ตำบลตามนัยที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ซึ่งมีความเชื่อว่าการสร้างพระพิมพ์โดยเฉพาะรูปพระพุทธเจ้าถือเป็นการสร้างกุศลที่ยิ่งใหญ่ (ยอร์ช เซเดส์, ๒๕๐๗ : ๓๙-๔๑) จึงมีการสร้างสืบต่อกันมา โดยนับตั้งแต่ยุคก่อนสมัยทวารวดี ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๓ เป็นต้นมา ซึ่งแต่ละยุคนักวิชาการได้อธิบายลักษณะที่โดดเด่นของพระพิมพ์ไว้ด้วย โดยเฉพาะพระพิมพ์ดินเผาที่สร้างขึ้นในอินเดียและแพร่หลายมาสู่ดินแดนแคว้นทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ ๗-๙) ซึ่งการค้นพบพระพิมพ์ในสมัยทวารวดีในช่วงเวลาต่อมาโดยเฉพาะข้อค้นพบจากงานวิจัยบางฉบับจะเห็นได้ว่าการ

แบ่งพระพิมพ์ออกเป็น ๒ สมัย เช่นการศึกษาพระพิมพ์ดินเผาสมัยทวารวดี ที่ค้นพบในชุมชนโบราณตามลุ่มแม่น้ำแม่กลองและท่าจีน คือยุคแรกเป็นพระพิมพ์ที่ได้รับอิทธิพลศิลปะจากอินเดียแบบอมราวดี คุปตะ และหลังคุปตะ ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๔ ซึ่งมีความสัมพันธ์ทางด้านรูปแบบกับพระพิมพ์ในคาบสมุทรมลายู และพระพิมพ์สมัยทวารวดีทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนยุคที่สองเป็นพระพิมพ์ที่ได้รับอิทธิพลศิลปะอินเดียแบบปาละ ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๕-๑๖ ซึ่งมีความสัมพันธ์ทางด้านรูปแบบกับพระพิมพ์ในประเทศพม่า และพระพิมพ์สมัยหริภุญชัยทางภาคเหนือ (ธนภุต ลอยสุวรรณ, ๒๕๔๖ : ๘๓-๘๕) ซึ่งทั้งสองยุคมีความเชื่อทางพระพุทธศาสนาทั้งฝ่ายเถรวาทและมหายานที่เหมือนกันคือการสร้างเพื่อทำบุญและสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา ทำให้เห็นแนวคิดการสร้างพระพิมพ์ตามคตินิยมแบบนี้ได้มีพัฒนาการมาอย่างยาวนาน ประเด็นที่ทำให้พระพิมพ์กลายเป็นพระเครื่อง ซึ่งก่อนจะมาเป็นพระเครื่องมีวิวัฒนาการมาจากพระพิมพ์นั้น นักวิชาการให้ความเห็นว่า เหตุที่เรียกว่า “พระเครื่อง” นั้น เนื่องมาจากคำว่าพระเครื่องที่เรียกขานกัน สันนิษฐานว่าน่าจะกร่อนมาจากคำว่า “เครื่องรางของขลัง” ตรียมพายไให้ความเห็นว่า พระเครื่องเป็นคำที่เรียกโดยย่อซึ่งมาจากคำเต็มว่า “พระพิมพ์เครื่องราง” (ตรียมพายไ, ๒๕๒๐ : ๒๓) เป็นการนำคำว่า “พระพิมพ์” และ “เครื่องราง” มารวมเข้าด้วยกัน ในข้อนี้ ศรัศกัฏ์ วลลิโถม ได้ให้ความเห็นว่า พระเครื่องกับพระพิมพ์ ถ้ามองในแง่วัตถุก็คืออย่างเดียวกัน ถ้ามองในเชิงประวัติศาสตร์กาลเวลา อายุ และความเปลี่ยนแปลงไปก็อาจจะแยกส่วนเพื่อมองเห็นพัฒนาการตามยุคสมัยต่าง ๆ (ศรัศกัฏ์ วลลิโถม, ๒๕๓๗ : ๑๓-๑๗) กล่าวโดยสรุปก็คือพระพิมพ์เป็นต้นกำเนิดของพระเครื่อง โดยที่พระเครื่องมีพัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงไปตามคติการสร้าง และคตินิยมในสังคมไทยแต่ละยุคสมัย

๔.๑.๑ กำเนิดพระเครื่องในสังคมไทย

จากการศึกษาประวัติพัฒนาการจากพระพิมพ์สู่พระเครื่องจะเห็นว่า หลักฐานบางอย่างที่สำคัญเช่นหลักฐานจารึก

ที่บ่งชี้ว่า คนในสังคมไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นนั้น ไม่ได้มีการสร้างพระเครื่องเหมือนดังเช่นปรากฏการณ์ในสังคมไทยปัจจุบัน กล่าวคือวิถีชีวิตคนไทยสมัยกรุงศรีอยุธยานั้นไม่มีการแขวนพระเครื่อง แต่นิยมสวมแหวน กำไลข้อมือ ต้มหู ดังจะเห็นได้จากบันทึกของลา ลูแบร์ ที่แสดงให้เห็นว่า ยุคสมัยนั้นไม่มีการนำพระพุทธรูปขนาดเล็กมาเป็นเครื่องประดับ หรือบูชาแขวนคอกัน มีเพียงแต่การสักตามร่างกายตามความเชื่อในเรื่องของคงกระพันชาตรี การใช้ลูกประคำ คาถาอาคม เพื่อรักษาโรคเป็นต้น อีกทั้งข้อมูลในทางประวัติศาสตร์ยืนยันได้ว่า ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ยังไม่มีการสร้างพระเครื่องมาแขวนคอเพื่อบูชา ทั้งนี้พระพิมพ์ที่แตกกรุมาเป็นพระเครื่องต่าง ๆ ดังที่เราทราบกันปัจจุบันนี้ ล้วนเป็นการสร้างขึ้นเพื่อเสริมบารมีของเหล่าบรรดาชนชั้นมูลนาย หลังจากสร้างแล้วจึงนำไปบรรจุไว้ในเจดีย์ ซึ่งถือเป็นการทำบุญอย่างหนึ่ง ซึ่งบันทึกของลา ลูแบร์เป็นข้อมูลยืนยันได้เป็นอย่างดี (ลา ลูแบร์, ๒๕๑๐ : ๑๒๐)

นอกจากความเชื่อเกี่ยวกับความเคารพของคนในสมัยกรุงศรีอยุธยาที่ไม่นำพระพุทธรูปมาไว้ที่บ้านแล้ว หลักฐานอีกประการหนึ่งที่ทำให้เชื่อได้ว่า การสร้างพระเครื่องไม่ได้เกิดขึ้นหรือไม่นิยมสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นวัตถุมงคลดังเช่นปัจจุบัน ได้แก่ ข้อพิจารณาในบริบทสังคมที่มีเงื่อนไขของข้อกฎหมายในยุคสมัยนั้นมาเกี่ยวข้องด้วย (เกริกเกียรติ ไพบูล์ ศิลป์, ๒๕๔๗ : ๔๑-๔๔) ดังนั้นการสร้างพระพุทธรูปขนาดเล็กที่เรียกว่าพระพิมพ์ ในสมัยกรุงศรีอยุธยา จึงไม่นิยมใช้เป็นเครื่องประดับหรือนำไปใช้ในลักษณะห้อย หรือแขวนคอบูชาเหมือนอย่างพระเครื่องที่เห็นในปัจจุบัน แต่เป็นการสร้างเพื่อถวายเป็นพุทธรูปบูชาและเป็นการสร้างเพื่อส่งสมบุญกุศลบารมีของชนชั้นนำในสมัยนั้น สภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมือง แบบศักดินาที่พัฒนามาแต่ก่อนกรุงศรีอยุธยาจนถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ไม่ได้ก่อให้เกิดปรากฏการณ์พระเครื่องในสังคมสมัยนั้นอย่างเด่นชัดดังเช่นปัจจุบันแต่อย่างใด ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลง จากสังคมศักดินามาสู่สังคมทุนนิยมเริ่มปรากฏในยุคกลางสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ โดยเริ่มตั้งแต่การเปิดประเทศรับกระแสทางตะวันตก ทำให้เกิดการ

เปลี่ยนแปลงต่อสังคมไทยหลายด้าน รวมถึงเรื่องศาสนาและความเชื่อที่มีส่วนเกี่ยวข้องอันก่อให้เกิดปรากฏการณ์พระเครื่องในเวลาต่อมา แต่ธรรมเนียมในการสร้างพระพิมพ์บรรจุกรุเพื่อเป็นการสร้างบุญกุศลและสืบอายุพระพุทธศาสนาผู้สร้างได้สร้างไว้ตามธรรมเนียมโบราณนั้นยังคงมีสืบมาในยุคกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ดังหลักฐานการขุดค้นพบพระเครื่องกรุวัดแก้ววังหน้า ซึ่งในเวลาต่อมาเป็นที่นิยมในวงการพระเครื่องอย่างเช่น “กรุพระโคนสมอ” (เทพทูตบาททอง, ๒๕๐๘ : ๑๑๘-๑๑๙) และพระพิมพ์ที่สร้างในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นอีกคือ “กรุวัดชนะสงคราม” (ค้นพบเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๒) และ “กรุวัดจักรวรรดิราชาวาส” (ค้นพบเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๓) (ดู: เจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี, ๒๕๓๘ : ๑๔๖) ข้อมูลเหล่านี้เป็นแหล่งข้อมูลที่ยืนยันข้อสันนิษฐานได้อย่างดีที่ระบุว่าเป็นการสร้างตามคติที่มีมาก่อนตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา

กำเนิดพระเครื่องในสังคมไทยที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้จึงไม่ได้เกิดขึ้นมาตั้งแต่ในสมัยกรุงศรีอยุธยาแต่อย่างใดถึงแม้จะมีการสร้างพระพิมพ์เพื่อบรรจุกรุเป็นพุทธบูชาหรือเป็นการสร้างเพื่อส่งสมบุญกุศลตามมีตามธรรมเนียมประเพณีนิยม และต่อมาพระพิมพ์ดังกล่าวจะกลายมาเป็นส่วนหนึ่งของพระเครื่องก็ตาม กำเนิดของพระเครื่องที่แท้จริงในสังคมไทยเริ่มขึ้นและปรากฏชัดขึ้นในยุคสมัยที่ประเทศเปิดรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามา คือในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๔) เริ่มมีปรากฏการสร้างพระเครื่องไปในลักษณะ ๒ แบบคือแบบการนำพระพิมพ์เก่าที่บรรจุตามกรุต่าง ๆ มาเป็นพระเครื่อง กับแบบการสร้างพระเครื่องขึ้นมาใหม่ทั้งให้รูปแบบพระพิมพ์เนื้อผงรูปหล่อต่าง ๆ ขึ้นมาเป็นพระเครื่อง โดยในยุคแรกของการสร้างพระเครื่องนี้ มีทั้งการสร้างพระเครื่องเพื่อมาแจกจ่าย เป็นของที่ระลึก และในขณะเดียวกันก็มีการสร้างพระบรรจุโดยถือคติตามแบบโบราณด้วยเช่นกัน ปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดและโลกทัศน์ของชนชั้นนำก็คือความนิยมสะสมของเก่าที่มีเพิ่มมากขึ้นตามลำดับในรัชสมัยนี้ ก็คือการมองวัตถุทางศาสนาเป็นวัตถุที่มีค่า และเป็นเครื่องประดับ

ประจำกายอันแสดงถึงความเป็นผู้มีฐานะในทางสังคมปัจจัยที่ทำให้พระเครื่องมีวิวัฒนาการไปอย่างก้าวกระโดดอีกประการหนึ่งก็คือ การเข้ามาของเครื่องราชอิสริยาภรณ์และเหรียญกษาปณ์ที่มาพร้อมกับเทคโนโลยีการผลิตที่ทันสมัยในยุคนั้น ส่งผลให้เกิดการสร้างพระเครื่องตามรูปแบบการสร้างพระเครื่องในลักษณะที่สามารถนำมาแขวนหรือห้อยคอบูชา ซึ่งความนิยมดังกล่าวนี้มีการสันนิษฐานกันว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นองค์พระปฐมในการที่ทรงสร้างพระเครื่องและโปรดให้มีการนำไปเป็นเครื่องประดับติดตัวขึ้นมา โดยปรากฏเป็นหลักฐานว่าทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการสร้างพระชัยห้อยพระศอ เพื่อพระราชทานแด่พระราชโอรสและพระราชธิดาสำหรับทรงนำติดพระองค์ไปในโอกาสที่เสด็จพระราชดำเนินไปยังสถานที่ต่าง ๆ (หม่อมราชวงศ์สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, ๒๕๓๐ : ๓๗๕)

ปรากฏการณ์ดังกล่าวข้างต้น จึงเป็นตัวอย่างที่ชี้ให้เห็นกำเนิดและพัฒนาการของพระเครื่องในสังคมไทยที่ชัดเจน ซึ่งในเวลาต่อมาความนิยมสร้างพระเครื่องแบบพระพิมพ์ที่ใช้แม่พิมพ์แบบพระเนื้อดินผงบดต่าง ๆ ที่เคยทำก่อนหน้านี้ก็เปลี่ยนไปนิยมสร้างเป็นเหรียญมากขึ้นตามลำดับ เหรียญพระเครื่องที่มีวิธีการผลิตแบบเหรียญกษาปณ์แล้วสร้างเป็นเหรียญรูปพระพุทธรูปเหรียญแรกก็คือ “เหรียญพระพุทธชินสีห์” นับเป็นเหรียญพระพุทธรูปเหรียญแรกของประเทศไทย ที่มีอายุความเก่าถึง ๑๒๐ ปี พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕) โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๐ เพื่อเป็นที่ระลึกและพระราชทานในงานสมโภช “พระพุทธชินสีห์” ในโอกาสที่เสด็จกลับจากยุโรป (สรพล ไสภิกุล, ๒๕๔๐ : ๑๑) และนับเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างพระเครื่องในรูปแบบพระเหรียญในประเทศไทย ซึ่งผู้เขียนจะได้กล่าวถึงอีกในแง่ด้านของพุทธศิลป์ การสร้างพระเหรียญในเวลาต่อมาจึงมีวิวัฒนาการมาสู่การสะสมแลกเปลี่ยน และมีการเช่าบูชาซื้อ-ขาย เกิดขึ้นมาตามลำดับ ซึ่งในส่วนนี้จะได้อธิบายในรายละเอียดของพัฒนาการพระเครื่องที่เกี่ยวกับด้านพุทธพาณิชย์ต่อไป

๔.๑.๒ พัฒนาการแนวคิดเกี่ยวกับพระเครื่อง ๔ ด้าน

การศึกษากำเนิดและพัฒนาของพระเครื่องในสังคมไทยข้างต้นนั้น นอกจากจะทำให้เราทราบถึงความเป็นมาของพระเครื่องแล้ว ยังเป็นประเด็นเริ่มต้นที่จะนำไปสู่การเชื่อมโยงในการศึกษาแนวคิด ความเชื่อและทัศนคติต่อพระเครื่องจากอดีตถึงปัจจุบัน ทำให้เราทราบถึงที่มาที่ไปของการเกิดขึ้นและพัฒนาการความเป็นไปของพระเครื่องในระดับหนึ่ง การศึกษาประวัติและพัฒนาการพระเครื่องยังมีแง่มุมที่จะพิจารณาได้หลากหลายรอบด้าน ทั้งในเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปศาสตร์ โบราณคดี เศรษฐศาสตร์ นิติศาสตร์ รวมไปถึงการสื่อสารมวลชน อันมีพัฒนาการที่มีความเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกับพระเครื่องในปัจจุบัน โดยเฉพาะปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา นั้น ผู้เขียนเห็นว่าพระเครื่องมีพัฒนาการทั้งทางด้านความคิดและทัศนคติที่หลากหลาย ควรนำมากล่าวไว้เพื่อให้ทราบถึงความโดดเด่นที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดการทบทวนปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น รวมถึงการศึกษาวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงไปของพระเครื่องในยุคต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดข้อคิดที่นำไปสู่การมองพัฒนาการของพระเครื่องในเชิงคุณค่าได้เป็นอย่างดี พัฒนาการแนวคิดเกี่ยวกับพระเครื่องดังกล่าวนี้ ผู้เขียนได้แบ่งพัฒนาการของพระเครื่องผ่านมุมมองในแต่ละยุคออกเป็น ๔ ด้าน ตามหลักฐานที่ปรากฏตามลำดับยุคต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

(๑) พระเครื่องกับพุทธธรรม

การศึกษาวិจัยเกี่ยวกับพระเครื่องในสังคมไทยที่ผ่านมาพบว่า แต่เดิมหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ไม่มีหลักคำสอนเกี่ยวกับเรื่องพระเครื่องโดยตรง ความเชื่อเรื่องพระเครื่องนี้เกิดจากความเชื่อและความเคารพในพระพุทธองค์ จึงได้สร้างพุทธรูปซึ่งเป็นสิ่งแทนพระพุทธเจ้า แนวคิดดังกล่าวนี้ยังสะท้อนได้จากความเห็นของนักวิชาการที่เห็นว่าความเชื่อดังกล่าวอาจได้รับอิทธิพลจากความเชื่อในกายอื่น เช่นนิกายมนตรยาน ซึ่งมีความเชื่อเกี่ยวข้องกับเรื่องราวความศักดิ์สิทธิ์

นอกจากจะมีความเชื่อว่าพระเครื่องเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีอิทธิปาฏิหาริย์แล้ว ยังมีความเชื่อว่าพระเครื่องนี้เป็นสิ่งแทนองค์พระพุทธเจ้าเพื่อระลึกถึงพระพุทธคุณของพระองค์ เพื่อเป็นเครื่องเตือนสติให้ทำความดี (พระมหาเชิด เจริญรัมย์, ๒๕๔๑ : บทคัดย่อ) ดังนั้น จะเห็นว่าการกำเนิดพระเครื่องในยุคต้น ก่อนจะเรียกกันว่าพระเครื่องนั้นมีจุดกำเนิดมาจากพระพิมพ์ ดังได้กล่าวไว้ข้างแล้วในเบื้องต้น การสร้างพระพิมพ์ในยุคแรก ๆ มีคติการสร้างเป็นไปเพื่อสืบพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะพระพิมพ์ในยุคสมัยทวารวดี เมื่อศึกษาในเชิงประวัติศาสตร์และโบราณคดี จะพบว่าพระพิมพ์เป็นตัวบ่งชี้เกี่ยวกับลัทธิศาสนาที่เจริญขึ้นในช่วงเวลานั้น ซึ่งมีอิทธิพลทั้งด้านศิลปะและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา (ชนกฤต ลอยสุวรรณ, ๒๕๔๖ : ๓-๕) โดยเฉพาะการสร้างพระพิมพ์ในยุคดังกล่าวส่วนใหญ่ล้วนบ่งถึงการสร้างเพื่อเป็นอนุสรณ์และเพื่อบำรุงการถึงสังฆเวไนยสถาน

นอกจากนี้ การสร้างพระพิมพ์ในระยะแรก ๆ ยังมีเรื่องของวัตถุประสงค์เพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนา ตามคติความเชื่อเรื่องปัญจอัตรธาน (ณัฐพล อยู่รุ่งเรืองศักดิ์, ๒๕๕๕ : ๔๔-๔๕) อีกด้วย อย่างเช่น พระพิมพ์ที่สร้างเป็นรูปพระพุทธเจ้าประทับนั่งห้อยพระบาทภายใต้ชুমุพุทธคยา จารึกคาถา “เย ธมมา เหตุปฺปภา” (Ye Dhammā Hetuppabhavā) ซึ่งค้นพบแถบพระปฐมเจดีย์โดยมาก เชื่อกันว่าเป็นฝีมือช่างชาวเมืองทวารวดี (ยอร์ช เซเดส์, หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล แบล, ๒๕๒๖ : ๒๙-๔๒) เป็นหลักฐานที่ชี้ให้เห็นถึงการสร้างพระพิมพ์เพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี จารึกคาถา เย ธมมา เหตุปฺปภา (ขุ.อป. (บาลี) ๓๒/๒๘๖/๓๖) เป็นความนิยมของชาวพุทธในประเทศอินเดีย ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๙-๑๓ และความนิยมนี้ก็ได้แผ่เข้ามาในดินแดนประเทศไทยด้วย พบแพร่หลายเป็นอย่างมากในเมืองนครปฐมเป็นพื้นที่ลุ่มแม่น้ำ แม่กลอง และท่าจีนซึ่งคาถา เย ธมมาฯ นี้เองที่เป็นจุดเด่นบ่งบอกถึงการสร้างพระพิมพ์เพื่อจารึกคำสอนที่เป็นหัวใจพระพุทธศาสนา

มูลเหตุที่ทำให้มีการสร้างพระพิมพ์ขึ้น นอกจากสร้างเพื่อเป็นปูชนียวัตถุในพระพุทธศาสนาแล้ว ยังพบว่าหลักสำคัญที่เป็นมูลเหตุของการสร้างมีวัตถุประสงค์สรุปได้ ๓ ประเด็นด้วยกันคือ สร้างเพื่อเป็นอนุสรณ์สังเวชนียสถาน สร้างเพื่อเป็นการทำบุญกุศล และสร้างเพื่อสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาในบริบทอื่น ๆ ของสังคมไทยที่ผ่านมาจะพบว่า การสร้างพระพิมพ์ดินดิบจากคาบสมุทไทย-มลายู ก็มีความเชื่อที่แตกต่างออกไป กล่าวคือมีการสร้างขึ้นเพื่อเป็นปรมัตถประโยชน์ หรือที่เรียกว่าเป็นการสร้างเพื่ออุทิศแก่ผู้ตาย (สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์, ๒๕๒๘ : บทคัดย่อ) จะเห็นว่าการสร้างพระพิมพ์ที่ต่างไปจากคติการสร้างเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนาของชุมชนทวารวดีในภาคกลางของไทยก็มีแนวคิดที่แตกต่างออกไปอีก แต่คตินิยมบางอย่างยังคงไว้ให้เห็นจนสืบทอดถึงปัจจุบัน กล่าวคือสร้างเพื่อสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา การสร้างพระเครื่องในยุคนี้จึงมีความโดดเด่นเน้นพุทธธรรมเป็นมูลเหตุ จนทำให้เกิดเป็นพระพิมพ์ขึ้นเป็นครั้งแรก สอดคล้องกับความเห็นในงานวิจัยที่ระบุว่า คติการสร้างพระเครื่องในยุคแรก ๆ คือสมัยทวารวดีมีการพบจารึกคาถา เย ธมมา ทำให้มองเห็นภาพของการนับถือพระพุทธศาสนาที่เน้นการปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้น การสร้างพระพิมพ์จึงเป็นเจตนาบริสุทธิ์ ได้แก่เจตนาเพื่อสืบทอดคำสอนพระพุทธศาสนา (บุศรา สว่างศรี, ๒๕๔๙ : ๔๙) พระพิมพ์จึงถูกเรียกว่าเป็นปูชนียวัตถุทางพระพุทธศาสนาที่สร้างขึ้นมามีจำนวนมากมาย ในดินแดนทั่วทุกสถานที่ มีร่องรอยวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนานั้นเอง ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าพระเครื่องที่มีความโดดเด่นด้านพุทธธรรมจึงเกิดขึ้นในยุคแรกของการสร้างพระพิมพ์

(๒) พระเครื่องกับพุทธศิลป์

พุทธศิลป์เป็นศิลปะที่เกิดขึ้นมาพร้อมกับการสร้างพระพิมพ์ รวมถึงการสร้างพระพุทธรูปในสมัยต่าง ๆ คำว่า “พุทธศิลป์ (พุทธศิลปะ)” (Buddhist Arts) หมายถึงผลงานสร้างสรรค์ที่ได้รับยกย่องว่าเป็นงานที่ยอดเยี่ยม หรือเป็น

ศิลปะ ในด้านทัศนศิลป์ที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ได้แก่ พุทธศิลป์ประเภทจิตรกรรม (Painting) ประติมากรรม (Sculpture) และสถาปัตยกรรม (Architecture) ในทางพระพุทธศาสนา นอกจากนี้งานศิลปะประเภทประติมากรรม (Sculpture) (ศิลปะจำพวกวิจิตรศิลป์ เช่น แกะสลักไม้ หินอ่อน โลหะ หรืองานปูนปั้น เป็นต้น) ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา หรือพระพุทธเจ้าโดยตรง เช่น รูปเปรียญ หรือองค์แทนพระพุทธเจ้า ที่เรียกว่า “พระพุทธรูป” ท่านเรียกศิลปะประเภทนี้โดยเฉพาะว่า “ปฏิมากรม” และเรียกพระพุทธรูปว่า “พระปฏิมากร” (ดูรายละเอียดการอธิบายและให้ความหมายนี้เพิ่มเติมได้ใน อานาจ ยอดทอง, ๒๕๕๗ : ๑๑๓-๑๑๔) พุทธศิลป์ในพระพิมพ์ในที่นี้จึงหมายถึงผลงานศิลปะที่ถูกรังสรรค์จากช่างผู้ชำนาญผ่านความคิด ทัศนคติ และความศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนาเข้าสู่สัญลักษณ์ในรูปแบบต่าง ๆ ลงในองค์พระเครื่อง

ศิลปะที่เป็นแนวคิดในการสร้างให้เป็นรูปสัญลักษณ์ หรือสัญลักษณ์ให้ปรากฏบนพระพิมพ์ อาจเริ่มจากศิลปะในช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ในยุคสมัยแรกเริ่มที่มีการสร้างพระพิมพ์เมื่อมีการสร้างพระพิมพ์เกิดขึ้น พุทธศิลป์ในตัวพระพิมพ์ก็เกิดขึ้นมาพร้อมกับแนวคิดการสร้างพระพิมพ์นั้นด้วย และนำไปสู่การสร้างในลักษณะต่าง ๆ ที่ปรากฏในพระพิมพ์ในยุคสมัยต่อ ๆ มา เป็นการแสดงให้เห็นถึงความคิดสร้างสรรค์งานศิลปะผ่านวัตถุทางศาสนา เพื่อสื่อให้เห็นความเป็นไปตามเจตนาของผู้สร้าง พุทธศิลป์เป็นไปในลักษณะและรูปสัญลักษณ์ที่สำคัญ ๆ เป็นการถ่ายทอดความเป็นไปตามคติในทางพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นเครื่องระลึกถึงการไปแสวงบุญยังสังเวชนียสถาน เช่น รูปสัญลักษณ์ต้นโพธิ์ ซึ่งหมายถึงเมืองพุทธศาสนสถานอันเป็นที่ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า หรือรูปสัญลักษณ์ธรรมจักรในพระพิมพ์ที่หมายถึงเมืองสารนาถ เมืองที่เป็นการแสดงปฐมเทศนาในสมัยพุทธกาล หรือแม้กระทั่งรูปพระสฤปที่ปรากฏในพระพิมพ์ดินเผาที่สื่อถึงเมืองกุสินารา (ยอร์ช เซเดส์, ๒๕๒๐ : ๓๐-๓๑) เป็นต้น

“พระเครื่อง” ในแต่ละยุคสมัย ถูกถ่ายทอดออกมาในรูปแบบของงานพุทธศิลป์และศรัทธาที่แตกต่างกัน ในประเทศไทยหากจะกล่าวถึงพุทธศิลป์ในพระเครื่องอาจเริ่มต้นในยุคสุโขทัย ดังจะเห็นได้จากพระเครื่องที่มีความยิ่งใหญ่ถึงการทั้งงานพุทธศิลป์และศรัทธา ที่วงการพระเครื่องนิยมในเวลาต่อมา ได้แก่พุทธศิลป์รูปแบบพระร่วงหลังรางปืน ต่อมาในช่วงต้นกรุงศรีอยุธยา พุทธศิลป์แบบพระชินราชใบเสมาจัดเป็นความยิ่งใหญ่ถึงการของงานพุทธศิลป์และศรัทธาของคนในยุคนี้ ในช่วงกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย พุทธศิลป์ที่โดดเด่นในพระเครื่องก็คือ “พระขุนแผนเคลือบ วัดใหญ่ชัยมงคล” จัดเป็นพุทธศิลป์ที่ได้รับการกล่าวขานมาถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น พร้อมกันนี้ก็เกิดพุทธศิลป์ที่มีความยิ่งใหญ่ถึงการแบบเรียบง่าย จนกลายเป็น “ตำนานแห่งพระเครื่อง” ก็คือพุทธศิลป์ “พระสมเด็จวัดระฆัง” ซึ่งจัดเป็นมหัศจรรย์พระดีแห่งพระเครื่องของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) ในเวลาต่อมาพระผงสมเด็จฯ วัดระฆังโฆสิตาราม ได้กลายเป็นพระเครื่องที่มีพุทธศิลป์ที่ทรงคุณค่าและมีค่านิยมสูงขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง จนเกิดการสร้างพระเครื่อง “ลือพิมพ์พระสมเด็จ” อย่างมากมายอย่างที่เห็นในปัจจุบัน ทั้งนี้ด้วยความศรัทธาในผู้สร้างมาตั้งแต่อดีตการสร้างพระเครื่องในแต่ละยุคจึงมีเรื่องเกี่ยวกับแนวคิดด้านพุทธศิลป์ด้วย ทุกยุคสมัย ในปัจจุบันทัศนคติที่ยอมรับว่าการสร้างพระเครื่องเป็นศิลปะอย่างหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะกลุ่มผู้สร้างพระเครื่องส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญต่อเรื่องพุทธศิลป์นี้ ทั้งนี้ศิลปะที่ปรากฏในพระเครื่องแต่ละองค์สะท้อนให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองของ อารยธรรม และวัฒนธรรมแต่ละยุคสมัย พระเครื่องแต่ละประเภทมีความงดงามทางศิลปะแตกต่างกันทั้งในแง่รูปทรงรวมถึงเนื้อหามวลสารในการสร้าง (ชายนัน ภาววิมล, ๒๕๓๗ : ๕๑-๕๔) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคปัจจุบันที่เทคโนโลยีมีความเจริญก้าวหน้าขึ้นพุทธศิลป์จึงเข้ามามีบทบาทในทุกขั้นตอนของการจัดสร้างเพื่อให้พุทธศิลป์ขององค์พระมีความสวยงามสมบูรณ์ขึ้น และเพื่อหวังให้เป็นที่ยอมรับกันอย่างแพร่หลายต่อไปในอนาคต

(๓) พระเครื่องกับพุทธคุณ

คำว่า “พุทธคุณ” ถ้าศึกษาจากคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทจะมีความหมายที่ค่อนข้างแตกต่างจากพุทธคุณที่เกี่ยวกับพระเครื่อง พุทธคุณในความหมายตามคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท จะหมายถึงพุทธคุณ ๙ พุทธคุณ ๓ และพุทธคุณ ๒ ในแง่ของพุทธคุณ ๙ เป็นการยืนยันถึงพุทธภาวะที่เป็นพระคุณสมบัติของพระพุทธเจ้า ๓ ประการ คือความบริสุทธิ์ทางจิต ความรู้แจ้งเห็นจริง และความมีเมตตากรุณา ในพุทธคุณ ๓ แสดงถึงภาวะของพุทธคุณที่แท้จริงว่าเป็นเรื่องของธรรม มิใช่ความศักดิ์สิทธิ์หรือฤทธิ์ในเชิงดลบันดาล เป็นหลักที่ชาวพุทธต้องนำไปปฏิบัติตามเพื่อให้บรรลุพุทธคุณทั้งสามประการอันเป็นเป้าหมายของพระพุทธศาสนา และในส่วนพุทธคุณ ๒ แสดงถึงความสัมพันธ์ในการทำหน้าที่ของพระพุทธเจ้ากับเป้าหมายหลักของการประกาศสัจธรรม ๒ ประการ ได้แก่ ประโยชน์และความสุขทั้งในระดับโลกียะ และระดับโลกุตระ (ดูเพิ่มเติมใน อธิชาติ เกิดแก้ว, ๒๕๕๔ : ๘-๓๐)

เมื่อพิจารณาความหมายด้านพุทธคุณในพระเครื่องจากการศึกษาข้อมูลในงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่าพุทธคุณในความหมายของวงการพระเครื่องในสังคมไทยนั้น บางส่วนตรงกับสาระสำคัญของพุทธคุณในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท แต่โดยภาพรวมแล้วจะมีความหมายไม่ตรงกับสาระสำคัญ กล่าวคือพุทธคุณในพระเครื่องเน้นเรื่องของความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ ฤทธิ์อำนาจในเชิงดลบันดาลให้เกิดอานุภาพทั้งเชิงบวกและเชิงลบ พุทธคุณในความหมายนี้แยกออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มที่ใช้พุทธคุณเพื่อเป็นกุศโลบายโน้มน้าวศรัทธาให้คนเข้าหาศาสนาและปฏิบัติธรรม อีกกลุ่มหนึ่งสื่อความหมายไปในแง่ของความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ทางเดียว ซึ่งหมายถึงอำนาจที่จะเกิดจากพลังจิตที่แน่วแน่ของผู้ปลุกเสกด้วยเวทย์มนต์คาถา พุทธาคม ประกอบพลังอื่น ๆ พลังบารมีของพระพุทธเจ้าหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างพระเครื่องได้แก่พระเกจิอาจารย์เพื่อเพิ่มความเข้มขลังให้แก่วัตถุมงคลที่เรียกกันในงานพระเครื่องว่า “พุทธคุณ” (อธิชาติ เกิดแก้ว, ๒๕๕๔ : ๔๘-๕๔) ประเด็น

ดังกล่าวนี้จึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นที่มาของพุทธคุณ ตามความหมายที่เกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับพระเครื่อง โดยมีจุดเริ่มต้นในสังคมไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ที่ถือพุทธคุณในพระเครื่องเป็นเรื่องของความศักดิ์สิทธิ์ อิทธิปาฏิหาริย์ และความเชื่อในเรื่องพุทธคุณนี้ยังส่งผลมาสู่สังคมไทยในเวลาต่อมา

การสร้างพระเครื่องในยุคต้นที่เรียกว่า พระพิมพ์ ส่วนหนึ่งเป็นการสร้างเพื่อสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาตามความเชื่อในเรื่องอันตรายตามที่ถูกกล่าวไว้ข้างต้น ต่อมาในยุคกรุงศรีอยุธยาการสร้างพระพิมพ์มีคติการสร้างของเจ้านายที่เชื่อในเรื่องกุศลกรรม เป็นการสร้างเพื่ออุทิศส่วนกุศลและสั่งสมบุญบารมี ดังนั้น ช่วงนี้การกล่าวถึงพุทธคุณจึงไม่ปรากฏในหลักฐานว่าด้วยการสร้างพระพิมพ์หรือพระเครื่องอย่างชัดเจน กาลต่อมาเมื่อแนวคิดการสร้างพระเครื่องได้เปลี่ยนไปจากความเชื่อที่เน้นการเข้าถึงพระนิพพาน เป็นการเน้นในเรื่องการตอบสนองความต้องการทางจิตใจ ให้เกิดความรู้สึกว่ามีความปลอดภัยในชีวิต สะท้อนออกมาในรูปแบบของพุทธคุณด้านคงกระพันชาตรี มากกว่าคำนึงถึงการสืบทอดพระพุทธศาสนาหรือการสร้างเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา แนวคิดเกี่ยวกับพระเครื่องกับพุทธคุณนี้ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและพัฒนาการมาได้ไม่นาน ถ้าวาดโดยการสร้างพระเครื่องในลักษณะที่อ้างอิงพุทธคุณแล้วคลาดปลอดภัย เป็นต้นก็จะเริ่มเห็นแนวคิดการสร้างในลักษณะของความเป็นพุทธคุณอย่างชัดเจนในช่วงปลายกรุงศรีอยุธยา และต่อมาในยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์มีการปรับเปลี่ยนแนวคิดทางพระพุทธศาสนา ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมาเป็นพระพุทธศาสนาแนวมนุษยนิยม ที่ไม่เน้นการเข้าถึงพระนิพพาน แต่เน้นในเรื่องความสำเร็จที่สามารถสร้างขึ้นได้ในปัจจุบันชาติ ผลที่ตามมาก็คือ มีลักษณะเป็นการสร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจ ให้ความรู้สึกปลอดภัยในชีวิต (ณัฐพล อยู่รุ่งเรืองศักดิ์, ๒๕๕๕ : ๔๓) ในยุคนีการสร้างพระเครื่องจึงเป็นการสะท้อนให้เห็นในรูปแบบของ “พุทธคุณ” ที่มีความโดดเด่นมากยิ่งขึ้น

(๔) พระเครื่องกับพุทธพาณิชย์

การสร้างพระเครื่องยุคแรก ๆ เกิดจากคติความเชื่อการสร้างพระเครื่องด้วยเจตนาที่จะสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา เป็นต้น ต่อมาได้กลายเป็นการสร้างพระเครื่องเพื่อหาเงินจุดเริ่มต้นของการใช้เงินในส่วนของพระเครื่องนี้เริ่มปรากฏขึ้นเมื่อพระเครื่องเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในแง่ของความต้องการเพื่อสะสม ความนิยมและชื่นชอบในพุทธศิลป์และพุทธคุณด้าน ๆ ต่าง เป็นปัจจัยนำมาสู่การสะสมแลกเปลี่ยนและซื้อขายในเวลาต่อมา ทำให้ถูกมองว่าการสร้างพระเครื่องได้ใช้รากฐานความศรัทธาเดิมในสังคมเป็นทางไปสู่ธุรกิจที่มีผลประโยชน์ทางการตลาดเข้ามาเกี่ยวข้องเกิดผลกระทบในแง่ความเป็นพระพุทธศาสนา (ดูรายละเอียดเกี่ยวกับพัฒนาการแนวคิดจากพระพิมพ์มาสู่พระเครื่องในบริบทของพุทธพาณิชย์และประเด็นที่ว่าด้วยความหมายความสำคัญระหว่างพระเครื่องรางของขลังกับพุทธพาณิชย์ได้ใน บุศรา สว่างศรี, ๒๕๔๙ : ๔๙-๖๓) เมื่อการซื้อขายพระเครื่องเกิดการขยายตัวอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอิทธิพลของสื่อที่ทำให้เกิดความนิยมแพร่ขยายไปอย่างกว้างขวางซึ่งผลกระทบจากการขยายตัวของวงการพระเครื่องดังกล่าวนี้จึงแปรเปลี่ยนไปในเชิงพุทธพาณิชย์อย่างเต็มรูปแบบซึ่งมีองค์ประกอบหลักที่สำคัญ ได้แก่ กลุ่มผู้สร้าง กลุ่มนักขาย และกลุ่มผู้เช่าซื้อ ปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้กลายเป็นปัญหาที่มีผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาจนเป็นที่มาของคำว่า “พุทธพาณิชย์” (ชายนัน ภาววิมล, ๒๕๓๗ : ๕๕-๗๘) พุทธพาณิชย์ คือ กระบวนการค้าขายความเชื่อและความศรัทธาในพระพุทธศาสนาโดยใช้วัตถุหรือสัญลักษณ์ที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนามาเป็นเครื่องมือสร้างรายได้ แสวงหาผลประโยชน์ในทางพาณิชย์ เป็นการใช้จ่ายเงินเพื่อแสดงออกซึ่งปฏิสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนิกชนกับพระพุทธศาสนา หนึ่งในลักษณะความสัมพันธ์ที่มีร่วมกันนั้นก็คือการเช่าบูชาพระเครื่องและพระพุทธรูป (สงคราม สุเทพากุล, ๒๕๕๖ : ๖) พระเครื่องจึงกลายเป็นสินค้าอย่างหนึ่งของศาสนวัตถุในสายตาของคนภายนอกที่มองปรากฏการณ์การซื้อขายแลกเปลี่ยนเช่าพระเครื่องนี้ว่า

เป็น “พุทธพาณิชย์” ข้อมูลในงานวิจัยพบว่า พฤติกรรมการเช่าบูชาพระเครื่อง ผู้เช่ามักนิยมเช่าพระเครื่องเก่ามากกว่าพระเครื่องใหม่ มีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวคิดที่ถูกที่ควรในการเช่าบูชาพระเครื่องของพุทธศาสนิกชน คือ ควรมีวัตถุประสงค์ในการเช่าพระเครื่องเพื่อเป็นการอนุรักษ์พุทธศิลป์ และเพื่อเป็นสิริมงคลมากกว่าการเก็งกำไรหรือในทางพุทธพาณิชย์ (นิรันดร์ วิภูศิริ, ๒๕๕๔ : ๑๔๒-๒๕๖) หลักของตลาดกึ่งแข่งขันกึ่งผูกขาดทางเศรษฐศาสตร์ที่ว่า “หากผู้ผลิตสามารถทำให้ผู้บริโภครู้สึกว่าคุณค่าของตนแตกต่างจากผู้ผลิตรายอื่นได้มากเท่าไร ก็ยิ่งเพิ่มอำนาจผูกขาดได้มากเท่านั้น และผู้ผลิตที่ผลิตสินค้าที่มีคุณภาพสูง จึงจะสามารถตั้งราคาขายที่สูงได้” ซึ่งในหลักการดังกล่าวนี้ทำให้สามารถสะท้อนมุมมองความเป็นจริงของวงการพระเครื่องได้เป็นอย่างดี

พระเครื่องจึงได้กลายมาเป็นสินค้าที่มีคุณค่าทางพาณิชย์สูง มูลค่าของวัตถุดิบที่ใช้เป็นส่วนผสมของพระเครื่องกับมูลค่าทางการค้าของพระเครื่องมีความแตกต่างกันมาก จากเดิมพระเครื่องมีคุณค่าทางด้านศรัทธาที่ไม่สามารถตีราคาเป็นจำนวนเงินได้ แต่ในปัจจุบันคุณค่าทางด้านเศรษฐกิจกลับเข้ามาตีราคาพระเครื่องเป็นจำนวนเงินเพิ่มขึ้นมาด้วยจนกล่าวได้ว่า “พระเครื่อง” กลายเป็นวัตถุที่มีคุณค่าในเชิงพาณิชย์สูง และวงการพระเครื่องได้พัฒนาขึ้นมาเป็น “ธุรกิจพระเครื่อง” นั่นเอง ธุรกิจพระเครื่องจึงเป็นธุรกิจที่มีมูลค่าสูงและขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ดังที่ศูนย์วิจัยกสิกรไทยได้เคยระบุว่า มูลค่าของธุรกิจพระเครื่องขยายตัวต่อเนื่องจากในปี พ.ศ. ๒๕๔๖ ที่มีมูลค่าสูงเกือบ ๑๐,๐๐๐ ล้านบาท มีการขยายตัวเพิ่มขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๔๘ ที่มีมูลค่าสูงเกือบ ๒๐,๐๐๐ ล้านบาท และได้ขยายตัวอย่างต่อเนื่องแบบทวีคูณในปี พ.ศ. ๒๕๕๐ ทำให้ธุรกิจพระเครื่องมีมูลค่าสูงถึง ๔๐,๐๐๐ ล้านบาท และมีการคาดการณ์ว่าจะทรงตัวในปี พ.ศ. ๒๕๕๑ โดยมีมูลค่าประมาณ ๔๐,๐๐๐ ล้านบาท โดยที่ราคาของพระเครื่องรุ่นที่เป็นที่นิยมก็ยังคงมีการปรับตัวสูงขึ้นตามลำดับ (สุพร ถาวรพานิช, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : [http://](http://www.siamintelligence.com/thailand-buddhist-land-and-amulet-business/)

www.siamintelligence.com/thailand-buddhist-land-and-amulet-business/ [๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๐]) จากพัฒนาการที่เป็นไปเช่นนี้จึงทำให้ถูกมองว่าการสร้างพระเครื่องมีแนวคิดที่ผิดไปจากหลักการเดิมของพระพุทธศาสนาอย่างสิ้นเชิง

ปรากฏการณ์พระเครื่องที่เป็นไปในลักษณะที่เรียกว่า “พุทธพาณิชย์” เริ่มปรากฏชัดและมีการใช้คำนี้ในทางวิชาการมากขึ้น ซึ่งส่งผลให้เกิดผลกระทบตามมาหลาย ๆ ประการด้วยกัน จากค่านิยมในการสะสมพระเครื่องพระบูชาดังกล่าวนี้ได้ก่อให้เกิดธุรกิจซื้อขายพระเครื่องและพระบูชา ซึ่งมักจะเรียกธุรกิจนี้กันโดยทั่วไปว่า “ตลาดพระ” ในอดีตธุรกิจนี้เป็นธุรกิจเล็ก ๆ ที่ยังไม่มีการดำเนินการเป็นระบบมากนัก เช่น แผงพระ หรือ ร้านค้าพระเล็ก ๆ ตามตรอกซอย ต่อมาเมื่อสังคมไทยมีความนิยมในการสะสมพระเครื่องมากขึ้น ธุรกิจนี้จึงมีพัฒนาการมาตามลำดับ จนนำไปสู่การดำเนินธุรกิจอย่างเต็มรูปแบบ โดยมีการก่อตั้งชมรมพระเครื่อง หรือศูนย์พระเครื่อง เพื่อดำเนินธุรกิจอย่างเป็นระบบ ทั้งที่ตั้งอยู่ในอาคารพาณิชย์ทั่วไป หรือตั้งอยู่ในห้างสรรพสินค้า ทั้งในกรุงเทพมหานครและตามหัวเมืองใหญ่ ๆ ซึ่งธุรกิจการซื้อขายพระเครื่องและพระบูชานี้ได้เป็นจุดกำเนิดให้มีธุรกิจต่อเนื่องอีกมากมาย เช่น ธุรกิจสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ และธุรกิจเลี่ยมพระ เป็นต้น เมื่อเกิดปรากฏการณ์พุทธพาณิชย์อย่างเต็มรูปแบบในสังคมไทยปัจจุบันเช่นนี้ คำถามที่ตามมาคือเราจะทำอย่างไรให้ปรากฏการณ์เหล่านี้ดำเนินไปด้วยกันได้พร้อมกับการรักษาคำสอนของพระพุทธศาสนาไว้อย่างมีคุณค่า โดยที่เน้นคุณค่าจากพุทธธรรม พุทธศิลป์เป็นหลัก

อย่างไรก็ตาม แม้ปัญหาเกี่ยวกับพุทธพาณิชย์จะมีผลกระทบในแง่หลักการสำคัญทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะในแง่ของความคิดอันแยบยลและความเห็นที่แสดงถึงความไม่ถูกต้องในการสร้างพระเครื่องในปัจจุบัน ในแง่หนึ่งนั้นนักวิชาการก็ได้ให้ความสำคัญและแสดงให้เห็นว่า แม้ปัจจุบันจะพบว่าการสร้างพระเครื่องจะมีปัญหาในแง่พุทธพาณิชย์ แต่การสร้างพระเครื่องก็ยังคงเป็นเรื่องที่พอยอมรับได้ในแง่ของ

การสร้างเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา โดยแยกและวิเคราะห์ให้เห็นว่าการสร้างพระเครื่องอย่างไรจึงถูกต้องหลักคิดทางพระพุทธศาสนาและการสร้างพระเครื่องอย่างไรที่เป็นพุทธพาณิชย์ที่ผลกระทบต่อหลักการทางพระพุทธศาสนาซึ่งพุทธศาสนิกชนควรวางท่าทีกับการสร้างพระเครื่องให้ถูกต้องเหมาะสมได้โดยพิจารณาจากเจตนาการสร้างเป็นหลัก กล่าวคือความเป็นพุทธพาณิชย์หรือไม่เป็นขึ้นอยู่กับเจตนาเป็นที่ตั้งสำคัญ (บทบรรณาธิการ, ๒๕๖๐ : ๗-๙) ซึ่งเจตนาอันเป็นกุศloy่อมทำให้การสร้างพระเครื่องไม่ใช่เรื่องของพุทธพาณิชย์

พัฒนาการของการเกิดขึ้นของการสร้างพระเครื่องตั้งแต่ต้นจนถึงปัจจุบัน เมื่อศึกษาถึงเหตุปัจจัยในแง่ของการสร้างแต่ละยุค จะทำให้เกิดภาพแห่งความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันทั้ง ๔ ด้าน ได้แก่ความสัมพันธ์ระหว่างพระเครื่องกับพุทธธรรมความสัมพันธ์ระหว่างพระเครื่องกับพุทธศิลป์ความสัมพันธ์ระหว่างพระเครื่องกับพุทธคุณ และความสัมพันธ์ระหว่างพระเครื่องกับพุทธพาณิชย์ และเมื่อมองถึงความสัมพันธ์ที่เป็นตัวเชื่อมโยงให้เห็นคุณค่าของพระเครื่องทั้งอดีตและปัจจุบัน ก็คือพัฒนาการด้านพุทธศิลป์ซึ่งเป็นศิลปะที่ทรงคุณค่าตลอดกาล เพราะพุทธศิลป์นอกจากจะก่อให้เกิดความหมายด้านการรังสรรค์ศิลปะต่าง ๆ ที่สื่อถึงความเป็นพระพุทธศาสนาในบริบทของสังคมในยุคต่าง ๆ เป็นเอกลักษณ์ที่ทรงคุณค่าในยุคนั้น ๆ แล้วศิลปะที่เกิดจากการรังสรรค์สร้างในองค์พระเครื่องแต่ละยุคแต่ละสมัยทำให้มองเห็นถึงแนวคิด ทศนคติ และวิธีการสื่อให้เห็นถึงความนึกคิดและความเป็นในบริบทสังคมในแต่ละยุคได้เป็นอย่างดี ประเด็นดังกล่าวนี้สอดคล้องกับงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับพระเครื่องในฐานะเป็นสื่อสัญลักษณ์พบว่า พระเครื่องได้เป็นตัวแทนพระรัตนตรัยให้ระลึกถึงสิ่งดีงามและคำสอนของพระพุทธเจ้า เป็นรากฐานของศิลปวัฒนธรรม (พระจิรวัดน์ ภัททาวัธ, ๒๕๕๘ : ๑๔๒-๑๖๖) ซึ่งปัจจัยสำคัญที่สะท้อนให้เห็นคุณค่าดังกล่าวก็คือ “พุทธศิลป์” นั่นเอง

ภายใต้กระแสพุทธพาณิชย์ที่มีความรุนแรง และก่อให้เกิดผลกระทบต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนา การสร้างพระเครื่องในปัจจุบันจึงมีพุทธศิลป์เป็นปัจจัยสำคัญ ที่อาจกล่าวได้ว่า น่าจะเป็นเครื่องมือสำคัญที่มีบทบาทในฐานะสื่ออันนำไปสู่การสร้างสรรคความหมายที่แท้ตามหลักพุทธธรรมได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้จากการศึกษาพัฒนาการดังกล่าวข้างต้น สามารถอธิบายสรุปเป็นแผนภูมิแสดงถึงพัฒนาการของพระเครื่อง จากพุทธธรรมสู่พุทธพาณิชย์ โดยมีพุทธศิลป์เป็นปัจจัยสำคัญที่จะสร้างคุณค่าให้เกิดต่อพระพุทธศาสนาได้ ในขณะเดียวกันพุทธพาณิชย์แม้ว่าเป็นวิถีทางโลก แต่ก็มีคุณค่าแฝงในลักษณะที่เป็นพื้นเพหนึ่งที่จะเป็นเครื่องช่วยค้ำชูพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ในสังคมไทยได้อย่างเหมาะสมอีกด้วย พุทธศิลป์ เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งในฐานะสื่อที่ได้ถูกสร้างสรรค์สืบทอดกันมาทุกยุคทุกสมัย มีพัฒนาการในลักษณะแสดงออกเป็นรูปสัญลักษณ์แทนศาสนามีรูปแบบที่หลากหลายอันเกิดจากแนวคิด ความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาผ่านงานทางด้านศิลปะจากช่างผู้ชำนาญ โดยปรากฏเป็นรูปลักษณ์อันวิจิตรงดงาม ทำให้เกิดคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ และคติธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา พุทธศิลป์จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่จะสร้างคุณค่าให้เกิดต่อพระพุทธศาสนาในสังคมไทยได้โดยผ่านการสร้างพระเครื่อง ในขณะเดียวกันกระบวนการอันเกิดจากพุทธพาณิชย์ ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของทางโลกที่มีความสัมพันธ์ระหว่างพระเครื่อง (วัตถุมงคลหรือวัตถุลินค้า) และพระพุทธศาสนา (หลักคำสอน) แ่งด้านที่อิงอาศัยกันอย่างแยกไม่ออกและมีความชัดเจนมากขึ้นในสังคมไทยปัจจุบัน การนำพุทธศิลป์ซึ่งเปรียบเสมือนเครื่องจักรสำคัญที่นำไปสู่การอิงอาศัยหรือการใช้พุทธพาณิชย์ซึ่งเปรียบเสมือนพื้นเพหนึ่งเพื่อช่วยจรรโลงและค้ำชูพระพุทธศาสนา และพัฒนาไปสู่การเข้าถึงธรรมแท้ได้เช่นเดียวกัน หากทุกฝ่ายร่วมมือกันคิดและแสดงวิธีที่ถูกต้องและเหมาะสมอย่างเป็นระบบ ให้ดำรงอยู่คู่สังคมไทยอย่างเหมาะสมต่อไป

พัฒนาการของพระเครื่องในสังคมไทยตั้งแต่ยุคต้นจนถึงปัจจุบัน เราสามารถมองเห็นปรากฏการณ์ของพระเครื่องได้ในแต่ละยุค และอาจจำแนกจุดเด่นที่แผ่อยู่ในแต่ละยุคตามที่ผู้เขียนได้นำเสนอไว้ ๔ ประการด้วยกัน คือ ยุคต้นกำเนิดซึ่งมีพัฒนาการจากพุทธธรรม พระเครื่องหรือพระพิมพ์ในยุคต้นนี้จึงโดดเด่นด้าน “พุทธธรรม” ยุคต่อมาคือการมองพระเครื่องในแง่ “พุทธคุณ” เช่นความเชื่อเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ พระเครื่องจึงเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องรางของขลังที่มีไว้เพื่อปลุกขวัญกำลังใจสู้รบยามสงคราม ถือเป็นความโดดเด่นของพระเครื่องในยุคนี้ ต่อมายุคที่นิยมพระเครื่องเป็นเรื่อง “พุทธศิลป์” ความนิยมในราชสมัยปลายรัชกาลที่ ๔ แม้ว่าการศึกษาในเชิงประวัติศาสตร์จะมีการกล่าวถึงความเป็นพุทธศิลป์มาตามลำดับ เพราะพุทธศิลป์เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นพร้อมกันกับการสร้างพระเครื่องมาแต่แรกเริ่มก็ตาม แต่ในส่วนบริบทของสังคมไทยยุคสมัยที่จัดว่าพระเครื่องโดดเด่นในด้านพุทธศิลป์มากที่สุด เห็นได้จากความนิยมและเก็บสะสมค้นหาไว้เป็นสมบัติส่วนตัว จนกระทั่งมาสู่ยุคปัจจุบันที่โดดเด่นชัดเจนที่สุดก็คือ “พุทธพาณิชย์”

ความนิยมและความสนใจในพระเครื่องของสังคมไทยเริ่มปรากฏชัดในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ทำให้พระเครื่องได้รับความนิยมมากขึ้น มีการตื่นตัวที่จะศึกษาพระเครื่องอย่างเป็นระบบ เริ่มมีการจัดหมวดหมู่พระเครื่องรูปแบบและชนิดของมวลสารที่ใช้สร้างพระเครื่อง เมื่อเกิดความนิยมมากขึ้น คติการสร้างพระเครื่องก็มีการเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของสังคมตามยุคตามสมัย ความเปลี่ยนแปลงความนิยมของพระเครื่องนำไปสู่การขยายตัวของความต้องการพระเครื่องและกลายมาเป็นธุรกิจพระเครื่องหรือที่เรียกว่าพุทธพาณิชย์ ซึ่งต่อมาจัดเป็นธุรกิจที่มีเงินทุนเวียนจำนวนมหาศาล ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในสังคมไทยที่มาพร้อมการสร้างพระเครื่องดังกล่าวสะท้อนให้เห็นผลประโยชน์จากการสร้างพระเครื่องได้อย่างหลากหลาย จะเห็นได้จากการเข้าการซื้อขายหรือแลกเปลี่ยนพระเครื่อง ซึ่งจัดเป็นยุคที่รวมทุกอย่างเข้าไว้ด้วยกันอย่างครบถ้วนคือพุทธธรรม พุทธศิลป์ พุทธคุณ

พุทธพาณิชย์อย่างมีนัยสำคัญในแง่ด้านต่าง ๆ ไปตามบริบทสังคม ทศนคติ และวัฒนธรรมในสังคมไทย

๔.๒ รูปแบบ คุณค่า และปัญหาการสร้างพระเครื่องในสังคมไทยปัจจุบัน

๔.๒.๑ รูปแบบการสร้างพระเครื่องในสังคมไทยปัจจุบัน

จากการลงพื้นที่และการสัมภาษณ์ทำให้ทราบถึงปัญหาทั้งเก่าและปัญหาใหม่ ปัญหาเก่าที่เกิดขึ้นสะสมมาเป็นเวลานานที่มีผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาและองค์กรคณะสงฆ์ในสังคมไทย ก็คือหลักคำสอน การสร้างพระเครื่องที่มีการเบี่ยงเบนความเชื่อและศรัทธาไปในลักษณะความงมงายผิดเพี้ยนไปจากหลักคำสอนพระพุทธศาสนา ทำให้พุทธศาสนิกชนเกิดความไขว้เขวต่อหลักคำสอนที่แท้ ในขณะที่เดียวกันผลกระทบที่เกิดขึ้นในวงการพระเครื่องเองก็มีปัญหาด้วยเช่นกัน เช่น ปัญหาการสร้างพระเครื่องขึ้นมาเลียนแบบพระเครื่องเดิม ทำให้วงการพระเครื่องเกิดผลกระทบในแง่ของตัวพระเครื่องที่มีมูลค่าทางการซื้อขายแลกเปลี่ยน

นอกจากนี้ ปัญหาใหม่ที่เกิดขึ้นคือการสร้างพระเครื่องในรูปแบบใหม่ กล่าวคือ การสร้างพระเครื่องสมัยก่อนนั้น พระสงฆ์หรือเจ้าอาวาส หรือเกจิอาจารย์ในวัดนั้น ๆ เป็นผู้ดำเนินการสร้าง เมื่อสร้างแล้วได้ทำการแจกจ่ายให้เขาบูชาเอง ส่วนการสร้างพระเครื่องในปัจจุบันนั้น มักจะเห็นว่าผู้สร้างกลับเป็นกลุ่มคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เช่น กลุ่มลูกศิษย์ใกล้ชิดเป็นผู้สร้างเองโดยขออนุญาตจากพระสงฆ์หรือเจ้าอาวาสวัดดำเนินการเอง กระบวนการหรือรูปแบบในการสร้างพระเครื่องในปัจจุบันจึงถูกมองว่ามีคุณค่าน้อยลง เมื่อพิจารณาปัญหาที่เกิดในการสร้างพระเครื่องในสังคมไทยจากทศนคติในกลุ่มผู้นิยมพระเครื่องแล้วจะเห็นว่า การสร้างพระเครื่องมิได้เป็นปัญหาเฉพาะต่อหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา แต่ปัญหาได้เกิดขึ้นซ้ำซ้อนในวงการพระเครื่องอีกด้วย ปัญหาการสร้างพระเครื่องจึงสรุปได้อย่างคร่าว ๆ ก็คือ ปัญหาที่มีผลกระทบ

ต่อหลักการในทางพระพุทธศาสนา และปัญหาที่ผลกระทบ ต่อวงการพระเครื่องในสังคมไทย ทำให้คุณค่าของการสร้าง พระเครื่องถูกลดทอนลงจากปัญหาทั้ง ๒ ด้านนี้

๔.๒.๒ การให้คุณค่าพระเครื่องของคนในสังคมไทย ปัจจุบัน

คนในสังคมปัจจุบันได้ให้คุณค่าพระเครื่องในลักษณะ ที่เปลี่ยนแปลงไป จากเรื่องของการยึดเหนี่ยวจิตใจก็ถูก ให้คุณค่าเป็นเครื่องประดับ ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม ใหญ่ๆ คือ กลุ่มที่บูชาพระเครื่องด้วยความเชื่อและความ ศรัทธาในคำสอนขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้า และอีกกลุ่ม ให้คุณค่าพระเครื่องในลักษณะเป็นแฟชั่น คือทำตาม คนอื่นหรือตามกระแสความนิยมในสังคม จึงส่งผลให้มีการสร้างพระเครื่องในลักษณะของการประกอบอาชีพ หรือการใช้พระเครื่องเป็นเครื่องมือในการทำมาหากิน พระเครื่องจึงกลายเป็นอาชีพให้คนกลุ่มหนึ่งที่นิยมหรือ ชอบในสิ่งเหล่านี้มองเห็นเป็นช่องทางทำมาหากิน ในรูปแบบ การลงทุนสร้างพระเครื่องในเชิงธุรกิจ ซึ่งเป็นการให้คุณค่า ในลักษณะพุทธพาณิชย์ กล่าวคือ การให้คุณค่าพระเครื่อง ตามกระแสความนิยม และหมดคุณค่าเมื่อกระแสความนิยม เสื่อมลงการให้คุณค่าพระเครื่องในลักษณะดังกล่าวจึงส่ง ผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาและวงการพระเครื่องอย่าง มาก (คุณสิปปบรร แก้วงาม, สัมภาษณ์) การให้คุณค่า พระเครื่องของคนในสังคมไทยปัจจุบัน เน้นไปที่ตัววัตถุ ได้แก่ “พระเครื่อง” คุณค่าของพระเครื่องนั้น แยกได้เป็น ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มที่มองว่าวัตถุคือตัวพระเครื่องนั้น มีความหมายในลักษณะคุณค่าทางด้านจิตใจ สามารถเป็น เครื่องยึดเหนี่ยว นอกจากคุณค่าทางจิตใจแล้วยังเป็น สื่อนำไปสู่หลักธรรมในพระพุทธศาสนาได้ และกลุ่มที่ มองว่าคุณค่าของพระเครื่องก็คือตัวพระเครื่องเองมีค่า มีราคา เป็นวัตถุที่มีมูลค่า สามารถนำไปสู่การซื้อขายและ แลกเปลี่ยนได้ เป็นการสร้างสถานะเกี่ยวกับการดำรงชีพ อีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งทั้งสองกลุ่มนี้ อาจจะสรุปคุณค่า ในการเชิงการดำรงชีวิตของมนุษย์ได้ ๒ แบบ คือ แบบการดำรงชีวิตด้วยเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เป็นสิ่ง

ที่สังคมไทยส่วนใหญ่มีค่านิยมที่สืบทอดกันมา และเป็น ที่รวมความศรัทธาของคนที่มีความเชื่อเดียวกันซึ่งมาจาก หลากหลายพื้นฐาน ไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษา อาชีพหรือ สถานะภาพทางสังคม ซึ่งคุณค่าในด้านนี้จะเป็นเครื่องมือ นำไปสู่การปฏิบัติธรรมได้ และอีกแบบคือการดำรงชีวิต ด้วยเป็นการยึดเป็นตัวสินค้าเพื่อประกอบเป็นอาชีพ ซึ่งเป็นการมองคุณค่าของพระเครื่องโดยเน้นไปที่ตัวพระ ที่จะนำไปสู่มูลค่าของการซื้อขายแลกเปลี่ยน

นอกจากนี้ ยังมองว่าพระเครื่องมีคุณค่าในเชิงสัญญา เช่น เป็นของที่ระลึก ซึ่งสามารถมอบเป็นของขวัญในวาระ พิเศษต่าง ๆ ได้ แม้ว่าในกลุ่มผู้นิยมพระเครื่องจะมองว่า คุณค่าของพระเครื่องอยู่ที่ความแท้ มวลสารดี พิธีถูกต้อง ตามหลักโบราณกาล นักนิยมพระเครื่องบางท่านก็มองว่า ตัวพระเครื่องเองมีคุณค่าที่ทำให้กลุ่มผู้สะสมพระได้มี โอกาสสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา ทั้งนี้คุณค่าทางด้าน อื่น ๆ นอกจากเพื่อผลประโยชน์ด้านพุทธพาณิชย์แล้ว ผลที่ได้จากการสะสมและมีความนิยมในตัวพระเครื่องทำให้ กลุ่มคนที่อยู่ในสังคมพระเครื่องได้อยู่รับใช้สืบทอดอายุ พระพุทธศาสนาในลักษณะทางอ้อมอีกด้วย

๔.๒.๓ การกำกับดูแลการสร้างพระเครื่องโดย หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

พระเครื่องในสังคมปัจจุบันมีคุณค่าในเชิงธุรกิจและ มีอิทธิพลต่อสังคมอย่างมาก มีการซื้อขายพระเครื่อง โดยกำหนดราคาตามความนิยมและความต้องการของแต่ละ กลุ่มบุคคล ทำให้พระเครื่องบางองค์มีราคาหลักล้าน อีกทั้ง การซื้อขายพระเครื่องก็ไม่อยู่ในระบบที่มีการกำกับดูแล จึงสามารถใช้พระเครื่องเป็นเครื่องมือฟอกเงินได้ ซึ่ง เป็น การสร้างความเสื่อมเสียให้แก่พระพุทธศาสนาและวงการ พระเครื่อง รวมทั้งส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของ พระพุทธศาสนาอีกด้วย (นายสิปปบรร แก้วงาม, สัมภาษณ์) ทั้งนี้ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ รวมไปถึง กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ยังไม่มีการกำหนด เป็นกฎเกณฑ์หรือมีระเบียบรองรับในเรื่องการสร้าง พระเครื่องที่ชัดเจน จะมีก็แต่มติมหาเถรสมาคมที่ให้สอดคล้อง

ดูแลพระสงฆ์ให้เป็นไปตามวินัย การสร้างพระอย่าให้ใหญ่กว่าพระในพระอุโบสถ ไม่มีข้อห้ามในการสร้างพระเครื่อง ปัจจุบันไม่มีมติห้ามไม่ให้สร้างพระเครื่องควรให้พระอุปัชฌาย์หรือพระสังฆาธิการเป็นผู้ดูแลในการสร้างพระเครื่อง เจ้าคณะใหญ่ได้ขยายมติคำสั่งที่ออกมาตามการปฏิรูปคณะสงฆ์ซึ่งเคยออกมาแล้วแต่เป็นการเน้นย้ำให้อยู่ในระเบียบวินัยให้เข้มข้น โดยคำสั่งดังกล่าวไม่ได้ห้ามแต่ควรจำหน่ายพระเครื่องนอกพระอุโบสถ เพราะถือว่าพระอุโบสถเป็นสถานที่ทำสังฆกรรมเป็นเขตพุทธาวาส คำสั่งที่ออกดังกล่าวจึงไม่ใช่เป็นการห้ามไม่ให้จำหน่าย หรือเช่าวัตถุมงคล อีกทั้งการปิดป้ายโฆษณา รวมทั้งการท้าววัตถุมงคลแต่อย่างใด อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการควบคุมจะทำให้ลำบากแต่ก็สามารถทำได้ เช่น การจัดทำคู่มือให้แก่ผู้ที่เกี่ยวข้องการทำศูนย์การเรียนรู้พระเครื่องหรือโรงเรียนพระเครื่อง เป็นต้น

๔.๒.๔ สรุปปัญหาการสร้างพระเครื่องในสังคมไทยปัจจุบัน

ปัญหาเกี่ยวกับการสร้างพระเครื่องในสังคมไทยเป็นปัญหาที่กระทบกับหลักในทางพระพุทธศาสนาและวงการพระเครื่องในสังคมไทย ทำให้คุณค่าของการสร้างพระเครื่องถูกลดทอนลงไป กล่าวคือ การสร้างพระเครื่องมีการเบี่ยงเบนความเชื่อและศรัทธาไปในทางมหาย ทำให้พุทธศาสนิกชนเกิดความไขว่เขวต่อหลักคำสอนที่แท้ของพระพุทธศาสนา ในขณะที่เดียวกันผลกระทบที่เกิดขึ้นในวงการพระเครื่องเองก็มีปัญหาด้วยเช่นกัน เช่นปัญหาการสร้างพระเครื่องขึ้นมาเลียนแบบพระเครื่องเดิม ทำให้วงการพระเครื่องเกิดผลกระทบในแง่ของตัวพระเครื่องที่มีมูลค่าทางการซื้อขายแลกเปลี่ยน นอกจากนี้ ปัญหาใหม่ที่พบ ก็คือ การสร้างพระเครื่องในรูปแบบใหม่ ที่มักจะเห็นผู้สร้างเป็นคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเป็นผู้สร้างเอง โดยขออนุญาตจากพระสงฆ์ หรือเจ้าอาวาสวัด ส่งผลให้รูปแบบการสร้างพระเครื่องในปัจจุบันในลักษณะดังกล่าวถูกมองว่ามีคุณค่าน้อยลง เพราะมีปัจจัยแอบแฝงอยู่ในกลุ่มผู้สร้าง

นอกจากนั้น กระบวนการจัดพิธีพุทธาภิเษกในบางรายมีการทำพิธีปลุกเสกแบบใหญ่บ้างเล็กบ้างตามสภาพการณ์ของแต่ละพื้นที่ ในบางสถานที่อาจจะมีการจัดให้ทำพิธีปลุกเสกเดี่ยว บางพื้นที่จัดให้พิธีปลุกเสกรวมพระคณาจารย์ที่กลุ่มผู้นิยมให้ความศรัทธาหรือนิยมบ้างมาประชุมร่วมพิธีกัน การปลุกเสกแต่ละครั้งส่วนใหญ่จะมีผู้เข้าร่วมพิธีคือกลุ่มผู้สร้างและกลุ่มผู้นิยมที่ได้สั่งจองไว้

ปัญหาด้านการกำกับดูแลการสร้างพระเครื่อง ได้แก่ กระบวนการก่อนสร้างวัตถุมงคลหรือพระเครื่องจะพบว่า กลุ่มผู้สร้างมักทำแผ่นโฆษณาประชาสัมพันธ์ กำหนดให้มีการสั่งจองตามกลุ่มผู้นิยมพระเครื่องด้วยกัน โดยปัจจุบันพบเห็นมากในสื่อโซเชียลมีเดีย เช่น เฟสบุ๊ก ไลน์ เป็นต้น การจองมีหลากหลายรูปแบบ ที่พบบ่อยที่สุดก็คือการสั่งจองผ่านสื่อออนไลน์ เช่น อินบ็อกซ์ข้อความทางเฟสบุ๊ก กลุ่มผู้สร้างจะกำหนดวันเวลาและสถานที่ปลุกเสก กำหนดวันรับพระเครื่องหรือวัตถุมงคลที่ได้จัดสร้างขึ้น นอกจากนี้ในทางนิติศาสตร์พบว่า การสร้างและการซื้อหรือเช่า การจำหน่ายพระเครื่องไทยในปัจจุบันนั้นมีปัญหาในด้านกฎหมาย จะเห็นได้จากข้อมูลรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในส่วนพระเครื่องและข้อกฎหมายในสังคมไทยสืบเนื่องจากที่ผ่านมาวงการพระเครื่องประสบปัญหาในแง่ข้อกฎหมายทั้งในส่วนที่คุ้มครอง กำกับ และการควบคุมปัญหานี้ค่อนข้างจะทำให้เกิดปัญหาในแง่ที่ว่าไม่มีตัวบทกฎหมายที่เข้ามารองรับในการสร้างพระเครื่อง หรือแม้แต่วัตถุบทกฎหมายที่แสดงถึงการ กำกับ ดูแล ควบคุม คุ้มครองที่ชัดเจน ซึ่งเป็นช่องว่างที่นำไปสู่ปัญหาการสร้างที่ไม่ถูกต้องตามวัตถุประสงค์ หรือสร้างที่ผิดเพี้ยนไปจากหลักพระพุทธศาสนา รวมทั้งในส่วนของวงการพระเครื่องเองก็มีปัญหาการปลอม การเลียนแบบ เป็นต้น (ศศิวิมล สิทธิโชค, ๒๕๕๓ : ๑-๘) และถึงแม้จะมีงานวิจัยที่ให้แนวทางที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษา แต่กลับพบว่าในประเทศไทยปัจจุบันยังไม่มีหรือนำข้อเสนอจากการวิจัยดังกล่าวไปสู่การปฏิบัติและการร่างกฎหมายที่เป็นรูปธรรมมากนัก จึงเป็นปัญหาที่จะต้องมีการผลักดันไปสู่การพัฒนาที่เป็นระบบในสังคมไทยในอนาคตต่อไป

ปัญหาด้านการให้คุณค่าพระเครื่อง ได้แก่ ปัญหา ด้านธุรกิจและการตลาดพระเครื่อง ในแง่ที่พระเครื่องมีส่วน ทำให้วงการตลาดเกิดข้อมูลในเชิงการตลาด มีธุรกิจเกี่ยวกับการทำพระเครื่องเข้ามาอยู่ในวงจรการผลิต การจำหน่าย การสร้างผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับพระเครื่อง รวมไปถึงวิธีการต่าง ๆ ในการจัดการเพื่อการค้า ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเกิดจากความเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจและบริบททางสังคมไทย ในแต่ละยุค ซึ่งได้เปลี่ยนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคน ในสังคมไทยที่นับถือพระพุทธศาสนา เมื่อการสร้างพระพิมพ์ ซึ่งต่อมาพระพิมพ์ในยุคต่าง ๆ ได้ถูกค้นพบและกลายมาเป็น พระเครื่อง และเป็นวัตถุมงคลทั้งที่มีคุณค่าและมีค่าราคา ส่งผลต่อความนิยมในการสะสมเช่าบูชาพระเครื่องซึ่งมี ลักษณะการบูชาในเชิงพุทธพาณิชย์ จุดนี้จึงสะท้อน ให้เห็นรูปแบบทางธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับวงการพระเครื่อง หลายอย่าง เช่น ธุรกิจการสร้างพระเครื่อง ธุรกิจทำกรอบ สำหรับบรรจุพระเครื่อง (พรทิพย์ นิธิโกสินทร์, ๒๕๕๓ : ๑-๓) ธุรกิจการรับถ่ายภาพพระเครื่อง รวมถึงการพัฒนา ระบบการตรวจนับสินค้าสำหรับธุรกิจตลาดพระเครื่อง (นิติพันธุ์ ชื่นชอบ, ๒๕๕๔ : ๑-๓) เป็นต้น ในหนึ่งจึงเป็น ปัญหาที่มีผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาในสังคมไทยด้วย เพราะเป็นธุรกิจที่เนื่องด้วยพระพุทธศาสนา ธุรกิจดังกล่าวนี้ จึงมีทั้งกลุ่มที่เห็นด้วยและกลุ่มที่มองว่าเป็นเรื่องที่ขัดแย้ง กับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะการเอา ศาสนาไปประกอบเป็นอาชีพ อย่างไรก็ตาม ปัญหาแห่งนี้ ได้ถูกนำไปวิจัยเพื่อพัฒนาในส่วนของการตลาด (พรทิพย์ นิธิโกสินทร์, ๒๕๕๓ : ๑-๓) ซึ่งประโยชน์ที่ค้นพบจึงมี มากกว่าเน้นการเสริมคุณค่าด้านหลักคำสอนทาง พระพุทธศาสนา อาจเป็นไปได้ว่าข้อมูลด้านการศึกษาของ ผู้เกี่ยวข้องส่วนใหญ่จะมุ่งแต่ผลประโยชน์ในเชิงธุรกิจและ การตลาดเป็นสำคัญ

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การสร้างพระเครื่องในสังคมไทย นั้นมีการจัดสร้างขึ้นมาอย่างหลากหลายรูปแบบ และยังหา ข้อสรุปในเชิงวิชาการไม่ได้อย่างชัดเจนว่าการสร้าง พระเครื่องมีหลักการตามแนวพระพุทธศาสนาหรือ มีแนวทางที่เปลี่ยนแปลงไปในทางใดทางหนึ่งมากนัก

เพียงใด รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่าง “พระเครื่อง” กับ “พระธรรม” ซึ่งเป็นลักษณะแนวทางที่ถือเป็นหลักการใน การสร้างพระเครื่องมีความยึดโยงอยู่กับหลักแห่งพุทธธรรม มากน้อยแค่ไหน หรือถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา มากน้อยเพียงใด และอะไรเป็นตัวชี้วัดว่าการสร้างพระเครื่อง นั้นไม่ขัดหรือแย้งกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา อีกทั้ง หน่วยงานที่มีหน้าที่กำกับดูแลและมีบทบาทในการขับเคลื่อน การสร้างพระเครื่องไปในทิศทางใด อย่างไรก็ตาม ผลจาก การศึกษาข้อมูลในรายละเอียดที่ผ่านมา มาของงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า สามารถจัดกลุ่มของปัญหาได้ ๓ ด้าน ประกอบด้วย ปัญหาด้านรูปแบบการสร้างพระเครื่อง ปัญหา ด้านการกำกับควบคุมการสร้างพระเครื่อง และปัญหา ด้านการให้คุณค่าพระเครื่อง ซึ่งปัญหาดังกล่าวส่งผล กระทบต่อหลักการในทางพระพุทธศาสนาและวงการ พระเครื่องในสังคมไทย ทำให้การสร้างพระเครื่องใน สังคมไทยมีคุณค่าที่ถูกลดทอนลงไป ดังนั้น แนวทาง การสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่าในสังคมไทยจึงให้ความสำคัญ แก่การแก้ไขปัญหาทั้ง ๓ ด้านดังกล่าวข้างต้น

๔.๓ แนวทางการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่าในสังคมไทย

๔.๓.๑ ปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่าในสังคมไทย

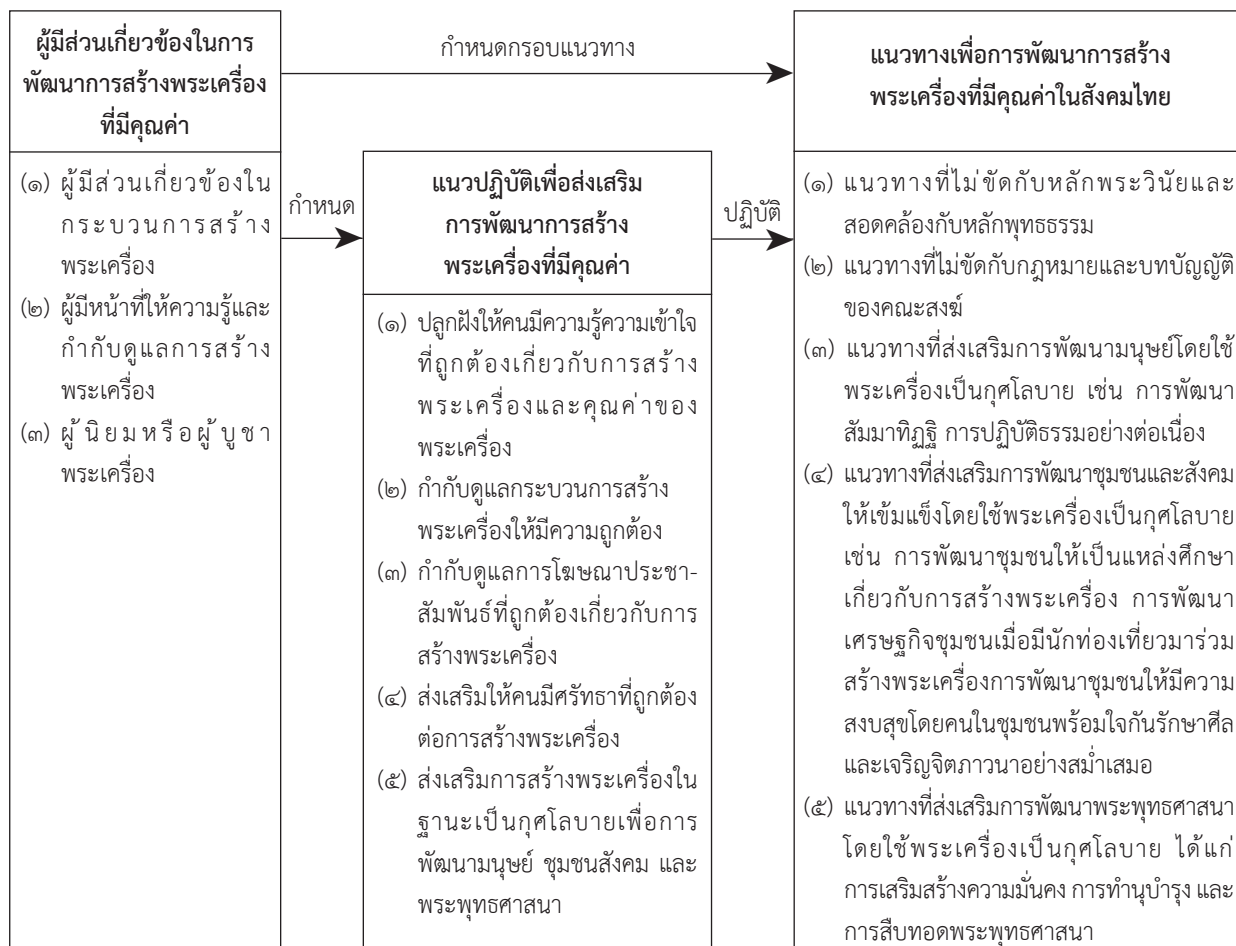
จากการศึกษาปัญหาเกี่ยวกับการสร้างพระเครื่อง ทั้ง ๓ ด้านพบว่า มีความเชื่อมโยงกับบุคคล ๓ กลุ่ม ได้แก่ ๑) ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการสร้างพระเครื่อง ๒) ผู้มี หน้าที่ให้ความรู้และกำกับดูแลการสร้างพระเครื่อง และ ๓) ผู้นิยมหรือผู้บูชาพระเครื่อง ดังนั้น บุคคลทั้ง ๓ กลุ่ม จึงเป็นแกนหลักในการแก้ไขปัญหาและเป็นปัจจัยสำคัญ ในลำดับแรกที่มีอิทธิพลต่อการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่า ปัจจัยต่อมาคือกรอบแนวทางเพื่อการพัฒนาการสร้าง พระเครื่องที่มีคุณค่า และปัจจัยสุดท้ายคือแนวปฏิบัติ เพื่อส่งเสริมการพัฒนาการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่า ซึ่งปัจจัยทั้ง ๓ ประการดังกล่าวมีความเชื่อมโยงกันใน ลักษณะที่ว่า ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการสร้างพระเครื่อง

ทั้ง ๓ กลุ่ม จะต้องมีความรู้ความเข้าใจในคุณค่าแท้ของพระเครื่องที่ถูกสร้างขึ้นว่ามีความเชื่อมโยงกับหลักพระพุทธศาสนาอย่างไร ความรู้ความเข้าใจดังกล่าวจะส่งผลให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้ง ๓ กลุ่ม ร่วมมือกันกำหนดกรอบแนวทางเพื่อการพัฒนาการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่า และสุดท้ายคือการลงมือปฏิบัติเพื่อส่งเสริมการพัฒนาการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่าอย่างถูกต้อง

จะเห็นได้ว่าปัจจัยทั้ง ๓ ประการนั้นมีความเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบโดยมีคนเป็นผู้ขับเคลื่อนกลไกทั้งด้านแนวทางเพื่อการพัฒนาการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่าในสังคมไทยและแนวปฏิบัติเพื่อส่งเสริมการพัฒนาการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่า ทั้งนี้ เพื่อให้กลไกดำเนินไปได้อย่างถูกต้องเหมาะสม คนทั้ง ๓ กลุ่มจึงต้องมีความรู้ความเข้าใจ

ในหลักพระพุทธศาสนาอย่างถ่องแท้และถูกต้อง โดยมีสถาบันสงฆ์และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติทำหน้าที่ปลูกฝังให้คนมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่า ทำหน้าที่กำกับดูแลกระบวนการสร้างพระเครื่อง และทำหน้าที่กำกับดูแลการโฆษณาประชาสัมพันธ์ที่ถูกต้องเกี่ยวกับการสร้างพระเครื่อง เมื่อคนทั้ง ๓ กลุ่มมีความรู้ความเข้าใจในหลักพระพุทธศาสนาอย่างถ่องแท้แล้ว จึงสามารถสร้างพระเครื่องตามแนวทางเพื่อการพัฒนาการสร้างพระเครื่องและแนวปฏิบัติเพื่อส่งเสริมการพัฒนาการสร้างพระเครื่องที่ร่วมกันกำหนดขึ้นได้อย่างเหมาะสมและถูกต้อง แสดงรายละเอียดเป็นแผนภาพได้ ดังนี้

แผนภาพที่ ๒ แสดงปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่าในสังคมไทย

จากแผนภาพดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า แนวทางการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่านั้นต้องอาศัยปัจจัยหลายประการ ที่ทำงานเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ เริ่มจากปัจจัยแรกคือ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่า ประกอบด้วย ๑) ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการสร้างพระเครื่อง ๒) ผู้มีหน้าที่ให้ความรู้และกำกับดูแลการสร้างพระเครื่อง และ ๓) ผู้นิยมหรือผู้บูชาพระเครื่อง

ปัจจัยต่อมา คือ แนวทางเพื่อการพัฒนาการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่าในสังคมไทย มีลักษณะที่สำคัญ ๕ ประการ คือ ๑) แนวทางที่ไม่ขัดกับหลักพระวินัยและสอดคล้องกับหลักพุทธธรรม ๒) แนวทางที่ไม่ขัดกับกฎหมายและบทบัญญัติของคณะสงฆ์ ๓) แนวทางที่ส่งเสริมการพัฒนามนุษย์โดยใช้พระเครื่องเป็นกุศโลบาย เช่น การพัฒนาสมาธิ ภาวนา การปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง ๔) แนวทางที่ส่งเสริมการพัฒนาชุมชนและสังคมให้เข้มแข็งโดยใช้พระเครื่องเป็นกุศโลบาย เช่น การพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งศึกษาเกี่ยวกับการสร้างพระเครื่อง การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเมื่อมีนักท่องเที่ยวมาร่วมสร้างพระเครื่อง การพัฒนาชุมชนให้มีความสงบสุข โดยคนในชุมชนพร้อมใจกันรักษาศีลและเจริญจิตภาวนาอย่างสม่ำเสมอ และ ๕) แนวทางที่ส่งเสริมการพัฒนาพระพุทธศาสนาโดยใช้พระเครื่องเป็นกุศโลบาย ได้แก่ การเสริมสร้างความมั่นคง การทำนุบำรุงและการสืบทอดพระพุทธศาสนา

ปัจจัยสุดท้าย คือ แนวปฏิบัติเพื่อส่งเสริมพัฒนาการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่า มีลักษณะที่สำคัญ ๕ ประการ คือ ๑) ปลุกฝังให้คนมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการสร้างพระเครื่องและคุณค่าของพระเครื่อง ๒) กำกับดูแลกระบวนการสร้างพระเครื่องให้มีความถูกต้อง ๓) กำกับดูแลการโฆษณาประชาสัมพันธ์ที่ถูกต้องเกี่ยวกับการสร้างพระเครื่อง ๔) ส่งเสริมให้คนมีศรัทธาที่ถูกต้องต่อการสร้างพระเครื่อง และ ๕) ส่งเสริมการสร้างพระเครื่องในฐานะเป็นกุศโลบายเพื่อการพัฒนาคน ชุมชน สังคม และพระพุทธศาสนา

กล่าวโดยสรุปได้ว่า แนวทางการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่าในสังคมไทย มีปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ๓ ประการ ซึ่งปัจจัยดังกล่าวต้องดำเนินไปอย่างเป็นระบบ มีความเชื่อมโยงกันในลักษณะเป็นกลไกที่หมุนวนเป็นวัฏจักร โดยมีกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่าเป็นผู้ขับเคลื่อน กล่าวคือ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้ง ๓ กลุ่ม เป็นทั้งผู้เริ่มกระบวนการและเป็นผู้รับผลทั้งด้านบวกและด้านลบที่เกิดขึ้น ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาอย่างละเอียดถึงผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้ง ๓ กลุ่ม จะพบว่า กลุ่มบุคคลที่มีอิทธิพลมากที่สุดต่อการขับเคลื่อนกลไกการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่าคือ ผู้นิยมหรือผู้บูชาพระเครื่อง กล่าวคือ หากกลุ่มผู้นิยมหรือผู้บูชาไม่เข้าใจถึงคุณค่าแท้ของพระเครื่อง ย่อมส่งผลต่อเนื่องไปยังกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างพระเครื่อง ให้มีการสร้างพระเครื่องที่ตอบสนองความต้องการที่หลากหลายตามความนิยมหรือความศรัทธาของแต่ละบุคคล อีกทั้งยังส่งผลให้หน่วยงานที่ทำหน้าที่กำกับดูแลการสร้างพระเครื่องทำงานได้ยากลำบาก ซึ่งประเด็นดังกล่าวข้างต้นทำให้เกิดผลกระทบทางลบต่อหลักการทางพระพุทธศาสนาและวงการพระเครื่องจนยากต่อการแก้ไข

๔.๓.๒ แนวทางการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่าในสังคมไทย

แนวทางการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่าในสังคมไทยให้ความสำคัญแก่ปัจจัยหลัก ๓ ประการดังกล่าวมาแล้ว ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

๔.๓.๒.๑ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่า

จากการศึกษาข้อมูลพบว่า ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาการสร้างพระเครื่องเป็นปัจจัยสำคัญที่สุด ซึ่งประกอบด้วยบุคคล ๓ กลุ่ม คือ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการสร้างพระเครื่อง ผู้มีหน้าที่ให้ความรู้และกำกับดูแลการสร้างพระเครื่อง และผู้นิยมหรือผู้บูชาพระเครื่อง ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

ในกระบวนการสร้างพระเครื่อง ให้ความหมายของคำว่า “คุณค่าพระเครื่อง” แยกได้เป็น ๒ กลุ่ม คือกลุ่มแรกที่มีมองว่า วัตถุคือตัวพระเครื่องนั้น มีความหมายในลักษณะคุณค่าทางด้านจิตใจ สามารถเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว นอกจากคุณค่าทางจิตใจแล้ว ยังเป็นสื่อนำไปสู่เข้าหาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาได้ และกลุ่มที่สองที่มีมองว่าคุณค่าของพระเครื่องก็คือตัวพระเครื่องเองมีค่ามีราคา เป็นวัตถุที่มีมูลค่า สามารถนำไปสู่การซื้อขายและแลกเปลี่ยนได้ เป็นการสร้างสถานะเกี่ยวกับการดำรงชีพอีกรูปแบบหนึ่ง การให้ความหมายใน ๒ ลักษณะดังกล่าวนี้ ส่งผลต่อมุมมองของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างพระเครื่องและการให้คุณค่าพระเครื่องใน ๒ แบบ คือ แบบการดำรงชีวิตด้วยเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ นำไปสู่การปฏิบัติธรรมและแบบการดำรงชีวิตด้วยการยึดเป็นตัวสินค้าเพื่อประกอบเป็นอาชีพ ส่วนนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนามีมุมมองเรื่องคุณค่าของพระเครื่องเน้นไปที่หลักการและเป้าหมายของพระพุทธศาสนา โดยเห็นคุณค่าแท้ของพระเครื่อง ในฐานะที่เป็นวัตถุหรืออุปกรณ์ที่จะต้องนำไปสู่ประโยชน์สูงสุดในพระพุทธศาสนา ส่วนมุมมองของกลุ่มผู้นิยมพระเครื่องก็จะมองคุณค่าของพระเครื่องที่ตัววัตถุที่สามารถนำไปสู่การใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้ใช้เอง เช่น พระเครื่องจะต้องเป็นของแท้ มีมวลสารที่เป็นไปตามหลักโบราณกาล การให้คุณค่าของพระเครื่องของกลุ่มพระเครื่องจึงเน้นไปที่ตัวพระที่จะนำไปสู่มูลค่าของการซื้อขายแลกเปลี่ยน นอกจากนี้ ยังมองว่าพระเครื่องมีคุณค่าในเชิงสัญลักษณ์ เช่น เป็นของที่ระลึกซึ่งสามารถมอบเป็นของขวัญในวาระพิเศษต่าง ๆ ได้ เป็นต้น จะเห็นได้ว่า การให้คุณค่าของการสร้างพระเครื่องอาจจะแตกต่างกันไปตามแนวคิด ทศนคติ และการมองเชิงประจักษ์ของแต่ละบุคคล เช่น นักวิชาการบางท่านมองว่า คุณค่าของการสร้างพระเครื่องเกิดจากการสร้างที่นำไปสู่ประโยชน์สูงสุดตามหลักพระพุทธศาสนา โดยมีหลักการที่เน้นให้ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย ในขณะที่เดียวกันเมื่อศึกษาการให้คุณค่าของการสร้างพระเครื่องในกลุ่มคนผู้นิยมพระเครื่องหรือพระบูชา กลุ่มคนเหล่านี้ก็จะให้ความหมาย

คุณค่าของการสร้างพระเครื่องที่แตกต่างจากนักวิชาการ เช่น ทศนคติของนักวิชาการที่มีมองว่า คุณค่าของการสร้างพระเครื่องนั้นต้องเป็นไปตามหลักการทางพระพุทธศาสนา ยึดหลักพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ ให้การสร้างนำไปสู่การสร้างพระเครื่อง สู่พระธรรม และสู่การสร้างพระสงฆ์ที่สามารถเผยแผ่หลักธรรมได้จริง

ส่วนผู้มีหน้าที่ให้ความรู้และกำกับดูแลการสร้างพระเครื่องนั้นมีหลายหน่วยงาน ได้แก่ มหาเถรสมาคม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ สมาคมหรือชมรมพระเครื่อง รวมไปถึงเจ้าอาวาสวัดที่มีการสร้างพระเครื่อง ซึ่งต้องร่วมมือกันกำกับดูแล ทั้งนี้ ในส่วนของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ รวมไปถึงกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ยังไม่มีการกำหนดเป็นกฎหมายหรือมีระเบียบรองรับในเรื่องการสร้างพระเครื่องที่ชัดเจน อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเห็นว่า เจ้าอาวาสวัดที่จะดำเนินการสร้างพระเครื่องนั้น ควรมีบทบาทโดยตรงในการกำกับดูแล โดยการควบคุมและใช้ดุลยพินิจพิจารณาให้กระบวนการสร้างพระเครื่องอยู่ในกรอบที่ถูกต้องและเหมาะสม ไม่สร้างความเสื่อมเสียให้แก่วัด และไม่สร้างความเสื่อมเสียกระทบต่อพระพุทธศาสนา

กลุ่มสุดท้ายคือผู้นิยมหรือผู้บูชาพระเครื่อง มีการให้คุณค่าพระเครื่องแบ่งเป็น ๒ กลุ่มใหญ่ ๆ กลุ่มที่หนึ่ง บูชาพระเครื่องด้วยความเชื่อและความศรัทธาในคำสอนขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้า การปฏิบัติดีปฏิบัติชอบของพระอริยสงฆ์ และมีความเชื่อมั่นในคำสอนของพระอริยสงฆ์ถึงนำพระเครื่องมาบูชาเพื่อเตือนสติให้ตัวเองอยู่กับความเป็นปัจจุบัน ให้ตนเองรู้สึกตัวอยู่ตลอดเวลาไม่ว่าจะทำกิจการใด ๆ ไม่ให้เกิดความประมาท แต่อีกกลุ่มหนึ่งให้คุณค่าพระเครื่องในลักษณะเป็นแฟชั่น คือ ทำตามคนอื่นหรือตามกระแสความนิยมในสังคม จึงส่งผลให้มีการสร้างพระเครื่องในลักษณะของการประกอบอาชีพหรือการใช้พระเครื่องเป็นเครื่องมือในการทำมาหากิน ซึ่งผิดหลักการที่คนในอดีตปฏิบัติสืบทอดกันมา คือ การสร้างพระเครื่องเพื่อให้พระเครื่องเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจให้ระลึกถึง

พระรัตนตรัย หรือให้พระเครื่องเป็นเครื่องเตือนสติ ดังนั้นหลักการเหล่านี้ควรมีการสืบทอด และสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่คนในสังคมปัจจุบันอย่างชัดเจน เพื่อให้พระเครื่องอยู่ในวิถีชีวิตของคนไทยอย่างมีคุณค่าที่แท้จริง คือ พระเครื่องเป็นสื่อกลางเพื่อนำพุทธศาสนิกชนให้เข้าถึงหลักการหรือแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา ที่เน้นการนำหลักคำสอนไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิต

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างพระเครื่องให้มีคุณค่าซึ่งมีอยู่ ๓ กลุ่มนั้น กลุ่มบุคคลที่มีอิทธิพลมากที่สุดต่อการขับเคลื่อนกลไกการสร้างพระเครื่องให้มีคุณค่าคือผู้นิยมหรือผู้บูชาพระเครื่อง กล่าวคือ หากกลุ่มบุคคลดังกล่าวไม่เข้าใจถึงคุณค่าแท้ของพระเครื่อง ย่อมส่งผลต่อเนื่องไปยังกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างพระเครื่องให้มีการสร้างพระเครื่องที่ตอบสนองความต้องการที่หลากหลายตามความนิยมหรือความศรัทธาของแต่ละบุคคล อีกทั้งยังส่งผลให้หน่วยงานที่ทำหน้าที่กำกับดูแลการสร้างพระเครื่องทำงานได้ยากลำบาก ซึ่งประเด็นดังกล่าวข้างต้นทำให้เกิดผลกระทบทางลบต่อหลักการทางพระพุทธศาสนา และวงการพระเครื่องจนยากต่อการแก้ไข

๔.๓.๒.๒ กรอบแนวทางเพื่อการพัฒนาการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่า

กรอบแนวทางเพื่อการพัฒนาการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่า มีลักษณะที่สำคัญ ๕ ประการ ดังนี้

(๑) แนวทางที่ไม่ขัดกับหลักพระวินัยและสอดคล้องกับหลักพุทธธรรม

การสร้างพระเครื่องยังมีความสอดคล้องกับหลักพุทธธรรมในหลาย ๆ หัวข้อ โดยเฉพาะเรื่องศรัทธากับปัญญา กล่าวคือพระเครื่องนี้ไม่ว่าจะเป็นลักษณะหรือรูปแบบใด ย่อมสามารถทำให้เกิดศรัทธามากขึ้นได้ และพระเครื่องช่วยทำให้ปัญญาเจริญต่อไปได้ เพราะเมื่อผู้ศรัทธาในพระเครื่องเกิดความรู้และเข้าใจในเรื่องพระเครื่องอย่างถูกต้องแล้ว ย่อมสามารถทำให้เกิดความเชื่อมั่น และความเข้าใจอย่างแท้จริงจนนำไปสู่การปฏิบัติตนในทางที่ดีได้

(๒) แนวทางที่ไม่ขัดกับกฎหมายและบทบัญญัติของคณะสงฆ์

ในส่วนของการกำกับและควบคุมสร้างพระเครื่องหรือวัตถุมงคล เพื่อให้เกิดคุณค่าในตัวพระเครื่องและเพื่อยับยั้งการกระทำความผิดทางอาญา และเป็นสิ่งที่สามารถกระทำได้โดยไม่ขัดกับหลักการและความเชื่อทางศาสนา นิิกายหรือลัทธิต่าง ๆ แต่สำหรับบทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยนั้น ได้บัญญัติไว้เพียงสิทธิเสรีภาพในการปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อของประชาชนไว้เท่านั้น มิได้มีบทบัญญัติที่กล่าวถึงการควบคุมการจัดสร้างพระเครื่องและหรือจัดจำหน่ายพระเครื่องหรือวัตถุมงคลแต่อย่างใด ในส่วนของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ที่ถือเป็นกฎหมายที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเพียงฉบับเดียวที่มีอยู่ในระบบกฎหมายไทยในปัจจุบัน และด้วยเหตุที่พระเครื่องหรือวัตถุมงคลเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาโดยถือว่าเป็น “วัตถุทางศาสนา” แต่กลับพบว่าไม่มีกฎหมายใด ๆ บัญญัติขึ้นเพื่อกำกับ ควบคุม หรือดูแลการจัดสร้างโดยตรง

ในปัจจุบันการจัดสร้างวัตถุมงคลได้กลายมาเป็นธุรกิจทางศาสนา หรือที่มักนิยมเรียกกันว่า “พุทธพาณิชย์” การจัดสร้างมิได้เกิดขึ้นมาเฉพาะวงการสงฆ์เท่านั้น ข้าราชการไม่ว่าจะเป็นบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคล ก็นิยมลงทุนในธุรกิจประเภทนี้ แต่อย่างไรก็ตามการจัดสร้างวัตถุมงคลก็มีความเกี่ยวข้องกับกฎหมายที่เกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพ ซึ่งแนวปฏิบัติในการสร้างพระเครื่อง (ตัวบทกฎหมาย/มติมหาเถร) จากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (พศ.) จากเอกสารที่ปรากฏเป็นหลักฐานที่เกี่ยวข้อง ที่มีปรากฏ ได้แก่

(ก) มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๒๒/๒๕๔๔ สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม มติที่ ๓๖๗/๒๕๔๔ เรื่องการสร้างปูชนียวัตถุ รูปเคารพในวัด ที่มุ่งเน้นให้การสร้างปูชนียวัตถุหรือรูปเคารพภายในวัดให้มีความเหมาะสม และต้องมีการรายงานผู้บังคับบัญชาชั้นปกครองตามลำดับ

(ข) มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๔/๒๕๔๕ สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม มติที่ ๘๐/๒๕๔๕ เรื่อง การสร้างพระพุทธรูปปูชนียวัตถุและรูปปั้นต่าง ๆ ที่ใช้ประดับตกแต่งสถานที่

(ค) มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๗/๒๕๔๗ สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม มติที่ ๘๑/๒๕๔๗ เรื่อง การโฆษณาพระพุทธรูป/พระเครื่องและวัตถุมงคลในสื่อหนังสือพิมพ์ สื่อสิ่งพิมพ์และวิทยุโทรทัศน์

นอกจากนี้ยังมีประการอื่น ๆ แม้จะไม่ใช่เรื่องของการสร้างพระเครื่องโดยตรง แต่มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น การห้ามไม่ทดลองของคลัง ดังเช่น ประกาศห้ามไม่ให้ภิกษุเป็นหมอทำเสน่ห์ยาแฝดอาถรรพณ์ ประกาศห้ามภิกษุสามเณรเรียกเงินค่าเวทมนต์และห้ามทดลองของคลัง การห้ามติดแผ่นป้ายการโฆษณาพระพุทธรูป พระเครื่อง วัตถุมงคล และเทวรูปในที่ต่าง ๆ โดยใช้ความเชื่อทางศาสนามาแสวงหาผลประโยชน์ ได้ทำการโฆษณาสรรพคุณพระบูชาและวัตถุมงคล โดยอ้างแหล่งที่มาของวัสดุที่นำมาสร้างพระบูชาวัตถุมงคล และเทวรูปต่าง ๆ ตลอดถึงอ้างอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ต่าง ๆ โดยไม่คำนึงถึงหลักคำสอนที่แท้จริงของพระพุทธศาสนา ทำให้ประชาชนเกิดความหลงผิด

จากข้อมูลนี้ จึงเห็นได้ว่า คำสั่งที่ปรากฏออกมา ไม่ได้หมายความว่าจะต้องห้ามการสร้าง แต่เน้นกำกับ ควบคุมในเรื่องของการจำหน่ายวัตถุมงคลให้เกิดความเหมาะสม การที่ไม่มีข้อห้ามในการสร้างพระเครื่อง จึงยอมแสดงให้เห็นว่า พระเครื่องย่อมมีคุณค่าตามหลักการที่คณะสงฆ์ได้พิจารณาถึงประโยชน์และผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาในระดับหนึ่งแล้ว

(๓) แนวทางที่ส่งเสริมการพัฒนามนุษย์โดยใช้พระเครื่องเป็นกุศโลบาย

การสร้างพระเครื่องไม่ได้มีจุดประสงค์สำคัญอยู่ที่การเป็นเพียงเครื่องรางของคลังที่ใช้ในเชิงอิทธิปาฏิหาริย์ที่สามารถป้องกันอันตราย เป็นแคล้วคลาดคงกระพัน เป็นเมตตามหานิยม หรือบันดาลโชคลาภ เท่านั้น แต่การสร้างพระเครื่องถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นกุศโลบายในการพัฒนามนุษย์ โดยโน้มน้าวให้หันมาสู่การปฏิบัติธรรม ดังที่นักวิชาการทางพระพุทธศาสนากล่าวว่า

การสร้างพระเครื่องสามารถเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ และส่งเสริมศรัทธาของชาวพุทธได้ การสร้างพระเครื่องจึงสอดคล้องกับคุณค่าเชิงพุทธเพราะพระเครื่องเป็นเครื่องมือหรือกุศโลบายในการปฏิบัติธรรมในระดับต้นสำหรับผู้เริ่มปฏิบัติที่ยังต้องการตัวช่วย หากพวกเขายึดติดพระเครื่องเพราะยังเป็นปุถุชน แต่ไม่มากนัก ก็ถือว่าคุ้ม เพราะประโยชน์ที่ได้มีมากกว่าและพวกเขาสามารถปล่อยวางได้ไม่ยากนัก คล้ายกับที่หลวงปู่ดู่ วัดสะแก กล่าวว่า ติดวัตถุมงคลดีกว่าติดวัตถุอุปมงคล การสร้างพระเครื่องจึงอาจสอดคล้องกับการเน้นคุณค่าของพุทธซึ่งเป็นคุณค่าทางจิตวิญญาณและศีลธรรม ได้แก่การฝึกจิตเพื่อเพิ่มคุณธรรมและกำจัดกิเลส (ศ.ดร.วัชรระ งามจิตรเจริญ, สัมภาษณ์)

การสร้างพระเครื่องจะมีความหมายก็ต่อเมื่อเราต้องนำเอาพระเครื่องนั้นมาใช้เป็นกุศโลบายในการดึงคนเข้าสู่ธรรม ดึงคนเข้ามาสู่ไตรสิกขา ดึงคนเข้ามาสู่พุทธานุสติ ธรรมานุสติ สังฆานุสติ ที่ถูกต้องเท่านั้น พูดสั้น ๆ ว่า พระเครื่องพระบูชานั้นจะต้องเป็นแรงบันดาลใจในทางคุณธรรมความดี ในทางการฝึกหัดปฏิบัติตามครรลองของพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงสอนเท่านั้น พระเครื่องพระบูชาจึงจะมีความชอบธรรมที่จะได้รับการสร้าง ได้รับการแจกจ่าย ได้รับการแบ่งปัน (พระมหาวัชชัย วชิรเมธี, สัมภาษณ์) การสร้างพระเครื่องควรทำให้เกิดประโยชน์หรือคุณค่าตามแนวทางของพระพุทธศาสนา คือส่งเสริมให้เกิดศรัทธา เกิดการปฏิบัติธรรม เกิดการทำบุญ เช่น อาจถือโอกาสสร้างพระเครื่องนี้สอดแทรกหลักธรรมหรือกระตุ้นให้คนทำความดี เช่น ตั้งเงื่อนไขหรือกำหนดแนวปฏิบัติในการนำพระเครื่องไปบูชาว่า ต้องถือศีลห้าเป็นประจำหรือถือศีลห้าอย่างน้อยหนึ่งข้อเป็นประจำ หรือต้องสวดมนต์เป็นประจำ ควรบริจาคทานบ่อย ๆ (ศ.ดร.วัชรระ งามจิตรเจริญ, สัมภาษณ์)

(๔) แนวทางที่ส่งเสริมการพัฒนาชุมชนและสังคมให้เข้มแข็งโดยใช้พระเครื่องเป็นกุศโลบาย

แนวทางที่ส่งเสริมการพัฒนาชุมชนและสังคมให้เข้มแข็งโดยใช้พระเครื่องเป็นกุศโลบาย เช่น การพัฒนา

ชุมชนให้เป็นแหล่งศึกษาเกี่ยวกับการสร้างพระเครื่อง การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเมื่อมีนักท่องเที่ยวมาร่วมสร้างพระเครื่อง การพัฒนาชุมชนให้มีความสงบสุขโดยคนในชุมชนพร้อมใจกันรักษาศิลและเจริญจิตภาวนาอย่างสม่ำเสมอ แนวทางเหล่านี้นับได้ว่ามีความสำคัญและก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนและสังคมอย่างมาก อีกทั้งแนวทางการพัฒนาชุมชนโดยอาศัยพระเครื่องเป็นกุศโลบายเป็นแนวทางหนึ่ง ที่ดำเนินการได้ไม่ยาก และไม่ควรมุ่งเน้นความเป็นพุทธพาณิชย์มากเกินไปจนทำให้เกิดปัญหากระทบในวงกว้าง ดังที่นักวิชาการทางพระพุทธศาสนามีความเห็นว่าการสร้างพระเครื่องนั้นไม่ควรเน้นความเป็นพุทธพาณิชย์มากเกินไปจนลืมนึกถึงความเหมาะสมและลืมหักศีลธรรม และแนวทางแก้ปัญหานี้ นอกจากการออกกฎระเบียบมาควบคุมแล้ว ควรมีการเน้นให้มีการศึกษาอบรมและให้ความรู้แก่พระภิกษุสามเณรในเรื่องหลักธรรมและแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมเกี่ยวกับเรื่องพระเครื่อง การให้ความรู้แก่ชาวบ้านก็สำคัญ ควรสอนให้ชาวพุทธรู้ว่า พระเครื่องมีไว้เพื่ออะไร ควรปฏิบัติอย่างไรในเรื่องพระเครื่อง อย่าให้มุ่งขายจนเสียหลักการทางพระพุทธศาสนา (ศ.ดร.วัชร งามจิตร์เจริญ, สัมภาษณ์)

(๕) แนวทางที่ส่งเสริมการพัฒนาพระพุทธศาสนาโดยใช้พระเครื่องเป็นกุศโลบาย

แนวทางที่ส่งเสริมการพัฒนาพระพุทธศาสนาโดยใช้พระเครื่องเป็นกุศโลบาย ได้แก่ การเสริมสร้างความมั่นคง การทำนุบำรุง และการสืบทอดพระพุทธศาสนา การสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่า เน้นที่กระบวนการสร้างที่นำไปสู่ประโยชน์สูงสุดตามหลักพระพุทธศาสนา โดยมีหลักการที่เน้นให้ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย ให้การสร้างนำไปสู่การสร้างพระเครื่อง สู่พระธรรม และสู่การสร้างพระสงฆ์ที่สามารถเผยแผ่หลักธรรมได้จริง โดยต้องตั้งเจตนารมณ์ในการสร้างให้ถูกต้อง นอกจากนี้ ต้องให้ความสำคัญและเน้นไปที่หลักการ วัตถุประสงค์ และเป้าหมายของพระพุทธศาสนาเป็นหลักใหญ่ โดยเฉพาะคุณค่าแท้ของการสร้างพระเครื่อง วิธีการของการสร้างจะต้องนำไปสู่ประโยชน์สูงสุดในพระพุทธศาสนา เพราะวิธีการในการดำเนินการ

สร้างสามารถที่จะนำไปสู่กระบวนการในการพัฒนามนุษย์ได้ตามหลักพระพุทธศาสนา โดยไม่เน้นหรือไม่ให้ความสำคัญกับการสร้างเพื่อเป็นเพียงวัตถุที่ก่อให้เกิดเพียงเพราะสามารถนำไปใช้ประกอบอาชีพ เช่น พุทธพาณิชย์ เป็นต้น แต่การสร้างที่มีคุณค่าควรจะเป็นไปตามหลักการทางพระพุทธศาสนา เน้นการเข้าถึงพระรัตนตรัย

การสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่าในสังคมไทยปัจจุบันควรคำนึงถึงปัจจัยภายในและภายนอก กล่าวคือ ปัจจัยภายใน ได้แก่ การได้ประโยชน์ของชาวพุทธในฐานะเป็นเครื่องมือสร้างศรัทธาให้เกิดมากขึ้น ปัจจัยภายนอก ได้แก่ การได้ประโยชน์ของสังคมในฐานะเป็นเครื่องมือสร้างความเจริญมั่นคงในแง่เป็นสัญลักษณ์แห่งการเผยแผ่คำสอนและวัตถุทางพระพุทธศาสนาด้วย ส่วนผู้มีบทบาทเกี่ยวข้องคือควรเป็นทั้งหน่วยงานทางการปกครองของพระสงฆ์และฝ่ายฆราวาส โดยเฉพาะทางสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติที่นับว่าเป็นหน่วยงานทางการปกครองบ้านเมือง และการดำเนินการควรอยู่ใน ๒ ลักษณะ คือ ควรมีรูปแบบและข้อกำหนดเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อการสร้างพระเครื่องอย่างถูกต้อง และควรมีข้อบังคับทางกฎหมายหรือมิกติกาเกี่ยวกับการสร้างพระเครื่องอย่างชัดเจน (พระมหาหมื่นรินทร์ ปุริสุตโตโม, ผศ.ดร., สัมภาษณ์)

๔.๓.๒.๓ แนวปฏิบัติเพื่อส่งเสริมการพัฒนาการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่า

แนวปฏิบัติเพื่อส่งเสริมการพัฒนาการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่า มีลักษณะที่สำคัญ ๕ ประการ ดังนี้

(๑) ปลุกฝังให้คนมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการสร้างพระเครื่องและคุณค่าของพระเครื่อง

การปลุกฝังให้บุคคล ๓ กลุ่ม ได้แก่ ๑) ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการสร้างพระเครื่อง ๒) ผู้มีหน้าที่ให้ความรู้และกำกับดูแลการสร้างพระเครื่อง และ ๓) ผู้นิยมหรือผู้บูชาพระเครื่อง มีความรู้ความเข้าใจในหลักพระพุทธศาสนา และมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่าอย่างถูกต้อง เป็นบทบาทหน้าที่ของ

สถาบันสงฆ์และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ซึ่งความรู้ความเข้าใจดังกล่าว จะส่งผลให้คนทั้ง ๓ กลุ่มสามารถสร้างพระเครื่องตามแนวทางเพื่อการพัฒนาการสร้างพระเครื่องและแนวปฏิบัติเพื่อส่งเสริมการพัฒนาการสร้างพระเครื่องที่กำหนดขึ้นได้ถูกต้อง ดังนั้น จึงต้องมีการส่งเสริมบทบาทของพระสงฆ์ให้ทำหน้าที่เผยแผ่และให้การศึกษา ด้านพระพุทธศาสนา รวมถึงการปลูกฝังให้คนมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่า การส่งเสริมบทบาทของพระสงฆ์ดังกล่าวนี้ ถือเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนปัจจัยอื่น ๆ ที่เหลือ ให้ดำเนินไปในทิศทางที่ถูกต้อง ดังที่นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา กล่าวว่า

พระสงฆ์ไทยต้องมานับบทบาทในการสร้างคน ... ให้วัดเป็นที่สร้างคน และงานหลักของพระสงฆ์คืองานสร้างคน งานอื่นเป็นเพียงงานรองเท่านั้น พระสงฆ์ต้องกลับเข้ามาสู่ครรลองคลองธรรมของเราเอง มาเน้นการศึกษาพระธรรมวินัยให้เข้มแข็ง แล้วส่งเสริมให้มีการประพฤติปฏิบัติที่ดีงาม นำกราบนำไหว้ เมื่อเห็นพระแล้วให้เกิดความศรัทธา ประสาทะ ให้พระสงฆ์เป็นภาวะนิยบุคคล คือ บุคคลที่พุทธศาสนิกชนเห็นแล้วรู้สึกได้รับการชุบชูจิตใจให้สดชื่นร่มเย็นในหัวใจ จากนั้นก็มาส่งเสริมการเผยแผ่ศาสนาที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ถ้าหนุ่มเฒ่าน้อยรูปใดที่มุ่งมั่นในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่แท้จริงที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ควรได้รับการส่งเสริม ลดบทบาทของการใช้อำนาจ ลดบทบาทของยศฐาบรรดาศักดิ์ อำนาจ ลดบทบาทของสมณศักดิ์ลงให้เหลือให้น้อยที่สุดนะ แล้วมานั่งงานหลักของสถาบันสงฆ์ไทย คือ การแก้ปัญหาแก่ประชาชน ให้ธรรมะแก่ประชาชน เปิดหูเปิดตาประชาชน ให้การศึกษาแก่ประชาชน ถ้าทำได้แบบนี้ เชื่อว่า เราสามารถปฏิรูปสถาบันสงฆ์ไทยได้จากการปฏิรูปท่าทีในการบูชาพระเครื่อง บูชาวัตถุมงคล คุณไปปรับท่าทีในการผลิตพระเครื่อง ผลิตวัตถุมงคลที่เดียวนะ ก็ทะลุถึงแกนกลางของการเป็นรูปคณะสงฆ์ไทยได้ เพราะแท้ที่จริงมันเป็นเรื่องเดียวกัน (พระมหาภูมิจัย วชิรเมธี, สัมภาษณ์)

จะเห็นได้ว่า การให้ความสำคัญแก่การปรับเปลี่ยนบทบาทของพระสงฆ์ โดยเน้นการสร้างพระสงฆ์ให้ทำหน้าที่เป็นแหล่งให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา และความรู้ที่เกี่ยวกับการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่านั้นครอบคลุมไปถึงการให้ความรู้เกี่ยวกับคุณค่าแท้ของพระเครื่องที่ไม่ขัดกับหลักพระวินัยและสอดคล้องกับหลักพุทธธรรมด้วย เพื่อให้พุทธศาสนิกชนสามารถนำความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องไปประยุกต์ใช้เป็นแนวปฏิบัติได้อย่างต่อเนื่อง จนเกิดผลที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรม แนวทางนี้จึงมีอิทธิพลส่งผลอย่างมากต่อการสร้างรากฐานความรู้ในหลักพระพุทธศาสนาที่ถูกต้องให้แก่สังคมไทยในวงกว้าง และมีอิทธิพลอย่างมากต่อปัจจัยในลำดับต่อ ๆ ไป

(๒) กำกับดูแลกระบวนการสร้างพระเครื่องให้มีความถูกต้อง

กระบวนการสร้างพระเครื่องให้มีความถูกต้องเป็นกระบวนการที่สำคัญ จึงจำเป็นต้องมีการกำกับดูแลการสร้างพระเครื่องโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้กระบวนการสร้างพระเครื่องดำเนินไปอย่างสอดคล้องกับหลักพระพุทธศาสนา นักวิชาการทางพระพุทธศาสนามีความเห็นว่

มหาเถรสมาคมก็ดี วัดก็ดี ควรจะทำบทบาทในเรื่องนี้มากกว่าการกำกับ มากกว่าการควบคุม ทุกวันนี้ทั้งมหาเถรสมาคมก็ดี รัฐบาลก็ดี เน้นการกำกับและควบคุมจึงทำให้เกิดปัญหากันระหว่างพระสงฆ์ ชาวพุทธ และมหาเถรสมาคม ตลอดถึงสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ทำให้สัมพันธภาพระหว่างพระ ประชาชน และองค์กรของรัฐไม่ราบรื่น เพราะต่างฝ่ายต่างก็จ้องจับผิดซึ่งกันและกัน จึงน่าจะเป็นนโยบายที่ไม่ถูกต้องทั้งหมด สิ่งที่รัฐและคณะสงฆ์ก็ควรจะทำก็คือการให้การศึกษาคือถูกต้องแก่พระสงฆ์ ซึ่งเป็นผู้ที่จะนำเอาธรรมะไปให้แก่ประชาชน (พระมหาภูมิจัย วชิรเมธี, สัมภาษณ์)

กล่าวโดยสรุปได้ว่า แนวทางการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่าในสังคมไทยเพื่อให้พระเครื่องดำรงอยู่อย่างมีคุณค่า ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระเครื่องมีหลายภาคส่วน ใน

ส่วนของการกำกับดูแลนั้น มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ สมาคมพระเครื่องรวมไปถึงเจ้าอาวาสวัดที่มีการสร้างพระเครื่อง ซึ่งต้องร่วมมือกันกำกับดูแล ทั้งนี้ เจ้าอาวาสวัดนั้น ๆ ที่จะดำเนินการสร้างพระเครื่อง ควรมิบทบาทโดยตรงในการควบคุมและใช้ดุลยพินิจพิจารณาให้กระบวนการสร้างพระเครื่องอยู่ในกรอบที่ถูกต้องและเหมาะสม ไม่สร้างความเสียหายให้แก่วัด และไม่สร้างความเสียหายกระทบต่อพระพุทธศาสนา

(๓) กำกับดูแลการโฆษณาประชาสัมพันธ์ที่ถูกต้องเกี่ยวกับการสร้างพระเครื่อง

การกำกับดูแลการโฆษณาประชาสัมพันธ์ที่ถูกต้องเกี่ยวกับการสร้างพระเครื่องก็เป็นอีกกระบวนการหนึ่งที่สำคัญมาก เพราะการโฆษณาประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการสร้างพระเครื่องในสังคมปัจจุบันมีเป้าหมายในเชิงพุทธพาณิชย์ และเน้นการโฆษณาประชาสัมพันธ์ที่ทำให้คนเกิดความงมงาย เชื่อเรื่องวัตถุมงคล และไม่คิดพึ่งตนเอง นักวิชาการทางพระพุทธศาสนามีความเห็นว่าการสร้างพระเครื่องในสังคมไทยปัจจุบันมีทั้งผลดีและผลเสียต่อพระพุทธศาสนา ผลเสียที่เกิดขึ้นเป็นเพราะขาดการควบคุมและขาดกฎระเบียบในการสร้างที่เหมาะสม ทำให้ชาวพุทธมกมายเรื่องวัตถุมงคล ไม่คิดพึ่งตนเอง ซึ่งขัดกับหลักธรรมเรื่องกรรมและการพึ่งตนเอง และทำให้ชาวพุทธห่างเหินจากหลักธรรมที่ชาวพุทธควรปฏิบัติ ไม่ได้ทำหน้าที่ของชาวพุทธที่ดีอย่างที่ควรเป็น เพราะมัวแต่ติดเรื่องลาภ ยศ สรรเสริญ ที่ได้จากอำนาจพระเครื่อง (ศ.ดร.วัชร งามจิตรเจริญ, สัมภาษณ์) ซึ่งความเห็นดังกล่าวสอดคล้องกับนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาอีกหลายท่าน ที่มีความเห็นว่า การสร้างพระเครื่องในสังคมปัจจุบันมีกลุ่มผลประโยชน์เข้ามาดำเนินการ โดยมีกระบวนการทางการตลาดที่สลับซับซ้อนและแยบคาย อีกทั้งมีการโฆษณาประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่าง ๆ อีกทั้งมีการฉ้อโกง และนำมาซึ่งความเสียหายให้แก่พระพุทธศาสนา ก่อให้เกิดวิกฤติศรัทธาในหมู่ประชาชนคนที่ศรัทธาอยู่แล้วก็เลิกศรัทธา คนที่ไม่ศรัทธาก็ไม่ศรัทธาอีกเลย นับว่าเป็นเรื่องที่เสียหายมาก (พระมหาวุฒิชัย

วชิรเมธี, สัมภาษณ์)

(๔) ส่งเสริมให้คนมีศรัทธาที่ถูกต้องต่อการสร้างพระเครื่อง

การสร้างพระเครื่องมีความสอดคล้องกับหลักพุทธธรรมในหลายๆ หัวข้อ โดยเฉพาะเรื่องศรัทธากับปัญญา กล่าวคือพระเครื่องนี้ไม่ว่าจะเป็นลักษณะหรือรูปแบบใด ย่อมสามารถทำให้เกิดศรัทธามากขึ้นได้ ดังคำกล่าวที่ว่า “มีคุณค่าเพราะเกิดคุณค่า และมีคุณค่าเพราะเห็นคุณค่า” และพระเครื่องช่วยทำให้ปัญญาเจริญต่อไปได้ เพราะเมื่อผู้ศรัทธาในพระเครื่องเกิดความรู้และเข้าใจในเรื่องพระเครื่องอย่างถูกต้องแล้ว ย่อมสามารถทำให้เกิดความเชื่อมั่น และความเข้าใจอย่างแท้จริงจนนำไปสู่การปฏิบัติตนในทางที่ดีได้ นักวิชาการทางพระพุทธศาสนามีความเห็นในประเด็นนี้ว่า

การสร้างพระเครื่องมีส่วนช่วยให้คนไทยที่มีที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและช่วยสร้างศรัทธา ส่งเสริมศรัทธาในพระพุทธศาสนา จึงมีส่วนสนับสนุนความมั่นคงและความเจริญของพระพุทธศาสนาทั้งในปัจจุบันและอนาคต ไม่นับในส่วนที่ทำให้ได้เงินมาใช้ในการก่อสร้างและปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุทางพระพุทธศาสนาและใช้จ่ายเพื่อสนับสนุนความเป็นอยู่และการศึกษาของพระเณร แต่การสร้างพระเครื่องต้องอยู่ในขอบเขตหรือเงื่อนไขที่เหมาะสม มิฉะนั้น จะมีส่วนบ่อนทำลายพระพุทธศาสนาได้ด้วย (ศ.ดร.วัชร งามจิตรเจริญ, สัมภาษณ์)

คณะสงฆ์โดยความร่วมมือของรัฐควรส่งเสริมให้มีการศึกษาอบรมและปลูกจิตสำนึกที่ดีให้เกิดมีแก่ผู้สร้างและผู้ใช้ ไม่ให้เห็นแก่ผลประโยชน์ ไม่ยึดติดในเรื่องอภินิหารจนลืมหลักการที่ถูกต้องทางพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ คณะสงฆ์และรัฐต้องมีระบบและกลไกในการควบคุมดูแลการสร้างพระเครื่อง มีหน่วยงานที่คอยตรวจสอบและควบคุมการสร้างพระเครื่อง ไม่ให้สร้างตามใจชอบ ในการสร้างพระเครื่อง ต้องมีการชี้แนะให้ผู้ต้องการเข้าบูชาเข้าใจจุดมุ่งหมายของการมีพระเครื่องหรือวิธีการใช้พระเครื่อง

อย่างถูกต้อง ไม่ให้ใช้พระเครื่องอย่างมลายิดลัทธิกรรมของพระพุทธศาสนา (ศ.ดร.วิพระ งามจิตฺตเจริญ, สัมภาษณ์) กล่าวโดยสรุปได้ว่า การสร้างพระเครื่องควรมีลักษณะมุ่งเชิงคุณภาพ คือเน้นให้เกิดความศรัทธาและปัญญาในพระพุทธศาสนามากขึ้น เพราะพระเครื่องเป็นสัญลักษณ์หรือเป็นเครื่องหมายแห่งการมีอยู่ของบุคคลในพระพุทธศาสนา

(๕) ส่งเสริมการสร้างพระเครื่องในฐานะเป็นกุศโลบายเพื่อการพัฒนาคน ชุมชน สังคม และพระพุทธศาสนา

(ก) ส่งเสริมการสร้างพระเครื่องในฐานะเป็นกุศโลบายเพื่อการพัฒนาคน

การส่งเสริมการสร้างพระเครื่องในฐานะเป็นกุศโลบายเพื่อการพัฒนาคนจึงจำเป็นต้องสร้างพระเครื่องเพื่อเป็นกุศโลบายเพื่อให้บุคคลที่นิยมหรือบูชาพระเครื่องมีความรู้ความเข้าใจคุณค่าของพระเครื่อง และเข้าใจความสอดคล้องของพระเครื่องกับหลักพระพุทธศาสนา โดยหลักพุทธธรรมที่สำคัญต่อการส่งเสริมการพัฒนาสัมมาทิฐิของบุคคลคือหลักไตรสิกขา เมื่อบุคคลเกิดสัมมาทิฐิแล้วย่อมส่งผลต่อการดำเนินการในเรื่องต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง การพัฒนาสัมมาทิฐิของบุคคล เน้นการพัฒนาทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ในลักษณะที่ว่าบุคคลต้องพึ่งปัจจัยภายนอกได้แก่ แหล่งความรู้ แนวคิดทฤษฎี เจ้าของแนวคิดทฤษฎีหรือบุคคลที่ทำหน้าที่ให้ความรู้โดยบุคคลต้องอาศัยศรัทธาที่มีต่อปัจจัยภายนอกดังกล่าว เป็นตัวนำไปสู่แหล่งที่ให้ความรู้หรือแหล่งที่สร้างแรงบันดาลใจ เพื่อช่วยเกื้อหนุนให้ตนสามารถเริ่มต้นก้าวให้ได้ก่อนเป็นลำดับแรก จากนั้นตนเองซึ่งเป็นปัจจัยภายในจึงสามารถทำหน้าที่ศึกษาความรู้ การคิดพิจารณาความรู้ และการนำความรู้ที่ไปทดลองปฏิบัติให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม

ผลของการพัฒนาสัมมาทิฐิของบุคคลดังกล่าว ส่งผลให้คนสามารถขับเคลื่อนตนเองไปในทิศทางที่ถูกต้องสามารถพัฒนาตนเองให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระเครื่องได้อย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งตนเองเกิดการ

เปลี่ยนแปลงตนเองให้เป็นบุคคลที่พร้อมต่อการประพฤติดนอย่างถูกต้อง บุคคลที่มีลักษณะดังกล่าวจึงถือเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างมากในการขับเคลื่อนสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่าและการนำคุณค่าแท้ของพระเครื่องที่มีอยู่อย่างมากมายมาใช้เป็นเครื่องมือการดำเนินชีวิต

(ข) ส่งเสริมการสร้างพระเครื่องในฐานะเป็นกุศโลบายเพื่อการพัฒนาชุมชนและสังคม

การส่งเสริมการสร้างพระเครื่องในฐานะเป็นกุศโลบายเพื่อการพัฒนาชุมชนและสังคม จึงจำเป็นต้องสร้างพระเครื่องเพื่อเป็นกุศโลบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ดังจะเห็นได้ว่า ปัจจุบันนักท่องเที่ยวที่มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา จะเดินทางมาเที่ยวยังชุมชนซึ่งมีเอกลักษณ์เรื่องพระเครื่อง ก็จะทำให้มีการท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงพุทธขึ้นมา ซึ่งนักวิชาการทางพระพุทธศาสนามีความเห็นต่อเรื่องนี้ว่า

การท่องเที่ยวเชิงพุทธโดยตั้งอยู่บนฐานของพระเครื่องและที่สำคัญในการสร้างคุณค่าของพระเครื่องในฐานะที่เป็นสื่อแสดงถึงอายุของพุทธศาสนาด้วย ในการสร้างพระเครื่องในแต่ละยุคจะเห็นได้ว่าเพื่อที่จะสืบทอดอายุพุทธศาสนาแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของพุทธศาสนาในแต่ละยุค และที่สำคัญถ้ามองในแง่การตลาดเมือง เช่นคุณค่าของการสร้างพระเครื่อง บ่งบอกถึงความเป็นปึกแผ่นของคนในชาติ (พระมหาสุรศักดิ์ ปัจจนตเสโน,ดร., สัมภาษณ์)

นอกจากนี้ การสร้างพระเครื่องยังใช้เป็นกุศโลบายส่งเสริมการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนและสังคม กล่าวคือ พระเครื่องเป็นแกนหลักในการดำเนินชีวิตในเรื่องของไตรสิกขา โดยเฉพาะเรื่องของปัญญา เช่นเราเห็นพระเครื่องจะก่อให้เกิดคุณค่าทางจิตใจในฐานะที่มองเห็นพระเครื่องเป็นสัญลักษณ์สื่อแทนพระพุทธเจ้า และพระพุทธเจ้าในฐานะที่เป็นมนุษย์คนหนึ่งที่มีการพัฒนาศักยภาพของตนเอง อย่างถึงที่สุดจนบรรลุธรรมเป็นพระบรมครู เป็นศาสดาเอกของโลก การที่เราสร้างพระเครื่องขึ้นมาจะต้องให้มีความสอดคล้อง

สูงสุดคือหลักของปัญญา เพื่อที่จะให้คนที่เขานับถือ พระเครื่องหรืออาราธนาพระเครื่องจะต้องตั้งอยู่บนฐานของ ศีล สมาธิ และปัญญา โดยเฉพาะในตัวของผู้ที่ปฏิบัติจะ นำไปสู่ความพ้นทุกข์ได้ เพราะฉะนั้นการมีพระเครื่องไม่ใช่ หมายเพียงแค่ว่าเพื่อให้ปฏิบัติของพระเครื่องคุ้มครอง ตนเองเท่านั้น แต่หมายถึงว่าการที่เราจะต้องบำเพ็ญปัญญา ของตนเองให้อย่างสูงสุดเพื่อที่จะให้พ้นจากความทุกข์นี้ได้ จะต้องสอดคล้องในลักษณะอย่างนี้เพราะฉะนั้นการที่ถือ พระเครื่องหรือสร้างพระเครื่อง ไม่ว่าจะเป็นประเด็นใดก็ตาม มา แต่ว่าจุดสูงสุดแล้วแล้วต้องให้สอดคล้องกับหลักสูงสุด ของพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องของปัญญา (พระมหาสุรศักดิ์ ปัจจนตเสโน,ดร., สัมภาษณ์)

(ค) ส่งเสริมการสร้างพระเครื่องในฐานะเป็น กุศโลบายเพื่อการพัฒนาพระพุทธศาสนา

การส่งเสริมการสร้างพระเครื่องในฐานะเป็นกุศโลบาย เพื่อการพัฒนาพระพุทธศาสนา ได้แก่ การส่งเสริมความ มั่นคง ทำนุบำรุง และสืบทอดพระพุทธศาสนา จำเป็นต้อง สร้างพระเครื่องเพื่อเป็นกุศโลบายให้ระลึกถึงพระรัตนตรัย ย่อมส่งผลดีต่อความมั่นคง และเป็นการทำนุบำรุงและ สืบทอดพระพุทธศาสนาต่อไปได้ ดังที่นักวิชาการทาง พระพุทธศาสนากล่าวว่า

ในสมัยโบราณ มีการสร้างพระเครื่องเพื่อเป็นสื่อกลาง ให้แก่พุทธศาสนิกชน ให้เข้าถึงและมีหลักธรรมคำสอนของ องค์สัมมาสัมพุทธเจ้าในจิตใจอยู่เสมอ การกระทำการใด ๆ จะต้องมึสติจะต้องรู้ตัวตลอดเวลา ซึ่งการสร้างพระเครื่อง ของคนโบราณจะสร้างพระเครื่องให้กับนักรบ อาจมีการลง เวทมนต์คาถาให้มีความอยู่คงกระพันหรือเมตตามหานิยม ก็สุดแล้วแต่ที่จะนำไปใช้ในแต่ละกิจแต่ละการ แต่ที่สำคัญ คือ ต้องการให้บุคคลที่ได้ชื่อว่าเป็นชาวพุทธมีจิตสำนึกอยู่ ตลอดเวลาว่า จะต้องยึดเอาหลักธรรมขององค์สัมมา สัมพุทธเจ้าเป็นแนวทางในการปฏิบัติ ให้ตัวเองรู้สึกดีรู้สึกชั่ว อยู่ตลอดเวลา นี่คือแนวที่มาของพระเครื่อง (สิปปบวร แก้วงาม, สัมภาษณ์)

ดังนั้น การสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่าในสังคมไทย จึงเป็นการส่งเสริมความมั่นคง ทำนุบำรุง และสืบทอด พระพุทธศาสนาไปพร้อม ๆ กันด้วย เมื่อพุทธศาสนิกชนมี พระเครื่องประจำตัว และเกิดเป็นธรรมเนียมการบูชาพระ เครื่องเพื่อให้เกิดการคิด การพูด หรือการกระทำที่ดี รวมทั้ง มีพระเครื่องเตือนสติตัวเองไว้เสมอ ให้นึกถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม หรือพระสงฆ์ จึงเป็นการส่งเสริมความมั่นคง ทำนุ บำรุง และสืบทอดพระพุทธศาสนาไปพร้อม ๆ กันด้วย ทั้งนี้ แนวทางการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่ามีประเด็นสำคัญที่ ควรพิจารณาคือ ๑) การสร้างพระเครื่องจะต้องได้รับการ อนุญาตอย่างชัดเจน ๒) มีการกำหนดองค์ประกอบ ขนาด วิธีการสร้าง และวัตถุประสงค์ของการสร้างต้องชัดเจน ๓) ต้องคำนึงถึงอัตลักษณ์ของพระเป็นที่ตั้ง เพื่อไม่ให้เกิด การผิดเพี้ยนของรูปแบบ และรูปลักษณะของงาน เช่น การสร้างพระพุทธรูปชินราช หรือการสร้างพระกริ่ง ก็ควร สืบทอดอัตลักษณ์ไว้ ไม่ควรจะไปทำให้ผิดเพี้ยนไปจากเดิม ๔) มีการกำกับดูแลกระบวนการสร้างตั้งแต่ต้นจนแล้วเสร็จ ให้เป็นไปอย่างถูกต้อง ๕) สถานที่จัดวางพระเครื่องต้องมื ความเหมาะสม (สิปปบวร แก้วงาม, สัมภาษณ์) การสร้าง พระเครื่องในสังคมไทยปัจจุบันสามารถเป็นเครื่องมือสร้าง มั่นคง ทำนุบำรุง และสืบทอดพระพุทธศาสนา คือช่วยทำให้ ประชาชนหันมาสนใจพระพุทธศาสนาได้และช่วยทำให้ ศรัทธาและปัญญาเพิ่มขึ้นได้อีก เพราะปัญหาที่มีผล กระทบต่อพระพุทธศาสนา คือ การสร้างพระเครื่องเป็นเรื่อง ในเชิงพาณิชย์หรือการค้าขาย และเป็นการสร้างในลักษณะ ที่ใหญ่โตและมุ่งเน้นในเชิงปริมาณมากเกินไป ซึ่งอาจทำให้ ประชาชนเกิดความเข้าใจผิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาได้ ดังนั้น พระเครื่องจึงเป็นสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา เพื่อสร้างศรัทธาเข้าสู่ปัญญาเท่านั้น

ปัญหาสำคัญเกี่ยวกับการสร้างพระเครื่องในสังคมไทย ปัจจุบันคือการมุ่งไปที่เรื่องผลประโยชน์ในเชิงวัตถุหรือ เงินทองมากเกินไป ทำให้ประชาชนไม่สนใจเรื่องปรัชญาและ วัตถุประสงค์ที่แท้จริงที่แฝงอยู่ในการสร้างพระเครื่อง จนใน ที่สุด สิ่งดีๆ ที่มีอยู่ในพระเครื่องอาจจะถูกละเลยและ

เสื่อมลงไปได้ สาเหตุสำคัญมาจากวิธีคิดและกระแสการสร้างวัตถุของโลกสมัยใหม่ ซึ่งนักวิชาการทางพระพุทธศาสนามีความเห็นว่า

การสร้างพระเครื่องที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของศรัทธาและปัญญา จะไม่เกิดปัญหา แต่การสร้างพระเครื่องที่เป็นปัญหาคือตั้งอยู่บนพื้นฐานของโลภะและโทสะ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความโลภ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของอวิชชา การสร้างพระเครื่องที่ตั้งอยู่บนความโลภ มุ่งหวังเชิงธุรกิจ เอารัดเอาเปรียบผู้บริโภคไม่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของปัญญาในการที่จะส่งเสริมให้คนยึดมั่นในคุณงามความดีโดยมีพระเครื่องเป็นฐานในการพัฒนาคุณภาพชีวิต แต่ปัจจุบันปัญหามันเกิดขึ้นจากการสร้างพระเครื่องเพื่อมุ่งหวังผลประโยชน์ทางธุรกิจ เพื่อมุ่งหวังผลประโยชน์ทางการกอบโกยกำไร แล้วค้ากำไรเกินควร ซึ่งมีการค้าขายพระเครื่องราคาที่ไม่สมเหตุสมผล เพราะฉะนั้นปัญหาของการสร้างพระเครื่องจริง ๆ แล้วสืบเนื่องมาจากสาเหตุที่สำคัญคืออยู่บนพื้นฐานของโลภะและอวิชชา (พระมหาสุรศักดิ์ ปัจจนตเสโน,ดร., สัมภาษณ์) การสร้างพระเครื่องในสังคมไทยปัจจุบันมีทั้งประเด็นที่สอดคล้องและไม่สอดคล้องหรืออาจถึงขัดแย้งกับข้อกำหนดตามหลักพุทธธรรมคือสอดคล้องกับการให้ฝึกสติหรืออนุสติ และการบูชาสิ่งที่ควรบูชา รวมทั้งการให้มีศรัทธาในพระรัตนตรัย ถ้าการสร้างมีจุดมุ่งหมายอย่างนั้นและผู้นำพระเครื่องไปใช้ในแนวทางนี้ การสร้างพระเครื่องในปัจจุบันก็ถือว่าการสร้างพระเครื่องเป็นการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาและเป็นพุทธบูชา ซึ่งเป็นหน้าที่ของพุทธบริษัทที่ควรทำ ส่วนที่ไม่สอดคล้องคือการสร้างพระเครื่องในเชิงพุทธพาณิชย์ที่มุ่งหาผลประโยชน์ทางวัตถุ การสร้างเพื่อเป็นการมุงด้านหาเงิน การสร้างเพื่อให้คนหลงเชื่อมกมายในเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ ซึ่งเป็นเรื่องมิถิฉาอาชีวะและเป็นบาปที่ไม่ควรทำ ซึ่งไม่สอดคล้องกับคุณค่าแนวพุทธที่เป็นเรื่องจิตวิญญาน เป็นเรื่องนามธรรมและคุณธรรม (ศ.ดร.วัชรวิกรมจิตรเจริญ, สัมภาษณ์)

๔.๓.๓ สรุปแนวทางการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่าในสังคมไทย

การสร้างพระเครื่องในสังคมไทยมีการจัดสร้างขึ้นมาอย่างหลากหลายรูปแบบ และยังหาข้อสรุปในเชิงวิชาการไม่ได้อย่างชัดเจนว่าการสร้างพระเครื่องมีหลักการตามแนวพระพุทธศาสนาหรือมีแนวทางที่เปลี่ยนแปลงไปในทางใดทางหนึ่งมากนักน้อยเพียงใด อย่างไรก็ตาม การศึกษาข้อมูลผ่านงานวิจัยฉบับนี้ สามารถจัดกลุ่มของปัญหาได้ ๓ ด้าน ประกอบด้วย ปัญหาด้านรูปแบบการสร้างพระเครื่อง ปัญหาด้านการกำกับควบคุมการสร้างพระเครื่อง และปัญหาด้านการให้คุณค่าพระเครื่อง ซึ่งปัญหาดังกล่าวส่งผลกระทบต่อหลักการในทางพระพุทธศาสนาและวงการพระเครื่องในสังคมไทย ทำให้คุณค่าของการสร้างพระเครื่องถูกลดทอนลงไป ทั้งนี้ แนวทางการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่าในสังคมไทย ให้ความสำคัญแก่การแก้ไขปัญหาดัง ๓ ด้านเป็นหลัก แนวทางการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่าในสังคมไทยอาศัยปัจจัยหลัก ๓ ประการ ได้แก่ ๑) ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่า ๒) แนวปฏิบัติเพื่อส่งเสริมการพัฒนาการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่า และ ๓) แนวทางในการพัฒนาการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่าในสังคมไทย ซึ่งปัจจัยหลักทั้ง ๓ ประการนี้ต้องทำงานเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ เริ่มจากปัจจัยแรกคือ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่า ประกอบด้วย ๑) ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการสร้างพระเครื่อง ๒) ผู้มีหน้าที่ให้ความรู้และกำกับดูแลการสร้างพระเครื่อง และ ๓) ผู้นิยมหรือผู้บูชาพระเครื่อง ปัจจัยต่อมาคือ แนวปฏิบัติเพื่อส่งเสริมการพัฒนาการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่า มีลักษณะที่สำคัญ ๕ ประการคือ ๑) ปลุกฝังให้คนมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการสร้างพระเครื่องและคุณค่าของพระเครื่อง ๒) กำกับดูแลกระบวนการสร้างพระเครื่องให้มีความถูกต้อง ๓) กำกับดูแลการโฆษณาประชาสัมพันธ์ที่ถูกต้องเกี่ยวกับการสร้าง

พระเครื่อง ๔) ส่งเสริมให้คนมีศรัทธาที่ถูกต้องต่อการสร้างพระเครื่อง และ ๕) ส่งเสริมการสร้างพระเครื่องในฐานะเป็นกุศโลบายเพื่อพัฒนามนุษย์ ชุมชน และพระพุทธศาสนา และปัจจัยสุดท้ายคือ แนวทางในการพัฒนาการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่าในสังคมไทย มีลักษณะที่สำคัญ ๕ ประการ คือ ๑) แนวทางที่ไม่ขัดกับหลักพระวินัยและสอดคล้องกับหลักพุทธธรรม ๒) แนวทางที่ไม่ขัดกับกฎหมายและบทบัญญัติของคณะสงฆ์ ๓) แนวทางที่ส่งเสริมการพัฒนามนุษย์โดยใช้พระเครื่องเป็นกุศโลบาย เช่น การพัฒนาสัมมาทิฐิ การปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง ๔) แนวทางที่ส่งเสริมการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งโดยใช้พระเครื่องเป็นกุศโลบาย เช่น การพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งศึกษาเกี่ยวกับการสร้างพระเครื่อง การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเมื่อมีนักท่องเที่ยวมาร่วมสร้างพระเครื่อง การพัฒนาชุมชนให้มีความสงบสุขโดยคนในชุมชนพร้อมใจกันรักษาศิลและเจริญจิตภาวนาอย่างสม่ำเสมอ และ ๕) แนวทางที่ส่งเสริมการพัฒนาพระพุทธศาสนาโดยใช้พระเครื่องเป็นกุศโลบาย ได้แก่ การเสริมสร้างความมั่นคง การทำนุบำรุง และการสืบทอดพระพุทธศาสนา

ปัจจัยหลักทั้ง ๓ ประการดังกล่าว จะดำเนินไปอย่างเป็นระบบ มีความเชื่อมโยงกันในลักษณะเป็นกลไกที่หมุนวนเป็นวัฏจักร โดยมีกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่าเป็นผู้ขับเคลื่อน กล่าวคือ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้ง ๓ กลุ่ม เป็นทั้งผู้เริ่มกระบวนการและเป็นผู้รับผลทั้งด้านบวกและด้านลบที่เกิดขึ้น ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาอย่างละเอียดถึงผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้ง ๓ กลุ่ม จะพบว่า กลุ่มบุคคลที่มีอิทธิพลมากที่สุดต่อการขับเคลื่อนกลไกการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่าคือ ผู้นิยมหรือผู้บูชาพระเครื่อง กล่าวคือ หากกลุ่มผู้นิยมหรือผู้บูชาไม่เข้าใจถึงคุณค่าแท้ของพระเครื่อง ย่อมส่งผลต่อเนื่องไปยังกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างพระเครื่อง ให้มีการสร้างพระเครื่องที่ตอบสนองความต้องการที่หลากหลายตามความนิยมหรือความศรัทธาของแต่ละบุคคล อีกทั้งยังส่งผลให้หน่วยงานที่ทำหน้าที่กำกับดูแลการสร้างพระเครื่องทำงานได้ยากลำบาก ซึ่งประเด็นดังกล่าวข้างต้นทำให้เกิดผลกระทบทางลบต่อ

หลักการทางพระพุทธศาสนาและวงการพระเครื่องจนยากต่อการแก้ไข

กลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่าทั้ง ๓ กลุ่มมีความสำคัญอย่างมากกับแนวทางการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่าในสังคมไทย ในฐานะเป็นแกนหลักในการแก้ไขปัญหาและเป็นปัจจัยสำคัญในลำดับแรกที่มีอิทธิพลต่อการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่า ดังนั้นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้ง ๓ กลุ่มจึงต้องมีความรู้ความเข้าใจในคุณค่าแท้ของพระเครื่องที่ถูกสร้างขึ้นว่ามีความเชื่อมโยงกับหลักพระพุทธศาสนาอย่างไร ความรู้ความเข้าใจดังกล่าวจะส่งผลให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้ง ๓ กลุ่มร่วมมือกันกำหนดกรอบแนวทางในการพัฒนาการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่าและสุดท้ายคือการลงมือปฏิบัติตามแนวทางส่งเสริมการพัฒนาการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่าได้อย่างถูกต้อง ดังนั้นเพื่อการขับเคลื่อนกลไกการพัฒนาการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่าในสังคมไทยให้ดำเนินไปอย่างถูกต้อง คนทั้ง ๓ กลุ่มจึงต้องมีความรู้ความเข้าใจในหลักพระพุทธศาสนาอย่างถ่องแท้ โดยมีสถาบันสงฆ์และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติทำหน้าที่ปลูกฝังให้คนมีความรู้ความเข้าใจที่ต้องเกี่ยวกับการสร้างพระเครื่องและคุณค่าของพระเครื่อง ทำหน้าที่กำกับดูแลกระบวนการสร้างพระเครื่องให้มีความถูกต้อง และทำหน้าที่กำกับดูแลการโฆษณาประชาสัมพันธ์ที่ต้องเกี่ยวกับการสร้างพระเครื่อง เมื่อคนทั้ง ๓ กลุ่มมีความรู้ความเข้าใจในหลักพระพุทธศาสนาอย่างถ่องแท้แล้วจึงสามารถสร้างพระเครื่องตามแนวทางในการพัฒนาการสร้างพระเครื่องและแนวปฏิบัติเพื่อส่งเสริมการพัฒนาการสร้างพระเครื่องที่กำหนดขึ้นได้ถูกต้อง จึงจะส่งผลให้เกิดกระบวนการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่าในสังคมไทยได้อย่างแท้จริง

๕. บทสรุป

จากการวิจัยดังกล่าวสรุปได้ว่า การสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่าเป็นกระบวนการสร้างพระเครื่องที่เน้นความถูกต้องและเน้นการสร้างคุณค่าให้เกิดขึ้นกับองค์ประกอบต่าง ๆ

ที่ดำรงอยู่อย่างเกื้อกูลกันในสังคมไทยไปพร้อม ๆ กันด้วยการคำนึงถึงความถูกต้องหมายถึง กระบวนการสร้างพระเครื่องต้องไม่ขัดกับพระธรรมวินัย หลักกฎหมาย และบทบัญญัติของคณะสงฆ์ ส่วนการคำนึงถึงการสร้างคุณค่าให้เกิดขึ้นแก่องค์ประกอบต่าง ๆ ที่ดำรงอยู่อย่างเกื้อกูลกันในสังคมไทยไปพร้อม ๆ กันนั้น คำนึงถึงการสร้างคุณค่าใน

๓ ด้านหลัก คือ สร้างคุณค่าในด้านการพัฒนามนุษย์ สร้างคุณค่าในด้านการพัฒนาชุมชนและสังคม และสร้างคุณค่าในด้านการพัฒนาพระพุทธศาสนา หากกระบวนการสร้างพระเครื่องในสังคมไทยดำเนินไปในลักษณะดังกล่าวนี้ ย่อมกล่าวได้ว่าเป็นแนวทางการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่า และสามารถสร้างคุณค่าให้แก่สังคมไทยได้อย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

หนังสือ/บทความ/งานวิจัย

- เกริกเกียรติ ไพบูลย์ศิลป์. ๒๕๔๗. กำเนิดและวิวัฒนาการของพระเครื่องในสังคมไทยตั้งแต่สมัยก่อนกรุงศรีอยุธยาถึงปัจจุบัน. ภาคนิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชายนำ ภาววิมล. ๒๕๓๗. พุทธพาณิชย์ : ผลกระทบจากการใช้สื่อสารมวลชนในการโฆษณาประชาสัมพันธ์เพื่อจำหน่ายพระเครื่องที่มีต่อทัศนคติ และความเชื่อของพุทธศาสนิกชนในเรื่องสัญลักษณ์ของศาสนา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี. ๒๕๓๘. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ณัฐพล อยู่รุ่งเรืองศักดิ์. ๒๕๕๕. ประวัติศาสตร์ผ่านพระเครื่อง : คติความเชื่อและพุทธพาณิชย์. นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ตรียมปวาย. ๒๕๒๐. ปรีธรรดาธิบายแห่งพระเครื่องฯ เล่ม ๑ : พระสมเด็จ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา.
- เทพชู ทับทอง. ๒๕๐๘. พระเครื่องและพระบูชา พระกรุเก่าวัด. ธนบุรี : ป. พิศนาคะการพิมพ์.
- ธนกฤต ลอยสุวรรณ. ๒๕๔๖. การศึกษาคติความเชื่อของชุมชนโบราณสมัยทวารวดีในกลุ่มแม่น้ำแม่กลองและท่าจีน : กรณีศึกษาจากพระพิมพ์ดินเผา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ภาควิชาโบราณคดี บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ธีรโชติ เกิดแก้ว. ๒๕๕๔. การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธคุณในสื่อสิ่งพิมพ์พระเครื่อง. สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- นิตพันธ์ ชื่นชอบ. ๒๕๕๔. การพัฒนาระบบการตรวจนับสินค้าสำหรับธุรกิจตลาดพระ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทวิศวกรรมศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- นิธินันท์ วิภูศิริ. ๒๕๕๔. พฤติกรรมการเช่าบูชาพระเครื่องในศูนย์พระเครื่องห้างสรรพสินค้าพันธุ์ทิพย์พลาซ่า สาขางามวงศ์งาน. วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- บทบรรณาธิการ. ๒๕๖๐. สร้างพระเครื่อง : อย่างเป็นบุญ อย่างเป็นบาป. วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม) : ๗-๙.
- บุศรา สว่างศรี. ๒๕๔๙. พุทธพาณิชย์ : พระเครื่อง. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พรทิพย์ นิธิโกสินทร์. ๒๕๕๓. วงจรชีวิตผลิตภัณฑ์และรูปแบบการดำเนินธุรกิจพระเครื่องในตลาดพระเครื่ององค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม. วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พระจิรวังมณี ภาททาวโร. ๒๕๕๘. ศึกษาวิเคราะห์พระเครื่องในฐานะเป็นสื่อสัญลักษณ์แทนพระรัตนตรัย. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาเจต เจริญรัมย์. ๒๕๔๑. พระเครื่องกับสังคมไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีทัศนคติของนักวิชาการพุทธศาสนาในสถาบันอุดมศึกษา. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล.

พิริยะ ไกรฤกษ์. ๒๕๑๘. **ประติมากรรมสมัยทวารวดีที่บริเวณถ้ำเขาวงจังหวัดราชบุรี : ศิลปะและโบราณคดีในประเทศไทย.**

กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร.

ยอร์ช เซเดส์. ๒๕๒๖. **ตำนานพระพิมพ์. แปลโดย หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล. ๒๕๒๖. ตำนานอักษรไทย ตำนานพระพิมพ์**

การขุดค้นที่พงตึก ศิลปะไทยสมัยสุโขทัย ราชอาณาจักรแรกของไทย. กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าของคุรุสภา.

ยอร์ช เซเดส์. ๒๕๐๗. **ตำนานพระพิมพ์.** กรุงเทพมหานคร : ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์.

รอบทิศ ไวยสุศรี. ๒๕๕๕. **การศึกษาวิเคราะห์พระเครื่องในฐานะเป็นกุศโลบายในการปฏิบัติธรรม.** วิทยานิพนธ์

พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

รัศมี เตชะธาดากุล. ๒๕๓๕. **ค่านิยมในการสะสมพระพิมพ์ (พระเครื่อง).** สารนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขามานุษยวิทยา

ภาควิชามานุษยวิทยา คณะโบราณคดี : มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ลา ลูแบร์. ๒๕๑๐. **ราชอาณาจักรสยาม เล่ม ๑. แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร. พระนคร : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า.**

ศรีศักร วัลลิโภดม. ๒๕๓๗. **พระเครื่องในเมืองสยาม.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน.

ศศิวิมล ลิทธิโชค. ๒๕๕๗. **ปัญหาในการควบคุมการจัดสร้างและการเช่าบูชาวัตถุมงคลตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา**

ของประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ ปรีดี พนมยงค์ : มหาวิทยาลัยธุรกิจ
บัณฑิตย.

ศิริพร ทศนศรี. ๒๕๕๘. **หลักความเชื่อทางศาสนาที่มีผลต่อส่วนประสมทางการตลาด : กรณีการเช่า วัตถุมงคล. รายงาน**

การวิจัย มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น.

สงคราม สุเทพากุล. ๒๕๕๖. **พุทธพาณิชย์. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร.**

สมาคมผู้นิยมพระเครื่องพระบูชาไทย. ๒๕๖๐. **ประวัติ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.samakomphra.com/about-us/history/> [๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๐].**

about-us/history/ [๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๐].

สรพล โสภิตกุล. ๒๕๔๐. **สุดยอดเหรียญพระเครื่อง.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน.

สุรพร ถาวรพานิช. ๒๕๖๐. **เมืองไทย เมืองพุทธ: การทำพระเครื่องให้เป็นสินค้า ธุรกิจพระเครื่อง. เศรษฐศาสตร์การเมือง**

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.[ออนไลน์]. แหล่งที่มา : [http://www.siamintelligence.com/thailand-buddhist-](http://www.siamintelligence.com/thailand-buddhist-land-and-amulet-business/)

land-and-amulet-business/[๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๐].

สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์,หม่อมหลวง. ๒๕๒๘. **การศึกษาพระพิมพ์ภาคใต้ของประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**

บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์,หม่อมราชวงศ์. ๒๕๓๐. **พระพุทธรูปในพระบรมมหาราชวัง. กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์พรินต์**

กรุ๊ป จำกัด.

อุทัย ไชยานนท์. ๒๕๔๖. **วรรณกรรมกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑-๒-๓. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สำนักพิมพ์น้ำฝนจำกัด.**

อำนาจ ยอดทอง. ๒๕๕๗. **พุทธศิลป์กับการนำไปประดับตกแต่งโรงแรม : ความเหมาะสมหรือไม่เหมาะสม?. วารสาร**

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม, ๒๕๕๗).

สัมภาษณ์

พระมหาหมณวินทร์ ปุริสุตโต, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ภาควิชาพุทธศาสนาและปรัชญา, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. สัมภาษณ์, ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี). ประธานมูลนิธิวิมุตตยาลัย. สัมภาษณ์, ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

พระมหาสุรศักดิ์ ปัจจนตเสโน,ดร. รองคณบดีคณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. สัมภาษณ์,
๒๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

วัชรระ งามจิตรเจริญ. ศาสตราจารย์ ดร., ภาควิชาประวัติศาสตร์ ปรัชญา และวรรณคดีอังกฤษ คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. สัมภาษณ์, ๙ พฤศจิกายน ตุลาคม ๒๕๖๐.

สีปป์บวร แก้วงาม. ผู้อำนวยการสำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม, สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. สัมภาษณ์,
๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

การสร้างสันติวัฒนธรรมในครอบครัวไทย โดยใช้นิทานชาดก*

วิไลนา โมพัตตามไท

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อ ๑) ศึกษาเนื้อหาเรื่องเล่านิทานชาดก ๒) ศึกษาผลของการใช้นิทานชาดกในการสร้างสันติวัฒนธรรมในครอบครัวไทย ๓) ศึกษาปัญหาในการสร้างสันติวัฒนธรรม ผ่านการเล่านิทานชาดก

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาค้นครั้งนี้มีจำนวน ๒๐ ครอบครัว โดยเป็นการเลือกแบบเจาะจง ส่วนนิทานชาดกที่ใช้ได้นำได้คัดเลือกเรื่องเล่าชาดกที่เข้าข่ายเป็นนิทานสร้างสันติวัฒนธรรมจากชาดกในพระไตรปิฎก ๕๔๗ ชาดก โดยเน้นโครงสร้างเนื้อหา แก่นของเรื่องสร้างสันติวัฒนธรรม ด้านความมีน้ำใจแบ่งปันผู้อื่น แบบจิตอาสาไม่หวังผลตอบแทน ด้านความอดทนต่อความทุกข์ให้โกรธ โมโห ด้านการรู้ระงับความโกรธและโมโหของตนเอง ด้านการให้อภัยต่อคนและสัตว์ที่ทำให้เราเดือดร้อนทั้งต่ออารมณ์ความรู้สึกของการกระทำที่ทำให้เจ็บปวด ด้านการให้เกียรติเคารพต่อกัน เครื่องมือใช้ในการวิจัยได้แก่ นิทานชาดก แบบสัมภาษณ์ และแบบสังเกต การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการวิจัย พบว่า ๑) เรื่องเล่าชาดก ๕๔๗ เรื่อง มีเนื้อหาเข้าข่ายการเสริมสร้างสันติวัฒนธรรม จำนวน ๒๐ เรื่อง ๒) ผลของการใช้นิทานชาดกส่งผลให้ครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ภายในครอบครัวมากขึ้น กล่าวคือ ทำให้สมาชิกในครอบครัว เมื่อเกิดความขัดแย้งกัน ก็รู้จักการให้อภัยกันมากขึ้น มีความเคารพซึ่งกันและกันมากขึ้น ระหว่างคนต่างรุ่นและรุ่นเดียวกัน อีกทั้งทำให้สมาชิกในครอบครัวไม่แสดงอาการโกรธโมโหและลดความรุนแรง เมื่อเกิดข้อขัดแย้งหรือเกิดปัญหาภายในครอบครัว ทำให้ครอบครัวมีความรักความห่วงใยกันมากขึ้น ก่อให้เกิดการสร้างสันติวัฒนธรรมในครอบครัว ๓) ปัญหาที่พบในการสร้างสันติวัฒนธรรม ผ่านนิทานชาดก คือประการแรก ในบางครอบครัวยังมีสมาชิกในครอบครัวที่อ่านหนังสือไม่ออก ประการที่สอง กลุ่มตัวอย่างบางส่วนไม่สนใจอย่างจริงจังในการเล่านิทานให้ครอบครัวฟัง ประการที่สาม ครอบครัวส่วนใหญ่ไม่เคยเล่านิทานให้ลูก หลานฟัง ประการที่สี่ ผู้เล่านิทานยังไม่สามารถเล่านิทานให้น่าสนใจได้

คำสำคัญ : นิทานชาดก, สันติวัฒนธรรม, ครอบครัวไทย

* วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

อาจารย์ที่ปรึกษา: รองศาสตราจารย์ ดร.จิตรา วีรบุรินทร์

อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สรายุทธ ยะทธร

Building a Culture of Peace in Thai Families Using Jataka Tales

Winchana Mopattamthai

Abstract

The purpose of this research is to 1) study and analyze the Jataka Tales, 2) study the use of Jataka Tales in building a culture of peace in Thai families, and 3) study problems related to promoting a culture of peace through the use of the Jataka Tales.

The research methodology employed was Action Research with 20 participating families chosen intentionally. The Jataka tales used were stories with contents and morals that promote a culture of peace, selected from the 547 Jataka tales in the Tripitaka. These selected tales emphasize generosity of spirit without expecting reciprocity, tolerance towards provocations and control of one's own anger, capacity for forgiveness towards those who have caused us pain, and respect for the dignity of all people. The research instruments used were Jataka tales, interview forms, and observation forms. The descriptive analysis method was used in the analysis of data.

The research finds that (1) Of the 547 Jataka Tales, 20 tales have contents that help promote a culture of peace. (2) The use of these Jataka Tales results in significant changes in family relationships. In particular, in situations of conflict, family members are more willing to forgive each other, show increased mutual respect for each other both inter- and intra-generationally, and are more able to control their anger, thereby reducing the potential for violence in problematic situations, leading to an increased expression of love and care towards one another and a culture of peace within the families. (3) Problems relating to the use of Jataka Tales to promote a culture of peace include the facts that, firstly, some family members were not literate; secondly, some members of the test groups were not seriously interested in telling stories to their family members; thirdly, most families never tell stories to their children or grand-children; and fourthly, the story-tellers have yet to develop story-telling skills that would capture the attention of their audience.

Keywords : Culture of peace, Thai families, Jataka Tales

บทนำ

ลักษณะของการอยู่ร่วมกันในสังคมไทยได้มีการเปลี่ยนแปลง มีการใช้ความรุนแรงในการจัดการกับความคิดเห็นต่างนั้นเพิ่มสูงขึ้น การเกิดขึ้นดังกล่าวเกิดจากบุคคลมีความต่างทางความคิดและขาดการยอมรับซึ่งกันและกัน ขาดความเคารพต่อกัน ขาดการสื่อสารที่จะทำให้เกิดความเข้าใจในการยอมรับซึ่งกันและกัน ขาดความเชื่อมโยงในความคิดที่จะแลกเปลี่ยนความเห็นหรือยอมรับฟังซึ่งกันและกัน รวมทั้งการที่บุคคลคิดว่าทัศนะของตนเองนั้นถูกต้อง ฉะนั้นคนที่เห็นต่างจึงเป็นฝ่ายผิด จากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ทำให้ต้องย้อนกลับมองไปที่สถาบันครอบครัวซึ่งเป็นสถาบันแห่งแรกที่มีบทบาทในการบ่มเพาะวิธีอยู่ร่วมกับคนอื่นและส่งผลกระทบต่อสังคมเป็นวงกว้างต่อไป อิทธิพลที่ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงของสังคมส่วนหนึ่งมาจากรูปแบบการดำเนินชีวิตของครอบครัวที่เปลี่ยนตามยุคสมัยพัฒนา ตามสถานการณ์ของเทคโนโลยีที่เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันอย่างรวดเร็วจนเป็นที่สังเกต

ด้วยความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีนี้ทำให้หลายครอบครัวเล็งลูกด้วยวิทยาการสมัยใหม่ ใช้สื่ออินเทอร์เน็ตผ่านอุปกรณ์การเล่นอินเทอร์เน็ตสมัณานาชนิดและใช้เป็นผู้ช่วยในการดูแลบุตรหลานแทน สภาพการณ์ของอุปกรณ์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ได้มีผลกระทบให้รูปแบบการดำเนินชีวิตของครอบครัว ทั้งพ่อ แม่ ลูก ห่างเหินกัน แต่ละคนต่างเป็นอิสระต่อกันหมกมุ่นอยู่กับเทคโนโลยีสู่โลกออนไลน์ที่เด็กตั้งแต่วัยอนุบาลเป็นต้นไปสามารถเข้าถึงง่ายเรียนรู้ด้วยระบบสัมผัสเพียงใช้นิ้วแตะหน้าจอ ภาพและเสียงแสดงหน้าจออย่างรวดเร็วจึงเป็นสิ่งยั่วยู่ให้ผู้ใหญ่ที่เห็นว่าเป็นภาระหนักในการดูแลเด็กให้ปลอดภัยได้นั้นมีสิ่งเดียวที่จะสยบความช่นของเด็กได้นั้นคืออุปกรณ์ออนไลน์ที่สามารถเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตได้โดยผู้ใหญ่สรรหามาให้เพื่อเด็กจะได้อยู่นิ่งๆ ไม่รบกวนหรือออกไปเกเรนอกบ้าน

สังคมครอบครัวใช้ชีวิตส่วนใหญ่อยู่นอกบ้านทำงานหนัก เรียนหนัก บ้านเป็นเพียงที่พักพิงเมื่อยามสมาชิกหมดภารกิจ พ่อแม่ทำงานเหนื่อยกลับมามีบ้านต่างแยกย้ายกัน

พักผ่อนเป็นผลให้ความใกล้ชิดสนิทสนมตามแบบธรรมเนียมไทยลดลง นอกจากนี้ยังพบว่าเด็กไทยมีการแสดงออกหลายอย่างที่ผู้ใหญ่เรียกว่าเป็นปัญหามากขึ้นเช่นเรื่องที่เด็กมีความเป็นตัวของตัวเองสูง มีการแสดงความคิดเห็นของตนเองที่รุนแรงต่อต้านความคิดของผู้ใหญ่มากขึ้น เด็กหลายคนมีพฤติกรรมก้าวร้าว โต้ตอบผู้ปกครองด้วยความรุนแรง มีพฤติกรรมทำประชดทำร้ายตัวเอง ไม่เชื่อฟังเทียวเตร่กับกลุ่มเพื่อน ใช้สารเสพติดนานาชนิดทั้งที่รู้เป็นสิ่งที่ให้โทษต่อร่างกาย มีพฤติกรรมกวนเมืองก่อวุ่นสร้างความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น ถึงขั้นใช้ความรุนแรง ผลการวิจัยในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านจิตวิทยา ด้านสังคมได้สะท้อนให้เห็นว่าความรุนแรงนั้นจุดเริ่มต้นมักเกิดขึ้นมาจากครอบครัวเป็นลำดับแรกและผลของการซึมซับวัฒนธรรมความรุนแรงนี้ได้ส่งผลให้เด็กและเยาวชนเป็นผู้ก่อความรุนแรงได้ง่าย ในภาพรวมของสิ่งที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมดนี้อาจเรียกได้ว่าครอบครัวไทยขาดสันติวัฒนธรรมในการใช้ชีวิตร่วมกัน

หากย้อนกลับไปที่ครอบครัวเราสามารถหาทางออกได้หากครอบครัวเอาใจใส่โดยควบคุมไม่ให้มีการทะเลาะเบาะแว้งกันในครอบครัว พ่อแม่ตระหนักรู้ในหน้าที่ความรับผิดชอบต่อการเลี้ยงดูบุตรปลูกฝังให้สมาชิกในครอบครัวเห็นคุณค่าในตนเองที่จะสร้างสรรค์ให้เห็นคุณค่าในผู้อื่น สมาชิกในครอบครัวสามารถจัดการอารมณ์ระงับความไม่พอใจจากบุคคลอื่นได้ และสามารถสร้างสัมพันธภาพที่ดีต่อผู้อื่นอยู่ร่วมกันได้โดยไม่ใช้ความรุนแรงแม้เกิดความแตกต่างทางด้านความคิดเห็น การปลูกฝังทัศนคติในเด็กให้เกิดความรักในสันติสุขมีความเข้าใจซึ่งกันและกันเมื่ออยู่ร่วมกันในสังคมบนฐานของความแตกต่างได้นั้นต้องเริ่มต้นที่พ่อแม่ผู้ปกครองต้องมีสันติวัฒนธรรมในตนเองด้วยการปลูกฝังสันติวัฒนธรรมโดยผ่านความเข้าใจจากพ่อแม่ผู้ปกครองที่ปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดีของเด็กโดยการปรับตัวไปพร้อมกับสังคมยุคสมัยใหม่ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงควบคู่ไปกับเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นดึงดูดความสนใจของเด็ก ๆ เป็นสิ่งที่ต้องใช้ความมุมานะเพื่อให้เกิดสันติวัฒนธรรมในตัวเด็กให้ได้นั้น ประการแรกต้องมีสมมุติฐานว่ามีความเป็นไปได้ ประการที่สอง ต้องเชื่อว่ามีแนวโน้มจะเกิดขึ้น ประการที่

สาม คือเห็นว่าสันติวัฒนธรรมจะเป็นประโยชน์ ประการที่สี่
เชื่อว่าเป็นการจัดระเบียบสังคมที่คนในสังคมจะต้องยอมรับ
ในหลักการและกระบวนการต่าง ๆ ทั้งสิทธิและความรับผิดชอบต่าง ๆ
ครอบครัวที่มีสันติวัฒนธรรมคือครอบครัวซึ่งสมาชิกของครอบครัวอยู่ร่วมกันโดยยึดคุณค่า ๑) การมีน้ำใจ
แบ่งปันผู้อื่นแบบจิตอาสาไม่หวังผลตอบแทนและไม่ทำลาย
น้ำใจผู้อื่น ๒) การอดทนต่อความยุ่งยากให้โกรธ โมโห มีความ
อดทนต่อความโกรธ โมโหจากคำพูดและการกระทำของ
ผู้อื่น ๓) การรู้ระดับความโกรธและโมโหของตนเองได้
๔) การให้อภัยต่อคนและสัตว์ ที่ทำให้เราเดือดร้อนทั้งต่อ
อารมณ์ ความรู้สึกของการกระทำที่ทำให้เจ็บปวด ๕) การให้
เกียรติเคารพต่อกันคือ การเคารพในคุณค่าความเป็นมนุษย์
เท่าเทียมกัน กล่าวได้ว่า ในความเป็นมนุษย์ควรเคารพ
ความคิดเห็นที่ได้แสดงออกต่อกันไม่แบ่งชนชั้น ไม่แบ่งว่า
เป็นเด็กที่ต่ำต้อย หรือเป็นผู้ใหญ่ที่สูงส่งด้วยอาชีพการงาน
และฐานะ มีการปฏิบัติเท่าเทียมต่อกัน มีการให้ออกาส
เท่ากัน การเคารพสัตว์ร่วมโลก กล่าวคือ ไม่ทำร้าย ทำลาย
รุกราน ด้วยเห็นว่าเป็นสัตว์ การเคารพสิ่งแวดล้อมซึ่ง
สิ่งแวดล้อมเป็นประโยชน์ที่ทุกสิ่งในโลกใช้ร่วมกัน ไม่รุกราน
ให้สิ่งแวดล้อมบนโลกเกิดคุณค่าต่ำหรือด้อยคุณค่าเป็น
การแสดงถึงการเคารพสิทธิของลูกหลานที่จะดำรงอยู่กับ
สิ่งแวดล้อมที่ดี การไม่เลือกใช้ความรุนแรงทั้งวาจาและ
การกระทำในการแก้ไขปัญหา แก้ไขปัญหาด้วยการไตร่ตรอง
ถึงเหตุและผล

การสร้างสันติวัฒนธรรมควรปลูกฝังให้แก่เด็ก ๆ
ตั้งแต่เริ่มต้นซึ่งสามารถเรียนรู้เกี่ยวกับความร่วมมือ
การแบ่งปัน และบริหารจัดการกับความขัดแย้งได้โดยไม่ใช้
การแก่งแย่ง โดยครอบครัวเป็นตัวอย่างที่ดีในการสร้าง
กระบวนการปลูกฝังสันติวัฒนธรรมในครอบครัว พ่อแม่
ผู้ปกครองสามารถกระทำได้ด้วยการมีความสัมพันธ์ที่ดีใน
ครอบครัว มีเรื่องพูดคุย ถามไถ่ เอาใจใส่ดูแลอบรมสั่งสอน
ด้วยใจที่ไม่รุนแรงทั้งกิริยา วาจา ทั้งหมดนี้สามารถทำได้ด้วย
กระบวนการเล่าเรื่องหรือเล่านิทานในครอบครัว ดังนั้น จึง
เป็นที่มาของการวิจัยเรื่อง กระบวนการสร้างสันติวัฒนธรรม
ในครอบครัวไทยผ่านการเล่านิทานชาดก

ชาดกเป็นเรื่องเล่าตามอดีตชาติของพระพุทธเจ้า
เป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์
แสดงถึงความเป็นมาในพระชาติต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้าที่
ทรงเวียนว่ายตายเกิดถือเอากำเนิดเป็นมนุษย์บ้าง อมนุษย์
บ้าง เป็นสัตว์บ้าง เป็นเทวดาบ้างและได้พบปะผจญกับ
เหตุการณ์ดีบ้าง ชั่วบ้าง ในชาติต่าง ๆ ที่ถือกำเนิดนั้น แต่ก้
พยายามทำความดีติดต่อกันมากบ้าง น้อยบ้างตลอดมาจน
เกิดเป็นพระพุทธเจ้าในชาติสุดท้าย ก่อนที่จะนิพพานนั้น
พระพุทธเจ้าได้ไปตามสถานที่ต่าง ๆ มีโอกาสเทศนาต่อ
พระสงฆ์โดยยกเรื่องการเกิดในชาติต่าง ๆ มาเล่าให้พระสงฆ์
ได้สดับฟังถึงการกระทำดีและการกระทำไม่ดีในแต่ละ
ชาติภพเป็นการเตือนถึงสิ่งที่ไม่ดีและระลึกถึงสิ่งที่ดีงาม
ที่เกิดขึ้นแล้วและดับสูญเป็นเช่นนี้หลายร้อยชาติปรากฏ
ในพระคัมภีร์พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๗ จำนวน ๕๒๕ เรื่อง
และในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ จำนวน ๒๒ เรื่อง รวมมี
ทั้งหมด ๕๔๗ เรื่อง อาจมีทั้งเรื่องที่ซ้ำกันแต่คาถาจะต่างกัน

การวิจัยนี้เลือกที่จะใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ
เนื่องจากไม่เพียงแต่ต้องการหาความรู้เกี่ยวกับกระบวนการ
สร้างสันติวัฒนธรรมในครอบครัวแต่ต้องการให้สันติ
วัฒนธรรมเกิดขึ้นจริงในครอบครัวที่ร่วมการวิจัยครั้งนี้
จำนวน ๒๐ ครอบครัวในชุมชนตำบลต้นเปา อำเภอ
สันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ กระบวนการวิจัยนั้นจำเป็นต้อง
เผชิญกับอุปสรรคในการดำเนินการสัมภาษณ์ครอบครัว
ที่ร่วมการวิจัย รวมถึงในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มา แต่ข้อดี
ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการนี้ คือ การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น
ของครอบครัวที่ร่วมการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑) ศึกษาวิเคราะห์เรื่องเล่าชาดกที่เข้าข่ายการสร้าง
สันติวัฒนธรรมในด้านการรู้จักให้อภัยต่อคนและสัตว์ที่ทำให้
เราเดือดร้อนทั้งต่ออารมณ์ความรู้สึกของการกระทำที่ทำให้
เจ็บปวด การให้เกียรติเคารพซึ่งกันและกันเคารพในคุณค่า
ความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน กล่าวคือในความเป็นมนุษย์
ควรเคารพความคิดเห็นที่ได้แสดงออกต่อกันไม่แบ่งว่า

เป็นเด็กที่ต่ำต้อยหรือเป็นผู้ใหญ่ที่สูงส่งด้วยอาชีพการงาน และฐานะ มีการปฏิบัติเท่าเทียมกันมีการให้โอกาสเท่ากัน การเคารพสัตว์ร่วมโลกไม่ทำร้ายทำลาย หรือรุกรานด้วย เห็นว่าเป็นสัตว์ การมีความอดทนต่อความย่ำแย่ให้โมโหโกรธของตนเองลดความรุนแรง การมีน้ำใจแบ่งปันผู้อื่นแบบ จิตอาสา โดยการวิเคราะห์จากโครงสร้างของเรื่องหรือ แก่นของเรื่องทำให้รู้สึกอึ้งอัมและสะท้อนใจต่อผู้เล่า นิทานและผู้ฟังนิทาน

๒) ศึกษาผลของการใช้นิทานชาดกในการสร้างสันติ วัฒนธรรมในครอบครัวไทย โดยทดลองนำนิทานที่เข้าช่วย สร้างสันติวัฒนธรรมมาเล่าสู่กันฟังในครอบครัวที่มีเด็กอายุ ๗-๑๒ ปี ระบุในทะเบียนบ้านอาศัยในชุมชนตำบลต้นเปา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

๑) ศึกษาปัญหาในการสร้างสันติวัฒนธรรมผ่านการ เล่านิทานชาดกเนื่องจากบางครอบครัวเล่านิทานไม่เป็นหรือไม่เคยเล่านิทานให้ครอบครัวฟังมาก่อนเลย

การดำเนินการวิจัย

๑) ศึกษาวิเคราะห์เรื่องเล่าชาดกจากนิบาตชาดก ๕๔๗ เรื่อง ที่มีอยู่ในคัมภีร์ขุททกนิกายของพระสุตตันตปิฎก รวมพิมพ์ในหนังสือพระเจ้า ๕๐๐ ชาติ (ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม จัดพิมพ์) เพื่อคัดเลือกเรื่องชาดกที่มีความสำคัญกับคุณค่าเสริมสร้างสันติวัฒนธรรม

๒) นำนิทานชาดกที่คัดมาแล้ว ๒๐ เรื่องให้ครอบครัว ในชุมชน ตำบลต้นเปา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน ๒๐ ครอบครัวนำเล่าสู่กันฟังในครอบครัว พร้อมทั้ง สอนเทคนิควิธีการเล่านิทานให้ฟังสนุกเพื่อเสริมสร้างสันติ วัฒนธรรมในครอบครัว

การเล่านิทานชาดกเพื่อเสริมสร้างสันติวัฒนธรรม

การเล่านิทานสร้างสันติวัฒนธรรมในครอบครัวจะเป็น การสร้างทักษะในการดำเนินชีวิตของผู้เล่านิทานและผู้ฟัง นิทานได้ กล่าวคือ ผู้เล่านิทานและผู้ฟังนิทานสามารถจัดการ อารมณ์ให้มีความตระหนักรู้เท่าทันภาวะอารมณ์ของตนเอง

รู้จักวิธีควบคุมจัดการกับอารมณ์ และการผ่อนคลาย หลีกเลี่ยงการใช้อารมณ์ที่รุนแรงมีทักษะในการปรับตัว เข้ากับสังคม รู้ที่จะสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อผู้อื่น รู้จัก การวางตัวในสถานการณ์ต่าง ๆ รู้ทักษะในการสื่อสารกับ ครอบครัวของตนเองในอนาคตเมื่อเขาเติบโตหรือมีครอบครัว และเรียนรู้ความรู้สึกของผู้อื่นเข้าใจเขาเข้าใจเรา เห็นอก เห็นใจผู้อื่น มีทักษะในการแก้ไขปัญหาในสถานการณ์ต่าง ๆ อย่างสร้างสรรค์ มีทักษะในการคิดและวิเคราะห์มองเห็น ที่มาของปัญหา มีทัศนคติที่ดีต่อตนเองและผู้อื่นไม่มองคน อื่นแคบ เป็นผู้ที่ชอบให้โอกาสผู้อื่น มีมุมมองหลายด้าน อย่างสร้างสรรค์ มีความภาคภูมิใจในตนเอง มีความเคารพ ตนเองและผู้อื่น

การปลูกฝังสันติวัฒนธรรมด้วยการเล่านิทานยังช่วย กระตุ้นให้จำและให้ทำด้วยภาษาพูดที่มีช่วงจังหวะของ ภาษา ในการเล่าเรื่องของผู้เล่านั้นจะแฝงการสอนโดยผู้ฟัง ไม่รู้สึกตัวกำลังถูกตำหนิหรือถูกสอนถึงแม้ว่าเรื่องนั้น ๆ จะตลกขบขันตามเนื้อเรื่องและบทบาทของตัวละครใน เรื่องอาจจะทำให้ผู้ฟังหัวเราะแต่ก็แฝงข้อคิดให้ผู้ฟังได้คิด วิเคราะห์ตนเองอยู่ลึก ๆ เช่นกัน การเล่าเรื่องหรือเล่านิทาน เป็นวิธีการสอนผู้ฟังด้วยการหลีกเลี่ยงการถูกกระทบ ทางอารมณ์และความรู้สึกที่อาจจะเกิดความรู้สึกรุนแรงด้วย คำพูดหรือวาทะ เรื่องเล่าหรือนิทานจึงมีบทบาทต่อความ รู้สึกของผู้ฟังที่แสดงถึงความอบอุ่น และยังไปกว่านั้นหาก ผู้เล่ามีเรื่องเล่าบ่อย ๆ ก็จะทำให้ผู้ฟังรอคอยที่จะได้ฟัง ถ้าหากหายไปวันใดวันหนึ่งผู้ฟังก็จะรู้สึกกระวนกระวาย หากเกิดเช่นนี้ขึ้นแสดงถึงผู้ฟังได้เกิดความผูกพันต่อผู้เล่า มากและทำให้ผู้ฟังมีความเชื่อมั่น มีความตั้งใจที่จะเชื่อฟัง ในสิ่งที่ผู้เล่าพูดหรือกล่าวสอน เมื่อเล่านิทานอย่างสม่ำเสมอ ให้สมาชิกในครอบครัวฟังหากสมาชิกในครอบครัวกระทำ สิ่งใดที่ตรงข้ามกับศีลธรรม จริยธรรม สันติวัฒนธรรมก็ สามารถกล่าวถึงเรื่องให้ผู้ฟังเคยฟังมาและสามารถดึงออก มาใช้ด้วยการคิดไตร่ตรองและระลึกถึงตัวของผู้เล่าที่ได้ พยายาม ด้วยเหตุนี้ความรู้สึกรุนแรงก็จะไม่เกิดขึ้น จึงกล่าวได้ว่า การเล่านิทานเป็นภูมิคุ้มกันที่ส่งต่อให้ครอบครัวอบอุ่น มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน

การปลูกฝังคุณธรรมที่เสริมสร้างสันติวัฒนธรรมภายในครอบครัวเริ่มต้นจากที่บ้าน ถึงแม้ว่าการอบรมสั่งสอนและปลูกฝังเรื่องคุณธรรมที่จะเสริมสร้างสันติวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เพิ่งเกิดขึ้นแต่แนวคิดและวิธีการอบรมสั่งสอนนี้ได้มีมานานแล้วเพียงแต่คุณธรรมด้านนี้ได้ผสมผสานในคุณธรรมด้านอื่น ๆ ไม่ได้นำออกมาสอนเป็นการเฉพาะจนกระทั่งปัจจุบันได้เกิดปัญหาความขัดแย้งในสังคมมากขึ้น ความสำคัญของการสร้างสันติวัฒนธรรมในครอบครัวจึงจำเป็นต้องมีบทบาทและควรหวนกลับมาใช้ในสังคมที่มีความขัดแย้ง ซึ่งในปัจจุบันการสนับสนุนการอบรมสั่งสอนคุณธรรมที่เสริมสร้างสันติวัฒนธรรมในครอบครัวทำได้โดยนันทานที่มีคติสอนใจตรงกับคุณธรรมด้านนี้มาอบรมสอนเด็กได้ หากย้อนกลับไปมองถึงการเลี้ยงดูเด็กของครอบครัวไทยในอดีตพ่อแม่จะปลูกฝังให้บุตรหลานเป็นคนที่มีสุภาพอ่อนน้อม ไม่ให้หาเรื่องทะเลาะกับใคร มีคำว่า ไม่เป็นไร เป็นคำพูดติดปาก หากถูกละเมิดหรือเอาเปรียบก็จะมีความอ่อนน้อมให้อภัย โดยเชื่อว่าเวรกรรมมีจริงและผู้ก่อกรรมจะได้รับผลกระทบตอบสนองเอง ผู้ปกครองจะถ่ายทอดคำสอนให้บุตรหลานด้วยเรื่องเล่าและนิทานทั้งเรื่องของศาสนาและความเชื่อเรื่องผีสังเวทดาความเข้มแข็งภายในครอบครัวจึงเกิดจากการสื่อสารด้วยการพูดคุยบอกกล่าวกับบุตรหลาน (สนอง ปัจโจปการี, ๒๕๕๓ : ๓๖๕)

บทบาทของครอบครัวที่จะช่วยเด็กให้เกิดสำนึกที่ดีทั้งต่อตนเองและสังคมเพื่ออยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยสันติภาพนั้นต้องเริ่มที่ครอบครัว ครอบครัวคือสถาบันพื้นฐานแห่งแรกของเด็ก (พร้อมพิไล บัวสุวรรณ, ๒๕๕๔ : ๖๑) ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวย่อมมีอยู่อย่างใกล้ชิดในฐานะพ่อแม่ และลูก พ่อแม่มีความสำคัญต่อการอบรมสั่งสอนเด็กที่เติบโตเป็นผู้ใหญ่ในวันข้างหน้า (สนอง ปัจโจปการี, ๒๕๕๓ : ๔๐๗) หากคิดถึงวิธีปรับพฤติกรรมในอนาคตได้วิธีใดนั้นจะต้องใช้วิธีที่เคยใช้ในอดีตมาศึกษาใหม่ว่าการอยู่ร่วมกันอย่างสันติต้องใช้วิธีการอย่างไรในการปลูกฝังความคิดและทัศนคติที่ดีต่อเด็กนั้น ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงคิดหวนกลับอดีตด้วยเรื่องเล่าและนิทานซึ่งเป็นวิธีที่ครอบครัว

ไทยใช้อบรมสั่งสอนคุณธรรมจริยธรรมมานานแล้วแต่จากการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่เกิดขึ้นทำให้ครอบครัวไทยได้ลืมและไม่ใส่ใจในวิธีการอบรมสั่งสอนแบบเดิม ๆ ของไทย

แนวทางในการป้องกันและแก้ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวควรเริ่มจากการให้ความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับเรื่องครอบครัว ให้สามารถอบรมเลี้ยงดูลูกผู้ชายและลูกผู้หญิงให้ได้รับความเสมอภาค ปรับเปลี่ยนทัศนคติโดยไม่ให้มองว่าปัญหาความรุนแรงในครอบครัวเป็นเรื่องส่วนตัว ทุกภาคส่วนในสังคมควรมีส่วนร่วมในการป้องกันปัญหา รวมทั้งให้สื่อมวลชนช่วยรณรงค์การป้องกันปัญหา โดยการเสนอข่าวที่เป็นกลางและชักชวนให้คนในสังคมตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจะช่วยแก้ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวได้ (อังคณา ช่วยคำชู, ๒๕๕๕)

การสร้างสันติวัฒนธรรมในครอบครัวทำได้หลายรูปแบบในแต่ละสังคมหรือประเทศ รูปแบบการเล่านิทานก็เป็นแบบหนึ่ง ซึ่งนิทานเป็นเรื่องที่ทุกคนทุกเพศทุกวัยชอบฟังเพราะนิทานเป็นการเล่าเรื่องที่ใช้ภาษาด้วยความอบอุ่นเป็นกันเองเป็นภาษาที่ฟังแล้วผู้ฟังรู้สึกได้ถึงความอ่อนโยนกระชับความรู้สึกรู้สึกได้สำนึกได้อย่างลึกซึ้งนอกจากเนื้อหาของนิทานแล้ว นิทานยังเป็นตัวกลางเชื่อมโยงการสื่อสารในครอบครัวและสร้างความผูกพันภายในครอบครัวเป็นเกราะที่แข็งแรงหากสมาชิกในครอบครัวเผชิญกับความขัดแย้ง

ผลจากการศึกษาวิเคราะห์เรื่องเล่าชาดก

จากการศึกษานิบาตชาดกในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๗ มีเรื่องเล่าชาดก จำนวน ๕๒๕ เรื่อง และในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ อีกจำนวน ๒๒ เรื่อง รวมเรื่องเล่าชาดก ๕๔๗ เรื่อง (สถาบันสันติธรรม, ๒๕๕๔) ซึ่งในบรรดาชาดก ๕๔๗ เรื่องนั้นมีเรื่องที่เกี่ยวข้อง ทั้งด้านคุณธรรมจริยธรรม ความกตัญญู ความขยัน ความรุนแรงในเรื่องเพศ รวมถึงเรื่องการฆ่าพ่อแม่และพระสงฆ์ ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์จากเนื้อเรื่องและคติชาดกที่เข้าข่ายเรื่องเล่าสร้างสันติวัฒนธรรมรวม จำนวน ๒๐ เรื่อง จาก ๕๔๗ เรื่อง โดยจำนวน ๒๐

เรื่องดังกล่าวผู้วิจัยได้เปลี่ยนแปลงชื่อเรื่องและเรียบเรียงเป็นภาษาที่เหมาะสมสำหรับการเล่าในครอบครัว และได้มีการเพิ่มบทสนทนาเป็นถ้อยคำในการโต้ตอบกันในเรื่อง รวมถึงการใช้เสียงต่าง ๆ ประกอบการเล่าเรื่องซึ่งเป็นการใช้ถ้อยคำบ่งบอกถึงอารมณ์ ช่วยเสริมให้เกิดจินตนาการสร้างความสนุกสนานในการเล่าเรื่องและผู้ฟังไม่รู้สึกลำบากหนอยในการฟัง เหมาะสำหรับครอบครัวนำไปเล่าให้เด็กอายุ

๗-๑๒ ปีฟัง เมื่อเล่านิทานจบเรื่องในตอนท้ายของนิทานเป็นประเด็นสำคัญที่ผู้เล่าต้องกล่าวตอนท้ายเสมอว่า “นิทานเรื่องนี้สอนให้รู้ว่า” เป็นการกระตุ้นให้คิดและสะท้อนจากเรื่องที่เล่าหรือเรื่องที่ฟัง เป็นการชักนำให้พูดคุยสอนสั่งผู้ฟังได้โดยง่าย ทำให้ผู้ฟังไม่รู้สึกลำบากหนอยหรือสอนนั้นเป็นเรื่องที่ถูกตำหนิแต่อย่างใด

ชื่อเรื่องนิทานชาดก ๒๐ เรื่องที่เล่าในครอบครัวในแต่ละสัปดาห์ ดังนี้

เรื่องเล่าชาดก	ชื่อเรื่องนิทานที่ตั้งขึ้นในงานวิจัย
เรื่องที่ ๒ ชื่อบทเรื่อง มังสชาดก วาเชธรรมของพรานป่า หน้า ๒๖	ลูกเศรษฐีกับนายพรานขายเนื้อ
เรื่องที่ ๔ ชื่อบทเรื่อง นันธชาดก พระคันธาระฤาษี หน้า ๓๐	พระฤาษีผู้พร่ำสอน
เรื่องที่ ๔๑ ชื่อบทเรื่อง กัสสปมันตยชาดก บิดาชรา กับบุตรน้อย หน้า ๘๕	พ่อกับลูกชาย
เรื่องที่ ๗๖ ชื่อบทเรื่อง พรหมทัตตชาดก ผู้ขอ กับผู้ถูกขอ หน้า ๑๗๒	ผู้ขอ กับผู้ถูกขอ
เรื่องที่ ๑๐๘ ชื่อบทเรื่อง อัมพชาดก ฤาษีตักน้ำให้สัตว์ป่ากิน หน้า ๒๒๗	ฤาษีผู้เอื้อเฟื้อ
เรื่องที่ ๑๐๙ ชื่อบทเรื่อง อภิตุณทิกชาดก ลิงกับหมองู หน้า ๒๒๘	ลิงกับนักกายกรรม
เรื่องที่ ๑๓๔ ชื่อบทเรื่อง ภัทธรชาดก พญานาคอวดเก่ง หน้า ๒๖๑	พญานาคสองพี่น้อง
เรื่องที่ ๒๑๕ ชื่อบทเรื่อง คุณชาดก มิตรธรรม หน้า ๔๔๔	สิงโตกับสุนัขจิ้งจอก
เรื่องที่ ๒๔๘ ชื่อบทเรื่อง กุลาวกชาดก นายบ้านกล่าวความเท็จ หน้า ๔๘๗	มฆะผู้มีจิตอาสา
เรื่องที่ ๒๗๐ ชื่อบทเรื่อง สุมังคลชาดก คนเฝ้าสวนฆ่าพระ หน้า ๕๕๓	พระราชผู้ระงับความโกรธ
เรื่องที่ ๒๘๒ ชื่อบทเรื่อง กากชาดก กากกับบุโรหิต หน้า ๕๖๙	กากกับทหารของพระราช
เรื่องที่ ๓๑๘ ชื่อบทเรื่อง สลวนาชาดก พรานป่ากับพญาช้าง หน้า ๖๑๙	พรานป่ากับช้างผู้ใจดี
เรื่องที่ ๓๕๐ ชื่อบทเรื่อง มหาอัสสาโรชาดก ราชาผู้กตัญญู หน้า ๖๗๓	น้ำใจของชายดัดพิน
เรื่องที่ ๓๔๗ ชื่อบทเรื่อง อัญญสัททชาดก พระราชางมมาย หน้า ๖๖๙	พระราชากับคนเฝ้าสวน
เรื่องที่ ๓๘๗ ชื่อบทเรื่อง สิริกาลกณณชาดก นางสิริกับนางกาฬกรรณิ หน้า ๗๖๓	ใครจะได้อาบน้ำในสระโนดาตก่อน
เรื่องที่ ๔๓๘ ชื่อบทเรื่อง มหาอุกกุสชาดก สัตว์สี่สหาย หน้า ๘๖๖	น้ำใจของเพื่อน
เรื่องที่ ๔๕๐ ชื่อบทเรื่อง ติลมฏฐชาดก ศิษย์พยาบาลอาจารย์ หน้า ๘๘๑	ความแค้นของลูกศิษย์
เรื่องที่ ๕๑๖ ชื่อบทเรื่อง สุขตาชาดก พระโพธิสัตว์กับพระมารดาผู้มักโกรธ หน้า ๑๐๓๗	แม่ผู้ขี้โกรธขี้โมโห
เรื่องที่ ๕๑๗ ชื่อบทเรื่อง สาลิเกทารชาดก น้ำใจของพญานกแขกเต้า หน้า ๑๐๓๘	น้ำใจของพญานกแขกเต้า
เรื่องที่ ๕๔๒ ชื่อบทเรื่อง โกสัมพียชาดก ทิฆมาวุกรมารผู้ไม่จองเวร หน้า ๑๑๐๖	ทิฆมาวุกรมารให้อภัยพระราชอาพรมทัต

ยกตัวอย่างนิทานชาดกที่ปรับเปลี่ยนภาษาให้อ่านเข้าใจง่ายและการเล่าเรื่อง นิทานเรื่อง แม่ผู้ซื้อโกธรีชีโมโธ

หนังสือพระเจ้า 500 ชาติ เรื่องที่ 516 ชื่อในบทเรื่อง สุชาตาชาดก พระโพธิสัตว์กับพระมารดาผู้มักโกรธ หน้า 1037	
ผู้เล่าเริ่มต้นเล่าลากเสียง ว่า นาน----	กาลครั้งหนึ่ง นาน-----มาแล้ว
พูดเสียงปกติฟังชัด	ณ เมืองพาราณสี มีพระราชาปกครองบ้านเมืองชื่อว่า พระเจ้าพรหมทัต มีพระโอรส (ลูก) ชื่อว่าพระโพธิสัตว์
พูดเสียงปกติน้ำเสียงเศร้า ๆ ว่า	เวลานั้น พระราชาป่วยหนักมากและไม่นานก็สวรรคต (ก็ตายจากไป)
พูดเสียงปกติฟังชัด	พระโพธิสัตว์จึงได้เป็นพระราชาครองราชสมบัติสืบมา พระราชาโพธิสัตว์อยู่ในวัยที่กำลังศึกษาเล่าเรียนจึงได้ออกเดินทางไปศึกษาศิลปศาสตร์ในเมืองตักสิลา
ลากเสียงยาวคำว่า เป็นเวลาหลาย ----ปี	เป็นเวลาหลาย—ปี โดยพระมารดา (แม่) อยู่ในพระราชวังกับผู้ที่รับใช้คอยดูแล ผู้ดูแลรับใช้ทุกคนไม่ชอบพระมารดา (แม่) เลยเป็นเพราะว่าพระมารดาเป็นผู้ที่มีอารมณ์ร้าย มักดุด่า พูดจาไม่ไพเราะกับผู้รับใช้ เสมอ
พูดเสียงแหลมมากเป็นเสียง พระมารดา (แม่) ดุด่า เสียงดังๆ ว่า	“นี่พวกแกเร็ว ๆ เข้าสิ ทำอะไรชักช้าอยู่ได้!”
พูดเสียงปกติฟังชัด	เสียงที่ไม่ไพเราะดังออกมาจากห้องนอนของพระมารดา (แม่) เวลาผ่านไป เมื่อพระโพธิสัตว์สำเร็จจากการศึกษาแล้วจึงกลับมายังพระราชวังก็รู้สึกไม่สบายใจที่พระมารดา (แม่) ชอบดุด่าใช้อารมณ์โวยวายพูดจาไม่ไพเราะต่อผู้รับใช้ พระโพธิสัตว์ครุ่นคิดรำพึงว่า
ผู้เล่าทำท่าทางครุ่นคิดและพูดเสียง ทุ้มทุ้มนวล เป็นพระโพธิสัตว์ กล่าวว่า	“เราจะหาวิธีอย่างไรดีที่จะบอกเสด็จแม่ให้ลดการใช้อารมณ์ดุด่าใครต่อใครลงได้บ้าง เอ้อ!”
พูดเสียงปกติฟังชัด	พระโพธิสัตว์ครุ่นคิดเพียงลำพัง ขณะนั้นเองพระมารดา (แม่) ได้ตะโกนเสียงดังจนผู้รับใช้ต่างเอามือปิดหูแล้ววิ่งหนีกันจ้าละหวั่น
พูดเสียงแหลมมากเป็นพระมารดา (แม่) ตะโกนเสียงดังมาก ทำหน้าดุ ทำท่าขี้นิ้วด่า ว่า	“ว้าย! พวกแกทั้งหลายทำไมถึงมีแต่ความเขลาไม่ฉลาดเอาซะเลยนะออกไปให้พ้น ไป”
พูดเสียงปกติฟังชัด	สิ้นเสียงโวยวาย ก็ตามด้วยเสียงขว้างปาข้าวของเครื่องใช้ เสียงดัง
ทำเสียงสิ่งของตกดัง	เพล้ง! โครม!
พูดเสียงปกติฟังชัด	เมื่อพระโพธิสัตว์เห็นเช่นนั้นจึงเกิดความคิดที่จะหาข้อเปรียบเทียบให้พระมารดา (แม่) ได้เข้าใจถึงการกระทำที่ไม่เหมาะสมของพระมารดา (แม่) จึงชวนพระมารดา (แม่) ออกไปเดินเล่นที่สวนอุทยาน
พูดเสียงทุ้มทุ้มนวล เป็นพระ โพธิสัตว์ กล่าวว่า	“เสด็จแม่ วันนี้อากาศดี ลูกอยากจะพาเสด็จแม่เดินชมดอกไม้ในอุทยานทรงเสร็จไปด้วยกันนะพระเจ้าข้า”
พูดเสียงแหลมมาก เป็นพระมารดา ตอบว่า	“เดินเล่นหรือจะลูก ถ้าเช่นนั้นพานางรับใช้เหล่านี้ไปคอยพัดวีให้แม่กันหลาย ๆ คนนะ ข้างนอกคงร้อนอบอ้าวอยู่มากนะลูก”
พูดเสียงปกติฟังชัด	เมื่อพระมารดาตกลงที่จะเดินชมอุทยานพระโพธิสัตว์จึงพยุ่งพระมารดาเดินไปตามทาง

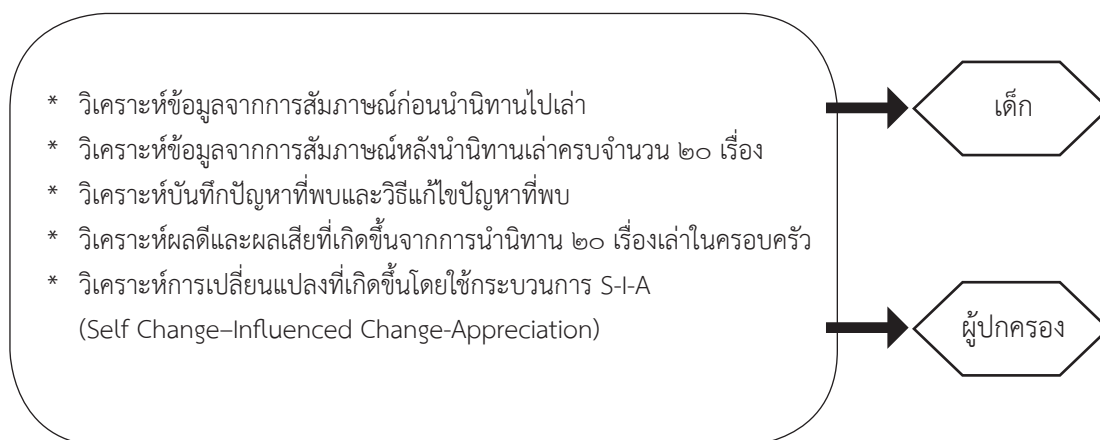

พูดเสียงปกติฟังชัด ผู้เล่าทำท่ามือ ประคองแขนแม่เดินไปด้วยกัน	ระหว่างที่เดินกันอยู่นั้นได้มีนกกกระแตแต้แว๊ดซึ่งมีรูปร่างและสีของปีกสวยงามยิ่งนัก บิน มาเกาะกิ่งไม้พร้อมส่งเสียงร้อง
ผู้เล่าทำท่านกบินแล้วทำเสียงแหลม เป็นเสียงนกร้องดังมากจนผู้ฟังสับสน	“แตแต แต้ แว๊ด แตแต แต้ แว๊ด ”
พูดเสียงปกติฟังชัด	ผู้รับใช้ทุกคนรวมทั้งพระมารดา (แม่) และพระโทธิสัตว์ ต่างยกมือปิดหู
ผู้เล่าเอามือปิดหูทั้งสองข้างยังคงทำ เสียงนกร้องดัง ๆ	“แตแต แต้ แว๊ด แตแต แต้ แว๊ด ”
พูดเสียงปกติฟังชัด	พระมารดา (แม่) ทนฟังไม่ไหวจึงกล่าวว่า
พูดเสียงแหลมมากเป็นพระมารดา มียังคงปิดหูทั้งสองข้างอยู่ และ ตะโกนเสียงดังว่า	“หยุดเดี๋ยวนั้นเจ้านกปากเสีย หยุดร้องเสียงน่ารำคาญของเจ้าเดี๋ยวนี้นะ หนวทูที่สุดเป็น เสียงที่ไม่ไผเราะเอาเสียเลย ดูสวยแต่ภายนอกจริง ๆ เลย หยุดเดี๋ยวนั้นะ หยุด!”
พูดเสียงปกติฟังชัด	ทุกคนต่างเร่งเท้าในการเดินเพื่อให้ไกลจากเสียงของนกกกระแตแต้แว๊ด
พูดเสียงปกติฟังชัด ผู้เล่าทำท่าเอา มือปิดหู แล้วทำท่าเดินเร็ว	เมื่อเดินพ้นจากเสียงร้องของนกกกระแตแต้แว๊ดแล้วทุกคนจึงเอามือออกจากหู (ผู้เล่าเอา มือที่ปิดหูออก)
พูดเสียงปกติฟังชัด	และขณะนั้นมีเองมีนกคุดหวาดตัวหนึ่งบินมาเกาะต้นไม้ต้นหนึ่งกำลังส่งเสียงร้อง ไผเราะ เสนาะหูกมาก
ทำเสียงนกร้อง	“กาเว้า กาเว้า กาเว้า กาเว้า”
พูดเสียงปกติฟังชัด	นกกาเว้ามีสำเนียงเสียงร้องไผเราะ เมื่อทุกคนได้ยินต่างพากันหลงใหลเสียงนั้น พระมารดา (แม่) จึงกล่าวว่า
พูดเสียงแหลมมาก เป็นพระมารดา พูดว่า	“เจ้านกคุดหวาดตัวนี้ถึงแม้รูปร่างไม่สวยเหมือนนกกกระแตแต้แว๊ดตัวนั้นแต่ก็มีเสียงร้อง ที่อ่อนหวานนุ่มนวลน่าฟัง แม่ชอบเสียงที่ไผเราะเช่นนี้จึงเลยลูก”
พูดเสียงปกติฟังชัด	พระโทธิสัตว์จึงกล่าวกับพระมารดาว่า
พูดเสียงทุ้มนุ่มนวลเป็นเสียงของ พระโทธิสัตว์ พูดว่า	“พระมารดา (แม่) พระเจ้าข้าครั้งเมื่อพระมารดา (แม่) ได้เห็นนกกกระแตแต้แว๊ดแล้วมี ลักษณะสวยงามแต่เมื่อได้ยินเสียงของนกกกระแตแต้แว๊ดเสียงของมันไม่ไผเราะเอาเสียเลย เป็นเสียงที่น่ารำคาญไม่น่าฟัง ไม่เป็นที่รักและไม่เป็นที่น่าพอใจของผู้ฟังเลย ใคร ๆ ก็ไม่ชอบ ส่วนนกคุดหวาดแล้วไม่มีสีขนที่สวยงามเลยแต่ก็มีเสียงร้องที่ไผเราะ น่าฟัง ใคร ๆ ฟังแล้วต่างก็ชื่นชมเสียงที่ไผเราะนั้น ด้วยเหตุนี้หม่อมฉันจึงขอกล่าวกับพระมารดา (แม่) ว่า บุคคลผู้ที่ปรารถนาจะเป็นที่รักของคนอื่นนั้น ต้องเป็นคนอ่อนหวาน ทั้งความคิด และคำพูด พูดด้วยปัญญา ไม่คิดฟุ้งซ่าน เพ้อเจ้อ เอาแต่ใจตนด้วยความโกรธ โมโห เป็นผู้ที่กล่าวแต่พอประมาณ บุคคลใดพูดเป็นเหตุเป็นผล ถ้อยคำของบุคคลนั้นก็จะ ไผเราะไม่ทำให้คนอื่นโกรธเคืองนะพระเจ้าข้า”

พูดเสียงปกติฟังชัด	พระโพธิสัตว์กล่าวแก่พระมารดา (แม่) จึงทำให้พระมารดา (แม่) รู้ว่าตนเองเป็นเหมือนเช่นนกกระแตแต้แว้ด พระมารดา(แม่) นึกทบทวนตนเองว่าที่ผ่านมาพระมารดา (แม่) ได้กระทำตัวไม่น่ารักต่อทุกคนจึงปรับปรุงตนเองให้เป็นผู้ที่มีความเพียบพร้อมด้วยมารยาทและมีวาจาที่อ่อนหวานน่าเสียงไพเราะน่าฟังตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา
นิทานเรื่องนี้สอนให้รู้ว่า	➢ คำพูดดีมักเป็นที่รัก คำพูดหนักของคนชั่วโกรธขี้โมโหมักก่อให้เกิดความไม่พอใจ ความเกลียดชังและความโกรธเคืองจากผู้อื่นได้มากและจะนำไปสู่การใช้ความรุนแรงได้
คุณค่าความสำคัญต่อการสร้างสันติวัฒนธรรม ที่ปรากฏในนิทานเรื่องแม่ผู้โกรธ ขี้โมโห	➢ รู้ระงับความโกรธโมโหของตนเองได้ ➢ ไม่เลือกใช้ความรุนแรงทั้งวาจาและการกระทำ เป็นผู้ที่ไม่ได้ตรึงด้วยเหตุและผล
การสนทนาหลังเล่านิทานจบ	➢ ลูกเคยถูกใครด่าบ้างไหม? แล้วลูกรู้สึกอย่างไร? และอยากให้บุคคลนั้นปรับตัวอย่างไร? ➢ แม่/พ่อ เคยถูกใครด่าบ้างไหม? และแม่/พ่อ ทำอย่างไร? ➢ หากมีคนพูดไม่ไพเราะพูดจาส่อเสียดต่อลูก ลูกรู้สึกอย่างไร?

กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับ

ผลการวิจัย

ข้อค้นพบ

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการซึ่งมีจุดมุ่งหมาย ให้ความสัมพันธ์ในครอบครัวที่ร่วมในการวิจัยดีขึ้น การวิจัยประสบความสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในครอบครัวหลังจากเล่านิทานชาดกดีขึ้นมากกว่า ก่อนที่จะมีการนำนิทานชาดกเล่าในครอบครัวหรือไม่

จากแบบสัมภาษณ์ครอบครัวก่อนมีการนำนิทานชาดกเล่าในครอบครัว พบว่าความสัมพันธ์ในครอบครัวอยู่ในระดับดี จำนวน ๕ ครอบครัวอยู่ในระดับที่ดีปานกลาง จำนวน ๗ ครอบครัว และครอบครัวที่อยู่ในระดับที่ต้องส่งเสริมให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัวเพิ่มมากขึ้น มี จำนวน ๘ ครอบครัว ส่วนภายหลังจากการนำนิทานชาดกเล่าในครอบครัว ผลจากการสัมภาษณ์แสดงให้เห็นว่าสัมพันธภาพในครอบครัวดีขึ้นในทั้ง ๑๗ ครอบครัวที่ร่วมการวิจัยจนครบเวลาที่กำหนด ยกตัวอย่างเช่นครอบครัวที่ ๔ ก่อนเล่านิทานชาดกในครอบครัวนี้มีสัมพันธภาพในระดับที่ต้องส่งเสริมให้มีสัมพันธภาพที่ดีให้มากขึ้น และเมื่อเทียบกับภายหลังจากที่มีการเล่านิทานชาดกครบจำนวนแล้ว ครอบครัวที่ ๔ มีสัมพันธภาพที่ดีขึ้นมาก ผู้เล่านิทานสามารถปรับเปลี่ยนตนเองไม่ใช้อารมณ์หรือใช้ภาษาที่รุนแรง หลานมีเสียงหัวเราะบ่อยขึ้นกล้าพูดเรื่องสนุก ๆ กับคุณตา มากกว่าเดิมอีกทั้งลดความกลัวและกล้าที่จะถามในข้อสงสัยของตนเองมากขึ้นกว่าเดิม สมาชิกในครอบครัวลดการพูดตะคอกดุด่าต่อกันและมีความใกล้ชิดกันมากกว่าเดิม นิทานที่ทำให้ครอบครัวนี้เปลี่ยนแปลงมากที่สุดคือนิทานเรื่อง “แม่ผู้โกรธ ข้าโมโห” นิทานที่เด็ก ๆ ชอบมากที่สุด คือ “แม่ผู้โกรธ ข้าโมโห” เพราะตรงกับสถานการณ์จริงของชีวิตตนเอง และชอบนิทานที่เกี่ยวข้องกับสัตว์เพราะได้ติดตาม

และมีความสุขสนุกสนานเพลิดเพลิน จากจำนวนครอบครัวทั้ง ๑๗ ครอบครัวที่พบการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น ซึ่งรวมถึงครอบครัวที่มีสัมพันธภาพที่ดีอยู่แล้วยังพบว่ามีความสัมพันธ์ที่ดีเพิ่มมากขึ้นกว่าเดิม ซึ่งได้รับผลจากการเล่านิทานเป็นหนทางในการสั่งสอนลูกไม่ให้เกิดการกระทบทางจิตใจที่รุนแรงได้อีกด้วย

ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นอาจแตกต่างกันไปในแต่ละครอบครัว เช่น บางครอบครัวบอกว่าทำให้มีการพูดคุยกันมากขึ้น มีการอธิบายเหตุผลมากขึ้น มีการปรับความเข้าใจต่อกันมากขึ้น หรือบางครอบครัวกล่าวว่ารู้สึกใกล้ชิดอบอุ่นมากขึ้นเป็นต้น สิ่งนี้จะปรากฏให้เห็นในส่วนของการแสดงการตระหนักในคุณค่าของการเล่านิทาน (A) Appreciation ในกระบวนการวิเคราะห์ S-I-A

การวิเคราะห์ข้อมูลตามกระบวนการ S-I-A (Self Change-Influenced Change-Appreciation)

หลังจากเสร็จสิ้นกระบวนการเล่านิทานจำนวน ๒๐ เรื่องในจำนวน ๒๐ ครอบครัวแล้วผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ครอบครัว เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในครอบครัว โดยใช้กระบวนการวิเคราะห์สรุปผลของการเปลี่ยนแปลง S-I-A (Self Change-Influenced Change-Appreciation) (มารค ตามไท, ๒๕๖๐)

(S = Self Change) การเปลี่ยนแปลงในตัวของผู้เล่านิทาน (I = Influenced Change) การเปลี่ยนแปลงในครอบครัวโดยที่ได้รับอิทธิพลจากการเล่านิทานและจากการเปลี่ยนแปลงในตัวผู้เล่านิทาน (A = Appreciation) ว่าคุณค่าของการเล่านิทานได้ตระหนักในคุณค่าของกระบวนการเล่านิทานในครอบครัวอย่างไร

กระบวนการ S-I-A	การเกิดขึ้นของสันติวัฒนธรรมในครอบครัว
๑) การเปลี่ยนแปลงในตัวเองของผู้เล่านิทาน S (Self Change)	พลังจากความเข้าใจที่จะสร้างสันติวัฒนธรรมให้แก่บุคคลเพื่ออยู่กัน ในสังคมอย่างปกติสุข ไม่มีความขัดแย้งที่รุนแรงยอมรับความคิดเห็นต่างของ บุคคลอื่น เคารพซึ่งกันและกันเข้าใจเขาเข้าใจเราเข้าใจความรู้สึกผู้อื่น หาก ไม่มีสันติวัฒนธรรมในบุคคลก็เป็นไปได้ว่าผลกระทบที่ไม่สามารถควบคุม ได้ก็จะเกิดขึ้นในสังคมอย่างรุนแรงต่อเนื่อง นิทานจึงเป็นส่วนส่งเสริมสร้าง ความเข้าใจเป็นเรื่องที่คอยควบคุมอำนาจฝ่ายจิตให้เข้มแข็งได้
๒) การเปลี่ยนแปลงในครอบครัวที่เกิดจากอิทธิพล ของการฟังนิทานและผู้ฟังนิทานเห็นการเปลี่ยนแปลง ของผู้เล่านิทาน I (Influenced Change)	พลังของผลกระทบไปสู่ “ผู้อื่น” โดยที่ผู้อื่นไม่ได้อยู่ในอำนาจการควบคุม ของเรา ตัวอย่างเช่น แม่เล่านิทานเกี่ยวกับการแบ่งปันน้ำใจ ตัวเราฟัง นิทานจากแม่และเห็นการเปลี่ยนแปลงในตัวคุณแม่ เห็นชอบต่อคำพูดที่แม่ เล่าตัวเราจึงนำไปปฏิบัติด้วยการแบ่งปันน้ำใจต่อผู้อื่น (ด้วยอำนาจควบคุม คือเราควบคุมตัวเราให้ทำ) ผู้อื่นได้รับน้ำใจจากตัวเรา ผู้อื่นเห็นถึงน้ำใจและ ได้รับน้ำใจที่เราให้จึงแสดงน้ำใจตอบกลับเราดังนั้นผลกระทบจึงสะท้อน กลับมายังตัวเราโดยที่ผู้อื่นไม่ได้เป็นผู้ฟังนิทานโดยตรง
๓) การที่ผู้เล่านิทาน และผู้ฟังนิทาน ตระหนักใน คุณค่าของกระบวนการเล่านิทานในครอบครัว A (Appreciation)	การฟังเรื่องเล่าหรือนิทานเป็น “พลังการควบคุมตัวเอง” กล่าวคือ พลังที่ เป็นผลมาจากผู้ฟังเห็นชอบเห็นถึงความสำคัญ ทำให้การกระทำสิ่งใดที่เกิด ขึ้นต่อตนเอง ต่ออารมณ์ ความรู้สึกของตนเองนั้น ผู้ฟังตั้งใจดีสำนึกที่เคย ผ่านการได้ยินได้ฟัง (เป็นความเห็นชอบตอนฟังและเกิดความจำ) สิ่งเหล่านี้ จึงมีอิทธิพลในการตัดสินใจควบคุมตนเองไม่ให้กระทำการที่ผิดขัดแย้งหรือไม่ เหมาะสมไตร่ตรอง รู้จักยั้งคิดยังทำ เป็นการเตือนตนเองได้ทั้งการกระทำ และวาจา “พลังการควบคุมตนเอง” ของผู้เล่านิทานทำให้เกิดความเห็นชอบ และเห็นความสำคัญจึงสามารถควบคุมตนเองได้โดยตระหนักว่าพฤติกรรม ของตนเองเป็นตัวอย่างที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของผู้ฟัง การเล่านิทานให้ บุคคลฟังจึงเกิดพลังควบคุมตนเองเพื่อให้ผู้ฟังเห็นพฤติกรรมที่ดีและเหมาะสม จากตนเองอย่างนี้นิทานสอนจึงทำให้ผู้เล่าได้ปรับปรุงพฤติกรรมตนเอง ขณะที่เล่าก็สามารถเห็นภาพตนเองย้อนมองเห็นถึงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ของตนเองนั้นด้วย

วิเคราะห์สัมพันธภาพในครอบครัวที่มีการเปลี่ยนแปลงหลังเล่านิทานครบ จำนวน 20 เรื่อง

จากการทดลองนำนิทานเล่าในครอบครัว จำนวน ๒๐ ครอบครัวที่เข้าร่วมการวิจัยครั้งนี้นั้นมี จำนวน ๑๗ ครอบครัวที่ได้ดำเนินการจนจบโครงการ อีก ๓ ครอบครัวได้ยุติการร่วมโครงการขณะที่ดำเนินการอยู่ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ถึงสาเหตุและปัญหาของครอบครัวที่มีผลกระทบต่อการพัฒนาคุณค่าให้เกิดสันติวัฒนธรรมในครอบครัวอีกมุมหนึ่ง จึงได้นำมาวิเคราะห์ร่วมด้วยกับการวิเคราะห์ข้อมูลการเปลี่ยนแปลงในครอบครัวหลังจากผ่านกระบวนการเล่านิทานชาดกในครอบครัว

สัมพันธภาพที่เปลี่ยนแปลงในครอบครัวที่ ๑

ผู้เล่านิทาน คือ คุณแม่ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นใจเย็นขึ้นมากกว่าเดิม ควบคุมความโมโหของตนเองได้ มีเหตุผลในการพูดคุยต่อลูกมากขึ้น

ผู้ฟังนิทาน คือ เด็กหญิงอายุ ๘ ปี ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น พฤติกรรมที่เคยแกล้งน้องไม่เกิดขึ้นอีกเลย สามารถรอคอยได้นานดีขึ้นมาก กล้าที่จะพูดคุยกับคุณแม่มากกว่าเดิม มีน้ำใจต่อน้อง ช่วยคุณแม่ดูแลน้องมากขึ้น มีจิตอาสาช่วยเหลืองานโดยไม่ต้องร้องขอหรือมีคำสั่งทำได้ดี

ภาพรวมของครอบครัว ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมีความใกล้ชิดกันของสมาชิกครอบครัวมากกว่าเดิม มีการสนทนากันมากขึ้นในครอบครัว มีความอบอุ่นและเพิ่มความสุขในครอบครัวเป็นอย่างดีและเพิ่มขึ้น

สัมพันธภาพที่เปลี่ยนแปลงในครอบครัวที่ ๒

ผู้เล่านิทาน คือ คุณแม่ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นความหงุดหงิดน้อยลง การใช้อารมณ์ดุด่าลูกห่างหายไป ใจเย็นขึ้นกว่าเดิม ยอมรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกครอบครัวมากขึ้น พูดคุยกับลูกมากขึ้น

ผู้ฟังนิทาน คือ เด็กชายอายุ ๑๑ ปี ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น สามารถปรับตนเองได้ดีฟังง่ายสอนง่ายขึ้น มีความ

เข้าใจในอารมณ์ของคุณแม่ได้มากขึ้นจากการพูดคุยกัน สามารถปฏิบัติตนเองให้ดีขึ้นจากเดิม

ภาพรวมของครอบครัว ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นครอบครัวมีเสียงหัวเราะกันมากกว่าเดิม สมาชิกในครอบครัวปรับ ตนเองไม่ให้อารมณ์รุนแรงหรือทะเลาะกัน สมาชิกครอบครัวลดละเสียงบ่นเสียงด่าลดลง สมาชิกครอบครัวห่วงใยกันมากกว่าเดิม

สัมพันธภาพที่เปลี่ยนแปลงในครอบครัวที่ ๓

ผู้เล่านิทาน คือ คุณยาย ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นใจเย็นขึ้นจากเดิมมาก อารมณ์ขี้หงุดหงิดขี้โมโหลดลง มีเวลาให้หลานมากกว่าเดิม มีความมั่นใจในตนเองมากกว่าเดิม

ผู้ฟังนิทาน คือ เด็กชายอายุ ๑๐ ปี ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ฟังได้นานขึ้น สามารถปรับเปลี่ยนตนเองให้เป็นที่พอใจของคุณยายได้เป็นอย่างดี มีความใกล้ชิดกับคุณยายมากกว่าเดิม

ภาพรวมครอบครัว ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นสมาชิกครอบครัวลดความเครียดด้านการรองรับอารมณ์ หงุดหงิดของคุณยายได้อย่างมาก มีเสียงหัวเราะในครอบครัวมากขึ้นกว่าเดิม มีความอบอุ่นใกล้ชิดกันมากกว่าเดิม

สัมพันธภาพที่เปลี่ยนแปลงในครอบครัวที่ ๔

ผู้เล่านิทาน คือ คุณยาย ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นปรับปรุงตนเองระงับไม่ใช้อารมณ์หรือใช้ภาษาที่รุนแรงได้ พูดคุยกับหลานด้วยการอธิบายมากขึ้น มีความมั่นใจตนเองในการเล่านิทานมากขึ้น เข้าใจความรู้สึกของหลานมากขึ้นกว่าเดิม

ผู้ฟังนิทาน คือ เด็กหญิงอายุ ๑๐ ปี ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น มีเสียงหัวเราะมากขึ้นกว่าเดิม กล้าพูดเรื่องสนุก ๆ กับคุณตามากขึ้น มีคำถามหรือเรื่องสงสัยมากกว่าเดิม และกล้าถามมากขึ้น มีความสนใจในสิ่งที่คุณยายและคุณตาบอกกล่าวมากขึ้น

ภาพรวมครอบครัว ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

ครอบครัวพูดคุยเรื่องสนุกสนานมีเสียงหัวเราะมากกว่าเดิม สมาชิกในครอบครัว ลดการพูดตะคอก ดุ ต่ำกัน มีความใกล้ชิดกันมากกว่าเดิม

สัมพันธภาพที่เปลี่ยนแปลงในครอบครัวที่ ๕

ผู้เล่านิทาน คือ คุณยาย ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น รู้พฤติกรรมที่ไม่ดีของตนเองและพยายามปรับปรุงพฤติกรรมนั้น ให้ดีขึ้น ลดความหงุดหงิดและการด่า มีการอธิบายเหตุผลมากขึ้น

ผู้ฟังนิทาน คือ เด็กชายอายุ ๑๑ ปี ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น หัวเราะบ่อยขึ้น ปรับตนเองเสนอช่วยงานบ้าน ได้ดีซึ่งก่อนหน้านี้ไม่เคยเสนอขอช่วยงาน ช่วยเตือนคุณยาย ด้วยการสอนวิธีพูดดี ๆ กับคุณแม่ให้ปรับเปลี่ยนตนเองได้

ภาพรวมครอบครัว ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ครอบครัวมีความสุขเพิ่มขึ้นจากเดิมมีความเข้าใจกันมากกว่าเดิม การโต้ตอบหรือทะเลาะกันระหว่างคุณยายกับคุณแม่ ที่มักจะเกิดขึ้นทุกวันไม่เกิดขึ้นอีก ความน่าเป็นห่วงที่เกิดขึ้นตลอดระยะเวลายาวนานก่อนหน้านี้ปัญหาลดลงมีทางออก และลดความเครียดความกดดันลงมาก

สัมพันธภาพที่เปลี่ยนแปลงในครอบครัวที่ ๖

ผู้เล่านิทาน คือ คุณย่า ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น มีความเข้าใจต่อพฤติกรรมของหลานมากขึ้นกว่าเดิม ปรับอารมณ์ ตนเองได้ดีขึ้นมาก มีความคิดในจิตสำนึกว่ามีความผิดต่อหลาน ไม่ใช่ภาษาที่รุนแรงต่อหลาน มีความพยายามในการสร้างความไว้วางใจต่อหลานมากขึ้น

ผู้ฟังนิทาน คือ เด็กชายอายุ ๙ ปี ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น พูดง่ายขึ้นมาก เชื่อฟังคุณย่าดีขึ้นช่วยเหลืองานคุณย่า ด้วยความสมัครใจบ่อย ๆ ลดความรุนแรงในอารมณ์ ไม่ทำประชดประชัน

ภาพรวมครอบครัว ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น มีเสียงหัวเราะพูดคุยกันมากกว่าเดิม มีความเข้าใจในความเป็นเด็กของหลานมากกว่าเดิม ครอบครัวมีความพึงพอใจในพฤติกรรมที่ดีของหลานมาก

สัมพันธภาพที่เปลี่ยนแปลงในครอบครัวที่ ๗

ผู้เล่านิทาน คือ คุณแม่ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น รู้สึกสำนึกผิดต่อการกระทำของตนเองเมื่อใช้อารมณ์รุนแรงต่อลูกพยายามแก้ไขข้อบกพร่องของตนเองมากกว่าเดิม พยายามมีเหตุผลในการอธิบายให้ลูกเข้าใจเพิ่มมากขึ้น รู้วิธีในการสอนลูกเพิ่มมากขึ้น

ผู้ฟังนิทาน คือ เด็กหญิงอายุ ๑๐ ปี ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ลดความดื้อว่ากล่าวง่ายขึ้นกว่าก่อนหน้านี้ ช่วยงานบ้านด้วยความสมัครใจดีขึ้นกว่าเดิม การทำกิริยาประชดประชันเมื่อเกิดความไม่พอใจหายไป

ภาพรวมครอบครัว ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ครอบครัวมีความสุขสนุกสนานกว่าเดิม ครอบครัวมีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ที่จะปฏิบัติตนเองให้ดีขึ้นเพิ่มขึ้นอีก

สัมพันธภาพที่เปลี่ยนแปลงในครอบครัวที่ ๘

ผู้เล่านิทาน คือ คุณแม่ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น รู้สึกสำนึกผิดต่อการกระทำที่กระทำกับลูกที่ผ่านมาและพยายามยังคิดไม่ให้เกิดอารมณ์ขุ่นมัวได้ง่ายอีก มีความยังคิดในการใช้ภาษาพูดกับลูกดี ๆ ไม่ใช่ความหงุดหงิดเข้าปะทะ อารมณ์หงุดหงิดง่ายของคุณแม่เปลี่ยนเป็นคนอารมณ์ดีบ่อย ๆ เมื่อเห็นพฤติกรรมลูกเปลี่ยนดีขึ้นจากเดิมมีความกระตือรือร้นในการใส่ใจลูกมากกว่าเดิม

ผู้ฟังนิทาน คือ เด็กหญิงอายุ ๗ ปี ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น หากลูกกระทำการสิ่งใดผิดพลาดหรือคุณแม่ทักท้วงลูก รู้จักการขอโทษบ่อยขึ้น รู้สึกดีขึ้นเมื่อคุณแม่เปรียบเทียบการสอนกับนิทานมากกว่าการเปรียบเทียบกับบุคคลอื่น

ภาพรวมครอบครัว ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ลูกจะคอยเตือนสติพ่อแม่ไม่ให้เกิดอารมณ์โกรธโมโหด้วยวิธีการพูดโยกกับนิทานที่คุณแม่เล่าทำให้ครอบครัวหยุดเถียงกันทันที ครอบครัวอบอุ่นสนุกสนานมากกว่าเดิม การทะเลาะกันของสองคนสามี ภรรยา ลดลงเพราะให้ความสนใจต่อกันมากกว่า

สัมพันธภาพที่เปลี่ยนแปลงในครอบครัวที่ ๙

ผู้เล่านิทาน คือ คุณแม่ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ใจเย็นและพูดคุยกับลูกด้วยเหตุผลดีขึ้นมาก พยายามหลีกเลี่ยงปัญหาการทะเลาะหรือความขัดแย้งต่อสามีไม่ให้ลูกเห็น ผู้ฟังนิทาน คือ เด็กชาย อายุ ๘ ปี ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ลูกมีน้ำใจช่วยเหลือคุณแม่ เมื่อคุณแม่ร้องขอให้ช่วยลูกทำได้ดี ไม่งอแง ดีขึ้นมากจากเดิม มีน้ำใจแบ่งปันของเล่นให้น้องด้วยความสมัครใจดีจากเดิมมาก บอกกล่าวง่ายกว่าเดิม มีสมาธิในการฟังยาวนานขึ้นมาก

ภาพรวมครอบครัว ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ลูกให้ความสนใจนิทานมาก ครอบครัวรู้สึกดีมากขึ้นที่สามารถปรับพฤติกรรมไม่แก่งแย่งชิงดีในบ้านได้

สัมพันธภาพที่เปลี่ยนแปลงในครอบครัวที่ ๑๐

ผู้เล่านิทาน คือ คุณแม่ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ระวังความซึ่โกรธโมโหของตนเองได้ดี สามารถปรับพฤติกรรมที่ไม่น่ารักต่อลูกได้

ผู้ฟังนิทาน คือ เด็กหญิงอายุ ๗ ปี ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น มีสมาธิที่ดีขึ้นจากการฟัง ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้เป็นคนมีน้ำใจมากขึ้น

ภาพรวมครอบครัว ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น มีเสียงหัวเราะสนุกสนานในครอบครัวมากกว่าเดิม มีความผูกพัน เพราะมีกิจกรรมครอบครัวร่วมกัน มีความอบอุ่นร่วมกัน และมีความรักความห่วงใยกันมากขึ้น รู้วิธีและแนวทางในการอบรมสั่งสอนลูกได้ดีขึ้น

สัมพันธภาพที่เปลี่ยนแปลงในครอบครัวที่ ๑๑

ผู้เล่านิทาน คือ คุณแม่ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น สามารถยับยั้งอารมณ์โมโหของตนเองได้ สามารถคิดวิเคราะห์ตนเองได้เป็นอย่างดี

ผู้ฟังนิทาน คือ เด็กชาย อายุ ๙ ปี ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ใช้ให้ช่วยสิ่งใดพูดง่ายเข้าใจง่ายไปเร็ว ไม่แก่งแย่งชิงที่บ้านอีกเลย รู้จักการแบ่งปันและเผื่อแผ่ผู้อื่นอย่างเห็นได้ชัด

ภาพรวมครอบครัว ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น มีความสนุกร่วมกัน มีความใกล้ชิดกันมากขึ้น

สัมพันธภาพที่เปลี่ยนแปลงในครอบครัวที่ ๑๒

ผู้เล่านิทาน คือ เด็กชาย อายุ ๑๑ ปี ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ควบคุมตนเองไม่ให้ทะเลาะกับน้อง ๆ ได้ดีขึ้น ชอบการอ่านมากขึ้น ใช้คำพูดสอนน้อง ๆ ได้เป็นอย่างดี

ผู้ฟังนิทาน คือ คุณแม่ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ปรับปรุงข้อบกพร่องของตนเองได้ ใจเย็นขึ้นมากพูดคุยกับพ่อของลูกได้นานขึ้นไม่แสดงอารมณ์เอาแต่ใจตนเอง เปลี่ยนแปลงตนเองในการพูดใช้ภาษาที่รุนแรงต่อลูก สามารถปรับอารมณ์ไม่ให้อารมณ์หงุดหงิดได้ดี

ภาพรวมครอบครัว ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ลูก ๆ สนุกลดการติดดูทีวีลงมากรวมถึงลดการเล่นเกมส์ลงมีความสนใจในการเล่นนิทาน ครอบครัวรักกันอบอุ่นสนุกสนานร่วมกันเพิ่มขึ้น

สัมพันธภาพที่เปลี่ยนแปลงในครอบครัวที่ ๑๓

ผู้เล่านิทาน คือ เด็กหญิง อายุ ๑๑ ปี ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น พูดคุยกับคุณยายด้วยเหตุผลและผลมากขึ้น ลดความโกรธลง ความก้าวร้าวหายไป กล้าชี้แจงเรื่องของตนเองให้คุณยายเข้าใจมากขึ้น

ผู้ฟังนิทาน คือ คุณยาย ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น พยายามปรับเปลี่ยนจุดที่ไม่ดีของตนเองให้ดีขึ้น อารมณ์ไม่โหม่งน้อยลง ไม่ค่อยดุด่า ไม่ค่อยบ่น ไม่พูดส่อเสียดให้หลานรู้สึกน้อยใจเสียใจ รักษาหัวใจหลานมากขึ้นกว่าเดิม

ภาพรวมครอบครัว ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น รู้สึกสนุกสนาน มีความใกล้ชิดกันมากกว่าเดิม มีปัญหาสามารถปรึกษาหารือกันได้มากกว่าที่เคยเป็น

สัมพันธภาพที่เปลี่ยนแปลงในครอบครัวที่ ๑๔

ผู้เล่านิทาน คือ เด็กหญิงอายุ ๑๑ ปี ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น กล้าที่จะมีการพูดคุยกับทุกคนในครอบครัวมากขึ้น กล้าถามและกล้าเสนอแนะความคิดเห็นของตนเอง

ผู้ฟังนิทาน คือ คุณลุง ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น
สนุกสนานในการพูดคุยโต้ตอบจากนิทาน สนุกกับนิทาน
ที่มีข้อคิดดีสามารถสอนหลานได้

ภาพรวมครอบครัว ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น
คุณป้าสะใภ้ใกล้ชิดหลานมากกว่าเดิมเพราะความ
เปลี่ยนแปลงของหลาน ครอบครัวมีเสียงหัวเราะกันมากกว่า
ที่เคยเป็น ครอบครัวห่วงใยถามไถ่กันมากกว่าเดิม

สัมพันธภาพที่เปลี่ยนแปลงในครอบครัวที่ ๑๕

ผู้เล่านิทาน คือ คุณแม่ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น
ปรับปรุงตนเองให้ใจเย็นลง คิดวิเคราะห์ตนเองมากยิ่งขึ้น
อารมณ์หงุดหงิดขุ่นมัวต่อสามีลดลง ปรับตนเองได้เป็น
อย่างดีเมื่อถูกกระทบ

ผู้ฟังนิทาน คือ เด็กหญิงอายุ ๗ ปี ความเปลี่ยนแปลง
ที่เกิดขึ้น ชอบอ่านหนังสือมากขึ้น เรียบร้อยกว่าเดิมชอบ
อยู่บ้านกับคุณแม่มากขึ้น บอกกล่าวง่ายขึ้นไม่ดื้อ

ภาพรวมครอบครัว ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น
ครอบครัวอบอุ่นคุณพ่อคุณแม่ให้ความสนใจลูกมากขึ้นกว่า
เดิมครอบครัวมีเสียงหัวเราะกันมาก คุณพ่อใจเย็นไม่ลงโทษ
บ่อย ครอบครัวมีความใกล้ชิดกันมากกว่าที่เคยเป็น

สัมพันธภาพที่เปลี่ยนแปลงในครอบครัวที่ ๑๖

ผู้เล่านิทาน คือ เด็กชาย อายุ ๑๑ ปี ความเปลี่ยนแปลง
ที่เกิดขึ้น รู้จักคิดหาสิ่งไหนถูกสิ่งไหนผิดมากขึ้น กล้าแสดง
ความคิดเห็นของตนเองด้วยเหตุผลมากขึ้น พูดไพเราะ
มากขึ้น ลดการทะเลาะกับพี่ให้อภัยพี่หากขุ่นเคืองกัน
ปรับปรุงตนเองมากขึ้น

ผู้ฟังนิทาน คือ คุณแม่ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น
พยายามปรับปรุงตนเองลดเสียงบ่นลงมาก พูดไพเราะกับ
ลูกมากกว่าเดิม ลดการโต้ตอบทั้งกิริยาและคำพูดหยาบคาย
ต่อสามี

ภาพรวมครอบครัว ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น
คุณพ่อคุณแม่พยายามไม่ทะเลาะกันและทำตามลูกแนะนำ

คุณพ่อลดการใช้ภาษาที่รุนแรงและพูดกับลูกด้วยน้ำเสียง
ที่ลูกฟังแล้วรู้สึกพอใจ ครอบครัวมีความเข้าใจกันดีขึ้น

สัมพันธภาพที่เปลี่ยนแปลงในครอบครัวที่ ๑๗

ผู้เล่านิทาน คือ คุณตา ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น
มีเหตุผลมากกว่าเดิม สามารถวิเคราะห์และสร้างความเข้าใจ
สอนหลานได้เป็นอย่างดี พยายามควบคุมตนเองให้อารมณ์
นิ่งไม่ขุ่นมัวได้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไปจากเดิมที่ดีอยู่แล้ว

ผู้ฟังนิทาน คือ เด็กหญิง อายุ ๗ ปี ความเปลี่ยนแปลง
ที่เกิดขึ้น ขยันอาสาช่วยครอบครัวทำงานบ้าน อาการ
งอแงลดลง สนุกและมีเสียงหัวเราะกว่าเดิม ชอบฟังนิทาน
มากกว่าเดิม

ภาพรวมครอบครัว ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ผู้เล่า
มีความสุขและมีความภูมิใจในตนเอง ครอบครัวสนุกสนาน
มีความสุข ครอบครัวฟังพร้อมกันทุกคนทำให้อบอุ่นและ
ใกล้ชิดกันมาก

เหตุผลการขอยกเลิกการร่วมโครงการเล่านิทาน ครอบครัวที่ ๑๘

คุณแม่ทำงานตัดเย็บผ้าบางครั้งทำงานจนดึกไม่มี
เวลาใส่ใจเรื่องการเล่นนิทานเลยและหลายครั้งที่ลูกค้านำผ้า
มาตัดเย็บเร่งงานให้เสร็จตามกำหนดส่งจึงต้องทำงานหามรุ่ง
หามค่ำ ทั้งสองสามีภรรยาไม่มีเวลาให้ลูกเพราะต้องทำงาน
หาเงินใช้ในครอบครัว และในเวลาที่ผู้วิจัยเก็บข้อมูลนั้น
กำลังเร่งงานเพื่อให้ส่งงานได้ทันเวลานัดหมายหากไม่ทันจะ
ส่งผลกระทบต่อการรับที่จะได้ จึงขอยกเลิกร่วมโครงการ
เล่านิทานเพราะไม่มีเวลา

เหตุผลการขอยกเลิกการร่วมโครงการเล่านิทาน ครอบครัวที่ ๑๙

คุณแม่เกิดความขัดแย้งกับลูก เมื่อคุณแม่เริ่มเล่า
นิทานครั้งใดให้ลูกฟังลูกจะฟังได้แค่ช่วงต้น เมื่อเรื่องนั้นมี
เนื้อหาสะกิดตรงกับสิ่งที่คุณแม่กระทำหรือเนื้อเรื่องตรงกับ
ที่คุณแม่เป็น ลูกจะโต้แย้งในการฟังอย่างรุนแรง ประท้วง

ด้วยการแสดงกิริยาอาการไม่ยอมฟังเพราะติดเกมอย่างมาก จิตใจจดจ่อกับเกมมากเกินไป คุณแม่มีอารมณ์ร้อนและรุนแรงเมื่อลูกปฏิเสธการฟังนิทานจึงเกิดเสียงด่า เสียงบ่นในการไม่ร่วมมือการฟังนิทานกับคุณแม่จนจบได้ จึงเกิดปัญหาในการแสดงอารมณ์ที่รุนแรงทั้งต่อลูกและต่อคุณแม่ จึงไม่สามารถร่วมดำเนินการต่อไปได้อีก ยกตัวอย่างเช่น เห็นไหมแม่ก็ป็น แม่ก็ทำ หรือบางครั้งเล่นเกมอยู่แต่ลูกบังคับให้หยุดเล่นและหันมาฟังนิทานลูกจะแสดงกิริยาอาการไม่ยอมฟัง คุณแม่อารมณ์ร้อนพูดรุนแรงเมื่อลูกแย้งว่านิทานเป็นเหมือนคุณแม่ คุณแม่ไม่พอใจยอมรับไม่ได้ที่ลูกพูดและไม่สามารถพูดดี ๆ ให้ลูกฟังอย่างนุ่มนวลได้ จึงขอยกเลิกการเข้าร่วมโครงการวิจัยนี้

เหตุผลการขอยกเลิกการร่วมโครงการเล่านิทานครอบครัวที่ ๒๐

จากการติดตามครอบครัวพบว่าผู้เป็นพ่อติดสุราอย่างหนักทำให้ทะเลาะกันทุกวัน ผู้เป็นแม่บ่นเบียดเบียนจนให้คุณพ่อต้องดูแลและเป็นหน้าที่ของคุณพ่อต้องเล่านิทานซึ่งคุณแม่ต้องการจัดระเบียบจิตนิสัยให้คุณพ่อสนใจดูแลลูกบ้างโดยใช้นิทานเป็นข้อบังคับให้คุณพ่อเล่าให้ลูกฟังแต่เพียงผู้เดียว คุณแม่ให้เหตุผลว่าเพื่อให้คุณพ่อลดละเลิกในการรวมกลุ่มดื่มของมีเมาลงบ้าง คุณพ่อเกรงให้คุณแม่เล่านิทานด้วยจึงเกิดเหตุไม่ลงรอยเรื่องใครจะเล่านิทานให้ลูกฟัง นำไปสู่การเกิดของความรุนแรงในอารมณ์เพิ่มขึ้นส่งผลต่อลูกที่ต้องฟังการทะเลาะเรื่องโยนความรับผิดชอบในการเล่านิทานต่อหน้าลูก จากการสอบถามลูกนั้นเกิดความเคืองคว้างใจผลกระทบที่มากจากการโต้เถียงกันถึงเรื่องความรับผิดชอบดูแลเล่านิทานให้ลูกฟังจึงเป็นปัญหาที่ไม่สามารถทำการวิจัยด้วยนิทานได้แต่ได้พบกับความขัดแย้งที่ต่างฝ่ายต่างไม่ยอมกันในครอบครัวเป็นการค้นพบปัญหาที่เกิดขึ้นภายในครอบครัวที่รุนแรงมากและเกรงว่าจะเป็นสาเหตุทำให้ครอบครัวเกิดการทำร้ายกันที่รุนแรงมากขึ้นและด้วยผลกระทบที่เกิดขึ้นกับเด็กเพิ่มมากขึ้น จึงเป็นเหตุให้ต้องยกเลิกไป

ปัญหาที่พบและการแก้ไขในระหว่างการดำเนินการวิจัย

๑. พบว่าครอบครัวที่มีลูก หลาน อายุระหว่าง ๑๑-๑๒ ปี อ่านหนังสือเองได้คล่องแคล่วและจะอ่านก่อนที่ผู้ปกครองจะเล่าให้ฟัง เมื่อผู้ปกครองจะเล่านิทานให้ฟังลูก หลาน จะบอกว่าอ่านแล้วรู้เรื่องแล้วจึงไม่ยอมฟังเพราะรู้แล้ว วิธีแก้ไขคือเมื่อลูกอ่านแล้วรู้แล้วจึงขอให้ผู้ปกครองฟังก่อนนอนและขอให้ผู้ปกครองพูดเสริมหรือสอดแทรกในสิ่งที่ผู้ปกครองต้องการสอนลูก หลาน เป็นการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน

๒. พบว่ามีครอบครัวที่ผู้ปกครองอ่านหนังสือไม่เป็นหรืออ่านไม่คล่องแต่ลูก หลาน อยู่ในวัยเรียนและอ่านได้ดี จึงแก้ปัญหาด้วยการสลับกันให้ลูกอ่านและเล่าให้ผู้ปกครองฟังแทนโดยถกคำถามร่วมกันและให้ผู้ปกครองเพิ่มเติมข้อคิดดี ๆ แลกเปลี่ยนพูดคุยกับลูก หลาน

๓. พบว่าครอบครัวส่วนใหญ่ไม่เคยเล่านิทานให้ลูกหรือให้หลานฟัง บางครอบครัวเคยเล่านิทานให้ฟังเมื่อครั้งอยู่ในวัยอนุบาลเมื่อเข้าเรียนระดับประถมศึกษาจึงเลิกเล่านิทานเพราะคิดว่าไปโรงเรียนแล้วอ่านหนังสือเองได้แล้วจึงไม่จำเป็นต้องเล่านิทาน เมื่อเล่านิทานจึงเกิดการโต้แย้งว่าเล่านิทานไม่สนุก ผู้วิจัยจึงแก้ปัญหาด้วยวิธีการฝึกฝนให้ผู้ทำหน้าที่เล่านิทานเล่านิทานด้วยเทคนิคการเล่าเรื่องให้เกิดความสนุกสนานและน่าฟังน่าติดตาม

๔. พบว่าครอบครัวไม่ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาครอบครัวด้านการสร้างสันติวัฒนธรรมและขอยกเลิกการร่วมโครงการ ปัญหานี้พบระหว่างการทำโครงการวิจัยจำนวน ๓ ครอบครัว เป็นการแสดงให้เห็นถึงอุปสรรคต่อการวิจัยในด้านขาดความตระหนักและการเห็นคุณค่าที่สิ่งงามที่จะเกิดขึ้นทั้งต่อครอบครัวและต่อลูก หลาน ในอนาคตที่ดีได้ และคาดว่ามีครอบครัวอีกจำนวนมากที่ไม่สามารถพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงตนเองให้เป็นไปแนวทางที่ทำให้เกิดการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุขได้ เพราะมีครอบครัวที่มักอ้างเหตุผลที่ขัดต่อการดำรงอยู่ซึ่งครอบครัวที่ดีปลูกฝัง

สิ่งดีงามสร้างสันติสุขให้สังคมได้อย่างมีคุณภาพต่อไปได้นั้น
จึงอยู่ที่ความพยายามในการแก้ไขของกลุ่มคนหรือสังคม
ต่อไป

บทสรุป

การเล่านิทานจากเรื่องเล่าชาดกในครอบครัวเพื่อ
เป็นการกระตุ้นครอบครัวให้รู้จักวิธีการในการสั่งสอนลูกเพื่อ
เกิดสันติวัฒนธรรมขึ้นในตนเองได้นั้นต้องเริ่มต้นที่ครอบครัว
ดังที่โคลเบอร์กได้ให้ความสำคัญไว้ต่อการเสริมสร้างควา
มีคุณค่าของมนุษย์ในทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม โดย
โคลเบอร์กให้เหตุผลว่าการที่เด็กจะวิเคราะห์ได้ว่าสิ่งใดดี
หรือไม่ดีสิ่งใดผิดหรือสิ่งใดถูก ต้องอาศัยการใช้เหตุผลและ
ความคิดเชิงนามธรรมซึ่งเกิดขึ้นตั้งแต่วัยเด็กตอนปลาย
ถึงวันรุ่นตอนต้นเป็นต้นไป (อชรา เอ็บสุขสิริ, ๒๕๕๖)
ดังนั้นแล้วความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงจึงเริ่มต้นจากการ
ปลูกฝังในสิ่งที่ดีงาม สามารถเป็นเรื่องที่ยอมรับได้ในสังคม
และการเล่านิทานจึงเป็นอีกหนทางที่ได้ทดสอบและทดลอง
นำมาใช้ในครอบครัว จำนวน ๒๐ ครอบครัว ได้เห็นถึงผลที่
เกิดขึ้นโดยเห็นถึงข้อดีและอุปสรรคที่เกิดจากการนำนิทาน
เล่าในครอบครัวเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างความีสัมพันธ
ภาพที่ดีและการปลูกฝังสันติวัฒนธรรมในตัวของผู้หลาน

กล่าวได้ว่าการวิจัยนี้เกิดผลพลอยได้ที่เกินความ
คาดหมายคือ การเปลี่ยนแปลงที่ดีที่เกิดขึ้นนั้นไม่ใช่เฉพาะ
แต่ผู้เล่านิทานหรือเฉพาะเพียงลูก หลานที่เป็นผู้ฟังนิทาน
เท่านั้นที่เกิดการเปลี่ยนแปลงเห็นชัดเจน ในภาพรวมของ

ครอบครัวที่เกิดการเปลี่ยนแปลงของผู้เล่าเรื่องและผู้ฟัง
นิทานยังส่งผลให้แก่ผู้ที่อยู่ร่วมครอบครัว เช่น สามี ภรรยา
ตา ยาย ปู่ ย่า ป้า ลุง น้ำ อา ที่ได้ยินการเล่าเรื่องจึง
เกิดการฟังและเกิดการเปลี่ยนแปลงในตนเองโดยไม่รู้ตัว
อีกทาง ดังนั้นเชื่อถือว่าได้มีการที่นิทานสามารถปรับทัศนคติ
และสามารถสร้างคุณค่าในการเปลี่ยนแปลงให้ผู้ฟังและ
ผู้เล่าเปลี่ยนแปลงปรับปรุงตนเองได้นั้นเกิดจากความสำคัญของ
เนื้อหาการดำเนินเรื่องและการทิ้งท้ายด้วยการสอดแทรก
คติสอนใจ รวมถึงการพูดคุยสนทนาจากเรื่องที่ฟังนั้นมีความ
สำคัญต่อการเกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีต่อครอบครัวและ
ต่อตัวผู้เล่าและผู้ฟังนิทานมากที่สุด และจะเห็นได้ว่าจำนวน
๓ ครอบครัวที่พบปัญหานั้นมีปัญหาที่แตกต่างกันในการ
กล่าวอ้างเหตุผล แต่ที่แสดงให้เห็นเหมือนกันคือความอดทน
อดกลั้นที่จะประคับประคองเอาใจใส่ดูแลสั่งสอนให้ลูก
หลานให้เป็นคนดีนั้นขาดการตรึงตรองเอาใจใส่อย่างจริงจัง
และอนาคตอาจนำไปสู่ปัญหาในครอบครัวและสังคมอย่าง
ไม่มีจบสิ้น สอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของ
แบนดูรา ที่ให้เหตุผลว่า การเรียนรู้ของมนุษย์จะเกี่ยวข้องกับ
องค์ประกอบ ๓ ส่วน คือ องค์ประกอบด้านความคิด
ความคาดหวัง องค์ประกอบด้านพฤติกรรม และ
องค์ประกอบด้านสภาพแวดล้อมหรือบุคคลรอบตัว (อชรา
เอ็บสุขสิริ, ๒๕๕๖) จากตัวอย่างของครอบครัวที่ไม่ยอมรับ
ที่จะตระหนักต่อคุณค่าจากความอดทนต่อการสั่งสอน
ลูก หลานย่อมนำไปสู่ผลที่จะเกิดขึ้นต่อพฤติกรรมของ
ลูก หลานในอนาคตได้

บรรณานุกรม

อังคณา ช่วยคำชู, “ความรุนแรงในครอบครัว : สาเหตุ ผลกระทบและแนวทางการช่วยเหลือ,” **วารสารธรรมศาสตร์** ปีที่ ๓๑ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๕).

พร้อมพิไล บัวสุวรรณ. (๒๕๕๔). **ครอบครัวและโรงเรียน หันส่วนเพื่อคุณภาพของผู้เรียน**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แสงดาว.
มารค ตามไท. (๒๕๖๐). “การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับตัวบุคคลในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ,” **เอกสารประกอบหลักสูตรปริญญาเอกสาขาการสร้างสันติภาพ, สถาบันศาสนา วัฒนธรรม และสันติภาพ**. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยพายัพ.

สถาบันบันลือธรรม. (๒๕๕๔). **พระเจ้า ๕๐๐ ขาดิ : รวมชาดกจากพระไตรปิฎก ๔๕ เล่ม ครอบคลุม ๕๔๗ พระชาติ**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธรรมสภา.

สนอง ปัจโจปการี. (๒๕๕๓). **มนุษย์กับสังคม**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อัชรา เอ็บสุขสิริ. (๒๕๕๖). **จิตวิทยาสำหรับครู**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ก

การสอนแบบอุปมาอุปไมยในพระพุทธศาสนา

พระปลัดปริชา นนฺทโก (จุลเจือ)

บทคัดย่อ

การสอนแบบอุปมาอุปไมยในพระพุทธศาสนาเป็นการใช้โวหารทางภาษาเพื่ออธิบายหลักธรรมะ โดยมีหลัก ๒ อย่างเหมือนกันทุกสมัย คือ ธัมมาธิฐาน และ ปุคฺคลาธิฐาน มาอธิบายธรรมะ โดยการนำสิ่ง ๒ สิ่งมาเปรียบเทียบกับกัน คือ ๑. อุปมา=นามธรรม = ธัมมาธิฐาน ๒. อุปไมย = รูปธรรม = ปุคฺคลาธิฐาน การสอนแบบอุปมาอุปไมยในพระพุทธศาสนา ประสพผลสัมฤทธิ์ได้ในระดับโลกียะและผลสัมฤทธิ์ในระดับโลกุตระ และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในสมัยปัจจุบันที่ใช้เพื่อการบรรยาย เทศน์ และการตอบปัญหา จัดได้เป็น ๓ ยุค คือ ยุคพุทธกาล ยุคหลังพุทธกาล ยุคพระสงฆ์ในสังคมไทย ซึ่งการสอนแบบอุปมาอุปไมยนั้น พระพุทธเจ้าทรงใช้ตั้งแต่เริ่มเผยแผ่พระพุทธศาสนา แล้วพระสาวกในสมัยพุทธกาลได้นำเอาการสอนแบบอุปมาอุปไมยของพระองค์ไปใช้เพื่อเผยแผ่หลักคำสอนมาถึงปัจจุบัน

พัฒนาการการสอนแบบอุปมาอุปไมยที่ปรากฏในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงอุปมาอุปไมยจากเหตุการณ์ที่เกิดหรือสิ่งที่คนในสมัยพุทธกาล รู้เห็นอยู่ในชีวิตประจำวันอยู่แล้วนำมาอธิบายเปรียบเทียบกับ ต่อมาสมัยหลังพุทธกาล การสอนแบบอุปมาอุปไมยเพื่อมุ่งจะอธิบายเนื้อหาสาระของธรรมะที่เกิดจากการถกเถียงกัน เพื่อเผยแผ่คำสอนและปกป้องรักษาพระธรรมวินัย ต่อมายุคของพระสงฆ์ในสังคมไทย พระสงฆ์ใช้หลักการสอนแบบอุปมาอุปไมยโดยยกตัวอย่างประกอบ มีเอกสารการสอนประกอบ ใช้การเปรียบเทียบหลักธรรมในพระพุทธศาสนากับแนวคิดในศาสนาอื่น รวมทั้งแนวคิดทางปรัชญา สังคมวิทยา วิทยาศาสตร์ และจิตวิทยา มีการอ้างพุทธพจน์จากพระไตรปิฎกมาก่อนแล้วจึงค่อยมา ยกอุปมาที่เป็นเรื่องของปัจจุบันเหมาะกับผู้ฟัง สอนแบบอุปมาอุปไมยเพื่อการศึกษาหลักไตรสิกขา โดยเริ่มจากในครอบครัว จนถึงนิพพาน และสอนแบบอุปมาอุปไมยในเชิงวาทศิลป์ โดยใช้ภาษาไทยกับภาษาบาลีร่วมกัน

คำสำคัญ : การสอน, อุปมาอุปไมย, พระพุทธศาสนา

Metaphorical Teachings in Buddhism

Phra Palad Preecha Nandako (Chuanchuea)

Abstract

Metaphorical teachings in Buddhism refer to the use of figures of speech to explain the Dhamma through two comparative principles – Dhammadhitthana and Puggaladhitthana. Dhammadhitthana is called Uppama which means abstract, whereas Puggaladhitthana is called Uppamai which means concrete objects. These kinds of teaching have enjoyed success in both mundane and transcendental levels, and is applicable at present in describing, preaching, and answer questions pertaining to Buddhism. This teaching can be found in 3 eras: during the Buddha's lifetime, in early Buddhism, as well as in the Sangha era in Thai Buddhist society. The Lord Buddha employed this teaching method from the very beginning of Buddhism, and monks since the Buddha's lifetime have used this method in the propagation of Buddhism until the present.

During His lifetime, the Lord Buddha utilized metaphorical teachings by drawing comparisons between events or common knowledge in everyday life with the Dhamma. In early Buddhism, monks employed this method in their disputes over the Dhamma's content in their propagation and protection of the teachings. In the Sangha era in Thai society, monks have used the metaphorical method in combination with examples, with supporting documents, through comparisons of the Dhamma with the teachings of other religions and philosophies, as well as with sociological, scientific, and psychological views. Monks would refer to words of the Buddha in the Tripitaka and use the metaphorical method to draw comparisons with present-day situations appropriate for the audience. This method is also used in the study of the Threefold Training, beginning from family stories to nirvana. It is also used in combination with rhetoric through both the Thai and Pali languages.

Keywords : Metaphorical teaching, Buddhism

๑. บทนำ

หลังจากพระพุทธเจ้าตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว ทรงพิจารณาว่า “ธรรมที่เราได้บรรลุแล้วนี้ ลึกซึ้งเห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก สงบ ประณีต บัณฑิตจึงจะรู้ได้” (วิ.ม.(ไทย) ๔/๗/๑๑) ส่วนบุคคลทั่วไปไม่อาจจะรู้ตามธรรมที่พระพุทธองค์ตรัสรู้ หลังจากพระองค์ได้พิจารณาอย่างรอบคอบที่จะตรัสสอนธรรมแก่มนุษย์ทั้งหลาย ด้วยอาศัยความสามารถพิเศษในการสั่งสอน จึงทำให้การเผยแผ่ธรรมะของพระองค์ประสบความสำเร็จ (เสฐียรพงษ์ วรรณปก, ๒๕๔๐ : ๖๐) พระองค์ทรงใช้วิธีการสอนแบบอุปมาอุปไมย ด้วยการนำเอาสิ่งใดสิ่งหนึ่งมาเปรียบเทียบกับเพื่อชักจูงให้ผู้ฟังคล้อยตามเหตุผล ลักษณะที่เปรียบเทียบกับกันนั้นส่วนมากจะเป็นการนำเอาอุปมาอุปไมยมาอธิบายขยายความนามธรรมมากกว่าโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องที่มีเนื้อหาสาระเข้าใจยากให้เข้าใจง่ายและคล้อยตามพระธรรมเทศนาและนำไปปฏิบัติได้ถูกต้อง (พระเมธีวราญญาน, (สายเพชร วชิรเมธี), ๒๕๔๕ : ๒๐๕) เมื่อจบการสอนหรือการสนทนา ผู้ฟังได้บรรลุผลในลำดับที่ต่างกันไป ด้วยวิธีการสอนแบบอุปมาอุปไมยนี้ทำให้การเผยแผ่ธรรมะของพระองค์ประสบความสำเร็จ และเป็นต้นแบบให้แก่พระสงฆ์สาวกได้นำมาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจนถึงปัจจุบัน

ดังนั้น จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจว่า มีเหตุผลอะไรที่ทำให้พระพุทธเจ้าและพระสาวกในยุคต่อมาใช้วิธีการสอนแบบอุปมาอุปไมย และมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย วันเวลา สถานที่ เหตุการณ์และลักษณะเฉพาะตัวของผู้ที่สอนอย่างไร ตลอดจนวิธีนำเสนอหลักธรรมด้วยการอุปมาอุปไมยเข้ามาเปรียบเทียบเพื่อความเหมาะสมสละสลวยของภาษามีลักษณะเป็นอย่างไร การสอนแบบอุปมาอุปไมยเป็นรูปแบบที่นำศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบและวิธีการสอนให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด อันจะเป็นประโยชน์แก่ผู้สอนในทุกๆ ระดับ

๒. นิยามและความหมายของการสอนแบบอุปมาอุปไมยในพระพุทธศาสนา

ในสมัยพุทธกาล การอุปมาอุปไมยนั้นใช้ในการแสดงธรรม เช่น การอุปมาคำสอนที่พระพุทธเจ้าทรงสอนเหมือนใบไม้ในกำมือ เป็นต้น การสอนแบบอุปมาอุปไมยในพระพุทธศาสนา มีปรากฏตั้งแต่สมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาล เช่น ในสมัยของพระเจ้ามีลิ้นท์ และต่อมาพระสงฆ์ในยุคหลัง ๆ ได้นำการสอนแบบอุปมาอุปไมยมาประยุกต์ใช้ช่วยทำให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังเกิดความประทับใจในอุปมาที่ยกขึ้นมาเปรียบเทียบ ให้นึกความชัดเจนยิ่งขึ้นโดยนำสิ่งที่เป็นรูปธรรมชัดเจนใกล้ตัวและเข้าใจอยู่แล้ว มาเปรียบเทียบกับนามธรรมหรือเปรียบเทียบนามธรรมกับนามธรรมในที่นี้จะได้กล่าวถึงนิยามความหมายของอุปมาและอุปไมย

อุปมาหมายถึงสิ่งที่นำมาเปรียบเทียบหรือข้อความที่ยกมาเปรียบเทียบเพื่อให้เนื้อความกระจ่างชัดเจนยิ่งขึ้น แต่จะขออธิบายความหมายที่คนส่วนใหญ่เข้าใจและนิยมใช้ก่อน คำว่า “อุปมา” มีผู้ให้นิยามความหมายไว้ ดังต่อไปนี้

“อุปมา เครื่องเปรียบเทียบ (อุปมาน โอปมม) อุปมียติ สติกรียติ เอตยาติ อุปมา สิ่งเป็นเครื่องเปรียบเทียบ (อุป บทหน้า มา ธาตุในความหมายว่าเปรียบ,กะ,ประมาณ กวิ ปัจจัย, ลบ กวิ)” (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), ๒๕๕๐ : ๑๐๕)

อุปไมย หมายถึง การนำสิ่งที่ถูกเปรียบเทียบ หรือสิ่งควรนำสิ่งอื่นมาเปรียบเทียบ ได้แก่ข้อความหลักที่ผู้พูดหรือผู้เขียนต้องการแสดงออกมาทำให้ผู้ฟังเข้าใจข้อความ คำว่า “อุปไมย” มีผู้ให้นิยามความหมายไว้ ดังต่อไปนี้

อุปไมย หมายถึง ข้อความที่ควรนำสิ่งอื่นมาเปรียบเทียบ สิ่งที่จะหาสิ่งอื่นมาเปรียบเทียบกับสิ่งที่ถูกเปรียบเทียบ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), ๒๕๕๘ : ๕๗๔)

อุปมา หมายถึง [อุปมา, อุปมา] น. สิ่งหรือข้อความที่พึงเปรียบเทียบกับสิ่งอื่นเพื่อให้เข้าใจแจ่มแจ้ง, คู่กับ อุปมา. (ป. อุปมา). (ฝ่ายวิชาการ บริษัท สกายบุ๊กส์ จำกัด, ๑๕๕๗ : ๖๕๕)

ดังนั้น ความหมายของอุปมาและอุปไมยคือ สิ่งที่ยกขึ้นมาเปรียบเทียบกับสิ่งที่ถูกเปรียบเทียบกับซึ่งมีสภาพหรือสถานะที่ใกล้เคียงกัน เมื่อนำสองคำนี้มารวมกันจึงหมายถึงการนำสิ่งที่มีความคล้ายกันบางอย่างมาเปรียบเทียบกับกันโดยสิ่งที่นำมาเปรียบเทียบกับเรียกว่า “อุปมา” และสิ่งที่นำสิ่งอื่นมาเปรียบเทียบกับเรียกว่า “อุปไมย” เพื่อให้เข้าใจความหมายง่ายขึ้น ดังจะเห็นได้จากคำนิยามต่อไปนี้ คำว่า “อุปมาอุปไมย” (ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๑๒๘/๖๓๘) หมายถึง การเปรียบเทียบการนำเอาสิ่งใดสิ่งหนึ่งมาเปรียบเทียบกับซึ่งกันและกัน เพื่อให้ผู้ฟังหรือผู้อ่านได้เข้าใจความหมายได้ง่ายขึ้น มีความชัดเจน สละสลวย และมีความไพเราะทางด้านภาษา ซึ่งในอุปมาอุปไมยนั้นจะประกอบไปด้วยส่วนประกอบสำคัญ ๒ ประการ กล่าวคือ

๑) อุปมา ซึ่งหมายถึง สิ่งที้นำมาเปรียบเทียบกับ ได้แก่ ข้อความที่ยกมาเปรียบเทียบกับเพื่อให้เนื้อความกระจ่างชัดขึ้นยิ่งขึ้น

๒) อุปไมย คือ สิ่งที่ถูกเปรียบเทียบกับหรือสิ่งควรนำสิ่งอื่นมาเปรียบเทียบกับ ได้แก่ ข้อความหลักที่ผู้พูดหรือผู้เขียนต้องการแสดงออกมาเพื่อนำสิ่งอื่นมาเปรียบเทียบกับ เช่น

๒.๑) ความเย็น คือ สิ่งที้นำมาอุปมาเป็นนามธรรม คือ ธัมมาธิฐาน หมายถึง ความเย็นของพระนิพพาน

๒.๒) ความเย็น คือ สิ่งที้นำมาอุปไมย เป็นรูปธรรม คือ ปุคคาลาธิฐาน หมายถึง น้ำแข็ง ฉะนั้นจากการอุปมาอุปไมยดังกล่าว ช่วยทำให้เราเข้าใจความเป็นมาของการนิยามความหมายของการอุปมาอุปไมยเปรียบเทียบกับจากความเป็นน้ำแข็ง

จึงกล่าวได้ว่า การสอนแบบอุปมาอุปไมยเป็นการนำสิ่งหนึ่งที่เป็นรูปธรรมมาเปรียบเทียบกับสิ่งที่เป็นนามธรรมเพื่อให้ผู้ฟังหรือผู้อ่านได้เข้าใจความหมายได้

๓. ความเป็นมาและพัฒนาการของการสอนแบบอุปมาอุปไมย

หลังจากพระพุทธเจ้าตรัสรู้ธรรม อาศัยพระกรุณาในหมู่สัตว์ ทรงตรวจดูโลกด้วย พุทธจักขุ เมื่อทรงตรวจดูโลกด้วยพุทธจักขุทรงจำแนกหมู่สัตว์อุปมาเหมือนดอกบัว ๓ เหล่า ซึ่งต่อมารรถกถาจารย์ได้ขยายเพิ่มเป็น ๔ เหล่าคือ

๑) อุปมาเหมือนดอกบัวที่โผล่พ้นน้ำแล้ว ได้ทรงจัดเป็นสัตว์ทั้งหลายบางพวกสามารถรู้และเข้าใจตามธรรมที่พระองค์ตรัสรู้แล้วนำมาสั่งสอนได้ทันที

๒) อุปมาเหมือนดอกบัวที่โผล่เสมอน้ำ พร้อมจะแบ่งบานในไม่ช้า

๓) อุปมาเหมือนดอกบัวที่อยู่ในน้ำพร้อมที่จะบานในวันต่อ ๆ ไป ได้ทรงจัดเป็นสัตว์ทั้งหลายบางพวกจะรู้ตามได้แต่ต้องใช้เวลาในการสอนบ่อย ๆ

๔) อุปมาเหมือนดอกบัวที่เพิ่งเกิด หรือมีโรคภัยอยู่ใต้โคลนตม จมอยู่ในตมอาจตกเป็นอาหารของปลาและเต่า ได้ทรงจัดเป็นสัตว์ทั้งหลายบางพวกไม่สามารถรู้ตามธรรมที่พระองค์ตรัสรู้ได้ (ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๘๓/๓๐๗-๓๐๘)

อุปมานี้ได้เกิดขึ้นในพระทัยของพระองค์ จนเป็นเหตุให้พระองค์เข้าใจสัจธรรมและสามารถนำมาโปรดสรรพสัตว์ “การสอนแบบอุปมาอุปไมย ตามหลักการเทศนาที่พระองค์ทรงใช้มี ๒ อย่าง คือ ธัมมาธิฐาน และปุคคาลาธิฐาน” (พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), ๒๕๔๕ : ๑๑๑) พระองค์ทรงใช้อุปกรณ์ในการสอนที่เกี่ยวข้องกับตัวผู้ที่ทรงสอนหรือสิ่งที่รู้จักและมีการใช้อยู่ในชีวิตประจำวัน มาเปรียบเทียบกับอีกสิ่งหนึ่งที่คนไม่เข้าใจ หรือไม่เคยได้ยิน และไม่เคยมิได้สัมผัสมากล่าวเปรียบเทียบกับจนกระทั่งทำให้เข้าใจได้ง่ายยิ่งขึ้น นี่เป็นความสำคัญของอุปมาอุปไมย (พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), ๒๕๔๕ : ๑๑๑)

๓.๑ การสอนแบบอุปมาอุปไมยในสมัยพุทธกาล

การสอนแบบอุปมาอุปไมยของพระสงฆ์เป็นเครื่องมือ

สำคัญในการสั่งสอนสัตว์โลก เพราะเป็นการใช้สื่อที่ทำได้ง่าย เป็นการสอนโดยอาศัยสิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติและใกล้ตัว หยิบยกมาใช้เพื่อเปรียบเทียบ เพื่อการสั่งสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เช่น

“ภิกษุทั้งหลาย กลอนของเรือนยอดทั้งหมดล้วนโน้ม ไปสู่ยอด โนม้ไปสู่ยอด โอนไปสู่ยอดแม้ฉันใด ภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุทั้งหลาย เหมือนกัน เมื่อเจริญโพชฌงค์ ๗ ประการ ทำโพชฌงค์ ๗ ประการให้มาก ย่อมโน้มไปสู่นิพพาน โนม้ไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน” (ส.มหา.(ไทย) ๑๙/๑๘๘/๑๒๓) พระพุทธเจ้า ทรงใช้รูปแบบการอุปมาอุปไมยตามลักษณะของอักษรศาสตร์ ในการสอน ๔ รูปแบบ ดังนี้

๑) กล่าวจากนอกมาใน คือ การอุปมาก่อนแล้วกล่าว ความตามหลัง เป็นวิธีที่พระพุทธเจ้าทรงใช้มากที่สุดเป็น เพราะว่าทรงต้องการที่จะเปรียบเทียบ จากรูปธรรมซึ่งเป็น สิ่งที่ใกล้ตัวและเห็นภาพพจน์ชัดเจนเข้าใจได้ง่าย เช่น “อุปมาแห่งขันธ ๕ อุปมาแห่งรูป อุปมาแห่งเวทนา อุปมา แห่งสัญญา อุปมาแห่งสังขาร อุปมาแห่งวิญญาน เป็นต้น” (ส.ช. (ไทย) ๑๓/๙๕/๑๘๒) ทรงยกธรรมชาติแวดล้อมที่ พบได้ในชีวิตประจำวันและอยู่ในท้องถิ่น หรือ สิ่งอันเป็นที่รู้จักกันดีอยู่แล้ว มาบรรยาย หรือเล่าเรื่อง เช่น แม่น้ำ หายาดฝน พยับแดด ยกให้เห็นภาพก่อน แล้วจึงมาเปรียบเทียบอธิบาย

๒) กล่าวจากในมานอก คือ การกล่าวความก่อน อุปมาทีหลัง เป็นวิธีที่พระพุทธเจ้ามักจะใช้เมื่อกล่าวความ ที่ยากเป็นหัวข้อขึ้นมาซึ่งมักจะเป็นข้อธรรมหรือนามธรรม หรือพฤติกรรมของสัตว์บุคคล แล้วจึงเปรียบเทียบกับสิ่งที่ เหมือนหรือควรกับสิ่งนั้น เช่น “...อุปมาแห่งกาม ควรเปรียบ ด้วยขึ้นเนื้อ ควรเปรียบด้วยคบเพลิงหย้า ควรเปรียบด้วย หลุมถ่านเพลิง ฯลฯ...” (ขุ.มหา. (ไทย) ๒๙/๓/๗) แล้ว จึงชี้แจงตกแต่งเตือนให้เห็นโทษของสิ่งนั้น ๆ

๓) กล่าวจากนอกมานอก คือ การใช้อุปมาล้อม ความ เป็นวิธีที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการที่จะเน้นย้ำและ เพื่อให้เกิดการชักถามในประเด็นนั้น ๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจ ชัดเจนมากยิ่งขึ้นโดยมักจะพบในอุปมาที่เกี่ยวกับการภาวนา

เช่น “...กายคตาสติเสมือนบุรุษผู้ถือหม้อน้ำที่มีน้ำเต็ม...” (ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๑๕๗/๒๐๔) เป็นต้น

๔) กล่าวในมาใน คือ กล่าวอุปมาแล้วจึงกล่าวถึง อุปไมยอีกครั้ง ตัวอย่างที่พระพุทธเจ้าทรงใช้อุปมาประเภทนี้ มักกล่าวพาดพิงถึงพฤติกรรมบุคคลมาเป็นตัวอย่างในการ สอนหรือเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยการอธิบายรายละเอียด มากพอสมควร เช่น “...อุปมาแห่งกรรม กรรมเปรียบด้วย ก้อนเกลือ” (อง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๐๑/๓๓๗)

พระพุทธเจ้าทรงสอนแบบอุปมาอุปไมย จากสิ่งที่รู้ เห็นเข้าใจง่ายหรือ รู้เห็นเข้าใจอยู่แล้วไปหาสิ่งที่รู้เห็นเข้าใจ ได้ยากหรือยังไม่รู้ไม่เห็นไม่เข้าใจ และทรงอุปมาเรื่องที่ลุ่มลึก จากง่ายไปยากลงไปตามลำดับขั้น ต่อเนื่องกันไปเป็นสาย ดุจทะเลมีความลาดชันไปตามลำดับ

พระพุทธเจ้าทรงโปรดเวไนยสัตว์ วิธีการอุปมาอุปไมย เป็นการทำนามธรรมให้เป็นรูปธรรมหรือทำของยากให้ง่าย พระองค์ทรงมีความสามารถเฉพาะตัวในการสอนโดยใช้ การสอนแบบอุปมาอุปไมยซึ่งมีเนื้อความที่สุขุม ลุ่มลึก งดงามทางภาษาศาสตร์ บางครั้งพระพุทธเจ้าก็ทรงใช้ การบรรยายสลับกับการอุปมา ประโยชน์จากการสอนแบบ อุปมาอุปไมยของพระพุทธเจ้านั้นเห็นเป็นรูปธรรมมาก กล่าวคือ เมื่อเปรียบเทียบปริมาณและคุณภาพของการใช้ อุปมาพบว่า ในแต่ละคราวที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรม เทศนาและใช้อุปมาในการเปรียบเทียบเพื่อให้ผู้ฟังเห็นภาพ ชัดเจนและคล้อยตามพระองค์นั้น เนื้อหาในแต่ละบท ประกอบด้วยเนื้อหาที่สมบูรณ์ ละเอียดลออ มีความงาม ที่พิสดารและลึกซึ้ง พระองค์ไม่ทรงกล่าวในสิ่งที่ไม่เป็น ประโยชน์ถึงแม้จะเป็นวาจาที่ขอบใจของมหาชนก็ตาม และเป็นการใช้ภาษาที่ทำให้เกิดความประทับใจสูงสุด คือ ประกอบด้วยความเลื่อมใส ศรัทธาในการฟังนั้นด้วย ดังนั้น การใช้อุปมาของพระพุทธเจ้าจึงเป็นความวิจิตรทาง ภาษาที่เหนือกว่าความงามธรรมดาทั่วไป เช่น อุปมาถามคุณ ทั้งหลายเหมือนของขอยืมเขามา สิ่งต่าง ๆ ที่ท่านได้มา ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เป็นต้น ล้วนเป็นของขอยืม ไม่ใช่ของของเรา เมื่อเจ้าของขอคืน ก็ต้องคืนเขาไป จึงไม่ใช่

สิ่งที่เราควรยึดติดหรือให้ความสำคัญ

๓.๒ การสอนแบบอุปมาอุปไมยในสมัยหลังพุทธกาล

การสอนแบบอุปมาอุปไมยของพระสงฆ์ในอดีตเกิดขึ้นและพัฒนามาตั้งแต่สมัยที่พระพุทธเจ้าทรงมีพระชนมายุ แต่ในที่นี้ จะกล่าวถึงการสอนแบบอุปมาอุปไมย เฉพาะที่เป็นของพระสงฆ์ โดยเริ่มตั้งแต่ยุคสมัยของพระนาคเสน เป็นต้นมา

๑) การสอนแบบอุปมาอุปไมยของพระนาคเสน

พระนาคเสนได้อุปมาอุปไมยได้ตอบปัญหากับพระเจ้ามิลินท์ ซึ่งพระนาคเสนใช้ปฏิกาณโฆหาร (วคิน อินทสระ, ๒๕๒๘ : ก-ข) รู้จักการเลือกใช้ภาษาที่เหมาะสมในการสื่อสารด้วยหลักของเหตุและผล ตามหลักวิภาษวาทิ คือ ตอบแยกแยะมีคำอุปมาอุปไมยมาประกอบช่วยให้ปัญหาที่ไม่ชัดเจนมีความชัดเจนยิ่งขึ้น สิ่งที่เป็นนามธรรมก็สามารถนำมาเปรียบเทียบให้เข้าใจได้ด้วยรูปธรรม จนเป็นที่พอพระทัยของพระเจ้ามิลินท์ ทำให้พระองค์ทรงยอมรับการสนทนาโต้ตอบกัน เช่น การอุปมาอุปไมยเรื่อง รกกับกาย ดังนี้

พระนาคเสนได้ถามพระยามิลินท์เรื่องที่เกี่ยวข้องกับส่วนต่าง ๆ ของรถว่าส่วนใดเป็นรถ พระยามิลินท์ ตอบว่า ไม่ใช่พระนาคเสน กล่าวว่าไม่เห็นส่วนใดเป็นรถ เป็นอันว่ารถไม่มี และได้ให้พระยามิลินท์ทรงแก้ไข พระเจ้ามิลินท์จึงตรัสว่าการที่เรียกว่า รถนี้ เพราะอาศัยเครื่องประกอบรถทั้งหมด จึงเรียกว่ารถ พระเถระจึงกล่าวว่า ถูกแล้ว มหาบพิตร ข้อที่อาตมภาพได้ชื่อว่า “นาคเสน” ก็เพราะอาศัยเครื่องประกอบด้วยอวัยวะทุกอย่าง คือ อากา ๓๒ มี ผม ขน เล็บ ฟันหนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เป็นต้น ล้วนเป็นของขอยืม ไม่ใช่ของเรา เมื่อเจ้าของขอยืม ก็ต้องคืนเขาไป จึงไม่ใช่สิ่งที่เราควรยึดติดหรือให้ความสำคัญ (พระมหาวิสิษฐ์ ปญญาทตฺตโน, ๒๕๔๕ : ๒๕)

๒) การสอนแบบอุปมาอุปไมยของพระพุทธโฆษาจารย์

พระพุทธโฆษาจารย์เป็นนักปราชญ์ชาวอินเดีย ผู้รจนาคัมภีร์วิสุทธิมรรค แต่งคัมภีร์อรรถกถาอธิบายข้อความในพระไตรปิฎก ลักษณะการรจนาของพระพุทธโฆษาจารย์ใช้แบบมิสสกะ คือ ผสมผสานทั้งร้อยแก้วและร้อยกรองในการอธิบายเนื้อหา และได้นำเสนอรูปแบบการเขียนคัมภีร์ตามแบบอย่างอรรถกถา คัมภีร์วิสุทธิมรรคนี้ได้อธิบายรวมทั้ง ๓ ปิฎก และมีรูปแบบการอุปมาอุปไมย ดังนี้

รูปแบบที่ ๑ อุปมาอุปไมยควบกับคำอธิบาย คือ เริ่มต้นนำบาลีคือคำหรือข้อความในพระไตรปิฎกมาเป็นมาติกาบทตั้งแล้วก็อธิบายบาลีเฉพาะไปเรื่อย ๆ พบบาลีศัพท์ไหนตอนไหน ก็นำมาอธิบายไปเรื่อย ๆ พร้อมกับอุปมาอุปไมย

รูปแบบที่ ๒ อุปมาอุปไมยควบกับการถามตอบแบบต่อเนื่อง เช่น ในสิลนิตเทสแห่งวิสุทธิมรรคนี้ แม้จะมีคำว่า ปุจฉา และวิสัชนา หมายถึงคำถาม และคำตอบอยู่ในมาติกาอยู่บ้าง แต่ก็ไม่ได้เน้นถึงการถามและคำตอบอย่างชัดเจนเท่านี้

รูปแบบที่ ๓ อุปมาอุปไมยไปตามลำดับของเนื้อหา โดยเน้นหัวข้อและยกบาลีมาอธิบาย (พระพุทธโฆสเถร, ๒๕๕๔ : ๙๘๖-๙๙๔)

ดังตัวอย่างที่ปรากฏในคัมภีร์วิสุทธิมรรค เช่น เมื่อส่วนและสัมภาระทั้งหลาย มีเพลาล้อ ตัวถังและงอนเป็นต้น ตั้งอยู่ร่วมกันโดยอาการอันเดียวกัน เพียงคำเรียกว่า “รถ” ก็มีขึ้น แต่เมื่อเข้าไปพิจารณาดูส่วนอันหนึ่ง ๆ โดยปรমัตถ์ชื่อว่า “รถ” หามีไม่ ฉันทใด เมื่อสัมภาระของเคหะทั้งหลาย เช่นไม้เป็นต้นตั้งล้อมเอาอากาศเข้าไว้โดยอาการเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเพียงคำร้องเรียกว่า “เคหะ” ก็มีขึ้น แต่โดยปรมัตถ์แล้ว ชื่อที่เรียกว่า “เคหะ” หามีไม่ เมื่อนี้ทั้งหลายมีนิ้วมือและหัวแม่มือเป็นต้น ตั้งอยู่โดยอาการอันเดียวกันเพียงคำเรียกว่า “กำปั้น” ก็มีขึ้น แต่โดยปรมัตถ์ ชื่อว่า “กำปั้น” หามีไม่ ส่วนทั้งหลายมีกะโหลกและสายเป็นต้น

ตั้งอยู่โดยอาการอันเดียวกัน เพียงคำเรียกว่า “พิน” ก็มีขึ้น โดยปรมัตถ์ หามีชื่อเรียกว่า “พิน” ไม่ แต่ทว่าโดยปรมัตถ์ ก็มีอยู่แต่เพียงนามและรูปเท่านั้น ความเห็นของโยคาวจร ผู้นั้นซึ่งเห็นอยู่ดังกล่าวมานี้ มีชื่อว่า ยถาภูตญาณทัสสนะ คือ การเห็นตามเป็นจริง

พระพุทธโฆษาจารย์ มีรูปแบบการอธิบายหลักธรรม โดยการจัดหมวดหมู่ตามลักษณะของการจัดหมวดหมู่เหมือน พระไตรปิฎก โดยการย่อคำอธิบายและจัดรูปแบบการอุปมาอุปไมยประกอบการอธิบาย เหมาะแก่ผู้มีโอกาสน้อย ทั้งท่านผู้รจนาก็ทรงไว้ซึ่งปัญญาอันชาญฉลาด สามารถถอดถ้อยมาปรับปรุงชำระเรียบ มีข้อความสัมพันธ์ติดต่อกัน มีลำดับจากง่ายไปหายาก จากหยาบไปละเอียด จากต่ำไปหาสูง ถูกต้องตามหลักวิชาครูทุกประการ

๓.๓ การสอนแบบอุปมาอุปไมยของพระสงฆ์ในสังคมไทย

การสอนแบบอุปมาอุปไมยของพระสงฆ์ในปัจจุบัน ผู้วิจัยมุ่งศึกษาผลงานของพระสิริมังคลาจารย์ พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินทปญฺญ) หรือพุทธทาสภิกขุ พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) และพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ซึ่งปัจจุบันคือสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

๑) การสอนแบบอุปมาอุปไมยของพระสิริมังคลาจารย์

การอุปมาอุปไมยของพระสิริมังคลาจารย์โดยภาพรวมคือการอุปมาที่กล่าวถึงสิ่งที่มีอยู่จริงในเหตุการณ์ปัจจุบัน เช่น ก้อนหินและก้อนกรวด เมล็ดถั่วเขียว ถั่วราชมาศ น้ำ การจมลงไป มิจฉาทิฎฐิ สักกายทิฎฐิ (พระสิริมังคลาจารย์, ๒๕๔๓ : ๑๓๓) สวรรค์ อบายทั้งหลาย เป็นต้น ซึ่งเป็นสิ่งที่ปรากฏต่อหน้าและกล่าวถึงกันอยู่เสมอ สิ่งเหล่านี้บางอย่างเป็นรูปธรรมจับต้องได้ เช่น ก้อนหินและก้อนกรวด เมล็ดถั่วเขียว แต่บางสิ่งก็เป็นนามธรรม เช่น มิจฉาทิฎฐิ สักกายทิฎฐิ บางสิ่งก็เป็นสถานที่ เช่น สวรรค์ อบายทั้งหลาย เป็นสิ่งที่นำมาเป็นเนื้อหาของสารที่ต้องการสร้างขึ้นมาให้ เป็นประโยคอุปมา เนื้อหาของสารเป็นการบ่งบอกให้ผู้รับ

สารหมายถึงภิกษุทั้งหลายเข้าใจถึงเรื่องของการเป็นมิจฉาทิฎฐิบุคคลว่ามีโทษมากและสามารถนำไปสู่อบายได้ การอุปมาอุปไมยของพระสิริมังคลาจารย์อาจจำแนกได้ ๒ รูปแบบ คือ

รูปแบบที่ ๑ เรียงประโยคอุปมาไว้ก่อนประโยคอุปไมย โดยใช้คำว่า “เหมือนอย่างว่า” เป็นคำขึ้นต้น ถัดมาเป็นประโยคอุปมา เช่น เรียงประโยคอุปมาคือ “ก้อนหินและก้อนกรวด....ที่บุคคลโยนลงไปในน้ำ เชื่อว่าลอยขึ้นไม่มี...ฉันใด” ไว้ก่อนประโยคอุปไมยคือ “มิจฉาทิฎฐิโดยที่ผู้ใดสักกายทิฎฐิ...ย่อมให้จมลงในอบายทั้งหลายโดยส่วนเดียวฉันนั้น” (พระสิริมังคลาจารย์, ๒๕๔๒ : ๑๓๓)

รูปแบบที่ ๒ เรียงประโยคอุปไมยไว้ก่อนประโยคอุปมา โดยขึ้นต้นด้วยประโยคอุปไมย จากนั้นตามด้วยประโยคอุปมาโดยมีคำว่า “ดูจ” ขึ้นต้นประโยคอุปมา เช่น

ข้าแต่พระราชา ก็บุคคล คบคนชนิดใด ๆ เป็นคนสงบหรือไม่สงบ มีศีลหรือไร้ศีลก็ตาม เขาย่อม (ตก) ไปสู่อานาจของคนชนิดนั้นแล บุคคลทำคนเช่นใดให้เป็นมิตร และเสพสนธิ กับคนเช่นใด, เขาก็เป็นคนเช่นนั้นแล เพราะการอยู่ร่วมกัน ย่อมเป็นเช่นนั้น คนชั่ว ใครคบเขาก็เป็นคนคบ ใครแตะต้องเข้า ก็เป็นคนอื่นซึ่งเป็นผู้แตะต้องซึ่งมิได้เป็นคน (มาแต่เดิม) ดูลูกศรอันร้าย (ซึ่งกำซาบด้วยยาพิษ) ก็พลอยติดแล่งไปด้วย เพราะกลัวจะพลอยเป็น อีรชน จึงไม่ควรมีคนชั่วเป็นสหายเสียเลย คนห่อปลาเน่าด้วยในหญาคา แม้ใน หญาคา ก็ (พลอย) เหม็นฟุ้งไปด้วย ฉันใด, การคบกับคนพาลก็ฉันนั้น ส่วนคนเอาไปไม้ห่อถุกษณา แม้ใบก็ (พลอย) หอมฟุ้งไปด้วยฉันใด, การคบนกปราชญ์ก็ฉันนั้น เหตุนี้ บัณฑิต รู้ความอบรมของตน (ว่า) เหมือนใบไม้สำหรับห่อแล้ว ไม่พึงคบสัตบุรุษ (เพราะ) พวกสัตบุรุษ ย่อมนำไปสู่รณ พวกสัตบุรุษย่อมให้ถึงสุคติ (พระสิริมังคลาจารย์, ๒๕๔๒ : ๒๓)

๒) การสอบแบบอุปมาอุปไมยของพระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินทปญโญ)

พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินทปญโญ) หรือ พุทธทาสภิกขุ เป็นนักวิชาการที่มีชื่อเสียงอีกท่านหนึ่งที่ใช้การอุปมาอุปไมยในการอธิบายคำสอน เช่น การอุปมาอุปไมยในคำอธิบายที่ว่า สิ่งสำคัญในพระพุทธศาสนาก็ไม่มีอะไรยิ่งไปกว่าเรื่องการปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์ที่เรียกว่า การประพาสพรหมจรรย์ หรือว่าการเดินไปตามอริยมรรคมีองค์ ๘ นี่ก็ คือ สิ่งสำคัญที่สุดและสิ่งเดียวด้วยในพระพุทธศาสนาที่มีความสำคัญ ในที่นี้หมายความว่ามันเป็นของจำเป็นสำหรับเราทุกคนที่จะต้องปฏิบัติให้สำเร็จ คือ เดินให้สำเร็จแล้วปัญหานี้ก็จะเกิดอยู่จริง ๆ กับเราทุกคนแม้ว่าเราจะไม่รู้สึกตัว คือ ไม่ค่อยจะมีใครคิดหรือมองเห็นว่าชีวิตนี้มันเหมือนกับการเดินทาง “เพราะว่าเขาแม้แต่ที่จะเที่ยวไปหลงไหลมัวเมาในสิ่งอะไรต่าง ๆ แล้วหยุดชะงักอยู่ ที่นั่นชีวิตมันก็ไม่เป็นการเดินทาง” (พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินทปญโญ), ๒๕๒๕ : ๑๗๗-๑๗๙) คำอธิบายดังกล่าวเปรียบเทียบการปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์เป็นเหมือนการเดินทาง

พุทธทาสภิกขุใช้รูปแบบการอุปมาอุปไมยตามแบบที่พระพุทธเจ้าทรงใช้เป็นประจำ ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ ๑ การอุปมาอุปไมยเกี่ยวกับชีวิตและการทำงาน คือ “ชีวิตของคนเราเหมือนกับลงเรือค้าเที่ยวไปค้าขาย สิ่งที่ต้องการ คือ เงินตามถิ่นต่าง ๆ จนกว่าจะหยุด” (สิริมา เชียงเขียวไว, ๒๕๕๖ : ๖๗) เป็นการลงเรือไปค้าขายสินค้าในถิ่นต่างเพื่อหาเงิน ได้จนพอแล้วก็หยุด

ตัวอย่างที่ ๒ การอุปมาการปฏิบัติอริยมรรคเหมือนกับการเดินทางไกล เดินทางบก เดินทางเข้าไปที่เมืองเมืองหนึ่ง ที่เรียกว่า เมืองนิพพานหรือเมืองอมตะก็แล้วแต่จะเรียกมันก็ต้องเดินทางไกล และก็ต้องไปด้วยความยากลำบาก อริยมรรคมีองค์แปดเปรียบเหมือนกับการเดินทางไกลก็ได้ คนจะเดินทางไกลต้องมีความรู้เช่นความรู้เรื่องแผนที่ที่เราจะเดินไป ต้องมีการตระเตรียม ต้องมีการอารักขา ต้องมี

เสบียงอาหาร ต้องมียานพาหนะ แม้ที่สุดแต่รองเท้านี้ก็เรียกว่ายานพาหนะ จนกว่าจะไปถึงเมืองนั้น ชีวิตนี้ก็เหมือนกันก็เดินทางวิญญานเดินทางนามธรรมเดินอยู่ภายใน จนกว่ามันจะถึงจุดหมายปลายทางการปฏิบัติอริยมรรคมีองค์แปดเป็นการเดินทางอยู่ข้างใน

ตัวอย่างที่ ๓ การอุปมาการปฏิบัติเพื่อไปนิพพานเหมือนการออกไปสู่ฝั่งโน้น ผ่านดินสายนี้มีแต่เรื่องร้ายกาจทั้งนั้นก็อยากจะออกไปสู่ฝั่งโน้น ฝั่งนี้เรียกว่า ตีระ ฝั่งโน้นเรียกว่าปาระ นิพพานเป็นชื่อของ ปาระคือฝั่งโน้น โลภะเป็นชื่อของตีระคือ ฝั่งนี้ แต่ว่ามีคนน้อยคนนักที่จะออกไปสู่ฝั่งโน้นได้ ส่วนมากก็วิ่งรอบอยู่ตามฝั่งอย่างบพทวดมนต์ที่เราสวดกันอยู่ทุกวัน

ตัวอย่างที่ ๔ การอุปมาชีวิตเหมือนการออกจากโลกไปสู่โลกอุดร ฟังดูคล้ายว่าโลกนี้นั้นไม่ไหวจะไปสู่โลกคือโลกอุดร ที่แท้คำว่า โลกอุดร แปลว่าเหนือโลก พ้นโลกไม่เกี่ยวกับโลก โลกหรือโลกิยะนี้นั้นเหลือทน ที่นี้ต้องการจะออกไปจากเสียจากโลก ไปสู่โลกโลกคือโลกุตระ ชีวิตไม่ได้หยุดนิ่ง ชีวิตเดินทางไป เทียวเรือไปในทะเล ไปหาที่ต้องการหรือว่าเดินทางไกลไปสู่เมืองนิพพานหรือว่าออกไปเสียจากฝั่งนี้ไปสู่ฝั่งโน้นหรือออกไปเสียจากโลกไปสู่โลกอุดร (สิริมา เชียงเขียวไว, ๒๕๕๖ : ๖๗)

ตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ สิ่งสำคัญในพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับชีวิตมนุษย์เรานี้ ไม่มีอะไรนอกจากการทำความดับทุกข์ การทำความดับทุกข์เราเปรียบเทียบเป็นอุปมาได้หลายอย่าง เช่น การเดินทาง

๓) การสอนแบบอุปมาอุปไมยของพระโพธิญาณเถร (ชา สุภทโท)

คำสอนของพระโพธิญาณเถร หรือหลวงพ่ocha สุภทโท ส่วนใหญ่ท่านชอบการสอนแบบอุปมาอุปไมย เปรียบเทียบหลักธรรมกับธรรมชาติรอบตัว เพราะลูกศิษย์ฝรั่งส่วนใหญ่มาบวชเพื่อศึกษาแนวทางวิปัสสนากัมมัฏฐาน หลวงพ่ocha ใช้วิธีสอนวิปัสสนาโดยอุปมาอุปไมยสิ่งที่อยู่ใกล้ตัว ทำให้พระฝรั่งเหล่านั้นเข้าใจได้ง่าย และนำไปปฏิบัติตามได้ง่าย

ท่านได้ใช้การอุปมาอุปไมยในการสอนธรรมะ (พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท), ๒๕๔๖ : ๒๕-๕๐) ซึ่งถือว่าเป็นการสอนที่เปี่ยมด้วยคุณภาพและมีคุณค่ามาก โดยมีรูปแบบการสอนดังนี้

๒.๑) วิธีการสอนทุกครั้งพระโพธิญาณเถร มีวิธีการอุปมาอุปไมยปรากฏอยู่ด้วยเสมอเพื่อทำเนื้อความให้สละสลวยเพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างกระจ่างชัด เพื่อให้การสอนนั้นมีอรรถรส เพื่อทำการสอนนั้นให้น้ำหนักที่จะไปเกาะเกาะจิตใจของผู้ฟังให้เห็นเหตุผล และนำเอาคำสอนไปปฏิบัติตามและนำมาประยุกต์ให้เข้ากับชีวิตของผู้ที่ฟัง การเล่าประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจริงหรือที่เรียกว่าธรรมจากใจ ทุกสิ่งที่พูดนั้นเป็นเรื่องที่ได้ฝึกฝนอบรมจนเกิดขึ้นจริงกับใจ จึงนำมาพูด

๒.๒) สอนเรื่องเกี่ยวกับภูมิหลังของผู้ฟัง หรือความแตกต่างของผู้ฟัง สอนเท่าที่ผู้ฟังสามารถที่จะรับได้มิใช่สอนทุกสิ่งทุกอย่างแต่มีการใช้วิจารณ์ญาณ โดยการสนทนากันถึงความเป็นอยู่การใช้ชีวิต กระทั่งรู้ถึงภูมิหลังของผู้ฟังแล้วจึงจะให้ธรรมะที่เหมาะสมกับชนหรือบุคคลกลุ่มนั้นได้รับและนำไปปรับประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริง หลักในการสอนที่ทำให้เข้าใจได้ง่ายที่สุด คือ สอนในสิ่งที่ง่ายที่สุดแล้วจึงให้เนื้อหาที่ลุ่มลึกไปตามลำดับ คือสอนเรื่องชีวิตประจำวันหรือเรื่องที่เกิดขึ้นอยู่ทุกวันแล้วจึงสอนในการให้รู้จักนำหลักธรรมมาประยุกต์แก้ปัญหาหรือเผชิญปัญหาอย่างชาญฉลาด ไม่ได้สอนให้ลึกซึ้งลงไปทีเดียวเป็นหลักในการนำร่องเพื่อนำจิตสู่ธรรม

๒.๓) นำเอาการสอนแบบอุปมาอุปไมยมาใช้กับสิ่งที่อยู่รอบตัวเช่น บ้าน ศาลา วัด ร่างกาย บุคคล สัตว์ สถานที่ สิ่งแวดล้อม สถานการณ์ต่าง ๆ กาลเวลา ซึ่งในเรื่องเหล่านั้นท่านได้เปรียบเทียบให้เห็นเด่นชัดโดยการนำเอาหลักธรรมต่าง ๆ มาเปรียบเทียบให้กระจ่าง เช่น บ้าน คือบ้านที่อยู่อาศัยเทียบกับจิตใจซึ่งก็คือบ้านที่พึ่งได้อย่างแท้จริงเป็นบ้านภายใน ศาลา คือ สถานที่ฟังธรรม เป็นที่สาธารณะ มิใช่สถานที่ของใคร สัตว์ต่าง ๆ มาอาศัยอยู่ได้เปรียบเทียบกับร่างกายของเราเป็นสถานที่อยู่ของสัตว์ต่าง ๆ เช่น หมูนอนคือพยายิ

ต่าง ๆ เป็นบ่อเกิดของโรคต่าง ๆ มิใช่สิ่งที่เราจะมันหมายความว่า เป็นของเรา ตกอยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์ คือ เป็นอนิจจังไม่เที่ยง ทุกขัง เป็นทุกข์ซ้ำไป เป็นอนัตตา เป็นสิ่งมิใช่ตัวตน ไม่มีแก่นสารบุคคล คือผู้ที่เกิดมาในโลกต่างก็มีลักษณะเป็นของตนเองตามบุญตามบาปมีที่สั่งสมมา จริตของคนก็มีต่าง ๆ กัน เช่นว่า บางคนเป็นคนมีราคะจริต บางคนเป็นคนมีโทสะจริต บางคนเป็นคนมีโมหะจริต ซึ่งเราไม่สามารถจะอยากให้คนนั้นเป็นอย่างนี้ คนนี้เป็นอย่างนั้นตามที่เราปรารถนาได้เพราะธรรมชาติมันต่างกัน ท่านเปรียบกับหมูไม่ในป่าซึ่งมีต้นคด ต้นตรง ต้นหนาดต้นบางต่างกันสัตว์หมายถึงหมูสัตว์เดรัจฉาน ท่านเปรียบเทียบควายเหมือนกับจิตใจ ควายอยากกินข้าวกล้า เหมือนจิตใจที่คอยวนเข้าหาอารมณ์ตลอดเวลา ต้องคอยระวังต้องคอยตีมัน สถานที่เช่นวัดหนองป่าพงคือสถานที่ที่รู้ว่าเป็นวัด ท่านเปรียบกับคนที่คอยแต่จะถามถึงหรือคนที่ไม่รู้จริง คนที่รู้จริงเห็นแจ้งคือคนที่ได้มาเห็นวัดหนองป่าพงแล้วก็หมดความสงสัย คนที่รู้แล้วก็ไม่ต้องคอยถามใครเพราะรู้ด้วยปัจจัยตั้งรู้ด้วยตัวเองเห็นเองหมดสงสัย (พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท), ๒๕๔๖ : ๒-๑๗)

๒.๔) หลักธรรมที่ท่านได้ยกมาแต่ละข้อนั้น เป็นหลักพุทธธรรมที่มีประโยชน์และมีความเหมาะสมกับสถานการณ์ต่าง ๆ กับบุคคลแต่ละคนซึ่งมีความแตกต่างกัน เช่น เรื่องพ่อนุญผียากเข้าใจธรรมก็ยกเอาการเปรียบเทียบคนทำชั่วเหมือนคนลักขโมย ถ้าทำก็ถูกจับถูกทำโทษต้องติดคุกติดตาราง

๒.๕) อุปมาอุปไมยแต่ละอย่าง มีความกระจ่างในตัวเอง และสามารถที่จะนำไปอธิบายเผยแผ่ให้ผู้อื่นเข้าใจได้ด้วย เช่น การอุปมาอุปไมยเรื่องคนตายแล้วไปไหน มีผู้ถามหลวงพ่อบุญว่า คนตายแล้วไปอยู่ที่ไหนและรู้นั้นไปอยู่อย่างไร หลวงพ่อบุญ ตอบว่า ปัญหาที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงให้ตอบ แต่จะขออนุญาตตอบปัญหานี้ฉลองศรัทธาสักหน่อย ขณะนั้นหลวงพ่อบุญนั่งอยู่บนธรรมาสน์ มีเทียนจุดบูชาธรรมอยู่ ๒ เล่ม จึงชี้ไปที่เทียน แล้วถามว่า โยมมองเห็นเทียนนี้ไหม โยม เห็นไฟไหม ตอบ เห็นหลวงพ่อบุญ จึงตอบว่า นี่แหละ

โยม เมื่อมีไส้เทียนอยู่ ก็มีไฟอยู่ฉนั้น หลวงพ่อชาหิยาบิเียน เล่มหนึ่งขึ้นมาเปาให้ไฟดับ แล้วถามว่า เปลวของไฟนี้หายไปไหน โยมตอบว่า ไม่รู้ รู้แต่ว่าเปลวไฟดับไปเท่านั้น หลวงพ่อ ตอบ แก้ปัญหานี้พอใจไหม โยมว่า ยังไม่พอใจ ในคำตอบนี้ หลวงพ่อว่า อย่างนั้น อาตมาก็ไม่พอใจในคำถามของโยมเหมือนกัน (กองทุนผู้ให้แสงสว่าง, ๒๕๑๙ : ๑๖)

๔) การสอนแบบอุปมาอุปไมยของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)

คำอธิบายหรือคำสอนในงานเขียนของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ปัจจุบันคือสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ มีทั้งแบบการอุปมาอุปไมยและหลักคำสอนในเชิงวิชาการผสมผสานกันไป ในการปาฐกถาหรือบรรยายธรรม การเปรียบเทียบก็เหมือนกับยกนิทานหรือยกอุทาหรณ์ ซึ่งวิธีการนี้ทำให้ผู้ฟังมองภาพชัดเจนยิ่งขึ้น การสอนแบบอุปมาอุปไมยของพระพรหมคุณาภรณ์ที่สำคัญมี ๒ รูปแบบ คือ

๔.๑) รูปแบบการอุปมาด้วยบุคคลสมมติหรือเหตุการณ์สมมติ เช่น ยุคนี้หมดสมัยแล้วที่จะยึดยึดข้อมูลข่าวสารให้สิทธิ์ท่องจำเพราะข้อมูลที่ท่องจำจะล้าสมัยในเวลาไม่นาน ก็นี้ชวนให้นึกถึงภคิตินที่ว่า ถ้าท่านให้ปลาแก่คนจนเขาจะมีปลากินเพียงวันเดียว ถ้าท่านสอนวิธีจับปลาให้เขาเขาจะมีปลากินตลอดชีวิต การสอนให้เด็กท่องจำข้อมูลนั้นได้ไม่นานหรือยกข้อมูลก็เหมือนกับการให้ปลาแก่คนจนเด็กจะใช้ข้อมูลนั้นได้ไม่นานเพราะข้อมูลล้าสมัยเร็ว การสอนให้เด็กคิดหาวิธีการแก้ปัญหาในอนาคต ครูจึงควรสอนวิธีแสวงหาปัญญาในเด็กเมื่อมีปัญหาที่จะหาได้ไม่ยาก

๔.๒) รูปแบบอุปมาจากรูปธรรมสู่นามธรรม ประเด็นหรือจุดเด่นในเรื่องนี้ก็คือท่านยกธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม เช่น ต้นไม้มาเปรียบเทียบซึ่งเมื่อกล่าวถึงต้นไม้ใคร ๆ ก็รู้ ไม่ต้องไปอธิบายความ การใช้ภาษาหรือการนำเสนอเรื่องของคนทั่วไปรู้กันอยู่แล้ว นี่แหละคือลักษณะหรือจุดเด่นในการสอนแบบอุปมาอุปไมยของพระพรหมคุณาภรณ์ เช่น ต้นไม้ได้พบแต่ความสลายคือเจอหน้าฝนตลอดเวลา ต้นไม้

นั้นพบแต่ความแห้งแล้งของฤดูร้อนตลอดเวลา ต้นไม้ที่นั้นจักกระแสริน ต้นไม้ที่เติบโตสมบูรณ์ คือ ต้นไม้ที่ผ่านทั้งฤดูฝนฤดูร้อนสลับกันไป เมื่อผ่านฤดูร้อนครั้งหนึ่งจะเกิดวงปีภายในต้นไม้จำนวนวงปีเป็นประจักษ์พยานว่าต้นไม้ผ่านความแห้งแล้งของฤดูร้อนมาก อีกครั้งวงปีเลวออกตัวกลายเป็นแก่นของต้นไม้และแก่นนี้เองทำให้ต้นไม้แข็งแรง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), ๒๕๕๖ : ๑๑)

การนำเสนอโดยวิธีการเปรียบเทียบที่ยกกล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าส่วนมากจะเป็นเรื่องที่คนไปเห็นและรู้กันอยู่แล้ว เมื่อท่านยกขึ้นมาเปรียบเทียบครั้งใด คนก็จะเข้าใจง่ายมองเห็นภาพชัดเจน จึงทำให้ผู้ฟังเกิดความเพลิดเพลินในการติดตามธรรมะบรรยายของท่าน

๕) การสอนแบบอุปมาอุปไมยของพระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้เขียนผลงานทางวิชาการเป็นจำนวนมากโดยส่วนใหญ่มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้ศึกษารู้จักวิธีการประยุกต์พระพุทธศาสนาให้เข้ากับศาสตร์สมัยใหม่ในการสอนของท่านก็มีการใช้อุปมาอุปไมยเช่นกัน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ ๑ เปรียบเทียบกอนดินและอนุกาอย่างอะตอมกับไตรลักษณ์ พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) อธิบายอนิจลักษณะและทุกขลักษณะโดยเปรียบเทียบกับกอนดินว่า เมื่อเราโยนขึ้นไปบนท้องฟ้าแล้ว มันก็ตกลงมาแตกบนพื้นดิน การที่กอนดินตกลงมาแตกเป็น อนิจจัง คือความไม่เที่ยง แต่เหตุที่กอนดินตกลงมาจากท้องฟ้าก็เพราะถูกแรงดึงดูดของโลกบีบคั้นให้ต้องตกลงมา กอนดินไม่อาจอยู่บนท้องฟ้าเพราะมีแรงที่ไปกดไปบีบไปดึงกอนดินให้ตกลงมา นั้นแสดงว่ากอนดินเป็นทุกขังคือต้องอยู่ในสภาพเดิมได้ยาก (พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ๒๕๔๘ : ๖๔) และเปรียบเทียบอนัตตลักษณะกับอนุกาอย่างอะตอมไว้ว่า การที่อนุกาพื้นฐานของอะตอมอยู่ด้วยตัวเองไม่ได้ก็หมายถึงว่ามันเป็น อนัตตา คือ ไม่มีแก่นสารของตัวเองไม่มีสิ่งใดตั้งอยู่ถาวรด้วยตัวของมันเอง ต้องอาศัยซึ่งกันและกัน

เกิดขึ้นตามหลักปฏิจจสมุปบาท ซึ่งมาจากคำว่า “ปฏิจจ” ซึ่งแปลว่าอาศัยกันและกัน และ “สมุปบาท” แปลว่าเกิดร่วมกัน ในโลกนี้ไม่มีอะไรอยู่ได้ด้วยตัวลำพังของมันเอง เมื่อสิ่งนี้เกิด สิ่งนั้นก็เกิด เมื่อสิ่งนี้ดับ สิ่งนั้นก็ดับ

ตัวอย่างที่ ๒ เปรียบเทียบการช่วยตัวเองกับการกางร่ม คนเราไม่ช่วยตัวเองก็เหมือนเราถือร่มไม่กาง มันจะกันแดดได้อย่างไร จะกันฝนได้อย่างไร จากตัวอย่างดังกล่าวจะเห็นได้ว่าเป็นการเปรียบเทียบปัญญากับร่ม โดยสิ่งที่ถูกเปรียบ คือ ปัญญา แบบเปรียบเทียบ คือ ร่ม ซึ่งต้องการเสนอความคิดว่า ปัญญาเป็นสิ่งที่มีความประโยชน์เมื่อนำมาใช้ในเวลาอันสมควรเหมือนร่ม

ตัวอย่างที่ ๓ เปรียบเทียบการขาดสติกับการไม่มียามเฝ้าประตูบ้าน ความทุกข์เกิดขึ้นได้เพราะเราขาดสติ เป็นเรื่องกำกวมจิตใจ คือเหมือนกับว่า ไม่มียามเฝ้าประตูบ้านหรือมีแต่ยามมันเผลอ มันนั่งหลับเสีย หรือว่านอนหลับเสียหรือว่าไปคุยกับเพื่อนที่อื่น ปล่อยให้ผู้ร้ายเข้าไปในบ้านได้ จากตัวอย่างข้างต้นนี้เป็นการเปรียบเทียบยามกับสติหรือการควบคุมจิตใจ สิ่งที่ถูกเปรียบ คือ สติหรือการควบคุมจิตใจ สิ่งที่น่ามาเปรียบ คือ ยาม โดยต้องการแสดงให้เห็นถึงการควบคุมจิตใจให้ดีขึ้นเหมือนกับยามที่เฝ้าประตูบ้านไว้เพื่อไม่ให้ผู้ร้ายเข้าบ้านได้

การสอนแบบอุปมาอุปไมยของพระพุทธบรมบัตินิตินิจมีจุดเด่นอยู่ที่มีองค์ความรู้และประเด็นใหม่ ๆ ให้ขบคิดอยู่เสมอ การใช้ภาษาที่เรียบง่าย บรรยายธรรมมีชีวิตชีวา ไม่เครียด แทรกด้วยอารมณ์ขัน ทั้งที่เนื้อหาพุทธธรรมนั้นยากแต่ท่านก็สามารถบรรยายให้ผู้ฟังฟังได้เข้าใจง่าย แต่ละเรื่องนั้นก็พัฒนาเป็นขั้นเป็นตอน สามารถอธิบายได้ลึก และก็มีเหตุผล ครบคลุมทุกประเด็น ทำให้ผู้อ่านมองเห็นภาพและนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ถึงจะบรรยายเรื่องเดียวกันก็ตาม ท่านก็จะม้องค์ความรู้ใหม่ ๆ ให้ทราบอยู่เสมอ ไม่ว่าจะประเภทพัฒนาจิตใจหรือประเภทบูรณาการก็ตาม ท่านได้ชี้แจงเนื้อหาพุทธธรรมได้ชัดเจน เป็นลำดับ มีเหตุผลแต่ละเรื่องก็จะมีจุดเด่น เนื้อหาพุทธธรรมท่านก็จะอธิบายคลี่คลายไปตามลำดับ ทำให้ผู้ศึกษาเกิดความสนใจไม่เครียด

๔. บทสรุป

การสอนแบบอุปมาอุปไมยของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา มีวัตถุประสงค์ในการเผยแพร่ธรรมด้วยวิธีการสอนแบบอุปมาอุปไมย มีการสอนโดยยึดหลักการ ๒ อย่าง คือ อัมมาชิชฐาน และ ปุคคลาชิชฐาน คือต้องรู้จักบุคคลที่จะสอน ต้องเลือกอุปมาสอนให้เหมาะกับบุคคล อุปมาจากรูปธรรมไปหานามธรรม อุปมาจากสิ่งที่ง่ายไปสู่สิ่งที่เห็นได้ยาก อุปมาจากสิ่งที่รู้อยู่แล้วไปสู่สิ่งที่ยังไม่รู้โดยยกเอาสถานการณ์ที่เกิดขึ้นหรือสิ่งที่คนได้รู้ได้เห็นอยู่ในชีวิตประจำวัน ที่รู้จักและเข้าใจกันอยู่แล้วนำมาอธิบายเปรียบเทียบ โดยมีจุดมุ่งหมาย ๓ ประการ คือ เพื่อให้ผู้ฟังรู้แจ้ง ตรองตามและเห็นจริงได้ และได้รับผลแห่งการปฏิบัติตามสมควร โดยมีเป้าหมายเพื่อให้เกิดประโยชน์ทั้งโลกียธรรมและโลกุตระธรรม

การสอนโดยใช้การอุปมาอุปไมยของพระพุทธเจ้าจำแนกได้ ๔ รูปแบบ คือ อุปมาก่อนกล่าวตามหลัง กล่าวความก่อนอุปมาทีหลัง ใช้อุปมาล้อมความ กล่าวอุปมาก่อนใช้ความล้อมอุปมา ต่อมา พระนาคเสนได้สอนเพื่อมุ่งอธิบายเนื้อหาสาระของธรรมะที่เกิดการถกเถียงกันทางความคิดในเรื่องหลักธรรมและประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าซึ่งไม่เคยมีใครคิดหรือสร้างคำถามขึ้นมาโต้ตอบเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เพื่อจะทำลายความคิดเหล่านั้น พระนาคเสนจึงใช้การสอนแบบอุปมาอุปไมยโดยยกหลัก ๒ อย่างเหมือนกับพระพุทธเจ้า คือ อัมมาชิชฐาน และ ปุคคลาชิชฐาน มาอธิบายธรรมะ เช่น อธิบายเรื่องรถกับร่างกาย เป็นต้น

การสอนแบบอุปมาอุปไมยของพระพุทธโฆษาจารย์ก็มีวัตถุประสงค์เพื่อปกป้องรักษาพระพุทธศาสนา และรักษาพระธรรมวินัยให้ยั่งยืนสืบต่อไป โดยมีเนื้อหาคล้ายกับพุทธพจน์ในพระไตรปิฎก ส่วนพระสงฆ์ไทยในปัจจุบันนั้นต้องการให้ผู้ฟังเข้าใจหลักความจริงเกี่ยวกับชีวิต การสอนแบบอุปมาอุปไมยมีสาระแก่นสารทั้งในระดับโลกียะ พระสงฆ์ในสังคมไทยสอนแบบอุปมาอุปไมยโดยเน้นศัพท์ที่ปรากฏชัดซึ่งเป็นข้อเท็จจริงพร้อมทั้งวิเคราะห์การใช้ศัพท์และยกตัวอย่างประกอบตามสมควร มีเอกสารการสอน

ประกอบด้วย ทำให้การสอนด้วยการใช้อุปมาอุปไมยมีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น โดยยกพระไตรปิฎกมาแสดงแล้วอ้างพระบรมศาสดาเป็นผู้ตรัสก่อนแล้วจึงค่อยมายกตัวอย่างอุปมาอุปไมยที่เป็นเรื่องของปัจจุบันเหมาะกับผู้ที่ท่านมุ่งแสดงธรรมเพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจได้มีเป้าหมายแห่งการเกิดองค์ความรู้เกิดปัญญาและการจัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขา การใช้ภาษาร่วมสมัยคือ ใช้ภาษาที่เรียบง่ายมุ่งเปรียบเทียบพระพุทธรูปกับวิทยาศาสตร์ ให้ผู้ฟัง

เห็นพระพุทธรูปเป็นสิ่งที่ไม่ขัดแย้งกับวิทยาศาสตร์และใช้เทคโนโลยีเข้ามาเป็นสื่อการสอน เช่น การใช้ภาพนิ่งบ้างภาพเคลื่อนไหวบ้าง เพื่ออบรมสั่งสอนให้ข้อคิดเตือนใจอนุชนรุ่นหลังโดยเริ่มจากในครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ เพื่อเป็นประโยชน์ในการพัฒนาตนเองจนถึงนิพพานและปกป้องรักษาพระพุทธรูปศาสนา รักษาพระธรรมวินัยให้ยั่งยืนสืบต่อไป

บรรณานุกรม

๑) หนังสือ

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐ กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____. อรรถาแปลภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

กองทุนผู้ให้แสงสว่าง. สรุทธานุกรม. กรุงเทพมหานคร : กองทุนผู้ให้แสงสว่าง, ๒๕๑๙.

ฝ่ายวิชาการ บริษัท สกายบุ๊กส์ จำกัด. พจนานุกรมไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๑๔. ปทุมธานี : บริษัท สกายบุ๊กส์ จำกัด, ๒๕๕๗.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสื่อตะวันจำกัด, ๒๕๔๕.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). ศัพท์วิเคราะห์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เลี้ยงช้าง, ๒๕๕๐.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). กลุณสองที่สายใจธรรม. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๓๗.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). ปรัชญาการศึกษาของไทยภาคพุทธธรรม : แก่นนำการศึกษา (ภาคต้นของหนังสือ ปรัชญาการศึกษาของไทย). กรุงเทพมหานคร : ผลิตัมม์, ๒๕๕๖.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๒๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิตัมม์ในเครือบริษัทสำนักพิมพ์เพ็ญแอนโฮมจำกัด, ๒๕๕๘.

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมมจิตโต). พระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

พระโพธิญาณเถร (ชา สุภัทโท). เหมือนกับใจคล้ายกับจิต. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : คิวพรีนท์ แมเนจเม้นท์, ๒๕๔๖.

พระสิริมังคลาจารย์. มงคลดัตถิปปินีแปล เล่ม ๑. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระสิริมังคลาจารย์. มงคลดัตถิปปินีแปล เล่ม ๒. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระพุทธโฆสเถร. คัมภีร์วิสุทธิมรรค. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. แปลและเรียบเรียงโดยสมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). กรุงเทพมหานคร : ธนาเพรส, ๒๕๕๔.

วศิน อินทสระ. อธิบายมิลินทปัญหา. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. พุทธวิธีการสอนจากพระไตรปิฎก. กรุงเทพมหานคร : เพชรรุ่ง, ๒๕๔๐.

๒) วิทยานิพนธ์

พระมหาวิสิษฐ์ ปญฺญาวฑฒโน. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องการอุปมาภพในมิลินทปัญหา.” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระมหาสมพร อากาศโร. “การศึกษาอุปมาอุปไมยในคำสอนของพระโพธิญาณเถร.” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.

บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระเมธีวราญ. “การศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์ปรมัตถมัญชุสา.” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย:

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

ศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยมาเป็นเวลาช้านาน มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิต วัฒนธรรม และความรู้สึกนึกคิดของคนไทยอย่างแนบแน่นและลึกซึ้ง เรามองพระพุทธศาสนาได้ ๒ ด้าน คือ ด้านหลักวิชา และด้านปฏิบัติ ด้านปฏิบัตินั้นมีสถาบันสงฆ์ซึ่งได้สืบทอดและเผยแผ่พุทธธรรมภาคปฏิบัติแก่คนทั่วไปได้เป็นอย่างดีจนนับได้ว่าประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการปฏิบัติพุทธธรรมที่สำคัญที่สุดแห่งหนึ่งในโลก และปัจจุบันมีชาวต่างประเทศสนใจมาปฏิบัติพุทธธรรมในประเทศไทยมากขึ้นเรื่อยๆ

การศึกษาพระพุทธศาสนาด้านหลักวิชาในประเทศไทยนั้นได้เริ่มกันมาช้านานแล้ว แต่ยังไม่อาจกล่าวได้ว่าการศึกษาด้านนี้ของเราก้าวหน้ายิ่งกว่าที่ทำกันในที่อื่นๆ ทั้งๆ ที่พระพุทธศาสนาเป็นหลักสำคัญที่สุดหลักหนึ่งของสังคมไทยในประเทศทางตะวันตก ในลังกา พม่า อินเดีย และที่อื่นๆ การศึกษาและวิเคราะห์พุทธธรรมเป็นไปอย่างกว้างขวาง และมีผู้พยายามมองปัญหาต่างๆ ของโลกและของสังคมจากมุมของพุทธธรรมมากขึ้น ในประเทศไทยก็เริ่มกันบ้างแล้ว แต่ก็ยังไม่มีความเป็นวิชาการที่เหมาะสมแก่โลกปัจจุบันเท่าที่ควร

อนึ่ง แม้พระพุทธศาสนาจะเป็นรากฐานของสังคมไทยมาช้านาน แต่การศึกษาทางสังคมเกี่ยวกับพฤติกรรมและความเชื่อที่เกิดขึ้นจริงในหมู่ชาวพุทธยังไม่กว้างขวางนัก พฤติกรรมและความเชื่อทางศาสนาของชาวพุทธมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมและความเชื่อทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม แต่การศึกษาเรื่องเหล่านี้ก็ยังไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร ทั้งๆ ที่การเข้าใจเรื่องเหล่านี้ให้ประโยชน์อย่างมากในการเข้าใจและพัฒนาสังคมไทย

ด้วยเหตุนี้จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจึงได้จัดตั้งศูนย์พุทธศาสนศึกษาขึ้นเพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าและเผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในเชิงวิชาการปัจจุบัน ตลอดจนเป็นศูนย์กลางของสารนิเทศและการศึกษาวิจัยในด้านนี้ทั้งในระดับชาติและระดับสากล

ศูนย์นี้มีจุดประสงค์เพื่อก่อให้เกิดความตื่นตัวในการศึกษาวิจัยด้านพระพุทธศาสนา เป็นแหล่งเอกสารทางวิชาการเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในระดับสากล ส่งเสริมการวิจัยพระพุทธศาสนาทั้งด้านหลักวิชาและด้านพฤติกรรมทางสังคม เป็นศูนย์กลางระดมความคิดเพื่อหาแนวทางประยุกต์พระพุทธศาสนาแก้ปัญหาของสังคมและของมวลมนุษย และเป็นศูนย์เผยแผ่พุทธธรรมด้านวิชาการที่ลึกซึ้งให้กว้างขวางยิ่งขึ้นทั้งในระดับชาติและระดับสากล